erico verissimo

războiul

(timpul și vîntul, IV)

Carte finanțată de Ministerul Culturii
din fondul alocat comenzilor de stat

Ilustrația copertei de FRANCISC KALAB

Erico Verissimo — *O Tempo e o Vento 1. O Continente*
© 1948 by Erico Verissimo, Editôra Globo, Porto Alegre, 1976.

erico verissimo

războiul
(Timpul și vîntul, IV)

ROMAN

TRADUCERE ȘI NOTE DE MICAELA GHIȚESCU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1994
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

RĂZBOIUL

1

În acel decembrie — al şaselea de cînd începuse războiul — nu mai era nici o familie din Santa Fé care să nu aibă vreun mort de plîns. De la începutul campaniei, tîrgul furnizase oştirii naţionale şase corpuri de voluntari. Cei care nu mureau sau nu dezertau, se înapoiau răniţi ori mutilaţi, iar pe feţele lor se puteau citi grozăviile războiului. Femeile nu mai lăsau doliul; îşi petreceau viaţa rostind rugăciuni, făcînd promisiuni sfinţilor şi arzînd lumînări în faţa icoanelor.

În cei cinci ani de campanie, Santa Fé nu numai că nu rămăsese pe loc: arăta chiar semne de decădere. Lucrările la biserica cea nouă, începute în 1863, au fost întrerupte din lipsă de bani şi de braţe de muncă. Bărbaţii valizi din tîrg erau plecaţi pe pămîntul Paraguayului — luptînd pe el sau putrezind sub el. Ogoarele municipiului erau aproape depopulate: guvernul procedase la împovărătoare rechiziţii de cai şi de vite; iar peonii de vîrsta milităriei se prezentaseră ca voluntari. Prin prăvălii sufla vîntul; comerţ aproape că nu se mai făcea. Poşta sosea neregulat, cînd sosea. Casele aveau ferestrele închise mai tot timpul, iar cele nelocuite se prefăceau în scurt timp în ruine. În toţi anii aceia, arar s-a auzit sunet de cimpoi sau cîntec în Santa Fé; şi nu au mai avut loc faimoasele *fandangos*, chermese,

cavalhadas sau alte serbări. Nimeni nu avea chef să se distreze, nici poftă să cînte, să danseze ori să facă glume, ştiindu-şi părinţii şi prietenii la război. Şi oricît s-ar fi spus că Solano Lopez[1] era pierdut, nu mijea nici o speranţă de pace apropiată.

Şi iată că, într-o dimineaţă de la începutul lui 1869, clopotul bisericii bătuse sărbătoreşte, ca să anunţe că pacea s-a semnat în sfîrşit. Un curier, venit din Rio Pardo cu poştalionul, adusese ştirea cea mare. Au izbucnit rîsete, plînsete de bucurie, strigăte şi urale. Localnicii ieşeau pe stradă şi se îmbrăţişau; vechi duşmani, zăpăciţi de veselie, se împăcau. Ferestrele se deschideau şi femeile se pregăteau să plătească pentru făgăduielile făcute sfinţilor ai căror cucernice erau.

A doua zi Camera Municipală a dispus să se oficieze o slujbă drept mulţumire pentru încheierea războiului. Biserica era arhiplină: bărbaţi, femei şi copii se înghesuiau, aşezaţi, sau în picioare printre şirurile de bănci; unii se căţăraseră pe ferestre. În faţa bisericii, mulţimea umplea strada şi ajungea chiar pînă în mijlocul pieţei. Oameni care nu călcaseră la biserică niciodată în viaţă asistau în ziua aceea la slujbă. În momentul predicii, părintele Otero era atît de emoţionat, încît aproape că nu putea vorbi. „Fraţilor...", a bîiguit. „Războiul s-a încheiat. Dumnezeu, în nesfîrşita sa bunătate şi înţelepciune..." Atunci s-a iscat zumzet de voci înăbuşite în uşa bisericii. Părintele a tăcut. Murmurul a continuat, mai puternic. Cineva a făcut „Sst!" „Dumnezeu în nesfîrşita sa bunătate şi înţelepciune...", a repetat vicarul, privind alarmat spre intrarea în biserică unde se agitau capete şi gălăgia devenea tot mai mare. Sacerdotul a tăcut din nou. Din mijlocul mulţimii, de afară, s-a auzit o voce de bărbat: „A sosit o comunicare oficială la Cameră. A fost un

---

[1] Preşedinte al Paraguayului (1827-1870), a fost împins de ambiţie într-un crîncen război cu Brazilia, Argentina şi Banda Oriental (1864) pe care, după 1866, l-a susţinut aproape exclusiv Brazilia. În ciuda pierderilor mari suferite, dictatorul paraguaian a dovedit atîta încăpăţînare, încît pînă în ultima clipă a luptat corp la corp, cu pumnalul, fără nici o speranţă. A rămas în istorie prin cruzimea şi calamităţile pe care le-a atras după sine.

zvon. Războiul continuă!" Aceste ultime cuvinte au fost urlate cu furie, ca un fel de sfidare aruncată Dumnezeului înțelept și nesfîrșit de bun despre care tocmai vorbise vicarul. Au încremenit, ca și cum tuturor li s-ar fi tăiat dintr-o dată respirația. Dar pe urmă au izbucnit țipete și plînsete, și credincioșii au dat fuga afară, înnebuniți, aproape în panică, de parcă ar fi strigat cineva „Foc!" Părintele a coborît de la amvon și s-a dus spre mijlocul străzii, unde se adunaseră membrii Camerei Municipale. Într-adevăr, sosise o comunicare oficială de la guvernul Provinciei, prevenind împotriva știrilor false de încheiere a războiului și cerînd încă o sută de voluntari, cu cai și două sute de vite.

Părea că s-a așternut o umbră peste tîrg. Femeile au început să se uite cu durere și spaimă la fiii lor, flăcăiandri. „Dacă războiul ăsta mai durează cîțiva ani, ajung și ei bărbați și trebuie să plece în Paraguay." Și iar s-au pus pe rugăciuni, și zi și noapte ardeau lumînări în altarul Sfintei Fecioare a Imaculatei Concepțiuni și în fața tuturor icoanelor din Santa Fé. Iar prima iarnă după acea știre falsă li s-a părut mai geroasă, mai întunecată, mai greu de îndurat decît toate celelalte. Cînd sufla vîntul rece și tăios ori ploua, se gîndeau la bărbații lor care luptau, acolo departe. Și cînd, dimineața, se trezeau și vedeau bruma pe acoperișuri, se înfiorau amintindu-și de soldații care petrecuseră noaptea în aer liber, și plîngeau.

Bătrîni tăcuți fumau șezînd, pe înserate, în fața caselor, și se gîndeau la campaniile trăite și la vremurile de demult cînd aveau puterea tinereții și mergeau cu cirezile ori își instalau taberele pe cîmp. Acum nu mai erau buni pentru muncile agricole și nici pentru cele războinice: ședeau acolo, nemișcați, inutili, nevolnici ca femeile. Se uitau melancolic la ceilalți, destul de rușinați, cerîndu-și parcă scuze de a fi îmbătrînit. Și nimeni nu știa dacă ochii le lăcrimau de bătrîneațe sau de tristețe.

În acel decembrie cald și înăbușitor al anului 1869 s-au înapoiat în Santa Fé cîțiva voluntari, invalizi de război. Printre

ei se afla Florêncio Terra, care primise un glonte în genunchi. A coborît din căruţă sprijinindu-se în cîrje. Era atît de bărbos, de slab şi murdar, încît nici nevasta lui nu l-a recunoscut în prima clipă. S-au oprit amîndoi faţă în faţă, încremeniţi, muţi, uitîndu-se prosteşte unul la altul. Pe urmă ea s-a aruncat în braţele bărbatului şi izbucnit în plîns. Florêncio a îmbrăţişat-o, cam stingherit de scena asta care se petrecea cu atîţia martori. În jurul lor era mare învălmăşeală, amestec de rîsete, plînsete şi, de asemenea, tăceri: tăcerea grea a femeilor şi bătrînilor cărora le muriseră rudele, şi care veniseră acolo să vadă fericirea celorlalţi.

Ondina plîngea cu sughiţuri, sprijinindu-şi capul de pieptul soţului ei.

— Nu plînge, i-a spus el, mîngîind-o uşor pe păr. Nu-i nimic. M-am întors viu.

Ea dădea să spună ceva, dar nu putea.

— Ce fac copiii? De ce n-au venit?

În fine, Ondina a izbutit să vorbească. A spus că îl aşteaptă cu toţii acasă şi sînt bine.

De patru ani nu-l văzuse pe Florêncio. Într-o zi, în iarna lui '66, se zvonise în Santa Fé că ar fi murit. Dar ea presimţise că nu era adevărat, şi niciodată nu încetase să-l aştepte.

Au pornit spre casă, oprindu-se ici şi colo, cînd se apropiau cunoscuţi să-l salute pe Florêncio. Voiau să ştie unde şi cum fusese rănit; dacă e grav; cum merge războiul; cînd se va încheia pacea; dacă e adevărat că Solano Lopez a murit... Florêncio răspundea în felul său laconic, intimidat de a se trezi ţinta atîtor atenţii. Umbla sprijinindu-se în cîrje, cu piciorul stîng îndoit şi rigid, cu laba ridicată în sus. Rana îl ardea; îl durea tot corpul şi avea o senzaţie neplăcută de febră. Călătoria spre casă fusese la fel de grea ca şi războiul. Erau cincisprezece bărbaţi jegoşi şi bolnavi, puşi claie peste grămadă într-o căruţă. Unul murise pe drum, altul era pe moarte. Îi plouase şi înduraseră foame.

Ondina nu scotea un cuvînt. Plîngea încet, fără zgomot, şi nici nu-şi mai dădea osteneala să-şi şteargă lacrimile. Florêncio, căruia îi fusese atît de dor de locurile acelea în toţi anii de

absență, acum nici măcar nu privea casele. Ca și cum s-ar fi temut să le înfrunte, ca și cum ele ar fi fost oameni și i-ar fi putut pune vreo întrebare stînjenitoare. Ajuns în piață, s-a oprit și s-a uitat mai întîi la smochin, pe urmă la Conac. Căsoaia cu fațada ei văruită sclipea în lumina după-amiezii. Florêncio a simțit o strîngere de inimă. Și-a amintit de Bolívar, de Bibiana, de Luzia și tot trecutul a părut să se prăvale peste el ca o cenușă rece. O întrebare i s-a închegat în minte; a descleștat buzele ca să-i dea glas, dar s-a răzgîndit la timp. La ce bun să mai scormonească lucrurile... A trecut mai departe.

Copiii îl așteptau în fața casei. Juvenal, Maria Valéria și Alice... Florêncio s-a oprit la cîțiva pași de ei, fără să știe cum să se poarte și ce să spună. Era stingherit, parcă ar fi avut de înfruntat niște străini. Se uita la cele trei chipuri brunete și triste care îl priveau cu o expresie la fel de stîngace. I-a venit să-i strîngă pe toți într-o lungă îmbrățișare, să-i sărute pe obraji de multe, multe ori. Dar nici nu a mijit bine dorința asta, că o rușine anticipată i-a înghețat gestul. A rămas mai departe nemișcat, privind... Dar trebuia să spună ceva. Cînd să întrebe: „Ați fost cuminți cît a lipsit tăicuțul?", a vorbit Ondina:

— Cereți binecuvîntarea.

Primul s-a apropiat Juvenal. Avea aproape paisprezece ani și un aer neîncrezător de băștinaș. I-a sărutat mîna tatălui său și a ridicat spre el ochii foarte negri și lucioși. Florêncio și-a pus palma pe capul băiatului și a spus:

— Dumnezeu să te binecuvînteze și să te păzească, Juvenal.

Pe urmă a venit Maria Valéria, pe care a găsit-o slabă și prea înaltă pentru cei nouă ani ai ei.

— Binecuvîntează.

Florêncio a simțit pe mînă buzele umede și reci ale fetiței.

— Dumnezeu să-ți netezească drumul, fiica mea.

Cînd a venit rîndul Alicei, fetița a izbucnit în plîns și s-a agățat de fusta mamei, țipînd:

— Omul ăsta nu-i tata! Nu-i tata! Nu-i tata!

Descumpănit, Florêncio i-a aruncat o privire patetică Ondinei și a intrat în casă cu capul în jos, tîrîndu-și cîrjele pe podea.

2

În dimineața următoare a mers cu nevasta să ducă flori la mormîntul părinților, care muriseră amîndoi de vărsat negru, puțin înainte de plecarea lui la război. Au stat mult timp tăcuți, privind cele două morminte, una cu pămîntul. Cimitirul era complet părăsit. Iarba creștea printre cruci, zidurile de piatră se năruiau și niște păsăruici își făcuseră cuibul pe acoperișul cavoului familiei Amaral.

Era ora zece și soarele strălucea pe cerul senin. Florêncio privea cele două cruci și se gîndea la părinții săi. Chipul bătrînului Juvenal îi rămăsese mai clar în amintire. Mama fusese atît de ștearsă încă din viață, sărăcuța! Pe cruce stătea scris: *Juvenal Terra, 1803-1864. Odihnească-se în pace*. Da, și-a spus Florêncio, pacea e ceea ce își dorise dintotdeauna Bătrînul. Era un om cinstit care voia doar să trăiască în pace cu ceilalți și cu propria sa conștiință. Niciodată nu făcuse rău nimănui, era vrednic, își îndeplinea îndatoririle, nu îi plăceau violențele, dar, la nevoie, știa să lupte. Dumnezeu a făcut bine că i-a luat pe amîndoi în aceeași săptămînă. Acum zăceau acolo împreună, unul lîngă altul, odihnindu-se în pămîntul pe care se născuseră, pe care îl cultivaseră și-l iubiseră. Iar Florêncio și-a spus: într-o zi am să vin să mă odihnesc aici. Precum Ondina. Precum, mai tîrziu, copiii. Și copiii copiilor mei...

O întrebare copleșitoare i-a crescut deodată în piept. De ce? De ce toate astea? De ce atîta muncă, atîta boală, atîta nenorocire, atîta alergătură, atîta neliniște? De ce, dacă într-o zi ajungi într-o groapă de șapte palme, hrană pentru viermii pămîntului?

Sprijinit în cîrje, Florêncio se uita țintă la mormîntul tatălui său și își amintea acum de zilele groaznice din '64, cînd bîntuise

vărsatul în Santa Fé. Primul caz apăruse într-o colibă de la capătul străzii Independenței, și molima se răspîndise pe urmă prin tot tîrgul. Mama fusese atinsă prima: avea gîtlejul plin de pustule și nu se mai putea hrăni decît cu lapte, cu linguriță. Obrazul sărmanei se înnegrise tot, iar tălpile picioarelor au început să se desprindă, precum coaja unei gutui coapte. Doctorul Viegas ceruse ca bolnavii să stea într-o odaie întunecată, complet închisă. Bătrînul Juvenal s-a molipsit după aceea și a murit sufocat în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Ce aspru și crud fusese acel sfîrșit de an! Și cînd orașul începea să intre în convalescență după molimă, a sosit știrea că izbucnise războiul. Și unii au schimbat doliul după rudele moarte de ciumă pe doliul după rudele moarte în război. Casa lui, a lui Florêncio, fusese cruțată de boală ca prin minune. Iar în ziua cînd a plecat în Paraguay i-a spus nevestei:

— Dumnezeu nu m-a omorît de vărsat, desigur ca să mă omoare în război. Nimeni nu scapă de soarta lui.

Dar Dumnezeu nu-i îngăduise nici să moară în război. Și acum iată-l acolo, invalid pesemne pentru tot restul vieții. Căuta să se intereseze din nou de oameni și lucruri, dar nu reușea. Voia să se gîndească la însămînțări, la creșterea vitelor, la reînceperea vieții într-un fel oarecare, dar n-avea nici cel mai mic chef de lucru, nu voia decît să stea nemișcat, tăcut, gîndindu-se, amintindu-și întîmplări din trecut, și conchizînd mereu că nimic, absolut nimic nu merită osteneala. Nici cînd se uita la nevastă și la copiii care umblau acum prin casă aproape goi, mîncînd puțin și prost, nici cînd se gîndea la viitorul familiei, nu-i venea să lupte. Trăise iadul în războiul acela, în care nu se murea numai măturat de gloanțe, de baionetă ori de lance, ci și de tifos și de inimă. Văzuse lucruri înfiorătoare. Iar gîndul că ucisese cu propriile sale mîini alți oameni — oameni pe care nu-i cunoștea și care înainte nu-i făcuseră nici un rău — îl tulbura, îi dădea simțămîntul că săvîrșise multe crime. Încă mai purta în nări duhoarea războiului: sudoare de bărbat și de cal amestecată cu miros de puroi, de putreziciune și moarte. Nu

scăpase încă de păduchii aduși din tranșee și tabere. De multe ori, pe meleaguri străine, cînd reușea să se odihnească vreo cîteva ore între o luptă și alta, rămînea culcat pe spate, uitîndu-se la cer, cu gîndul la Santa Fé, la casă, la ai lui, la cîmpurile din jurul tîrgului, închipuindu-și cît de bine ar fi să se întoarcă, să doarmă din nou într-un așternut curat, să mănînce o friptură bună la frigare, pe o masă dichisită, să facă o baie la Izvorul Negrului Mort, să stea de vorbă cu rude și prieteni. Ce căuta el în soldățimea aceea, cu carabina lîngă el, așteptînd și temîndu-se ca goarna să nu sune deodată alarma? În orele acelea tare mai avea chef să dezerteze. Dar după aceea se rușina chiar numai la gîndul acesta. Doar un laș ar fi fost în stare să facă așa ceva, să-și trădeze în felul acesta camarazii. Stînd și gîndind, ajungea la concluzia că ar avea nevoie de mai mult curaj ca să dezerteze decît să rămînă mai departe și să lupte. Pînă la urmă adormea, doborît de oboseală. Și deseori în vis se vedea întorcîndu-se în Santa Fé, stînd de vorbă cu Bolívar sub smochin sau rătăcind ca un suflet în restriște pe coridoarele nesfîrșite ale unei căsoaie.

De la sosire, Florêncio încă nu pomenise de Conac. Era un subiect pe care îl evitase totdeauna. Din ziua morții lui Bolívar nu mai călcase acolo niciodată. Totuși ardea de nerăbdare s-o întrebe ceva pe nevastă-sa. Ondina stătea lîngă el, tăcută, aranjînd florile pe cele două morminte.

Lăsîndu-și privirea să-i rătăcească în zări peste zidul de piatră, Florêncio a întrebat:

— Te-ai dus vreodată la Conac cît timp am lipsit eu?

Ondina a continuat să se ocupe de flori, mută.

— N-ai auzit ce te-am întrebat?

— Am auzit, a răspuns ea ridicîndu-se, dar evitînd să-l privească în față pe bărbatul ei.

— Te-ai dus sau nu?

— M-am dus.

— Nu trebuia.

— Ascultă, Florêncio, m-a tot chemat mătușa Bibiana.

— Nu trebuia.

— A trimis după mine de atîtea ori, că pînă la urmă n-aveam cum să nu mă duc.

— Nu din cauza mătușii Bibiana. Din cauza celeilalte.

— Pe cealaltă n-am văzut-o. De cîte ori m-am dus, era închisă în odaie.

— Mai bine.

Ondina a ridicat de pe jos mucul de lumînare și început să-l curețe distrată cu colțul fustei; pe urmă l-a întrebat:

— Dar tu? Nu te duci s-o vezi pe mătușa Bibiana?

— Știe că nu calc pe acolo.

Ondina s-a uitat la bărbatul ei și a spus:

— Tot mai mult semeni cu taică-tău.

— Păi, cu cine vei fi vrînd să semăn? Ce n-aș da să fiu ca el. Tata era om de treabă.

O clipă, Florêncio a avut impresia că Juvenal Terra ascultă, și asta l-a cam descumpănit, fiindcă știa că, dacă tatăl lui detesta ceva pe lumea asta, era să fie lăudat așa, în față.

S-a dus să viziteze și alte morminte și, văzîndu-și umbra pe sol — un bărbat în cîrje cu piciorul țeapăn și laba în aer — și-a spus că poate, în viitor, o să fie cunoscut prin tîrg drept „Florêncio Șchiopul". Auzea șoaptele de pe acum: „Uite-l pe Florêncio Șchiopul. A fost în războiul din Paraguay, săracul! Un glonte în nerv". Își amintea de un individ din copilăria lui, Joca Madureira, care aveau un picior mai scurt decît celălalt. De multe ori el și Bolívar, cățărați în smochin și ascunși printre crengi, îl vedeau traversînd piața șontîc-șontîc și strigau: „Joca Șchiopul!" Joca se întorcea în toate părțile, nu zărea pe nimeni, dar răspundea, scuipînd mînios: „Șchioapă-i mă-ta".

Florêncio s-a oprit în fața mormîntului lui Bolívar Cambará. Era o construcție de zid și avea în loc de cruce o statuie de marmură, o femeie cu aripi — un înger — cîntînd din liră. Florêncio fusese dintotdeauna de părere că era ceva prea săritor în ochi, care lui Boli nu i-ar fi plăcut. În plus, statuia mai semăna și cu Luzia... De aceea Florêncio făcea acum tot posibilul să nu

privească îngerul: citea doar inscripția de pe lespedea de granit. Dar și inscripția îl cam indispunea, fiindcă era un epitaf în versuri, făcut de *ea*. Cu atîtea lucruri peste el, bietul Bolívar era mai mort decît dacă s-ar fi odihnit într-un mormînt obișnuit, una cu pămîntul. Florêncio și-a amintit atunci de alte vremuri. Erau copii și se jucau sub smochinul cel mare, iar picioarele lui de băiețel striveau smochine verzi pe pămînt, în timp ce fumăraia înmiresmată a unui foc de vreascuri urca spre cer. A văzut și izvorul, a auzit și șipotul apei, a simțit mirosul de săpun negru și de hățiș. Bolívar înota cu mișcări largi de brațe, plescăind apa. „Hai să ne-ntrecem!", a strigat. „Hai!". Și lîngă el, prin contrast, s-a ivit trupul negru și lucios al lui Severino...

Florêncio a avut senzația că toți prietenii pe care îi avusese pe lume muriseră. Mai rău: se omorîseră unul pe altul. Locul meu e tot aici, la cimitir, și-a spus. Și eu sînt mort. Îi venea să-i spună femeii: „Du-te acasă, Ondina. Eu rămîn, fiindcă aici mi-e locul". Dar nici n-a apucat să gîndească aceste cuvinte, că i-a apărut în minte chipul tatălui său și i-a auzit glasul calm și grav: *„Cînd seceta e mare nimic nu-i mai bun decît să dai foc la iarba rea ca să crească cea bună"*. Așa vorbea Juvenal Terra cînd i se întîmpla vreo nenorocire. Nu-și pierdea niciodată curajul, era oricînd gata să o ia de la capăt.

Florêncio a oftat, s-a uitat la nevastă și a întrebat:

— Plecăm?

3

A doua zi pe la trei după-amiază, Florêncio s-a dus să-i facă o vizită doctorului Carl Winter, care locuia acum într-o casă de pe strada Zdrențăroșilor, care dădea spre Piața Catedralei. Era foarte cald și medicul, abia trezit din siestă, l-a primit în pielea goală, și abia după ce l-a salutat pe vizitator și-a adus aminte să-și înfășoare în jurul mijlocului un ștergar de bumbac. Florêncio s-a mirat că neamțul nu-i pune întrebările obișnuite în

legătură cu războiul. A mai observat că doctorul Winter îmbătrînise și avea acum fire albe în barbă și în părul roșcat.

— Ia loc, ia loc, a spus medicul, arătîndu-i un scaun. Bei un *mate*?

— Cu plăcere.

— Heinrich Heine!

Din fundul casei a apărut un negrișor cu pulpe subțiri, cap mare oval și ochi rotunzi ca *jabuticaba*.[1]

— Da, domnule!

— Fă-ne un *mate*. *Schnell!*[2]

— *Jawohl*[3].

Negrișorul a făcut stînga împrejur și a dispărut.

Florêncio era uluit.

— Chiar vorbește nemțește? a întrebat.

— Nu. Știe doar să spună „da domnule".

— Și cum îl cheamă?

— A fost botezat Sebastião. Dar eu îi spun Heinrich Heine.

Florêncio s-a uitat la medic fără să înțeleagă. Nutrea bănuiala vagă că omul se cam scrîntise.

Winter a aprins o țigară de foi, i-a aruncat o privire piezișă lui Florêncio și i-a explicat:

— Heine a fost un mare poet german. A arătat către un volum legat în piele care se afla pe masă. El a scris cartea asta. Dacă aș fi avut un fiu, l-aș fi botezat Heinrich Heine drept omagiu pentru unul din poeții mei favoriți. În lipsă, am dat numele acesta sclavului meu.

Cam stingherit, fără să știe ce să spună, Florêncio s-a foit pe scaun și a observat:

— După cîte văd, tot nu v-ați gîndit la însurătoare, domn' doctor...

Winter a început să se scarpine pe coapsa păroasă.

---

1 Fructul unui arbore brazilian.

2 Repede (germ.).

3 Prea bine (germ.).

— E prea complicat, Florêncio, prea complicat.

— Asta-i drept. Unii sînt contra.

Stăpînul casei a luat loc, cu picioarele foarte desfăcute și brațele încrucișate pe toracele pe care i se reliefau coastele. A rămas fumînd în tăcere, întrebîndu-se dacă vizita lui Florêncio are un caracter monden sau profesional.

— Cum s-a sfîrșit Gregória?

Winter a făcut un gest vag.

— A pierit în noaptea răcoroasă...

— Cum?

— *Kaputt*. A murit. Și în sinea lui a recitat, încet: *„Der Tod, das ist die kühle Nacht"*.[4]

— Ce-ați spus?

— Nimic. Recitam un vers de Heine despre moarte.

— Aha...

Lui Florêncio îi venea cam greu să abordeze subiectul pentru care venise la doctor. Întotdeauna i-a fost neplăcut să ceară ceva și încă și mai neplăcut să se pună într-o situație de inferioritate în fața cuiva. Nu era vorba de orgoliu: era... nici el nu știa bine ce.

Și-a dres glasul, s-a agățat de cîrjele pe care și le pusese orizontal pe coapse, și a început:

— Domnule doctor, am venit la 'mneavoastră ca să vă aruncați o privire la piciorul ăsta.

— Ce-ai pățit? a întrebat Winter fără să se uite la el.

— Cum știți, am fost rănit într-o luptă, și mi-a rămas piciorul mai scurt și țeapăn.

— Și ce vrei să fac eu?

Pe Florêncio l-au izbit cuvintele acestea, i s-a urcat sîngele în obraji, a simțit că-i ard urechile; o clipă, tulburat, nu și-a găsit cuvintele. Pînă la urmă, a bîiguit:

— Păi, ziceam să mă consultați... asta e. Ca să-mi spuneți dacă e vreo speranță...

---

[4] „Moartea, e noaptea răcoroasă" (germ.).

Winter s-a ridicat și a venit lîngă el.

— Ia să văd.

Florêncio și-a suflecat pantalonul pînă deasupra genunchiului înfășurat în bandaje. Winter s-a lăsat pe vine lîngă el și a început să desfacă fețele. S-a uitat îndelung la rană, pipăind piciorul și punîndu-i întrebări pacientului. Pe urmă s-a sculat, s-a dus la albie și a început să-și frece mîinile cu o piatră ponce, fără să spună un cuvînt. Florêncio aștepta.

— Ce ziceți, domn' doctor?

Winter și-a vîrît degetele în barbă și s-a scărpinat în bărbie.

— Nu-i nevoie să mai folosești cîrpele astea. Rana-i cicatrizată.

Florêncio îl privea drept în ochi.

— O să-mi rămînă piciorul țeapăn pe toată viața, domn' doctor?

Winter continua să se scarpine în bărbie fără să spună nici un cuvînt, privind pieziș piciorul bolnav.

— Poate că n-o să fie chiar la fel cu celălalt, a zis, după un timp de gîndire. Dar cu un pic de mișcare, piciorul o să fie aprope bun. Trebuie să faci niște masaje. Am s-o învăț pe *dona* Ondina cum să procedeze.

Negrișorul a intrat cu vasul și ceainicul cu apă clocotită, le-a întins stăpînului și s-a retras fără cel mai mic zgomot.

Winter a umplut vasul cu apă și i l-a dat lui Florêncio, care a început să sugă melancolic din pompiță. O fi spunînd doctorul așa numai ca să-l încurajeze? Sau va putea cu-adevărat să umble într-o zi fără cîrje?

— Încearcă să nu mai folosești cîrjele, sprijină-te într-un baston. Forțează-te să ții piciorul drept, chiar dacă doare. Și umblă, umblă cît mai mult.

Winter a început să se plimbe în sus și în jos, iar cînd Florêncio i-a văzut fesele foarte albe, acoperite cu un puf roșcat, s-a cam rușinat și s-a temut — nici el nu știa bine de ce — să nu intre cineva și să-l vadă într-o situație atît de caraghioasă.

I-a întins celuilalt vasul. Winter a început să-și soarbă ceaiul de *mate*. Își luase acest obicei, deși tot îl mai considera *eine grosse Schweinerei*, o mare porcărie.

Florêncio ardea de nerăbdare să afle cum merg lucurile la Conac, dar nu voia să atingă el subiectul. Ca și cum i-ar fi citit gîndurile, celălalt a întrebat:

— Ai văzut-o pe *dona* Bibiana?

— Nu. Știți că nu calc pe acolo.

— Știu. Dar ai să continui tot așa?

— N-am de ce să mă schimb.

— Ba ai. Mai întîi, pentru că băiatul are nevoie de prietenia dumitale.

— Dar nu găsiți că cele întîmplate mă îndreptățesc să nu mai pun niciodată piciorul la Conac?

Winter a dat o palmă în gol.

— *Ach*! Asta s-a întîmplat demult.

— Ieri, domn' doctor.

— Cred că ar trebui să-ți înfrîngi orgoliul...

— Nu-i vorba de orgoliu.

— Atunci, ce e? Încăpățînare?

— Rușine.

— De ce rușine? Doar nu te duci să ceri nimic. N-ai de ce să te rușinezi.

— Femeia asta..., a început Florêncio, dar nu a putut continua. Ceea ce simțea cu adevărat nu putea spune nimănui. Winter a sfîrșit propoziția într-un mod neașteptat și șocant pentru celălalt:

— Femeia asta nu mai are mult de trăit!

— Cum așa?

— O tumoare malignă la stomac! a exclamat medicul, aproape furios. Uneori își pierdea răbdarea cu comedia asta provincială ce voia din cînd în cînd să ia un caracter de tragedie. Nu era nici foarte tolerant față de personajele ei rudimentare, care nu puteau înțelege anumite subtilități ale vieții. Și voia să se răzbune vorbindu-le cu o franchețe uneori de-a dreptul brutală.

Florêncio a tăcut o clipă. Pe urmă:

— Ea știe? a întrebat.

— Știe.

— I-ați vorbit deschis? I-ați spus că nu mai are mult de trăit?

— I-am spus. O femeie ca Luzia e mai curajoasă decît mulți bărbați pe care-i cunosc.

— Și *asta* nu se poate vindeca?

— Nu.

— Nici la Porto Alegre? Nici în Capitală?

— Nu.

— Și mătușa Bibiana știe tot?

— Da.

— Ea ce spune?

Winter și-a ridicat umerii ascuțiți.

— Nimic. Ce să spună?

Florêncio s-a ocupat o clipă de cîrje, și-a dres glasul, destul de încurcat, și pe urmă a întrebat:

— Cum trăiesc ele în casa aceea, domn' doctor?

— Se urăsc.

— Dar cum e cu putință ca două persoane care se urăsc așa să stea sub același acoperiș?

— Se întrec într-o cursă.

— Cum?

— Da, într-o cursă. Nu pe un traseu drept, ci pe unul plin de meandre. Linia de sosire e moartea. Numai că în cursa asta cine ajunge primul pierde...

— Pierde?

— Conacul și copilul.

Florêncio s-a uitat la medic cu o privire goală.

— Scuzați-mă, dar nu înțeleg.

— Ceea ce le ține alături în această casă e speranța fiecăreia că cealaltă o să moară prima.

— Nu cred, domn' doctor, scuzați-mă, dar nu cred.

— De ce?

— Mătușa Bibiana nu-i în stare de așa ceva.

Winter a rîs, sec și fals.

— Mătușa dumitale e în stare de mult mai multe decît îți poți închipui. Își urăște nora tot atît pe cît își iubea fiul.

— Iar nora o urăște pe ea! a replicat Florêncio, ca și cum s-ar fi duelat cu sabia și ar fi parat o lovitură a adversarului cu altă lovitură — promptă și la fel de puternică.

— Tocmai!

— Dar nu-nțeleg atunci de ce continuă să stea la Conac.

— Foarte simplu. Dacă părăsește conacul, își va pierde nepotul. Gîndește-te bine, Florêncio. Dacă Luzia moare, problema se rezolvă. *Dona* Bibiana rămîne cu băiatul și Conacul, și poate să facă ce vrea ea.

Florêncio clătina din cap, cu încăpățînare.

— Vă înșelați. Mătușa Bibiana-i o femeie bună la inimă.

— *Dona* Bibiana e o femeie practică. Aguinaldo Silva a luat pămîntul de la tatăl ei printr-o ipotecă. Ea a recuperat pămîntul printr-o căsătorie.

Din nou Florêncio a simțit că-l furnică tot corpul, a avut chef să se ridice în picioare și să înjure. Dar s-a reținut. Bărbatul acela alb, slab, străin și gol îl cam descumpănea. Dacă un compatriot ar fi rostit aceleași vorbe, și-ar fi scos pînă acum cuțitul din teacă, gata de luptă. Dar diavolul ăsta de doctor avea un fel de a spune lucrurile... S-a mulțumit să replice:

— Dumneavoastră vă închipuiți...

— Lucrurile-s atît de limpezi că numai cine nu vrea nu vede.

— Eu nu cred.

— *Nu vrei* să crezi. Fiindcă ți-e teamă. Și știi de ce? S-a apropiat atît de tare de Florêncio, încît acesta a simțit în obraz răsuflarea călduță a medicului și mirosul lui de dezinfectant. Pentru că, dacă ai crede ce-ți spun, ți-ai pierde pînă la urmă iluziile despre toată lumea. De aproape paisprezece ani l-ai pierdut pe Bolívar, cel mai bun prieten. Pe urmă ți-ai pierdut tatăl, singurul om pe care-l respectai și admirai cu adevărat.

Nu-ţi mai rămîne acum decît *dona* Bibiana, pe care dintotdeauna te-ai obişnuit s-o vezi ca pe o femeie de treabă, cu o inimă bună, incapabilă de un simţămînt de răutate. Acum nu vrei să-ţi ucizi ultima iluzie şi de aceea te sforţezi să nu crezi...

Winter a tăcut, s-a întors cu spatele şi s-a dus la fereastra din fund. De ce spusese acele lucruri brutale? Îl chinuia pe bietul om. Florêncio era un suflet simplu, credea că oamenii pot să fie ori răi ori buni. Avea un cod comportamental rudimentar şi rigid, şi îi măsura pe toţi după o singură măsură. Revenise din război invalid, dezamăgit, obosit şi trist. E o răutate să spui asemenea adevăruri unui om într-o astfel de stare psihică şi fizică. Dar acum Winter nu mai vedea cum s-ar putea opri. Era amărît, plictisit de viaţa aceea şi îşi pierduse răbdarea chiar şi cu sine însuşi. De cîte ori se gîndea să părăsească Santa Fé şi să se înapoieze în Germania sau oriunde în Europa, se surprindea covîrşit de o lene invincibilă, o lehamite care pînă la urmă îl ţintuia de pămîntul acela ai cărui oameni îi detesta şi pe care uneori ajungea chiar să-i urască — de pămîntul acela absurd ce totuşi îl ţinea legat, ca sub acţiunea unei vrăji malefice. Mai răbufnea în misivele pe care i le adresa lui Von Koseritz. Acel *lieber Baron* devenise acum un personaj public important, scria articole frumoase în portugheză, făcea jurnalism, se amesteca în politică şi se interesa de coloniile germane — peste care era un soi de căpetenie. Acest prieten, Carlos von Koseritz, pe care nu-l mai văzuse de la prima întîlnire din 1851, era practic singura persoană faţă de care putea să-şi descarce sufletul. Din păcate, însă, într-o conversaţie epistolară „interlocutorul" nu e prezent, nu poate da un răspuns imediat, ca să anime polemica, să învioreze discuţia. În Santa Fé, Winter simţea lipsa unor buni interlocutori. Discuta cu preotul şi, ca să-l scoată din fire, îşi exagera punctele de vedere ateiste. Judecătorul Nepomuceno îmbătrînea într-o carapace de stupiditate atît de groasă, încît săgeţile lui ironice nu ajungeau nici să-i zgîrie pielea. Doctorul Viegas, bietul doctor Viegas, adus la Santa Fé ca să combată ciuma şi care se stabilise pînă la urmă în tîrg, era de o prostie

penibilă; a risipi ironii cu el însemna, că să folosim o expresie populară, „a strica orzul pe gîște". Winter simțea acum o nevoie permanentă să atace, iar arma lui de agresiune cea mai contondentă era sinceritatea, adevărul. Să spună adevăruri dezagreabile devenise în ultimul timp la el un obicei ce îi atrăgea dușmănii și suspiciuni. Și totuși, pacienții se înmulțeau; colonii din Nova Pomerania și din Garibaldina nu voiau să știe de doctorul Viegas.

Florêncio păstra o tăcere îngîndurată. Ceea ce spusese doctorul Winter era purul adevăr. O admira pe mătușa lui, o socotea o femeie deosebită. Îi venea greu să creadă că ea îl îndrumase pe Bolívar să se însoare cu Luzia numai ca să pună mîna pe Conac. Simțea că are datoria să-l contrazică vehement pe doctor, să o apere pe mătușa Bibiana. Dar nu găsea argumente.

Primul a vorbit Winter:

— Te înșeli dacă-ți închipui că, procedînd așa, mătușa dumitale a fost o femeie rea. Nu! Ea este, neîndoios, o femeie practică. Nu numai că a recuperat pămînturile tatălui ei, spoliat de nordist, dar a asigurat și viitorul nepotului. Licurgo e acum stăpîn peste conac și Angico.

Florêncio a oftat ușor.

— Dar prețul plătit a fost foarte mare.

— Nu întotdeauna se pot încheia afaceri avantajoase cu viața, dragul meu, a replicat medicul, turnîndu-și din nou apă în cană.

— Ce face Licurgo? a întrebat Florêncio, după o pauză lungă.

— Nu l-ai văzut?

— Nu. El și cu mătușa Bibiana sînt acum la Angico.

— Licurgo e aproape bărbat.

— Ca statură?

— Nu. În toate privințele. Un bărbat după concepția pe care o aveți voi, în provincia asta, despre cum trebuie să fie un bărbat.

— Întotdeauna am avut temeri în legătură cu creșterea acestui copil. Din cauza mamei.

— Nu-ți face griji. Bunica se ocupă de el.

— Dar mama?...

— Ce știu eu!

— Curgo o iubește mult?

Winter a făcut un gest evaziv.

— Greu de spus.

Winter observase deja că Bibiana și Florêncio nu pronunțau niciodată numele Luziei. Ca și cum acest cuvînt ar fi fost un acid care le-ar fi corodat limba.

— Oare băiatul o fi observat că mama lui este... o persoană bolnavă?

— Cine știe? Acum ajunge la vîrsta cînd poate să înțeleagă mai bine lucrurile.

— Imposibil să nu fi băgat de seamă că bunica și mama nu-și vorbesc, nu se plac una pe alta.

— Adevărul e că pe Licurgo îl interesează prea mult moșia ca să se mai preocupe și de alte chestiuni. Luzia nu se duce niciodată la Angico, iar băiatul își petrece acolo toată vara și o bună parte din toamnă, împreună cu bunica. Vine iarna aici ca să învețe. Posibil ca nici să nu fi băgat de seamă. La urma urmelor, oamenii de pe aici nu prea sînt vorbăreți...

— Mai devreme sau mai tîrziu Curgo o să înțeleagă tot, o să descopere ce s-a întîmplat între mama și tatăl lui. Sînt mulți oameni răutăcioși pe lume. Cineva poate să-i povestească...

— Poate să-și ia sarcina asta chiar bunica.

Florêncio a resimțit cuvintele doctorului ca pe niște palme.

— N-aveți dreptul să spuncți așa ceva.

Winter a înaintat doi pași spre el, decis, și scoțînd pompița de argint din gură a întrebat:

— De ce, mă rog?

— Fiindcă mătușa Bibiana nu-i în stare de o asemenea mîrșăvie.

— Într-o zi o să fie obligată.

— Obligată?

— Așa-i la curse, Florêncio! Nu știi că unii alergători sînt în stare de orice ca să cîștige cursa?...

Florêncio clătina din cap, refuzînd să accepte punctul de vedere al neamțului.

— Ascultă, fii atent la ce am să-ți spun. *Dona* Bibiana trăiește chinuită, e roasă de frică. Se teme ca nu cumva războiul ăsta să mai dureze vreo trei, patru ani și Licurgo să ajungă să se prezinte voluntar. Înțelegi ce ar însemna asta? Dacă Licurgo moare, s-a zis cu familia Cambará. Licurgo este pentru mătușa dumitale continuarea lui Bolívar. La fel cum Bolívar a fost continuarea căpitanului Rodrigo. Dacă Licurgo moare, totul se sfîrșește pentru ea. A schimbat tonul. Heinrich Heine! a urlat. Iar cînd a apărut negrișorul cu un aer speriat, medicul a spus: S-a răcit apa. Du-te s-o mai dai în clocot. *Schnell!*

S-a uitat din nou la Florêncio:

— Cealaltă temere nu e mai mică și o costă pe mătușa dumitale multe nopți de nesomn. E teama ca Luzia să nu se decidă într-o zi să vîndă Conacul și Angico, și să se mute cu băiatul în Capitală.

— Credeți că ar putea face asta?

— Deocamdată nu, fiindcă e bolnavă, n-are rude, iar băiatul este încă prea mic ca să se poată ocupa de ea.

— Dar mai tîrziu, cînd Curgo o să fie bărbat în toată firea?

— Mai tîrziu, poate. Totul va depinde de Licurgo, de ce fel de bărbat va fi el. Cred că, crescut de bunica, nu se va gîndi niciodată să se descotorosească de Conac, nici de Angico.

— Asta-i și speranța mea.

Au tăcut. Winter s-a uitat la raftul acum plin cu cărți germane și franțuzești, comandate la Rio de Janeiro. Între lumea despre care tratau operele acelea și lumea lui Florêncio se întindea o distanță de abis, care nu se măsura numai prin spațiu, ci mai ales prin timp.

— Domnule doctor..., a început Florêncio, dregîndu-și glasul. Am auzit ceva...

— Ce anume?

— Despre un anume maior care umblă pe-aici...

— Da... Winter s-a uitat cu coada ochiului la interlocutor.

— Cică ar fi amorezat de... de mama lui Curgo.

— Tot ce se poate.

— Cică s-ar duce deseori s-o viziteze la Conac și că ar sta de vorbă ore în șir împreună...

— Așa-i.

— Cine e, domnule doctor?

— Un oarecare maior Erasmo Graça, din Rio de Janeiro. De ce?

— Voiam doar să știu. Pauză. Ce caută pe aici?

— A venit să facă niște rechiziționări pentru guvern. E un bărbat foarte atrăgător și simpatic. A fost decorat cu Ordinul Rozei și se pare că-i viteaz ca un leu.

Winter a rostit ultimele cuvinte pe un ton parodic. Florêncio a păstrat tăcere cîteva clipe, pe urmă:

— Credeți că ei îi place?

— Nu știu. Dar n-ar fi de mirare. Maiorul Graça e un bărbat și jumătate.

— Nu cumva l-or fi interesînd mai mult banii ei decît ea?

— Nu cred. Luzia e o femeie în stare să inspire pasiuni, nu găsești? Și punînd această întrebare, Winter s-a uitat fix în ochii celuilalt. Florêncio a clipit, cuprins de o senzație de indispoziție. Acum el era gol, complet gol... Și-a întors ochii și a continuat:

— Dacă se căsătoresc...

— Asta-i altă temere care-o roade pe bătrînă pe dinăuntru, l-a întrerupt medicul. Teama ca Luzia să nu se mărite. În ultimii ani au apărut diverși bărbați care s-au dus pe la Conac și s-au îndrăgostit de ea. *Dona* Bibiana umbla ca pe jăratic în tot acel timp.

— Și credeți că acum e pericol să se îndrăgostească de omul ăsta?

— Sincer să fiu: cred.

— Dar așa ceva nu se poate!

— Nu se poate? De ce? Luzia are doar treizeci și cinci de ani și e văduvă de aproape paisprezece. Nu văd nimic rău în faptul că s-ar mărita. N-ar fi prima văduvă care ar face pasul ăsta.

— Dar e o nedreptate! Din cauza copilului...

Winter a ridicat din umeri ca și cum ar fi spus: „Oricum, nu-i treaba mea".

Florêncio s-a ridicat și din nou s-a sprijinit în cîrje.

— Păi, domnule doctor, acum am să mă duc.

Winter l-a însoțit pînă la ușă.

— Fă mai multă mișcare și pune-ți nevasta să-ți maseze piciorul.

Lîngă ușă, Florêncio a mai întrebat:

— Cînd pleacă?

— Cine?

— Maiorul ăsta.

— Peste vreo cinci, șase zile.

— Slavă Domnului. Se întoarce la război?

— Da. Nu-ți face griji. S-ar putea să moară, ori să moară *ea*. Mare e Dumnezeu.

Și l-a împins în stradă cu oarecare nerăbdare.

4

La cincisprezece ani Licurgo Cambará era deja bărbat. Purta cuțit în despicătura vestei, fuma, se bărbierea și cunoscuse femei. Studia istoria și limba maternă cu judecătorul Nepomuceno, aritmetica și geografia cu vicarul, științele naturii cu doctorul Winter. Restul — care pentru el era principalul — îl învăța din însăși viața, cu peonii de la Angico și mai cu seamă cu bătrînul Fandango, vechilul. Portugheza predată de judecătorul Nepomuceno era o limbă stranie, care avea prea puține asemănări cu limbajul vorbit pe prispa sau în bucătăria moșiei. După Fandango, nimeni nu avea nevoie de cunoștințe

de aritmetică. Enunța propria sa teorie despre cele patru operații. „Omul muncitor, spunea el făcînd cu ochiul, adună; leneșul scade; înțeleptul înmulțește și numai nebunul împarte." Niciodată nu fusese la școală, și totuși era în stare ca, dintr-o singură ochire, să spună cîte capete de vită cuprindea o cireadă.

Geografia? Fandango avea toată geografia Provinciei în cap. De mic copil colindase, mînînd căruțe, ducînd cirezi la păscut, și nu exista rîpă pustie din Rio Grande pe care să nu o cunoască la fel de bine ca pe palmele propriilor sale mîini. Știa unde se aflau locurile de adăpare, unde erau vadurile rîurilor, cele mai bune pășuni și cele mai bune popasuri. S-ar fi zis că nu exista pe tot teritoriul Continentului colibă, fermă, așezare, tîrg sau oraș unde să nu aibă un cunoscut. „Pînă și copacii și vietățile mă cunosc pe unde trec", se lăuda el.

Odată, pe prispă, mai în glumă, mai în serios, un peon l-a întrebat:

— Pe unde o iei ca să ajungi în cea Europă?

Fandango s-a uitat mai întîi în dreapta, pe urmă în stînga, a închis un ochi, a ridicat brațul în direcția nordului și a spus cu aer de cunoscător:

— O iei de aici drept înainte către Passo Fundo.

Istoria? Fandango cunoștea cele mai frumoase istorii din lume: „cazuri" de mai mare minunea, lupte de familie, războaie, duelùri, legende... La șaisprezece ani trăise primul său război, și de aceea avea obiceiul să spună: „De cînd mă știu m-am tot războit cu castilienii ăștia".

Cărțile de istorie pomeneau de generali, guvernatori, așezări, date și lucruri greu de înțeles. Lui Curgo i se părea mai ușor să se bizuie pe „cazurile" lui Fandango, care se refereau la persoane și locuri cunoscute acolo, în Provincie. „Cezar a cucerit Galia", citea judecătorul Nepofuceno. Curgo îl asculta fără nici un pic de interes; i se aprindeau însă ochii și atenția cînd bătrînul se ghemuia pe vine, lîngă vatră, și începea să istorisească: „Păi cică odată Xaxá Pereira s-a hotărît să se ducă să-și viziteze un

cumătru în Soledade..." Cuceririle lui Napoleon Bonaparte descrise de cărți și comentate de judecător păleau în fața isprăvilor de vitejie ale lui Bento Gonçalves, așa cum le povestea Fandango.

Lui Curgo îi plăceau mai mult lecțiile doctorului Winter decît cele ale părintelui sau ale judecătorului. Vicarul avea un miros acru și o voce neplăcută. Celălalt — bietul bătrîn! — picotea în timpul orelor și se mulțumea să citească din cărți cu vocea sa tărăgănată.

Doctorul Winter era altfel. Niciodată nu stătea închis în casă cu elevul său. Îl ducea la plimbare pe cîmp. Îi explica faptul că pămîntul e rotund ca o portocală și teșit la poluri. Seara îi indica stelele și îi spunea numele lor și distanța la care se află față de pămînt. Iar cînd făcea lecții de botanică îi arăta plante adevărate, nu numai gravuri din cărți. Avea o minunată lupă cu mîner de sidef cu care îl punea pe elevul său să examineze flori și frunze, fire de iarbă și muguri de portocale și pere pergamute. Din ce sînt făcuți norii? De ce, atunci cînd dai drumul unei cărți pe care o țineai în mînă, cartea cade jos? Cum se transformă apa în gheață? De ce există ziua, noaptea și anotimpurile anului? Doctorul Winter îi explica toate acestea lui Licurgo, care le găsea fantastice, imposibile — „născociri de străin ca să-și bată joc de oameni". De cîte ori se ducea la Angico, băiatul îi cerea vechilului părerea despre învățăturile neamțului.

— Baliverne! exclama Fandango. Baliverne! Străinul e lighioana naibii. Chestiile astea de apar prin cărți sînt prostii. Nimic nu-i mai sigur decît ce a trăit omul în viața lui. Ca să vadă dacă o să plouă, doctorii ăștia care umblă cu fofîrlica se uită la o drăcie de seamănă cu un ceas. Un *gaucho* n-are nevoie de așa ceva.

El ghicea semnele de ploaie din mirosul vîntului sau forma norilor. Unei anume părți a cerului — apusul — îi spunea ploioasa, fiindcă atunci cînd norii se adunau acolo, sigur venea ploaie. Mai erau și alte mijloace prin care omul de la țară

prevedea timpul fără să trebuiască să se uite la drăcoveniile acelea de *gringo*.

Altă zicală repeta Fandango adeseori pe timp de iarnă: „În noroi îngheț, ploaie-n coteț". Într-o zi, Curgo l-a întrebat:

— De ce „în coteț", Fandango?

— Ca să rimeze, *hombre*.

În numeroasele lui rătăciri războinice prin Banda Oriental, și mai cu seamă după faimoasa călătorie la Concepción din Paraguay — unde se dusese să conducă o herghelie de catîri — Fandango inclusese în vocabular o sumă de termeni castilieni. Niciodată nu spunea omule, ci *hombre*; în loc de pălărie folosea *sombrero*, și utiliza adesea cuvinte ca *despacito*, *calavera*, *muchacho*, *temprano*...[1]

Uneori, ca să rîdă de Curgo atunci cînd băiatul îl întreba dacă o să plouă sau nu, bătrînul *gaucho* se uita grav la cer, consulta norii și răspundea: Cer de pămînt, ploaie sau vînt... Făcea o pauză scurtă, rîdea scc și adăuga: sau orice alt timp.

Cînd umblau amîndoi pe cîmp sub arșiță și, însetați fiind, căutau cu nerăbdare un loc unde să bea apă, Fandango își oprea calul și începea să sforăie tare, adulmecînd vîntul. După un timp spunea:

— E apă prin apropiere. Într-acolo!

— De unde știi toate lucrurile astea? se mira Curgo.

Celălalt răspundea:

— Sînt indian bătrîn care am trecut prin multe.

Fandango se apropia de șaizeci de ani, dar era un bărbat viguros și iute, mai rezistent la muncă decît mulți peoni tineri de la Angico.

Pentru Licurgo, Fandango era un soi de oracol — omul care știe și poate tot. Peonu-i peon, azi aici, mîine pe drum sau pe prispa altui proprietar. Dar cu Fandango lucrurile stăteau cu totul altfel. Bătrînul era mai legat de pămîntul de la Angico decît arborii ce aveau rădăcini adînci în sol. De cînd se născuse,

---

[1] Încetișor, hîrcă, băiat, devreme (sp.).

Curgo se deprinsese să-l vadă vechil pe moșie, ca pe un element din peisajul însuși. Angico fără Fandango sau Fandango fără Angico erau de neconceput.

Odată, în timpul unei lecții, doctorul Winter îi spusese lui Curgo ceva care îl intrigase. Cu o mică busolă de buzunar în mînă, medicul vorbea de globul pămîntesc și de cei doi poli.

— Viața ta, Curgo, a spus el, oscilează între doi poli magnetici: Fandango și *dona* Bibiana.

Ce legătură aveau vechilul de la Angico și bunica lui cu busola a fost ceva ce Curgo nu a putut și nici nu a căutat să înțeleagă. Uneori doctorul părea cam țicnit!

Era acest José Fandango un bărbat de statură mijlocie, cu pielea arsă de soare, ochișori negri și șugubeți vîrîți în fundul unor orbite osoase, mustăți și bărbiță cărunte, și fălci de culoarea fructului *goiaba* copt. Avea o voce spartă, ce amintea de flecăreala unui papagal, și care devenea păstoasă cînd bătrînul se înfrupta cu carne grasă și vorbea cu gura plină.

Obișnuia să-și rezume plăcerile și necazurile într-o frază care făcuse ocolul pămîntului: „Trei lucruri pe lumea asta fac rău: femeia bătrînă, noaptea întunecată și cîinele în ogradă".

Numele său adevărat era José Menezes, dar în tinerețe i se dusese într-atît de mult faima de versificator și dansator, încît amicii l-au poreclit pînă la urmă Fandango. Porecla i s-a potrivit așa de bine că a hotărît s-o adopte drept nume. Văduv, familia sa se rezuma la un fiu, Fandango al Doilea, și la un nepot, Fandanguinho, băiat de treisprezece ani și bun prieten cu Licurgo.

Era lucru știut că „unde se află Fandango e totdeauna *fandango*". Cînd îl întreba cineva de unde e de fel și cine i-au fost părinții, vechilul răspundea în versuri:

Eu nu am tată nici mamă,
Nici rubedenii sub soare.
Sînt copil de ape limpezi,
Nepot de-ape curgătoare.

Dar versurile pe care Fandango le recita cu cea mai mare plăcere conţineau, ca să spunem aşa, o declaraţie de principiu:

Indian bătrîn făr'de stăpîn,
Lege-mi este inima.
Cînd pe poncho *sînt călcat*
Scot cuţitul de îndat'
Şi cumva de vă-ndoiţi,
Pe tineri să-i iscodiţi.

Chiar aşa. Nu se îndoia nimeni. Se povesteau fel de fel de isprăvi de vitejie de-ale lui Zé Fandango. Odată, în tinereţe, încheiase un dans folosind cuţitul. Cum fiica stăpînului casei refuzase să danseze cu el, Fandango, fără să se tulbure cîtuşi de puţin, îi strigase: „Nu eşti prima iapă care-mi refuză scăriţa". Un frate al fetei era pe-aproape şi şi-a scos pumnalul. „S-a înnourat", povestea Fandango. „Primul lucru pe care l-am făcut a fost să dau un picior în sfeşnic. De atunci înainte ne-am luptat pe întuneric". Se mai spunea că între anii '35 şi '45 Fandango făcuse tot soiul de minunăţii ca ofiţer de lăncieri în armata Zdrenţăroşilor.

Mîncarea pe care o aprecia cel mai mult era orez cu tocăniţă de pastramă — „orezul căruţaşului" — iar desertul său preferat, terci cu lapte. Pentru Licurgo era zi de sărbătoare la moşie cînd bătrînul se hotăra să meargă la bucătărie ca să pregătească el masa.

Într-o zi de iarnă, după prînz, Fandango şedea la soare, în poarta casei de la Angico. Curgo s-a apropiat de el şi l-a întrebat:

— Stai la soare ca şopîrlele, Fandango?

Gaucho-ul a răspuns:

— Soarele e ca un *poncho* pentru omul sărac, *hombre*.

Lui Curgo îi plăceau zicalele vechilului. Pentru orice situaţie avea un proverb. Odată, o mulatră nemăritată de pe moşie a apărut gravidă şi toţi erau curioşi să afle cine e tatăl copilului. Unul dintre peoni a întrebat:

— Fandango, cine a lăsat-o grea pe Dica?

Bătrînul *gaucho* a închis un ochi, l-a privit în față pe interlocutor și a răspuns:

— Vaca de *rodeo* n-are taur sigur, băiete.

Avea zicale misterioase, al căror înțeles Curgo nu reușea să-l pătrundă:

— Bolovanul face umbră, dar umbra nu cîntărește nimic.

Într-o zi, băiatul l-a întrebat:

— Ce înseamnă asta?

— Cînd ai să fii mai mare ai să-nțelegi fără să-ți mai explice nimeni. Acum e prea devreme.

În viața lui hoinară Fandango cunoscuse mulți oameni în multe locuri. Avea o memorie prodigioasă, nu uita niciodată nume, date, fețe sau amănunte. Într-o noapte, pe prispa de la Angico, în timp ce peonii și un străin stăteau la taclale și fumau în jurul focului, cineva a întrebat:

— Cum a murit Mané Taruma?

— Omorît de un cumnat la Poncho Verde, a răspuns vechilul.

— Dar unchiul lui, Antônio Taruma?

Fandango s-a gîndit puțin, după care i-a informat:

— I-au tăiat gîtul în '68 oamenii lui Joca Brabo.

— Dar văcarul acela cu un ochi zbanghiu... cum îl chema?

— Mingote Fagundes?

— Chiar așa!

— A fost omorît de un cimpoiaș la un dans. Stai puțin... Acum vreo doi ani.

Străinul — un văcar din São Paulo care ascultase discuția în tăcere — a observat:

— După cîte văd, pe-aici nu moare nimeni de moarte naturală...

Fandango a scuipat în foc și a replicat:

— Cam greu, băiete. Dar cîte unii mai mor...

De la Fandango a învățat Curgo despre plante — lucruri ce nu apăreau scrise în cărți și pe care nici doctorul Winter nu părea să le știe.

— Ce mai bună păşune pentru vite e iarba tîrîtoare şi cea numită *capim-minoso*. *Capim-limão* nu merită. *Pé-de-galinha* şi *milha*? Numai pentru vitele domestice. Şi să mă ferească Dumnezeu de un cîmp de *barba-de- bode*!

— Vezi copacul acela *umbu* de colo? l-a întrebat într-o zi bătrînul *gaucho* pe băiat, cînd acesta avea doar opt ani.

— Îl văd. E foarte frumos.

— Păi, *umbu* e ca unele persoane: doar faţa e de ele.

— De ce, Fandango?

— Pentru că lemnul nu face nici cît o ceapă degerată.

Curgo a dat din cap. Vechilul a continuat:

— Acum, dacă vrei să vezi un lemn bun de tot, ia *cambará* sau *angico*[2]...

Licurgo a zîmbit, umflîndu-se în pene. Numele lui era Cambará; Angico era numele moşiei. Toate acestea îi inspirau trăinicie, rezistenţă, forţă.

— Şi pe urmă, băiete, nu-i vorba numai de lemn. Frunza de *cambará* sau de *angico* e foarte bună la tuse.

Îi mai arăta şi alte ierburi de leac. Nu poţi să urinezi? Ceai de *iarba-taurului*. Eşti constipat? *Patata-bariricá*[3]. Slăbiciune de piept? *Agrião*[4]. Limbrici? *Mastruço*[5]. Contra muşcăturii de *jararacá*[6]? Pui pe orice parte a corpului un mănunchi de *cipó-mil-homens*[7].

— Am cunoscut un căruţaş, a povestit Fandango cu altă ocazie, căruia i se clătinau dinţii în gură. Voia să se ducă la dentist, dar eu i-am spus: Nu face asta! Nu-ţi arunca banii pe fereastră. Ia nişte ceai de *molho*[8]. Aşa a făcut, şi s-a vindecat.

---

2 Specie de salcîm brazilian.

3 Plantă medicinală cu tubercul.

4 Plantă ierbacee care creşte în apele curgătoare.

5 Plantă medicinală brasicacee.

6 Denumire comună a mai multor specii de şerpi din Brazilia;

7 Plante braziliene tîrîtoare sau cătărătoare.

8 Arbore brazilian.

Fandango îl mai învăţa pe Licurgo şi anumite lucruri în legătură cu vietăţile.

Ca să descoperi sexul fătului în burta vacii, trebuie cercetată coada: dacă vîrful ascuţit, e viţel; dacă îl are rotunjit, e viţică.

— Să omori un corb, explica Fandango, aduce ghinion, pentru că pasărea asta are o învoială cu diavolul. Arma care ucide un corb se strică, varsă apă întruna. La fel trebuie respectată şi păsăruica-de-lut, *muchacho*, pentru că ea l-a învăţat pe om să-şi facă din lut casă. În plus, păsărica asta îl trezeşte în fiecare dimineaţă pe *gaucho* cu ciripitul ei. Şi mai ştii ceva, Curgo? Păsăruica-de-lut e o zburătoare tare drăguţă. Niciodată nu lucrează duminica. Iar cînd îi moare perechea, ştii ce face? O zideşte în casă. Chiar aşa. Nu face să omori o păsăruică-de-lut. Aduce ghinion.

— Dar *bem-te-vi*[9]?

— Unde zăreşti un *bem-te-vi*, aruncă în el cu pietre. E o zburătoare neruşinată! O pasăre blestemată de Dumnezeu, fiindcă atunci cînd Fecioara Maria a fugit în Egipt cu Pruncul Iisus, iudeii au pornit după ei. Fecioara s-a ascuns, iudeii erau să treacă fără să zărească nimic, dar drăcoaica de pasăre a început să ţipe: *Bem-te-vi! bem-te-vi!* Şi pe deasupra, a mai şi rîs.

— Dar cucuveaua?

— Nu face să omori o cucuvea. Ea curăţă terenul de şerpi şi alte lighioane. Dar şi cucuveaua e piază-rea. Cînd cîntă noaptea lîngă casă anunţă moartea cuiva din familie.

— Dar greierele?

— Nu trebuie omorît. Aduce pierdere de bani celui care-l omoară.

— Dar broasca?

— Nu merită. Aduce ploaie.

— Atunci, ce merită?

— Să omori un argentinian din Corrientes, cînd trece graniţa pe aici.

---

9 Pasăre din Brazilia, a cărei denumire onomatopeică semnifică „te-am văzut".

Tot de la Fandango a învățat Curgo să înoate, să arunce cu lasoul, să vindece animalele din curte și să facă *rodeo*-uri. Dar din toate cunoștințele pe care i le-a transmis bătrînul, cel mai mult se mîndrea Licurgo cu cele referitoare la cai. Băiatul și le însușise prin lecții practice, în timpul călătoriilor, *rodeo*-urilor și îmblînzirilor, cînd observa de aproape năravurile și obiceiurile cailor, particularitățile fiecărei rase și fiecărei culori de păr. Pe urmă, în discuțiile de pe prispă și în orele de odihnă, Fandango îi preda așa-zisele lecții teoretice, în general rezumate sub formă de zicale ce făceau ocolul Provinciei, izvorînd din experiența unor *gauchos* anonimi de pe zeci de proprietăți.

Dacă Licurgo îl întreba pe vechil despre calitățile cailor roibi, el închidea un ochi, se uita cîtva timp la băiat și spunea sentențios:

— Roibul? Mai degrabă mort decît obosit.

— Dar rotatul, Fandango?

— În apă-i mai bun ca barca.

— Dar murgul?

— Dacă întîlnești pe drum un călător cu hățurile în spinare, întreabă-l imediat: „Unde ți-a rămas murgul?" Și de cîte ori îi prevenea pe ceilalți împotriva trădării cailor de culoarea asta, adăuga: Pe meleagurile din São Sepé, odată, un murg m-a lăsat cu buza umflată.

Nimeni nu știa dacă lucrurile se petrecuseră într-adevăr „pe meleagurile din São Sepé odată" ori dacă Fandango alesese acea așezare numai din cauza rimei.

Mai erau și alte sfaturi pe care Licurgo nu le uita:

„Dacă ai în fața ta o călătorie lungă, nu pune calul să sară. Mergi la pas pînă i se usucă primul rînd de sudoare; pe urmă la trap pînă la al doilea; dă-i un avînt la al treilea și vei avea cal bun toată ziua."

Cînd a venit momentul ca Licurgo să-și aleagă un cal pentru folosința proprie, s-a dus la Fandango și l-a întrebat:

— De ce culoare să-l aleg?

Fandango mărunţea tutunul ca să-şi facă o ţigară. Ţinea frunza de tutun înfiptă după ureche, piciorul drept îndoit în repaus, greutatea corpului pe stînga, bustul puţin înclinat înainte, privirea pierdută peste zările întinse din Angico. A rămas o clipă tăcut, ca şi cum nu ar fi auzit întrebarea. Bucăţile de tutun îi cădeau în căuşul mîinii. Cu borul pălăriei îndoit pe frunte, cu soarele bătîndu-i în plin pe obraz, Fandango şedea în faţa casei, nemişcat ca un trunchi de copac. Iar cînd Licurgo era gata să-şi repete întrebarea, bătrînul i-a dat răspunsul. Vorbea liniştit, scandînd bine silabele, răspicat şi destul de sec. Iar ce a spus a fost un rezumat al experienţei personale:

— Nu te încrede în *tobiano*[10], în pintenog sau în cal alb. Pentru multe, ia-l gata învăţat. Pentru toate, roib.

Faţă de sfatul acesta, Licurgo a rămas nehotărît. Dar bătrînul a zîmbit, adăugînd:

— Calu-i ca omul. Orice om are zile bune şi zile proaste, nu-i aşa? Păi, la fel şi calul. Oricare-i bun şi oricare-i fără folos.

Printre alte sfaturi date de Fandango în legătură cu caii era unul care îi plăcea băiatului nemaipomenit: „Îmblînzeşte-ţi singur mînzul. Nu-i pune frîul pe lună nouă, că rămîne prost. Nu-l înhăma pe lună în descreştere, că iese leneş".

Bărbaţii de la ţară aveau obiceiul să facă uneori comparaţii între cal şi femeie. Fandango îi sfătuia pe peoni să se însoare cu fete cunoscute, pe cît posibil cu copile pe care le văzuseră crescînd. Şi aplica zicala: „Creşte aproape de ochii tăi mînza pentru tine".

— Cu femeia pistruiată şi calul sperios, mai prevenea el, ai grijă, amice!

După versurile populare şi strigăturile pe care le auzea recitate sau cîntate, Licurgo învăţase să califice femeile conform „părului". Conchidea că brunetele sînt mai constante decît cele cu păr de culoare deschisă; şi că roşcatele sînt năbădăioase, iar cele cu părul negru, sincere:

---

[10] Rasă de cai brazilieni, cu pete mari albe.

Mă duc să-mi aleg femeie
Din turma celor frumoase,
Voi alege brunetele,
Că blondele-s lunecoase.

„Femeia, arma și calul de drum, atrăgeau atenția zicalele, nu se împrumută."

Dar pentru chitariști și cîntăreți, femeia era mai ales o tirană:

O tirană am iubit,
Dar ea nu m-a îndrăgit, ai!

Pe la poarta-ți am trecut,
Mîna am pus pe-ncuietoare;
Să-mi deschizi tu nu ai vrut,
Inimă de piatră tare.

Femeie frumoasă cu peri în nas
Nu este cîtu-i pămîntul.
La fel femeie nu am văzut
Să-și țină vreodată cuvîntul.

Licurgo auzea cîntecele și versurile acestea, și cădea pe gînduri. Curios... Femeile pe care le cunoștea nu meritau cîtuși de puțin aceste strofe. Erau liniștite, vrednice, serioase, abia dacă îndrăzneau să ridice ochi: la bărbați dacă nu le erau soți sau rude foarte apropiate. Desigur că „tiranele" nesincere de care vorbeau versurile erau femei din orașele mari. Și oricît s-ar fi străduit, cînd auzea strofe și strigături despre femei răutăcioase care nenorociseră bărbați, nu se putea împiedica să nu se gîndească la mama lui. Și rămînea tulburat.

De multe ori își spusese: „La douăzeci și doi de ani mă însor". Erau în tîrg cîteva fete pe care le găsea drăguțe, deși nici una nu-i plăcea cu adevărat. Bunica îi spunea întruna că un bărbat, ca să fie bărbat adevărat, trebuie să se însoare și să aibă copii, mulți copii. Dar trubadurii de pe prispă recomandau:

Bărbatul cînd se îmbarcă
Să spună o rugăciune.
La război cînd pleacă, două,
Iar cînd se însoară, trei.

Oricum, mai avea timp destul pînă să se gîndească la însurătoare. Treburile moșiei îi umpleau orele și gîndurile. De cum se înnopta, Curgo se vîra în pat obosit și dormea dus pînă în zorii zilei următoare. Dar în unele nopți cînd îl apuca dorința de femeie, punea șaua pe cal și se ducea la coliba mulatrei Rosa. Se înapoia de acolo dimineața în trapul calului, ascultînd țîrîitul greierilor, privind stelele și savurîndu-și țigara de foi.

La cincisprezece ani Licurgo Cambará era bărbat.

5

De multe ori, privind cîmpurile de la Angico de pe înălțimea calului său sau din ușa casei, și gîndindu-se că erau ale lui pămînturile acelea care se întindeau mult mai mult decît vedea cu ochii, Licurgo simțea cum i se umflă în piept mulțumirea trufașă. Uneori i se tăia răsuflarea. Cîmpurile *mele*, peonii *mei*, caii *mei*, vitele *mele* ... Băiatul își umplea gura și spiritul cu aceste cuvinte și cu întreaga lume pe care le implicau.

Îi plăcea viața la țară, iar cînd se afla la Angico nu cunoștea nici un minut de plictiseală. Se trezea înainte de răsăritul soarelui, sărea din pat și se ducea la arborele de mango, luînd cu el cornul de bou cu cioc de argint pe care bunica pusese să i se graveze numele. Cocoșii cîntau, ca și cum ar fi vrut să trezească soarele cu vacarmul lor. Licurgo simțea o plăcere deosebită să umble desculț prin iarba încă umedă de rouă. Se cățăra pe trunchiul arborelui de mango și îi striga sclavei care mulgea vacile:

— *Buenos días*, Luciana!

— Bună dimineața, domnișoru' Curgo, mormăia negresa.

Degetele ei negre strîngeau ugerul vacii arămii sau pestriţe; laptele ţîşnea în căldare cu un răpăit de tobă. Ce bine era să stai acolo, urmărind cum se luminează orizontul încetul cu încetul şi aspirînd mirosurile de grajd — bălegar umed, lapte călduţ, piele de vacă.

După ce dădea duşcă vreo două, trei coarne pline cu lapte, cînd soarele începea să se ivească dincolo de Costişa Cocotierului Strîmb, Curgo se ducea pe prispă să mănînce o fleică friptă pe jăratic, urmată de un ceai de *mate* amar, fierbinte. La ora aceea vitele mugeau, păsărelele ciripeau în arborii de scorţişoară din faţa casei, şi păsările *quero-quero* ţipau pe cîmp.

Atunci începea truda zilei şi Curgo îi însoţea pe Fandango şi ceata peonilor care mînau cireada viţeilor de îngrăşat. Ştia să arunce lasoul, să facă *rodeo*-uri, să înfiereze, dar cel mai mult regreta că nu ştie să îmblînzească mînji, fiindcă bunica încă nu-i dăduse voie să înveţe asta. Se temea ca băiatul să nu cadă de pe cal, să-şi spargă capul şi să moară „cum s-a întîmplat cu răposatul străbunic". Fiindcă băiatul tot stăruia, ea i-a făgăduit, cam în silă:

— La optsprezece ani îţi dau voie.

Curgo se înapoia de la cîmp cînd soarele era înalt de-o suliţă; venea atît de înfometat că se simţea în stare să înfulece şi un bou. După opinia lui Fandango, era „un mîncău respectabil". Mînca des şi cu plăcere, îl mulţumeau un cotlet bun sau o supă de văcuţă, şi filozofa: „Unii mănîncă doar ca să trăiască, alţii trăiesc doar ca să mănînce, dar eu mănînc fiindcă-mi place". Bunica zîmbea şi murmura: „Seamănă cu bunicul. Pentru Rodrigo, mîncarea era o adevărată sărbătoare". Printre felurile preferate ale lui Licurgo erau „orezul-căruţaşului", carnea de pe costiţe, sîngeretele şi rasolul. O dată pe săptămînă comanda iahnie de fasole cu slăninuţă, cîrnăciori şi pastramă, şi îşi freca mîinile cînd vedea cratiţa fumegîndă pe masă. Cîteodată neglija complet celelalte feluri de mîncare şi se sătura numai cu fasole. La sfîrşit, „pentru ca fasolea să nu se aşeze prost", dădea pe gît un pahar de rachiu de trestie. Se scula de la masă „sătul",

lenevit, somnolent, cu senzația că a înghițit un bolovan, și se prăvălea pe pat ca mort, pentru o siestă prelungită cu somn agitat, din care se deștepta cu gura amară, durere de cap, enervat și nefericit. Dar cînd sosea ora cinei era iarăși gata să roadă cîteva costițe la grătar, și încă o farfurie sau două de momițe cu făină de manioc ori tocăniță de dovleac. Niciodată nu renunța să ia, după fiecare masă, o cană de lapte cu gutuie coaptă sau porumb verde. Deserturile lui favorite erau prăjitura cu piersici și brînză cu zahăr.

„Curgo nu-i om de petreceri", remarca Bibiana. Și chiar nu era. Cînd avea obligația să participe la vreun *fandango*, nu se amesteca printre ceilalți, prefera să stea și să privească perechile de departe. Și le privea cu o căutătură ciudată, ca și cum ar fi dezaprobat ce vedea.

— Intră în joc, prostălăule! îi striga Fandango, care nu pierdea ritmul.

— Lasă-mă-n pace, răspundea băiatul, eschivîndu-se.

Cînd îi vedea pe bărbați bătînd din călcîie și învîrtindu-se în ritm de *chimarrita*, de *tirana* și de *tatu*, se indispunea, ca și cum dansul ar fi fost ceva nedemn de un bărbat adevărat. Pe de altă parte, le privea cu neîncredere și rea-voință și pe tinerele dansatoare, și își făgăduia sieși să nu se însoare niciodată cu o femeie care dă din șolduri și își unduiește corpul la dans.

În rarele dăți cînd ceilalți izbuteau să-l ia cu ei la serbări unde se jucau gajuri între băieți și fete, stătea într-un colț, ursuz, urmărind totul cu o mutră încruntată, cu ochi triști și gravi.

Într-o seară, la o petrecere, Fandango i-a dat un ghiont cordial, întrebîndu-l:

— De ce nu te duci să joci cu *muchachas*?

El a clătinat din cap, sumbru, în semn că nu.

— Ești chiar ca un mînz nărăvaș!

Repetînd o zicală pe care o auzise pe prispă, Curgo a încercat să se scuze:

— Cu femeia nu joc decît în pat, a mîrîit.

Dar nu era adevărat; nici în pat nu juca. Atunci cînd se culca cu mulatrele — Rosa, Belinha, Indianca Nenê — o făcea fără nici o bucurie. Nu le mîngîia, nici nu cerea mîngîieri. Le trata cu duritate, dînd de înțeles că plătește și nu cere favoruri. Se culca cu ele cu un amestec de lăcomie animalică și gravitatea afectată a celui care e contrariat că „are nevoie de asemenea arăpoaice". Cînd se despărțea de ele nu adăuga nici o umbră de zîmbet la banii cu care le „plătea serviciul".

Totuși orele de *rodeo*, de îngrijire a animalelor, de tăiere a vitelor erau pentru el momente de sărbătoare. Îi plăcea să încalece și să plece în galop peste cîmp, din pura bucurie a cursei. Atunci rîdea, țipa, cînta, era fericit. Alteori, cînd privea dealurile verzi ce înconjurau casa din Angico și se gîndea că toate acelea îi aparțin, se simțea cuprins de o bucurie profundă și placidă. Iar visul lui cel mai mare era să aibă într-o zi mai mult pămînt și mai multe vite decît familia Amaral.

Deși Bibiana îi interzisese să ia parte la curse, aproape în fiecare duminică își ducea caii să alerge pe teren întins la întrecere cu cai de pe proprietățile învecinate de la Retiro și Rincão Bonito. Nu rareori aceste întreceri degenerau în certuri, și odată Curgo se apucase să discute înfocat cu un bărbat care trebuie să fi avut dublul vîrstei lui. La un moment dat, interlocutorul i-a aruncat o privire disprețuitoare și a spus:

— Mai taci din gură, țîncule.

Curgo s-a făcut roșu ca focul și i-a replicat, aproape gîtuit de furie:

— Ți-arăt eu ție cine-i țînc.

Și-a scos cuțitul din teacă și s-a repezit la celălalt. Mai tîrziu, pe drumul de întoarcere, s-a plîns:

— Dacă nu te-ai fi amestecat tu, Fandango, îi găuream burta ticălosului.

— Nu găureai nimic! a glumit vechilul. Faci pe tine cînd vezi sînge.

Asta, desigur, era o glumă de-a bătrînului, deoarece Curgo era obișnuit să vadă sînge. Prima dată cînd a asistat la tăierea

unei vite, pălise tot, ameţise, îl apucase greaţa. Dar după aceea, treptat, se obişnuise. Acum scurgea el personal boii de sînge şi chiar îi plăcea mirosul acela. Astfel că, atunci cînd un taur sălbatic a perforat cu coarnele maţele unui peon de la Angico, l-a putut ajuta, fără măcar să clipească, pe Fandango să-i vîre omului măruntaiele înapoi în burtă. La fel, cînd se ducea să vîneze babuini la Capão da Onça şi îi vedea căzînd jos plini de sînge, cu corpurile ciuruite de plumbi, nu era deloc impresionat. Oricum, trebuia să se deprindă cu asemenea lucruri, fiindcă, dacă războiul din Paraguay mai dura doi ani, avea de gînd să se prezinte voluntar.

Lui Licurgo îi plăcea mult casa de la moşie, deşi nu se putea compara cu Conacul... Mult mai mică, de un singur nivel, nu avea duşumele, nici geamuri la ferestre. Totuşi, se simţea fericit cînd, sosind de la tîrg, zărea casa aceea lungă, cu trei uşi şi opt ferestre, acolo în vîrful dealului, sclipind albă de după un şir de arbori de scorţişoară cu frunziş des. Şi din toate încăperile casei, prefera bucătăria, unde se ducea uneori să stea de vorbă cu negresele, care îi povesteau istorii frumoase şi teribile din Africa — o Africă ce nu avea nici o legătură cu cărţile de geografie ale părintelui Otero.

Altă mare plăcere a băiatului — care îl lega cel mai mult de Angico — era să ia parte la discuţiile de pe prispă, seara, după cină. Se adunau peonii în jurul focului şi stăteau să povestească istorii. Erau „convorbiri între bărbaţi", mai totdeauna despre cai, joc, femei, dueluri, revoluţii, eroi şi bandiţi. Şi prin aceste discuţii Licurgo parcă asimila articolele din codul onoarei acelor oameni — un cod nescris dar care se întrupa, devenea vizibil în miile de exemple şi cazuri care treceau din gură în gură. Conform acestui cod, un bărbat ca să fie bărbat adevărat trebuia să aibă barbă şi ruşine pe obraz. A avea ruşine pe obraz însemna a poseda o faţă curată, pe care nici un alt om nu a lovit-o. „Dacă un bărbat te pălmuieşte, omoară canalia pe loc". Să ai ruşine pe obraz însemna şi să nu-ţi calci niciodată cuvîntul, fie ce-o fi. Se spunea că în Provincie se încheiau mari tranzacţii pe credit, în

care, în loc să iscălească o poliță, datornicul îi dădea creditorului un fir din barbă, ceea ce pentru oamenii aceia de onoare făcea cît un document pecetluit cu semnătura autentificată de notar.

Licurgo era mîndru că bunicul și tatăl lui avuseseră o moarte demnă de un bărbat: luptînd cu arma în mînă. Așa voia să moară și el cînd îi va sosi ceasul.

Într-o seară pe prispă, vorbindu-se de bărbați viteji și generoși, Fandango l-a atins pe umăr pe Curgo și a spus:

— Ascult-o p-asta, băiete. E vorba de bunicul tău, răposatul căpitan Rodrigo Severo Cambará.

— Ți-amintești bine de el, Fandango? a întrebat băiatul.

— De amintit nu-mi amintesc, fiindcă nu ne-am întîlnit niciodată. Dar mi-a povestit bunică-ta, *dona* Bibiana.

Fandango a făcut o pauză ca să tragă o dușcă de *mate*. Unul dintre peoni l-a îmboldit:

— S-auzim!

Fandango a scuipat în foc și a început:

— Păi cică avea un dușman, căpitanul Rodrigo, pe un anume Mário Leite, care îi făcuse o neobrăzare foarte mare. S-au încăierat la niște curse și dacă nu s-au omorît atunci cu gloanțele e pentru că s-a găsit cineva să-i despartă. Căpitanul a venit acasă furios și i-a spus nevestei: „Individul ăsta îmi stă-n gît. Unde-l întîlnesc, pe cuvîntul meu de onoare, îi vîr biciul în obraz". *Dona* Bibiana n-a zis nimic. Ea nu zicea niciodată nimic. Ei bine, într-o zi căpitanul Rodrigo trece călare pe un drum și aude deodată zgomot lîngă o pădurice; se uită și vede doi bandiți cu pumnale atacînd un om care se apăra cu bățul biciului. Bietul creștin se retrăgea spre un șanț, era într-o situație foarte grea. Căpitanul a dat pinteni calului, s-a apropiat de bătăuși și a văzut că cel care se lupta singur era nici mai mult nici mai puțin decît inamicul său, numitul Mário Leite. Ca să vedeți și voi cum stăteau lucrurile. A descălecat imediat, cu pumnalul gata scos din teacă, și a intrat în luptă țipînd: „Lașilor! Atacați un om dezarmat! Doi contra unul!" A spus asta și s-a aruncat asupra bandiților cu lovituri de pumnal, ce și cum s-ar fi repezit să

omoare un şarpe. Bandiţii s-au speriat şi au luat-o la fugă. Căpitanul şi-a vîrît pumnalul în teacă, a încălecat şi el şi, fără o privire către celălalt, fără un cuvînt, a plecat.

Fandango a făcut o pauză, după care a încheiat:

— Aşa erau oamenii pe vremuri.

Aşa era bunicul, şi-a zis Curgo. Şi a rămas privind îngîndurat în foc.

Mai erau şi poveşti despre bandiţi celebri. Dintre ele, favorita lui Licurgo era istoria lui Zé Viau.

— Bandiţii aceia curajoşi şi vicleni de pe timpuri au pierit, s-a plîns Fandango în altă seară. Unde mai întîlneşti astăzi un om ca Zé Viau? Umbla cu o floare în piept, pălărie cu borul îndoit pe frunte, şiret sub bărbie şi spadă la brîu. Îi sfida pe jandarmi şi era în stare să intre călare într-o crîşmă şi să ia două mulatre pe crupă!

Se povestea că prin 1830 apăruse în São Borja un cetăţean francez, un anume Jean Viaud, care se dădea drept medic licenţiat al unei academii din Paris. Era un bărbat frumos cu maniere boiereşti, barbă roşcată, ochi albaştri şi mîini ca de fată. Avea obiceiul să cutreiere fermele, vindecînd oameni şi animale şi primind drept onorarii pentru serviciile sale nu numai bani, dar şi găini, porci, haine sau obiecte de uz personal. Odată, francezul a rămas peste noapte la ferma familiei Belos, a dormit cu o duducă din casă şi a doua zi a plecat. După două luni, cînd s-a descoperit că fata era gravidă, fraţii ei au silit-o să spună numele seducătorului şi s-au aşternut la drum să descopere unde se ascundea infamul. L-au găsit pînă la urmă în Rio Pardo, i-au tras o bătaie cu biciul în piaţa publică, l-au adus legat la fermă şi l-au obligat să se însoare cu victima sa. Căsătoria s-a oficiat în taină, doar în prezenţa părinţilor şi a fraţilor miresei. Copilul s-a născut după şapte luni, dar doctorul Jean Viaud, cu frumoşii lui ochi albaştri şi cu mîinile ca de fată, se pare că a găsit căsnicia o povară prea mare pentru umerii săi delicaţi. Într-o zi şi-a strîns catrafusele într-ascuns, a încălecat şi şi-a luat tălpăşiţa. Şi n-a mai auzit nimeni de el. Cumnaţii au ridicat din

umeri și au spus: „Răul a fost reparat. Și e chiar mai bine ca diavolul ăsta să nu mai apară pe aici. Oricum, copilul are tată". Era băiat și l-au botezat José. A crescut la fermă, frumos și zglobiu. Cu timpul, familia Belos și-a pierdut averea și copilul a crescut cum a dat Dumnezeu. La paisprezece ani a fugit de acasă, și se zice că ar fi umblat făcînd contrabandă la granița cu Argentina. La optsprezece ani a ucis primul om. Se pare că i-a plăcut, fiindcă la douăzeci avea cinci morți pe conștiință. Încetul cu încetul isprăvile lui au început să treacă din gură în gură prin toată Provincia. Și, cum nimeni nu-i rostea corect numele — fiindcă în loc de *vio* spuneau *viau* — tînărul bandit a ajuns să fie cunoscut drept Zé Viau, nume care a făcut ocolul lumii și a cîștigat o faimă nemaipomenită.

Fandango a răscolit prin jar cu un băț.

— Știu o poveste cu el care-i tare frumoasă, a spus. O cunoașteți?

Nimeni n-a scos un cuvînt; toți au rămas în așteptare, fiindcă știau că vechilul tot o va povesti, chiar dacă spuneau că o cunosc.

— Cică odată Zé Viau a omorît un om în Uruguaiana, și s-a alăturat unei bande din Republica Argentina. Rudele mortului au jurat să nu aibă liniște pînă nu îl vor ucide pe Zé Viau și îl vor lăsa tras în țeapă în mijlocul pieței.

A făcut o pauză și a întrebat:

— Știați că dacă vîri o monedă în gura unui om care a fost asasinat, ucigașul revine la locul faptei? Chiar așa. L-au îngropat pe om cu un *tostão*[1] în gură. A trecut un timp și, într-o zi, care n-a fost surprinderea unui cîrciumar din Uruguaiana cînd l-a văzut pe Zé Viau intrînd la el în prăvălie, foarte grăbit, cu o floare în piept, tîrîndu-și pintenii pe jos. Săracul, s-a făcut alb ca varul de spaimă și a început să se bîlbîie și să se uite în toate părțile. „Ai văzut cumva un strigoi, cumetre?" a întrebat banditul. Negustorul a povestit istoria cu banul. Zé Viau s-a

---

[1] Veche monedă portugheză valorînd o sută de reali.

încruntat și a început să-l descoasă: „Va să zică, l-au îngropat pe cîine cu un ban în gură? Așteaptă puțin". A ieșit din cîrciumă, a încălecat, s-a dus la cimitir, a dezgropat mortul, i-a scos banul din gură, s-a întors la prăvălie, a aruncat banul pe tejghea și a strigat: „Rachiu de un *tostão*, amice!" Cînd negustorul a înțeles, s-a făcut verde la față.

Au rîs cu toții. Fandango a rînjit, a dat din cap și a spus încetișor:

— Viau făcea niște chestii grozave!

În decembrie '69 *dona* Bibiana a venit să stea două zile la moșie, și cînd să se înapoieze la Santa Fé a hotărît să-l ia și pe nepot cu ea. Curgo s-a îmbufnat.

— Nu vreau să vin, bunico.

— Doar pentru cîteva zile.

— Dar de ce nu rămîi pînă la sfîrșitul verii?

— Nu pot.

— De ce nu poți?

— Am treabă la Conac.

Ce treabă avea acasă nu putea spune nimănui: trebuia să o supravegheze pe noră-sa. Blestematul de maior Erasmo Graça frecventa conacul, murea după Luzia. De cîte ori apărea el, Bibiana se înființa și ea, se așeza pe un scaun și stătea acolo, cu mîinile în poală, tăcută, dar fără să-și ia ochii de la maior. Nu trebuia să-i lase pe cei doi singuri, nu trebuia să-i dea străinului timp să se declare. Supravegheați în felul acesta, ei erau siliți să vorbească numai despre lucruri care nu aveau nici o legătură cu dragostea sau cu căsătoria. Acum Bibiana profitase de o absență temporară a maiorului ca să se ducă la Angico, pentru că i se făcuse deodată tare dor de nepot. Dar trebuia să se înapoieze imediat, deoarece fusese informată că peste două zile „nenorocitul" se va întoarce în Santa Fé.

— Plecăm cu cupeul, dimineață devreme, i-a spus ea nepotului. Strînge-ți lucrurile.

— Bine, bunico.

În seara aceea Curgo l-a căutat pe Fandango și i-a povestit necazurile sale.

— Fă cum spune bătrîna.

— Dar nu-mi place să stau peste vară în tîrg!

— Mai ai multe veri înaintea ta, *muchacho*, multe veri.

Astfel, a doua zi, de cum a răsărit soarele, bunica și nepotul s-au urcat în cupeu. Licurgo tăcea, încruntat. Bibiana îl privea cu coada ochiului, dar nu spunea nimic. Știa că nepotul ei avea sînge de Terra și de Cambará în vine. Dar nu din cauza sîngelui lui Rodrigo stătea el acum cu mutra asta încuiată, fără să scoată un cuvînt. Căpitanul fusese un bărbat vesel, vorbăreț și veșnic bine dispus. Acum, în cupeul care îi hurduca pe drumurile pline de „spinări" și de gropi, Bibiana observa cît de mult semăna Licurgo cu străbunicul, cu Pedro Terra. Cînd băiatul era „cu fundu-n sus", mai bine să nu-i adreseze nimeni vorba. Și cum un Terra respectă întotdeauna tăcerile altui Terra, Bibiana nu i-a spus nici un cuvînt nepotului timp îndelungat. A stat de vorbă cu vizitiul despre vacile care urmau să fete, despre recoltă și căldura din vara aceea.

Soarele se înălțase de o suliță și adia un vînticel dinspre est cînd au părăsit cîmpurile de la Angico și au ajuns pe drumul mare, la fel de prost ca cele de pe moșie. Și cum tăcerea lui Curgo se prelungise suficient, iar în clipa cînd vizitiul a închis portiera băiatul aruncase o privire tristă spre cîmpurile rămase în urmă, Bibiana l-a atins ușor pe genunchi și a spus:

— Nu-i nimic, Curgo. Luna viitoare te întorci aici.

Băiatul a avut atunci un zîmbet rapid și destul de trist:

— Știi, bunico, ce a spus Fandango cînd și-a luat rămas-bun de la mine? Ea a dat din cap în semn că nu. A spus că nici pentru o mie de *cruzados* nu s-ar urca într-un cupeu.

— Asta-i bună! Și de ce, mă rog?

— Fiindcă trăsurile-s pentru femei și copii sugari. Un *gaucho* umblă călare.

— Hîtru bătrîn!

6

În seara aceleiași zile, în salonul de la Conac, pentru prima oară după multe luni, Licurgo a rămas singur cu mama lui. Luaseră cina; cele cinci lumînări ale candelabrului erau aprinse pe consolă, iar Bibiana urcase la etaj să afume odăile cu tămîie.

Așezată lîngă măsuța rotundă, Luzia cînta din țiteră pentru fiul ei. Părul îi cădea despletit pe umerii acoperiți cu un șal negru, care îi accentua și mai mult paloarea. Din cînd în cînd, suferința îi crispa fața și atunci gemea încet. Curgo întorcea ochii foarte tulburat. Ideea că mama lui suferă, că are o tumoare malignă, îi producea o mare durere și totodată remușcare fiindcă, deși știa că datoria lui este să fie tandru și răbdător cu ea, simțea de fapt o anume nerăbdare, o dorință de a scăpa de prezența „acelei femei", ca și cum prin simplul fapt de a nu o vedea ea ar fi încetat să mai sufere.

Luzia cînta o barcarolă și băiatul asculta, privind degetele care ciupeau corzile instrumentului. Acum el începea să descopere de ce, în pofida faptului că îi plăcea Conacul, nu se simțea bine aici. Mama lui dădea acelor încăperi mari o oarecare răceală de „casă de ceremonie". Ea însăși era aproape o străină pentru el. Lucrurile pe care i le spunea îl descumpăneau întotdeauna. Vocea ei îi provoca o ciudată senzație de jenă, și înseși sunetele instrumentului păreau să iasă, nu din cutia aceea plată de lemn, ci din gura mamei. De fapt, Curgo nici nu știa să explice exact, ar fi zis că muzica aceea tristă izvora din rana pe care o avea ea în stomac. Curgo a scos batista din buzunar și și-a șters obrazul. Ce bine ar fi să iasă acum afară, să se ducă sub smochinul din piață și să stea acolo, culcat pe jos, singur...

Luzia cînta, uitînd parcă de băiat. Sînii ei ascuțiți și mici, care îl tulburau atît de mult pe Licurgo cînd, fără să vrea, își ațintea ochii asupra lor, urcau și coborau în ritmul unei respirații greoaie și dureroase. Curgo știa că ea ținea între sîni o cheie mare aurită — cheia de la camera secretă unde petrecea ore întregi închisă, fără ca ceilalți să știe ce face. El fusese

dintotdeauna curios să vadă ce se află în alcovul acela unde nu mai intrase nimeni de la moartea tatălui său.

Curgo a privit mîinile Luziei care se agitau pe țiteră și a avut impresia unor cai albi în galop. Pe urmă și-a ridicat ochii spre fața ei. Cînd mama îl atingea, cînd îl mîngîia cu degetele ei reci pe obraz și mai ales cînd îi gîdila lobul urechii, se simțea stingherit și înfiorat, era gata să țipe, să înjure, să facă gesturi brutale.

Licurgo asculta. Acum Luzia i-a zîmbit. Ochii ei foarte mari, de culoare deschisă, îi aminteau de *sanga* de la Angico, unde seara avea obiceiul să înoate împreună cu Fandanguinho.

În cele din urmă, Luzia și-a lăsat brațele să-i cadă în lungul corpului și a spus:

— Fiul meu, am să cînt acum ceva, și te rog să fii foarte atent.

Curgo a dat din cap în semn că da.

De sus parvenea pînă la el mirosul de fum, un miros trist de biserică. La lumina lumînărilor fața Luziei avea reflexe portocalii ca cele de pe fețele peonilor cînd ședeau seara în jurul focului.

Luzia a început să cînte o melodie foarte lentă și suavă, zîmbind între timp lent și suav, ca și muzica aceea.

— La ce te gîndești? l-a întrebat ea fără să se oprească din cîntat.

— La nimic.

— Nu. Vreau să știu ce-ți evocă melodia asta.

— Evocă?

— Adică, atunci cînd o asculți, ce-ți trece prin minte?

Curgo a rămas o clipă pe gînduri.

— Moșia.

— Va să zică, muzica asta te face să te gîndești la moșie?...

— Da.

— La ce anume de la moșie?

— La tot.

Ea continua să cînte.

— Nu, fiul meu. Trebuie să fie ceva anume. Nu-i așa?
— Da.
— Ce anume?
— Dealurile care se zăresc din ușa casei...
— Acum vezi cîmpul... vreau să spun, îl vezi în gînd?
— Da.
— Nu simți ceva trist?
— Ba da.
— Nu simți ceva care-ți strînge inima?
— Ba da.

Melodia continua, calmă și melancolică. Acum într-adevăr Curgo „vedea" cîmpurile de la Angico.

— Te gîndești la cîmpurile acelea dimineața?... noaptea?... după-amiaza?
— După-amiaza, înainte de înserare.
— Totul e foarte trist, nu-i așa?
— Da.
— Nu-ți vine să plîngi?

Curgo a ezitat o clipă.

— D... da.
— Nu vezi o stea strălucind pe cer? E luceafărul de seară...

Licurgo își amintea acum de o după-amiază cînd stătuse să privească apusul soarelui din ușa casei de la moșie. Un negru care venea mînînd o turmă de oi cînta o melodie tristă, smulsă parcă din străfundurile unui piept îndurerat.

— Fii foarte atent, fiul meu. Ascultă melodia. Acum mama o să-ți spună exact tot ce simți.

Caii albi galopau deasupra țiterei. De sus se percepeau, surzi, pașii bunicii Bibiana. Un miros de biserică umplea toată casa.

Bine ar fi să coboare bunica, și-a zis Licurgo, privind piezișș spre ușa vestibulului.

Luzia a început să cînte în surdină și să spună:

— Fii atent. Stai așezat în ușa casei de la Angico. E seară și totul e foarte trist. Moșia e pustie. Toți peonii au plecat, negrii

de la bucătărie au plecat. Ești singur, privești întinderea cîmpului și te gîndești... Știi la ce gîndești? Așa te gîndești: Sînt singur pe lume. Am cincisprezece ani. L-au ucis pe tata. Bunica a murit. Mama e pe moarte, e în tîrg, așezată pe un scaun, așteptînd clipa morții, fiindcă are o tumoare malignă la stomac. Sînt un biet băiat și n-am pe nimeni pe lume...

Melodia dulce îl învăluia pe Licurgo, care se închipuia la Angico, privind apusul soarelui. Dealurile miroseau a tămîie.

— Sînt multe țări, multe orașe pe lume, a continuat Luzia, și pe acele meleaguri sînt mulți băieți care au tată și mamă, care se joacă, merg cu trenul, sînt fericiți. Dar eu stau aici singur, nu am pe nimeni...

Cu ochii imobili, Curgo fixa flăcările celor cinci lumînări în timp ce o tristețe, ce părea să-i izvorască din măruntaie, urca în pieptul lui ca un torent și-i strîngea dureros gîtlejul. A înghițit în sec, a clipit. Sînt bărbat, și-a spus; a făcut eforturi să nu plîngă, dar nu a izbutit. Valul s-a revărsat într-un sughiț, lacrimile i-au inundat ochii, i s-au prelins reci pe obraji. I-a fost rușine să le șteargă, să ridice mîinile și să-și ascundă fața. Cu ochii ațintiți pe candelabru, a continuat să asculte melodia și să vadă luceafărul în cerul înserării.

Deodată situația i-a devenit atît de insuportabilă, încît s-a hotărît să fugă. S-a sculat brusc în picioare și a pornit aproape alergînd spre ușa care dădea în stradă. Dar cînd a trecut pe lîngă mama lui, aceasta l-a apucat de mînă, l-a tras lîngă ea, l-a strîns la piept și a început să-l sărute pe obraji, să-i bea lacrimile, să plîngă împreună cu el și să murmure cuvinte foarte tandre și tînguitoare.

— Am să mor, băiatul meu, am să mor. Tu ai să rămîi, ai s-o uiți pe mama, toți or să mă uite. Viața e tristă, băiatul meu, am să mor.

Îl strîngea la sînul ei. Cheia, își spunea Curgo, cheia aurită. Dar deodată alt gînd l-a făcut să uite de cheie: rana... Voia s-o mîngîie pe mama, să-i spună ceva, dar buzele nu i se descleștau, brațele îi rămîneau căzute în jos. În cele din urmă, cu mare

efort, a ridicat mîna și i-a mîngîiat stîngaci obrazul; l-a simțit rece și umed și asta i-a amintit de fața unui înecat pe care o atinsese odată. Corpul mamei era cald și mirosea a parfum de roze. Peste umerii ei, Licurgo privea umbra amîndurora proiectată pe peretele odăii. Luzia își strîngea băiatul la piept, iar lui îi era frică să nu-i strivească prin apăsarea corpului său rana din stomac. Căuta să-i spună ceva, dar nu-i venea nimic în minte. Cîteva clipe Luzia l-a mîngîiat pe păr, apoi și-a desfăcut strînsoarea brațelor și a început să-i vorbească în șoaptă:

— Curgo, vreau să-i promiți mamei ceva. Promiți?

În mintea băiatului s-a ridicat bătrînul Fandango și i-a spus: „Nu promite pe neștiute".

El nu a răspuns. O lacrimă i s-a prelins, sărată, în gură.

— Promiți?

Lui Curgo îi era frică să vorbească, fiindcă dacă ar fi vorbit poate că nu i-ar fi ieșit din gură cuvinte, ci sughițuri de plîns. Un bărbat nu plînge. Un bărbat nu plînge.

— Promiți?

Luzia îl scutura pe băiat cu amîndouă brațele. Curgo și-a apropiat buzele de urechea mamei și a întrebat, încet:

— Ce să promit?

— Promiți că n-ai să-ți petreci toată viața aici în Santa Fé și nici la Angico?

Licurgo s-a încleștat brusc. Mușchii i s-au încordat într-o atitudine de apărare, ca și cum ar fi zărit brusc un vrăjmaș neașteptat.

— Promiți, fiule?

Tăcere. Luzia i-a strîns brațele mai tare.

— Spune, Curgo!

Acum unghiile ei se înfigeau în carnea băiatului. Curgo continua să tacă.

— Vezi, iubitule, nu vreau să rămîi ca bărbații ăștia necioplți de aici care nu știu nici să scrie nici să citească, trăiesc ca animalele, printre cai și boi. A tăcut, parcă înăbușită de propriile ei cuvinte. Promiți?

Nici un răspuns. Curgo ghicea unde voia să ajungă mama lui și a așteptat, cu trupul și spiritul încordate.

— Lumea e foarte frumoasă, fiul meu. Sînt orașe cu teatre, circuri cu călușei, orchestre! Uite... Și deodată vocea ei a devenit aproape voioasă. La Londra a fost odată o mare expoziție, tu nici nu erai născut pe-atunci... S-a ținut într-un palat minunat, numai din sticlă și fier.

Curgo refuza să o creadă. Palate de sticlă se întîlnesc numai în basmele de adormit copii.

— Într-o zi o să plecăm de aici, Curgo. Tu și cu mine. Amîndoi împreună. Mama și fiul. Plecăm cu diligența, pe urmă luăm un tren și la sfîrșit vaporul... N-ai chef să vezi marea, spune?

El nu răspundea. Vedea cîmpiile de la Angico, auzea în gînd vocea unui văcar ce cunoscuse marea și îi spusese: „Marea e frumoasă dar nu dau eu dealurile astea pentru toată marea din lume".

— Spune? repeta Luzia.

— Nu.

— Nu vorbi așa, fiul meu. Marea e o frumusețe. Doctorul Winter ți-a explicat totul la orele de științe naturale. Are niște pești foarte drăguți, alții foarte caraghioși. Marea își schimbă culoarea, uneori e verde, alteori albastră, alteori cenușie. N-ai chef să vezi marea?

— Nu.

Luzia l-a respins de lîngă ea și a întrebat, cu vocea amenințătoare:

— Chiar n-ai chef?

— Nu, a repetat băiatul fără să se uite la mama lui. Înțelegea că ceea ce voia ea era tocmai să-l ia de la Angico, de lîngă bunica, Fandango și peoni. Sigur că mama vrea să se mărite cu maiorul Erasmo. Acum știa. Era adevărat ce se șoptea. Și descoperirea asta îi mărea indispoziția, sentimentul de înstrăinare față de ea.

Luzia și-a lăsat brațele să-i cadă. Gîfîia. Și-a dat capul pe spate și a rămas așa, cu fața schimonosită de durere.

— Te doare? a întrebat Curgo.
— Da, a bîiguit ea. Mă doare tare. Și tu ești de vină.
— Iartă-mă.
— Nu te iert. Ești un copil rău.
El a coborît ochii și a început din nou să plîngă, încetișor, lăsînd lacrimile să-i picure pe jos.
— Acum pot să plec, mămico? a întrebat el după cîteva secunde.
— Unde vrei să te duci?
— Să mă plimb pe afară.
— Nu. Rămîi aici.
Doar bunica l-ar putea salva, își spunea Licurgo, nefericit.
— Ce dorești?
— Să mai vorbesc cu tine. Stai jos.
El i-a dat ascultare, ștergîndu-și lacrimile cu mînăca de la cămașă.
— Uită-te la mine, Curgo.
El și-a ridicat ochii la Luzia.
— De ce n-o iubești pe mama?
— Ba te iubesc!
— Nu mă iubești, nu.
Băiatul a lăsat din nou capul în jos.
— Uită-te la mine. De ce?
— Te iubesc, mamă. Dar iubesc și Angico, Conacul, pe ceilalți...
— Ți-a spus vreodată bunica să nu mă iubești?
— Nu.
— Chiar nu?
— Nu.
— Juri pe Dumnezeu?
— Jur.
Luzia și-a încordat din nou bustul, a scos cîteva acorduri din țiteră și a început să cînte un vals lent.
— Dacă ar fi să alegi între mama și ea, pe care ai alege-o? a întrebat, fără să se întrerupă din cîntat.

Băiatul nu a răspuns. În ochii lui se citea o expresie de animal hăituit.

— Pe care? a repetat Luzia.

— Pe amîndouă.

— Dar dacă într-o zi aş veni şi ţi-aş spune: „Curgo, mama pleacă. Vrei să mergi cu ea, sau rămîi cu bunica?", ce ai răspunde?

În sinea lui, Curgo ţipa: „Rămîn! Rămîn! Rămîn!". Dar nu avea curajul să-i spună asta. Dacă o făcea era ca şi cum i-ar fi dat o lovitură în stomac. Şi ea ar muri. Toţi ştiau că nu mai avea mult de trăit...

— Spune drept, Curgo. Ai pleca sau ai rămîne?

El se uita la uşă, căutînd un pretext ca să iasă.

— Dar tu, unde te-ai duce? a întrebat.

— Departe de aici.

— Departe, unde?

— În Capitală.

— De ce?

— Crezi că Santa Fé e singurul loc din lume unde se poate trăi?

— Dar eu aici m-am născut.

— Eu nu.

— Aici sînt rudele mele, prietenii, totul!

— Eu nu am prieteni. Singura mea rudă în viaţă eşti tu. Şi ştii, a adăugat ea oprindu-se din cîntat, că dacă aş vrea să te iau, aş putea, fiindcă legea-i de partea mea? Eşti fiul meu şi n-ai decît cincisprezece ani, ştii asta?

Chipul băiatului s-a împietrit brusc. Drept unică apărare s-a închis într-o tăcere înbufnată şi feroce. Nu va mai spune nimic, orice s-ar întîmpla. Luzia a părut să înţeleagă şi a schimbat tonul:

— Eşti încă foarte mic, băiatul meu. Într-o zi ai să creşti şi atunci ai să-ţi aminteşti de cuvintele mele. Dar va fi prea tîrziu, mult prea tîrziu. Eu am să fiu moartă şi putrezită sub pămînt. Dar tu ai să putrezeşti de viu aici, în Santa Fé, sau cu vitele, acolo, la Angico. Ai să putrezeşti de viu, auzi?

Curgo nu răspundea. Pe față i se întipărise o asemenea expresie de oroare, încît, ajungînd în clipa aceea la ușă, Bibiana s-a uitat la nepotul ei și a înțeles ce se petrecea.

— Vino să te speli pe picioare, a spus ea, calmă. E ora de culcare.

7

În seara aceea de sîmbătă, cînd a bătut la poarta Conacului pentru vizita săptămînală, doctorul Winter era atît de bine dispus și atît de împăcat cu lumea, încît a început să fluiere încetișor un menuet de Mozart, marcînd ritmul cu vîrful bastonului pe pragul de piatră. O sclavă a venit să-i deschidă.

— Bună seara, Natália! a exclamat, scoțîndu-și pălăria și făcînd cu ea un gest larg în aer.

Negresa a mîrîit un salut răgușit, iar Winter, din doi pași mari, a urcat scara care ducea de la ușă la nivelul vestibulului. Pe consolă, lîngă oglinda ovală despre care Aguinaldo Silva garantase că i-ar fi aparținut unui nobil flamand din vremurile cînd Recife era sub ocupație olandeză, doctorul a văzut pălăria judecătorului Nepomuceno, a părintelui Otero și chipiul maiorului Graça. Le-a privit o clipă, zîmbind. Justiția, Biserica și Armata. Părea un aranjament simbolic. Era absurd ca pălăria lui boțită de fetru să stea acolo, lîngă celelalte. Ce reprezenta el? Nimic. Nici măcar colonul german care de patruzeci și ceva de ani se stabilise la Manufactura de In și Cînepă, pe Rio dos Sinos. Era un simplu individ, doctorul Carl Winter. Și dacă ar fi fost foarte sincer cu sine, ar fi trebuit să conchidă că nu reprezenta nici măcar Medicina. La acel capăt de lume pierduse într-o asemenea măsură contactul cu literatura medicală, încît într-o zi poate că va coborî la nivelul vindecătorilor localnici.

S-a privit în oglindă. În penumbra vestibulului nu a putut vedea decît o siluetă. A aruncat pălăria peste chipiul francez al

maiorului Graça — un chipiu ce îi amintea cu neplăcere de cel al lui Napoleon al III-lea, după un portret în peniță pe care îl văzuse reprodus într-o revistă — și s-a îndreptat spre salon, unde conversația părea să se înfierbînte. Cînd a intrat doctorul Winter, au tăcut cu toții brusc.

— Continuați, domnii mei! i-a rugat medicul, strîngînd mîna Bibianei și apoi pe a Luziei.

Maiorul Graça s-a sculat și a rămas așa, întors din profil. Era un bărbat înalt, cu barba și părul castanii, îmbrăcat în uniformă albastru închis, cu epoleți și galoane aurite pe tunică și pantaloni cu vipușcă roșie. I-a întins doctorului mîna sa energică, pe care Winter a strîns-o. Părintele Otero a rămas așezat, mulțumindu-se să-i arunce nou-venitului un bună seara indiferent. Iar cum judecătorul începuse să se scoale de pe scaun, doctorul Winter s-a grăbit să-i spună:

— Nu te deranja, domnule judecător.

S-a apropiat de el și i-a luat mîna molîie.

Judecătorul Nepomuceno își pierduse soția cu doi ani în urmă și acum ducea o viață singuratică de văduv fără copii. Bătrînețea îl făcea mai somnolent și mai încet în mișcări.

— Tocmai discutam cu maiorul Graça, i-a explicat el medicului. Asta e, tocmai discutam...

Winter s-a așezat picior peste picior și a zis:

— Păi, continuați, domnii mei.

— Discutam despre Zacarias[1], a lămurit maiorul.

Are o voce prăfoasă, și-a spus Winter. Da. Asta era comparația potrivită pentru a descrie vocea maiorului. O voce plină de praf, neașteptată la corpul acela mătăhălos de militar: o voce fără muzică, nici rezonanțe, fărîmițată și zgomotoasă. Tuberculoză a laringelui? Sau corzi vocale lezate de atîta strigat ordine?

---

[1] Zacarias de Góis e Vasconcelos, celebru om de stat și orator brazilian (1815-1877).

— Domnii mei, a mărturisit Winter, nu uitați că în materie de politică națională, ca și în toate celelalte, sînt de o ignoranță crasă.

— Ceea ce spui, a observat părintele Otero, legănîndu-se pe scaun, e un semn de modestie. Totuși opiniile dumitale în materie de religie, științe și filosofie sînt ale unui om care știe tot și n-are îndoieli asupra nici unui lucru de pe lumea asta sau cealaltă.

Carl Winter a izbucnit în rîs.

— Dragul meu paroh, a replicat el, nu vreau ca prin venirea mea să deviez direcția discuției. Ca să închid subiectul, admit că sînt un puț de vanitate și de prezumție. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, lămuriți-mă în privința lui Ananias!

— Zacarias, a corectat judecătorul Nepomuceno, cu un aer didactic.

Winter s-a uitat la Luzia. Ședea pe scaunul ei cu spătar înalt, lîngă măsuța rotundă pe care se afla cutia țiterei. Avea pe fața slăbită acea paloare de culoarea paiului, binecunoscută de Winter. Nemișcată, îmbrăcată toată în negru, părea o păpușă de ceară cu ochi de sticlă. Suferința și maturitatea îi marcaseră trăsăturile, estompîndu-le duritatea de pe vremuri, dîndu-i chiar un anume farmec languros și o demnitate care poate că se datora vecinătății morții. Nu era agreabil pentru nici un medic să vadă un pacient sfîrșindu-se sub ochii săi fără să poată face ceva ca să-l salveze. Tot ce reușea Winter era să-i aline durerile cu picături de beladonă. Nu se încumeta să-i spună cuvinte de îmbărbătare și reconfortare, fiind sigur că Luzia nu l-ar lua în serios. În rest, ei îi făcea plăcere să vorbească de moartea care se apropia; cu voluptate, anticipînd, se descria pe sine înfășurată într-un giulgiu negru, întinsă în sicriu, străjuită de patru lumînări. Surîzînd, anticipa priveghiul, descria persoanele ce vor veni să asiste la el și menționa lucrurile pe care le vor spune sau gîndi despre defuncță. Cu ochii minții, își însoțea propria înmormîntare pînă la cimitir, vedea cînd se cobora coșciugul în groapă, auzea zgomotul surd al bulgărilor pe capacul

sicriului. Winter fusese prezent cînd ea a repetat într-o zi în fața băiatului povestea asta stupidă, cu atîta belșug de amănunte morbide, încît copilul izbucnise în plîns și fugise pînă la urmă din odaie.

Judecătorul Nepomuceno a început să explice cine era Zacarias.

— Dumneata, doctore Winter, trebuie să-ți aduci aminte de el. Zacarias de Góis e Vasconcelos. În '62 i-a răsturnat pe conservatori și și-a format propriul său cabinet.

— Dar a stat doar șase zile la putere, a observat maiorul.

De data asta magistratul a fost prompt cu răspunsul:

— Era prea bun ca să dureze, domnule maior, prea bun.

Militarul i-a aruncat o privire caldă Luziei. Winter a observat că Bibiana îl supraveghează. Dar nu și-a putut da seama unde se uita *teiniaguá*: în oglindă? la ușă? la maior? sau poate nicăieri?

— Acum nu discutăm despre căderea conservatorilor din '62, a continuat judecătorul. Nu. Astea-s lucruri trecute.

Vocea lui Nepomuceno s-a stins, înăbușită, și o clipă el a rămas cu ochii pe jumătate închiși, căzînd parcă într-o subită picoteală. Pierzîndu-și răbdarea, maiorul a rezumat:

— Uite despre ce e vorba, domnule doctor. Ți-amintești probabil că, după ce i-am izgonit pe paraguaieni din Provincie, totul părea să meargă foarte ușor. L-am împins pe inamic în interiorul propriului său teritoriu și toată lumea se aștepta ca războiul să ia sfîrșit în cîteva luni. Dar trupele lui Solano Lopez s-au fortificat în Curupaiti și au rezistat. Știi și dumneata cum sînt lucrurile astea. Nimic nu e mai periculos pentru o armată decît certitudinea unei victorii ușoare. Cînd ne socotim stăpîni pe situație, orice rezistență a inamicului ne dezechilibrează. Așa s-a și întîmplat. Armata noastră a început să se dezorganizeze, să se descurajeze, și comandanții noștri să nu se mai înțeleagă între ei...

Mie mi se adresează, și-a spus Winter, dar nu-și ia ochii de la Luzia. Nici pe patul morții *teiniaguá* nu-și pierde vraja.

— Atunci Împăratul, a intervenit judecătorul Nepomuceno, a fost de părere că războiul a ajuns la un punct critic, și că doar un singur om ar putea salva situația.

— Acest om, a spus maiorul, uitîndu-se tot la Luzia, era Lima e Silva[2].

Părintele, care încă se mai legăna pe scaun, a zîmbit și le-a atras atenția:

— E un nume care nu trebuie rostit în casa asta. A arătat spre Bibiana. Dînsa nu uită că unul din legaliștii care i-au combătut pe Zdrențăroși a fost tocmai Caxias. Soțul *donei* Bibiana, căpitan al rebelilor, a fost omorît la începutul războiului civil.

Maiorul s-a întors solemn spre Bibiana:

— Caxias e în primul rînd un brazilian și un patriot, scumpă doamnă.

— Pentru mine-i un *caramuru*, a replicat ea, sec.

Maiorul și-a privit vîrful cizmelor foarte lustruite, și-a mîngîiat barba și pe urmă a oftat, spunînd:

— Văd că multe persoane din provincia asta încă n-au uitat de Războiul Zdrențăroșilor. Păcat. La ora actuală ar trebui să lăsăm deoparte toate chestiunile regionale. Este în joc destinul patriei comune.

— E un *caramuru* și asta mi-ajunge, a insistat Bibiana, uitîndu-se la doctorul Winter parcă spre a-i zice: „Dumneavoastră mă înțelegeți, știți de ce spun asta".

Winter a dat din cap într-un asentiment mut.

— Dar să revenim la subiectul nostru, i-a rugat el.

— Atunci a rămas hotărît să se încredințeze comanda armatei noastre lui Caxias, a continuat maiorul Graça. Dar s-a

---

2 Luís Alves de Lima e Silva, Duce de Caxias (1803-1880), mareșal brazilian, a jucat un rol strălucit în războaiele civile, reușind să pacifice teritoriul Imperiului. Comandant al operațiilor din Paraguay, a repurtat numeroase victorii. Cariera sa politică a fost de asemenea remarcabilă: senator, de mai multe ori ministru de Război, președinte al Consiliului de Miniștri, s-a bucurat, pînă la sfîrșitul vieții, de cea mai glorioasă popularitate.

întîmplat ca ministrul de Război, Angelo Muniz da Silva Ferraz[3]...

— Mare om, l-a întrerupt judecătorul, în treacăt fie spus, mare om de stat...

Maiorul a ridicat ușor din umeri și a continuat:

— Ministrul de Război ar fi zis: „Cu omul ăsta nu merg".

Nepomuceno a părut să se însufleţească deodată și l-a întrerupt:

— Astfel, Zacarias s-a găsit într-o dilemă. Ori acceptă numirea lui Caxias și și-l pierde pe marele său ministru, ori îl menţine pe ministru și...

Maiorul aproape că a sărit de pe scaun cînd a strigat:

— ...și sacrifică toată campania!

— Dar Caxias nu era singurul general în măsură să-și asume conducerea operaţiunilor de război.

— Ba da! Maiorul a lansat aceste cuvinte ca un ordin de comandă.

— Dumneata ai să spui că, în calitate de militar, te pricepi mai bine. De acord. Dar în materie de politică, cer îngăduinţa să declar, cu toată modestia, că puţini ca mine...

— Dar nu trebuie să ne gîndim la politică atunci cînd patria e în pericol.

Winter observase deja că doar două subiecte aveau darul de a-l trezi pe judecător din apatia sa obișnuită: politica și gramatica. O cădere a cabinetului sau plasarea incorectă a unui pronume erau capabile să-l facă să poarte discuţii înfocate și interminabile.

— Dumneata, domnule maior Graça, nu poţi nega că Zacarias e unul dintre cei mai mari oameni politici pe care îi avem.

— A dovedit că este mai ales un om avid de putere. În loc să aleagă una din extremele dilemei, a urmat o a treia cale. L-a sacrificat pe ministru generalului, dar nu a abdicat.

---

[3] Om de stat brazilian (1812-1867); a fost ministru de Război în timpul unei mari părţi din campania în Paraguay, aducînd remarcabile servicii patriei în această calitate.

Judecătorul Nepomuceno a emis un rîs neașteptat, asemănător cu un sforăit, și a spus:

— Asta-i arta politicii. Arta politicii.

— Dar nu și a decenței, a replicat maiorul, trăgîndu-și brusc poala tunicii.

A intervenit părintele Otero:

— Politica și decența nu merg niciodată mînă în mînă. Sînt dușmani de moarte.

Ofițerul s-a întors spre sacerdot:

— Dar Împăratul nostru știe să facă o politică abilă cu o decență indiscutabilă.

— Împăratul nostru e un bărbat excepțional..., a observat părintele.

Lui Winter îi era simpatic acel împărat bărbos și patern despre care se povesteau atîtea istorii și anecdote. Se crease în jurul lui o aură de legendă. Medicul observase și ce mare influență avea reputația de caracter integru a suveranului asupra vieții sociale a națiunii. Era un exemplu de cinste și bunătate demn de urmat. *Dom* Pedro al II-lea parcă dădea o notă tonică ambianței morale a țării. Într-un fel, și-a mai spus Winter, Majestatea Sa face acum parte din folclorul național, ca un soi de anti-Malazarte.

— Oricum ar fi, a continuat maiorul, Lima e Silva a fost numit, a găsit trupele noastre dezorganizate și molipsite de holeră, și i-a trebuit un an de muncă grea pînă să le reorganizeze. Dar a reușit. Și, dacă astăzi campania se apropie de sfîrșit, i-o datorăm acestui mare brazilian!

— Am să spun să se aducă acum cafeaua, a hotărît Bibiana, ridicîndu-se brusc și ieșind din încăpere.

Luzia a însoțit-o cu privirea. După expresia feței pacientei sale, Winter își dădea seama că suferă. De ce nu se retrage? De ce nu-și ia picăturile? Oare gustă pînă și propria ei suferință? De necrezut!

— Vreți să mă duc să vă prepar doctorița? a murmurat, înclinîndu-se spre ea.

Luzia a clătinat din cap:

— Nu. Mulțumesc. Mi-e bine.

Și a zîmbit cu un surîs dureros și aproape tandru. Winter nu și-a putut stăpîni tulburarea. Nu mai era foarte sigur de simțămintele lui față de femeia asta. Cînd o cunoscuse, o dorise fizic într-un mod morbid, care îl cam speriase. Pe urmă fugise de ea aproape cu oroare. Acum ceea ce simțea era un amestec de milă și curiozitate. De cîte ori o vedea, se gîndea la tumoarea care îi creștea în stomac cu exuberanța malignă a unei flori ce se hrănește din carne. Era de neconceput ideea să dorească trupește o femeie în asemenea condiții, socotind asta aproape o înclinație necrofilă...

Părintele Otero, care în discuție părea să fie neîndoielnic de partea maiorului Graça, spunea acum:

— Totuși intrigile politice au continuat la Rio de Janeiro împotriva lui Caxias.

Maiorul a ridicat mîna cu arătătorul îndreptat spre Nepomuceno:

— Acum vezi și dumneata ce nobil e acest bărbat excepțional. Deși avea totul în mînă — prestigiu, curaj, forță, armata întreagă — în loc să folosească aceste avantaje în favoarea sa, a preferat să trimită o scrisoare lui Paranaguá[4] plîngîndu-se cu amărăciune de cei care își pun interesele personale deasupra intereselor patriei și spunînd că, dat fiind că nu i s-a lăsat libertate de acțiune și guvernul nu-i trimite oamenii și materialul cerut, peferă să demisioneze. Era bolnav, obosit și deziluzionat.

— Scrisoarea a explodat ca o petardă în Rio de Janeiro, a adăugat părintele Otero, adresîndu-se de astă dată doctorului Winter. Toți îl știau pe Caxias de neînlocuit. Caxias valora mai mult decît un întreg minister.

---

[4] João Lustosa da Cunha, marchiz de Paranaguá (1821-?), magistrat și om politic brazilian, de mai multe ori ministru al Justiției, al Războiului, al Economiei, al Afacerilor Externe și prim ministru în 1882.

— Nu spune asta, părinte! a protestat Nepomuceno. Războiul o să se încheie într-o zi și atunci or să ne trebuiască bărbați de calibrul lui Zacarias și al altora pentru refacerea națională.

— Oricum, a spus maiorul, scrisoarea asta a zdruncinat cabinetul și Zacarias a înțeles că se află în fața unei noi crize. A văzut că Împăratul va sacrifica mai degrabă guvernul ca să nu-și piardă marele general, să nu piardă războiul!

— Dar Zacarias n-a vrut să cedeze în fața impunerii spadei, a recitat judecătorul Nepomuceno, grav.

— Trebuiau salvate aparențele, trebuia să găsească un pretext ca să renunțe.

— Tot interesele individuale! a exclamat maiorul. Ceea ce conta nu erau faptele, nu era încheierea războiului, erau aparențele, prestigiul personal, vanitatea ministrului Zacarias.

Doctorul Winter nu s-a putut reține:

— Dar dumneata, scumpul meu maior, nu crezi că onoarea nu-i doar privilegiul militarilor, și că un civil poate considera că vestonul și pantalonii săi merită tot atîta respect ca și uniforma?

Maiorul s-a uitat la medic destul de iritat, și a tăcut. În expresia feței ofițerului, Winter a citit tot ce voia să spună prin tăcerea sa: „Nu te amesteca. Dumneata ești un străin".

Părintele Otero l-a scutit pe maior să dea un răspuns, deoarece a continuat povestirea:

— Zacarias a găsit un pretext ca să demisioneze cînd Sales Torres Homem[5] a fost numit senator al Imperiului. Acest cetățean făcuse pe vremuri mare opoziție familiei regale în articole scrise sub pseudonimul... care anume? Ah, da! Timandro. Pretextul era minunat. Zacarias a ieșit cu capul sus. Nu a fost răsturnat de spada unui general, ci de pana unui om politic.

---

[5] Distins și elocvent parlamentar și tribun brazilian (1822-1876), una din figurile politice importante din epoca sa. A scris celebrul *Pamflet al poporului*, apărut sub pseudonimul Timandro. A fost ministru al Economiei și consilier de stat.

— Și astfel, a conchis Nepomuceno, am pierdut pe cel mai ilustru om de stat al nostru!

— Dar am cîștigat războiul, a observat maiorul.

— L-am cîștigat?

— Sigur. Lopez e pe ducă. Victoria e acum doar o chestiune de luni...

Winter a primit cu bucurie intrarea unei sclave care aducea o tavă cu cești de cafea aburindă. Și-a luat-o pe a sa, și-a pus zahăr și, în timp ce amesteca lichidul negru cu linguriță de argint („Mauriciu de Nassau, afirma Aguinaldo Silva, a băut ceai cu lingurițele astea"), a întrebat:

— Nu crezi, domnule maior, că atunci cînd Caxias se va întoarce din război, triumfător și încărcat de prestigiu personal, va fi pentru țara aceasta ce este Bismarck pentru Prusia?

— Ce vrei să spui cu asta?

— Vreau să spun că el va fi adevărata forță din spatele tronului, omul care va guverna Brazilia de acum înainte...

— Dragă doctore, Caxias e un patriot, nu un ambițios!

— Dar au și început să vorbească despre republică. Să presupunem că bunăoară Caxias...

— Ah, asta niciodată! Ar fi o trădare față de Împărat, și Caxias nu-i un trădător.

Winter a preferat să nu continue. Bărbații ca maiorul nu pot să discute calm. Pun totul prea mult la inimă, se simt repede ofensați, știu doar să se folosească de vorbe și sentimente grandilocvente: patria, onoarea de clasă, altruismul, nobletea, eroismul. E imposibil să le domolești entuziasmul și să-i determini să examineze faptele cu o obiectivitate lipsită de patimă.

— Împăratul nostru e un înțelept și un sfînt, a spus militarul. Monarhia noastră este considerată în lumea întreagă o adevărată democrație. Prestigiul suveranului nostru e cunoscut în țările cele mai civilizate din lume. A vorbi despre republică la ora asta e o crimă, o trădare care merită să fie pedepsită prin împușcare.

Iar a început cu plutonul de execuție, și-a spus medicul. Și, prin contrast, și-a amintit de poeții săi. O clipă, Goethe și Heine s-au aflat în încăperea aceea, vizibili doar pentru Winter. Iar cînd nălucile lor au pierit, medicul a exclamat:

— Cafeaua e un deliciu!

Ceilalți, cu ceștile în mîini, au făcut un semn de aprobare, cu excepția lui Nepomuceno, care nu bea niciodată cafea seara, fiindcă suferea de insomnie.

Bibiana a intrat cu o tavă cu prăjiturele de tapioca și le-a oferit invitaților. Maiorul se uita la Luzia cu ochii săi calzi.

— Se pomenește de republică, fără doar și poate, a fost el de acord, ceva mai calm acum. Dar e vorba de o jumătate de duzină de tineri cu capul înfierbîntat de lecturi exotice și de idei extravagante.

— În lumea întreagă circulă idei extravagante, a opinat părintele Otero, încrucișîndu-și brațele și dînd capul pe spate.

— Ceea ce se consideră extravagant astăzi, a observat doctorul Winter, poate fi privit drept natural și judicios mîine.

— Ăsta-i progresul, a conchis judecătorul Nepomuceno, care mesteca o prăjiturică de tapioca. Ăsta-i progresul, a repetat, expulzînd o dată cu ultimul cuvînt o ploaie de firimituri.

Părintele Otero a făcut semn din cap spre Bibiana:

— Stimabila noastră amică nu se poate deprinde cu sistemul metric zecimal, de pildă.

Foarte țeapănă pe scaunul ei, fără să-și ia ochii de la noră, Bibiana a zis:

— E o născocire tristă. Era foarte bine înainte. Acum a venit povestea asta cu metrul și kilul și centimetrul și nu mai știu ce... De ce-o trebui să-i maimuțărim mereu pe străini?

Părintele a zîmbit.

— Reforme ca aceasta, *dona* Bibiana, nu fac rău nimănui. Pericolul stă în anumite idei radicale pe care le importăm din Europa. Și spunînd aceste ultime cuvinte, s-a uitat chiorîș la doctorul Winter.

— Într-o zi ele or să se instaleze și aici, a replicat medicul, sorbind o înghițitură de cafea, fie că vreți, fie că nu.

În clipa aceea Luzia a vorbit pentru prima oară de la venirea lui Winter:

— Nu găsiți că trăim o epocă foarte interesantă? a întrebat ea, plimbîndu-și ochii în jur.

Ce-o fi cu vocea asta de chitară? s-a întrebat doctorul Winter în sinea sa. Nu mai are profunzimea catifelată de pe timpuri: e obosită, epuizată.

— Cred, a răspuns el cu glas tare, că toate epocile sînt interesante. Esențial e ca oamenii să fie vii...

Luzia a părut să se însuflețească.

— Ba nu, domnule doctor. Vezi bine. Cîte lucruri nu se întîmplă în lumea de azi! Ajunge să citești un ziar.

Turbata! își spunea Bibiana în gînd, privindu-și nora. Bolnava asta, cu o tumoare în burtă, nu mai poate de dureri și totuși stă aici jos, făcînd conversație. De ce? Numai pentru că-s bărbați în casă. Turbata!

— Războiul civil în Statele Unite..., enumera Luzia. Eliberarea sclavilor, moartea lui Abraham Lincoln... Ah! dar minunata poveste a lui Maximilian, împăratul Mexicului... Chiar ieri am citit despre el într-un almanah.

— Ce vedeți atît de minunat în aventura nefericită a acestui austriac? a întrebat Winter. N-a fost altceva decît o marionetă în mîinile lui Napoleon al III-lea, alt nebun care-i convins că e chiar Napoleon Bonaparte.

— Cunoști bine povestea lui Maximilian, doctore?

— Suficient pentru a-l socoti un idiot.

Luzia a clătinat din cap cu un aer dezaprobator.

— Mie mi-ar plăcea să fiu Împărăteasa Carlota..., a murmurat ea.

E nebună! a exclamat Bibiana în gînd. I s-o fi urcat tumoarea la cap. Unde s-a mai pomenit așa ceva? Împărăteasa Carlota!

Maiorul Graça se uita la Luzia cu ochii plini de o admirație pătimașă. Părintele Otero se legăna pe scaun și asculta totul

clătinînd din cap încet, într-o mustrare tăcută, dar fermă. Judecătorul Nepomuceno părea să se fi cufundat într-una din moţăielile sale intermitente.

— Adu-ţi aminte de istorie, doctore, a continuat Luzia. Un arhiduce austriac care a călătorit prin lumea întreagă, un bărbat frumos cu pielea albă şi ochi albaştri, un bărbat cultivat, un bărbat bun, se trezeşte deodată împăratul unei ţări de indieni cu chipul de bronz, o ţară tot atît de diferită de Austria ca noaptea de zi. Şi te-ai gîndit la rolul Împărătesei Carlota cînd s-a dus să-i vorbescă lui Napoleon al III-lea, ca să-l roage să nu-l abandoneze pe Maximilian?

— Şi-a pierdut cumpătul, a întrerupt-o Winter.

— Ce contează?

— Şi pînă la urmă s-a scrîntit la cap, a adăugat doctorul, sorbind ultima înghiţitură de cafea.

— Şi toate astea nu-s frumoase?

Judecătorul Nepomuceno a deschis ochii şi s-a manifestat:

— Nu văd ce poate fi frumos în asta. Nimic nu-i mai sublim decît o judecată perfectă, luciditate în idei.

— Dar lumea celor zdraveni la cap e o lume tristă, a zîmbit Luzia. Lumea nebunilor, asta da, trebuie să fie minunată şi veşnic plină de lucruri noi şi fantastice.

Tu poţi s-o spui, şi-a zis Bibiana. Şi i-a aruncat nurorii o privire încărcată de critică şi ranchiună. Găsea aproape indecent ca o văduvă încă tînără să stea să vorbească despre astfel de lucruri cu bărbaţii. Ăsta efectiv nu era un subiect pentru o femeie.

Se vedea că maiorul Graça era fascinat; vraja aceea părea să-i curme glasul.

— Persoanele normale, a continuat Luzia, sînt cele mai lipsite de haz din lume.

Winter s-a uitat la maior şi a citit uimirea şi decepţia pe chipul lui. Părintele Otero a clătinat din cap, amărît.

— Ar trebui să mai veniţi pe la biserică, să vă spovediţi şi pe urmă să vă împărtăşiţi, *dona* Luzia.

De cîțiva ani parohul insistă să aducă oaia neagră la turma lui, și-a spus medicul. Luzia însă refuza, cu o încăpățînare și un curaj pe care el, Winter, nu se putea împiedica să nu-l admire. Știa că este pe moarte și ar fi fost natural ca, în fața incertitudinii a ce poate fi pe lumea cealaltă, să încerce o împăcare cu Dumnezeu prin intermediul Bisericii.

— Am făcut o donație de bani pentru lucrările bisericii, părinte, a replicat ea. E maximum ce pot să dau.

— Dar noi vrem și sufletul dumneavoastră, *dona* Luzia.

— Sînteți sigur că am un suflet?

Maiorul și-a încordat bustul și l-a privit pe preot cu uluire. Judecătorul Nepomuceno a rămas cu gura căscată, uitîndu-se la stăpîna casei.

— Nu spuneți așa ceva, *dona* Luzia! a exclamat parohul. Dumnezeu să vă ierte! Nu mai spuneți niciodată așa ceva.

De ce nu s-o fi ducînd să se culce? se întreba Bibiana, enervată. De ce? Din cauza maiorului. Vrea să stea aici să i se arate. De asta spune lucruri pe care n-ar trebui să le spună, lucruri pe care numai o femeie pierdută le poate rosti.

Luzia a dus degetele la nivelul stomacului, parcă spre a-și mîngîia tumoarea.

— Și pe urmă, a continuat ea ca și cum nu ar fi auzit cuvintele preotului, mai sînt și toate invențiile astea minunate: vaporul, calea ferată, telegraful...

— Nu știu unde or să ne ducă parascoveniile astea, a replicat preotul, cu gestul celui ce vrea să împingă spre viitor o preocupare care aparține viitorului.

Winter a simțit că discuția alunecă spre un teren pe care îi făcea plăcere să calce. Datorită lui Von Koseritz, primea ziare din Germania și urmărea cu interes, ca un roman fascinant, mersul ideilor politice în Europa. Iar prezența lui în Santa Fé — adică pe altă planetă — făcea toate lucrurile acelea și mai ciudate.

— Își croiește drum o idee, domnii mei, a spus el. Și, pe urmă, observînd că vorbise pe un ton teatral, a zîmbit,

găsindu-se ridicol. S-a sculat, și-a vîrît mîinile în buzunarele pantalonilor, s-a dus la fereastră, a privit afară, a văzut smochinul în seara caldă și liniștită și și-a amintit de zorii unei zile cînd îi întîlnise acolo pe Florêncio și Bolívar stînd de vorbă... Ceilalți așteptau în tăcere.

— Ce idee? a întrebat preotul, cu aerul provocator al cuiva care știe deja ce va răspunde celălalt.

— Tot ideea Revoluției Franceze.

— Asta-i bună! a făcut preotul. Asta-i bună!

— O idee al cărei mers, a continuat medicul, s-a străduit să-l oprească Sfînta Alianță a domniilor-voastre.

Maiorul, care se juca distrat cu catarama aurită de la centiron, și-a lansat în aer pulberea vocii:

— N-ai vrea să-ți lămurești mai bine punctul de vedere? După modesta mea opinie, Revoluția Franceză...

A tăcut brusc, a rămas cu ochii la Luzia și nu a spus ce era Revoluția Franceză după modesta sa opinie. Atunci a intervenit doctorul Winter:

— Napoleon Bonaparte a dat înapoi ceasornicul istoriei cu războaiele lui de cuceriri. De fapt, a trădat Revoluția.

— Nu spune o asemenea absurditate, doctore! a protestat Erasmo Graça, îndreptîndu-și bustul și rămînînd așezat pe marginea scaunului.

Solidaritate de clasă, și-a zis Winter.

— Lăsați-l pe doctor să-și explice punctul de vedere, a cerut Luzia.

— Punctul de vedere nu e neapărat al meu. Dar îl accept. L-am citit într-o carte sau un articol de ziar.

Părintele Otero nu a pierdut ocazia să mîrîie, ironic:

— Dacă punctul de vedere nu-i al dumitale, cum de poate să fie bun?

Winter a zîmbit.

— Se întîmplă ca și alții să gîndească și să spună cîteodată lucruri inteligente..., a replicat el, cu o plecăciune ironică.

Și a continuat:

— Din Revoluția Franceză s-a născut o idee liberală...

— Revoluția asta, l-a întrerupt parohul, n-a fost decît consecința ideilor eretice ale unor liber-cugetători ca Voltaire, Diderot și alții.

— Scuză-mă, părinte, dar cred că povara impozitelor a cîntărit mai mult în balanță decît ideile enciclopediștilor. Cauzele Revoluției Franceze au fost mai mult politice și economice decît propriu-zis intelectuale.

— Vorbești ca și cum politica Franței din secolul trecut ar fi fost politica locală de astăzi.

— Apropierea mea în timp și spațiu de politica din Santa Fé nu face decît să-mi învălmășească și să-mi prejudicieze viziunea. Cîtă vreme distanța geografică și istorică față de Revoluția Franceză îmi dă o perspectivă mai bună, în special dacă o privesc cățărat pe umerii unor giganți precum Carlyle și alții.

Luzia l-a sprijinit:

— Cînd ne aflăm în fața unui tablou, nu ne îndepărtăm de el ca să-l putem aprecia mai bine?

— Asta e..., a spus Winter. Și, schimbînd tonul, a continuat: Nobilimea și înaltul cler din Franța trăiau umplîndu-și burta, iar nota de plată o achita burghezia. Țăranii vegetau într-o stare de servitute care nu era cu mult mai bună decît cea predominantă în Evul Mediu.

— Tot clerul e țapul ispășitor, a exclamat preotul, lovindu-se cu palma peste coapsă.

— În concluzie — și la punctul acesta doctorul Winter și-a desfăcut larg brațele — dacă facem abstracție de erorile, violențele, măcelurile inutile, de războnările și urile personale, ceva tot a rămas din Revoluție. Iar acest ceva a supraviețuit și războaielor napoleoniene.

— Și, dacă-mi dai voie, a întrebat Nepomuceno privindu-l semnificativ pe maiorul Graça, ce este acest „ceva"?

Winter a explicat:

— Drepturile Omului, libertățile inalienabile ale individului, dreptul fiecărui cetățean la libertate, la proprietate și la

siguranță. Libertatea presei, a cultului și a cuvîntului pentru toți, fără nici o deosebire.

— Prostii! a exclamat parohul. Libertate? Pentru ce vrea poporul libertate? Ca să fie ateu, eretic, libertin? Libertate ca să ia femeia aproapelui său? Libertate ca să calomnieze, să mintă, să ofenseze? Libertatea ca să calce în picioare poruncile lui Dumnezeu? Libertinaj, asta e ce voiau domnii Revoluției Franceze.

— Nu mă aștept la altă reacție din partea domniei-tale, a spus doctorul Winter.

Maiorul a întrebat:

— Dar dumneata crezi, doctore, că aceste idei au fost vreodată puse în practică?

— Am spus adineauri că Napoleon a dat înapoi ceasornicul Istoriei. Mai există țări care n-au ieșit din umbrele Evului Mediu. Dar în unele cercuri din lume înflorește gîndirea liberală. Sămînța a fost aruncată. Nu încape nici cea mai mică îndoială.

— Dar grosul populației, a intervenit judecătorul Nepomuceno, continuă să se afle în aceeași situație.

— Exact.

— Și va continua mereu, a replicat maiorul.

— Nu văd nici un motiv pentru o afirmație atît de categorică.

— Egalitatea la care visează domnii liberali, a insistat militarul, poate foarte bine să însemne dezordine, lipsă de respect și anarhie.

— Înțeleg perfect că dumneavoastră preferați ideea de monarhie, de menținere a privilegiilor Bisericii și ale nobilimii, de oprimare a poporului.

— Iar pentru femeie, a intervenit Luzia, o poziție identică celei pe care o avea în epoca obscurantismului.

De ce nu și-o fi ținînd gura? se întreba Bibiana în sinea ei. Atitudinea nurorii ei o rușina atît de tare, încît simțea furnicături în tot corpul. De ce nu s-o fi ducînd să se culce nerușinata asta?

— Dacă părintele Otero ar putea, a mai spus Luzia zîmbind, ar ridica un zid pentru a evita ca intențiile și ideile noi ale Europei să pătrundă în Brazilia.

— Nu vom fi mai fericiți nici mai buni, a replicat sacerdotul, dacă vom adopta aceste „idei noi" și parascovenii rău mirositoare, nu-i așa, domnule maior?

Militarul a făcut un gest de indecizie.

— Nu văd nici o incompatibilitate între progres, decență și tradițiile noastre politice și religioase, a declarat el.

— Și, mă rog, care sînt aceste tradiții? a întrebat Carl Winter.

Maiorul a ezitat o clipă, după care a spus:

— În politică, ideea conservatoare. În religie, catolicismul. În rest, nu sîntem încă pregătiți să primim toate invențiile și noutățile.

— Vom mai avea mult de așteptat pînă să se introducă la noi calea ferată și telegraful. Cel puțin, în provincia asta.

— Slavă Domnului! a exclamat parohul.

Winter a ridicat din umeri. Oricum, nu-și putea imagina o locomotivă intrînd în Santa Fé, sfîșiind tăcerea cîmpurilor cu șuieratul ei și mînjind acele ceruri frumoase cu fumul ei negru.

— Păcat că nu putem trăi o sută de ani ca să vedem toate astea..., a murmurat Luzia. Și prin aceste cuvinte a creat o tăcere stînjenită.

8

Puțin înainte de orele zece parohul și judecătorul Nepomuceno și-au luat rămas bun și s-au retras. Maiorul Graça nu s-a mișcat de la locul lui. La început s-a lăsat o tăcere puțin jenantă, ca și cum toate subiectele ar fi fost epuizate. Bibiana nu-și lua ochii de la nora ei. Winter pricepea clar că maiorul încă mai nutrea speranța să rămînă singur cu Luzia în seara aceea, măcar pentru cîteva clipe. Știa însă că Bibiana era decisă

să nu se clintească de acolo. Ofițerul și-a dres glasul, s-a uitat la medic, parcă rugîndu-l să abordeze un subiect, și cum celălalt tăcea, privindu-l cu ochii săi ironici, s-a uitat pe fereastră și a spus:

— Ce noapte frumoasă.

— Cine ar zice, a observat Luzia, că la ora asta se omoară oamenii între ei pe meleagurile Paraguayului? Nu-i ceva extraordinar? Și chiar în clipa asta, un soldat își înfige baioneta în pieptul unui inamic. Iar într-un mormînt pierdut pe cîmp, cadavrul unui ofițer brazilian a intrat în descompunere. Îi văd galoanele pline de pămînt. Luzia se uita cu o privire intensă la maior. Părul și barba încă îi mai cresc. Să fie adevărat că părul continuă să ne crească după moarte?

Pe chipul maiorului se citea acum o expresie de perplexitate.

În loc să răspundă, Winter a zis:

— La ora asta în vreun alt loc de pe lume cineva poate tocmai compune o sonată sau scrie un vers.

— Ori face ceva folositor, l-a întrerupt Bibiana.

— Bun, a spus medicul brusc. Trebuie să plec. E tîrziu.

— Mai rămîneți puțin, domnule doctor, l-a rugat Bibiana. Am ceva de vorbit cu dumneavoastră.

Maiorul s-a ridicat, și-a tras tunica și a spus:

— Eu îmi iau rămas-bun. Mîine mă întorc pe cîmpul de luptă.

Winter a găsit expresia „cîmpul de luptă" puțin teatrală, dar l-a iertat pe maior. Se afla în fața iubitei lui; trebuia să o impresinoneze.

— Misiunea mea în Santa Fé s-a încheiat, a continuat el. Vreau să le mulțumesc doamnelor. A făcut un semn din cap care le-a cuprins și pe soacră și pe noră. La fel și dumitale, doctore, pentru toată considerația pe care mi-ai arătat-o...

Winter, repetînd o formulă curentă în Provincie, a spus:

— Dumneata ai meritat-o.

Bibiana ținea buzele strînse, fără să-și ia ochii de la ofițer.

— Deie Domnul, a continuat el, ca într-o zi să mă pot înapoia pe meleagurile acestea care mi-au lăsat cele mai plăcute amintiri...

Winter o privea pe Luzia, care își mîngîia tumoarea cu vîrful degetelor.

— *Dona* Luzia, a continuat maiorul, nu pot pleca fără să vă mărturisesc puternica impresie pe care mi-ați lăsat-o. Vă încredințez că niciodată în viață n-am întîlnit o doamnă mai cultă și mai virtuoasă ca dumneavoastră, ca să nu vorbesc de frumusețe.

Emoția îi stingea și mai tarea vocea prăfoasă. Bibiana a schimbat cu medicul o privire cu înțeles.

— Sînteți foarte amabil, domnule maior, a murmurat Luzia.

— Spuneți mai degrabă că sînt drept. Mai există un lucru pentru care am să mă rog lui Dumnezeu. Ca în ziua cînd mă voi înapoia la Santa Fé să pot avea plăcerea și onoarea să vă revăd.

Luzia a întins amîndouă mîinile peste capacul cutiei țiterei.

— Nu, domnule maior, a spus ea. Cînd vă veți înapoia din război și veți vrea să mă vedeți, nu în tîrgul acesta va trebui să mă căutați. Într-alt loc, mult mai liniștit și mai trist. Se află în vîrful unui deal.

— La cimitir, a explicat Bibiana aproape pe nesimțite, temîndu-se ca maiorul să nu fi înțeles aluzia.

Erasmo Graça se uita cu un aer pierdut la Luzia, care a întors capul spre soacra ei și a confirmat:

— Chiar așa. La cimitir.

— Vă rog, doamnă, a exclamat militarul, nu spuneți asta.

Degetele Luziei mîngîiau incrustațiile de sidef de pe cutia neagră.

— Toată lumea știe că nu mai am mult de trăit. Dacă vă îndoiți, domnule maior, întrebați-l pe doctorul Winter.

O clipă, Erasmo Graça a rămas fără să știe ce să facă.

— Mare e Dumnezeu, a spus în cele din urmă. Și Dumnezeu nu e crud.

Nimeni nu a auzit rîsul sec și sarcastic al *donei* Bibiana; fiindcă a rîs în gînd. A rîs, ca și cum numai ea ar fi cunoscut firea lui Dumnezeu.

Așteptînd ca vreunul din ei să spună un cuvînt de speranță, chiar și ipocrit, maiorul se uita de la medic la bătrînă.

— Dar nu-i cu putință, a bîiguit el, trebuie să se poată face ceva... Trebuie să existe remedii, la Porto Alegre, la Rio, poate în Europa...

Luzia clătina din cap încet, tăgăduind, senină.

— Pentru răul meu nu există remediu, domnule maior. Dar nu vă necăjiți. Cea mai interesată în chestiunea aceasta sînt eu. M-am resemnat.

Ofițerul se uita pierdut la vîrful cizmelor.

— Viața e foarte tristă, a murmurat el. Azi sîntem aici, mîine...

Nu și-a încheiat fraza.

— Dar pentru cine locuiește în Santa Fé, a replicat Luzia, totuna-i dacă este deasupra pămîntului sau dedesubt, totuna-i...

Nebună de legat, își spunea Bibiana. Habar n-are ce vorbește.

Maiorul a rămas o clipă tăcut, neștiind ce să mai facă. În sfîrșit, a înaintat un pas spre Luzia și a spus:

— Atunci, rămîneți cu bine, *dona* Luzia. Dumnezeu să vă binecuvînteze și să vă păzească.

I-a luat mîna i-a sărutat-o respectuos. Pe urmă i-a strîns mîna Bibianei și a murmurat:

— Mulțumesc foarte mult pentru tot, doamna mea. Întorcîndu-se spre medic, l-a întrebat: Pleci și dumneata?

— Mai rămîn, domnule maior.

Și-au strîns mîinile într-o tăcere gravă. Bibiana l-a însoțit pe ofițer pînă la ușă fără să spună un cuvînt. Dar cînd l-a văzut ieșind în stradă, cu chipiul încă în mînă, a lăsat să-i scape aproape involuntar:

— Mergeți cu Dumnezeu!

Prin crăpătura ușii a urmărit cu privirea silueta lui Erasmo Graça, care traversa strada în direcția pieței. I-a ajuns în nări un

miros cald de vînt care a trecut peste mari întinderi de cîmp. Silueta maiorului a dispărut în umbrele copacilor. Bibiana a privit locul unde căzuse mort Bolívar...

Cînd s-a înapoiat în salon, Luzia se retrăsese și doctorul Winter se pregătea să-și aprindă una din țigaretele lui.

— Ei? a întrebat medicul, ridicînd sprîncenele.

Bibiana s-a așezat greoaie pe un scaun și a scos un oftat de ușurare.

— De ăsta scăpărăm, cel puțin deocamdată.

Lui Winter i-a plăcut verbul acela la plural. *Scăpărăm* într-un fel îl includea și pe el în marea conspirație.

— Știți că de dimineață am fost la Florêncio acasă? a întrebat ea. Winter a clătinat negativ din cap. Da, am fost. Băiatul ăsta e încăpățînat ca un catîr.

— E un Terra.

— Roade un os tare, dar nu se dă bătut. E atît de orgolios că n-a vrut să primească nici un ajutor de la mine.

— Știi bine de ce.

— Știu. Dar e o prostie. La drept vorbind, banii sînt ai vărului lui.

Banii sînt ai bătrînului Aguinaldo, și-a spus Winter, și, de fapt, niște bani cîștigați foarte necinstit. Dar n-a dat glas acestui gînd. S-a mulțumit să facă un gest vag.

— Am vrut să-l împrumut ca să-și cumpere cîteva capete de vite și să pună pe picioare o crescătorie. I-am oferit și o bucată de teren de la Angico în arendă. Nu făcea decît să clatine din cap și să spună: „Nu-i nevoie, mătușico. Nu-i nevoie. Am o afacere în vedere". Minciuni. N-are nimic.

— Din ce a trăit familia lui?

— Femeia croșetează dantelă pentru vînzare, iar Florêncio acum face lasouri, hățuri, tot pentru vînzare. Dar asta n-ajunge ca să dea de mîncare celor cinci guri pe care le are în casă.

A făcut o pauză, timp în care și-a netezit o cută imaginară de pe fustă. Pe urmă:

— E adevărat că Florêncio o să rămînă cu piciorul țeapăn toată viața?

— De vindecat n-o să se mai vindece. Dar cred că o să poată călări și umbla fără cîrje.

Bibiana a scos un oftat de părere de rău.

— Săracul! Merita altă soartă. E un om de treabă ca și taică-său. Oricum, bine că s-a întors din război. Cîți nu s-au mai întors! Asta e, domn' doctor. Multe sînt căile Domnului, îmi zic cîteodată. Dacă pe Bolívar nu-l omorau paznicii lui Amaral, sigur că se ducea la război și poate murea acolo.

— Putea să moară și de ciumă la Porto Alegre...

— Ori să se nască mort.

— Asta spun și eu mereu. Nu folosește la nimic să ne facem griji. Ce trebuie să se întîmple, se întîmplă.

— Cîteodată, așezată în scaunul ăsta, mă gîndesc, mă gîndesc și nu pot să înțeleg ce tot vrea Dumnezeu de la noi.

— Poate nu știe nici El.

— Cică a făcut lumea în șase zile și s-a odihnit într-a șaptea. Dar pentru ce a făcut lumea? Ca să stea pe urmă și să ne vadă cum ne chinuim aici, jos? Să fie Dumnezeu ca *ea*, căreia îi place să-l vadă pe semenul ei cum suferă? Doamne iartă-mă!

Religia *donei* Bibiana, și-a spus Winter, e foarte ciudată. Din toate reiese că se duce la liturghie din pură obișnuință, fiindcă, anterior, se duseseră mama și bunica ei. Îi trata pe sfinți de la egal la egal și uneori se revolta împotriva lor cu aceeași fervoare cu care le invoca alteori sprijinul.

De altfel, zîmbea Winter în sinea lui, relațiile dintre locuitorii Provinciei și sfinți erau cu totul speciale. Fetele bătrîne care făceau promisiuni sfîntului Anton ca să le dea un soț, cînd nu-și vedeau dorințele satisfăcute căutau să-l pedepsească pe sfîntul pețitor cufundîndu-i icoana în apă, cu capul în jos, și eliberîndu-l de această penitență abia cînd apărea vreun pretendent. Mai mulți credincioși îl asiguraseră că nu trebuie niciodată să lași băutură prin apropierea icoanei sfîntului Onofre, „fiindcă împielițatului de sfînt îi cam place să tragă la măsea".

— Cîteodată mă gîndesc la mama, a continuat Bibiana cu vocea ei calmă și seacă, la tata, la bunica și la ce au făcut și suferit ei, la greutățile prin care au trecut. La ce bun toate astea? Spuneți-mi, la ce le-au servit? Uitați-ne cum suferim, privim, muncim, așteptăm. Mai întîi l-am așteptat pe bărbatul meu care s-a dus la război; și în ziua cînd s-a înapoiat l-am avut doar cîteva minute, și imediat după aceea a fost omorît de bandiții lui Amaral. Am așteptat să se nască Boli, să crească și să aibă un copil. Acum Boli e mort, copilul crește și eu aștept să se facă bărbat în toată firea. Bunica l-a așteptat de multe ori pe fiul ei care s-a dus la război. Odată am stat în balansoar și m-am tot legănat așteptîndu-l pe Boli, care plecase să se lupte cu castilienii. Acum e războiul ăstălalt, atît de crîncen, și care nu se mai isprăvește. Sfîntă Fecioară! Sînt peste cinci ani de cînd a început!

Bibiana a tăcut și s-a gîndit la acel îngrozitor iulie 1865. Trupele paraguaiene invadaseră Provincia și prădaseră São Borja. Se spunea că le-au trebuit cinci zile ca să care cu bărcile în teritoriul argentinian tot ce putuseră jefui din tîrgul brazilian. Nu au cruțat nici măcar bisericile! Erau niște indieni bandiți și cînd beau rachiu de trestie se purtau mai rău ca diavolii. La știrea că o coloană paraguiană înainta spre Santa Fé, oamenii din tîrg începuseră să se pregătească de fugă. Zile întregi femeile, bătrînii și copiii au stat cu baloturile strînse, cu boarfele în căruțe, cu caii înhămați — mă rog, gata de fugă. Au fost zile și nopți de spaimă și de groază. Dar ea, Bibiana, spusese de la bun început: „Din casa mea nu plec". Își făcuse planul: îl va trimite pe Licurgo cu Fandango departe și va rămîne să-i aștepte pe paraguaieni așezată în balansoar, chiar acolo, în mijlocul salonului...

— Dacă războiul ăsta mai durează doi ani, a murmurat ea, Curgo e în stare să se prezinte voluntar. Cînd mă gîndesc la asta, simt un tăiș rece în burtă.

— Nu-ți face griji. Războiul nu mai poate dura nici trei luni.

— Cine știe? Mereu se întîmplă doar ce-i mai rău. Solano Lopez ăsta parcă ar avea șapte vieți.

— Păi acum e pe punctul să și-o piardă pe-a șaptea.

— Bine ar fi să aveți dreptate. Dar nu știu...

Bibiana a întors capul și s-a uitat lung la scară.

— Știți ceva, domn' doctor? A coborît vocea. Alaltăieri *ea* a discutat mult cu băiatul. De asta voiam să vă vorbesc...

— Ai auzit ce-au discutat?

— Nu, dar mi-a povestit Curgo tot. Femeia asta l-a întrebat dacă vrea să plece cu ea de aici.

— Și el ce i-a răspuns?

— I-a răspuns că nu, cum mă așteptam. Dar ea a spus atîtea nerozii că pînă la urmă a făcut băiatul să plîngă.

— Oare Luzia chiar s-o fi gîndind să plece?

Bibiana nu a răspuns. A rămas o clipă cu ochii în podea și pe urmă, aproape șoptind:

— Mai durează mult? a întrebat, fără să ridice ochii.

Winter a șovăit cîteva secunde.

— Poate cîțiva ani, sau poate doar cîteva luni.

— Doamne iartă-mă, însă...

A tăcut brusc, ca și cum s-ar fi căit la timp de vorba pe care voia să o rostească.

— Nu-i nevoie să spui mai mult. Știu la ce te gîndești.

— Sînt o femeie foarte rea, nu-i așa, domn' doctor?

— Nici gînd. Cred că ești o persoană foarte practică și foarte sinceră.

— Atunci, nu mă urîți?

— Sigur că nu.

— Adevărul e că nu-mi pică bine cînd gîndesc lucrurile astea.

— Nu simți ceva pentru că vrei. Simți pentru că simți.

Bibiana a zîmbit.

— Nostim! Știți cine avea obiceiul să spună asta? Răposatul căpitan Rodrigo.

— Dacă ar fi în viață, totul ar putea să fie altfel, nu-i așa?

— Aș! Dacă Rodrigo nu murea în Războiul Zdrențăroșilor, ar fi murit într-altul. Sigur că în ăsta. Sau în vreun duel. Îi plăcea să se bată. Se bătea din plăcere. Cînd nu era rost de nici un război, cît de mic, îl cuprindea tristețea...

Motanul cenușiu al Bibianei a intrat încet în salon și a venit să se frece de picioarele stăpînei.

— Ah! a făcut ea, ca și cum și-ar fi amintit deodată. Vreau să vă arăt ceva.

S-a uitat din nou pe furiș spre scară și a pus pe masă o batistă cu colțurile legate, i-a desfăcut nodurile, a întins-o, a scos din ea o hîrtiuță roz, împăturită cu grijă, care se găsea acolo lîngă niște monede de un *cruzado* și o bucată de tutun de mestecat, și i-a dat-o medicului.

— Citiți asta, domn' doctor.

Winter a apropiat hîrtia de flacăra lumînărilor și a citit:

Fiule, cînd voi muri,
La cimitir într-o zi
Roagă-te Domnului Sfînt
Pentru un suflet ce te-a iubit mult.
Și-adu-ți aminte, iubitul meu,
Că acolo în rece mormînt
Viermii rod din trupul meu
Și-mi putrezește inima-n pămînt.

— Ce-i asta?

— Versuri. Ea le-a făcut. I le-a dat lui Curgo să le citească.

Winter clătina încet din cap.

— Asta mai lipsea! a comentat *dona* Bibiana, cu o indignare surdă. Face versuri.

Doctorul i-a restituit hîrtia fără un cuvînt.

— Ce spuneți?

— Că face versuri nu-i cel mai rău lucru. Pe lîngă celelalte, e chiar nevinovat...

— Știu. Dar îl chinuie pe copil. De două zile nu se uită la el, nu vorbește cu el. Ca și cum băiatul nici n-ar fi. Totul din cauza discuției de alaltăieri.

— De ce nu-l trimiteți pe Curgo la Angico? Acolo duce viața care-i place și scapă de sub influența mamei lui.

— Asta am să și fac.

— Cît despre rest..., așteptare.

S-au privit unul pe altul în tăcere cîteva secunde, după care Bibiana a murmurat:

— Doamne, iartă-mă.

S-a aplecat și a început să-l mîngîie pe motan în creștet, pînă ce acesta a închis pleoapele, cuprins de o dulce somnolență.

Winter s-a uitat în jur ca și cum ar fi vrut să îmbrățișeze cu privirea nu numai salonul și clipa, ci și intervalul care separa minutul acela exact de ziua cînd Bibiana intrase pentru prima oară la Conac.

— Aproape șaptesprezece ani, nu-i așa, *dona* Bibiana?

Ea a dat încet din cap.

— Chiar așa. Cît timp! Nici un război, după cîte știu, n-a durat atît de mult.

Winter s-a gîndit la situația lui ciudată de persoană neutră și a recunoscut că în conflictul acela se menținea într-o neutralitate binevoitoare față de soacră, în detrimentul nurorii.

— Și pe urmă, a continuat ea, dacă am fi mai mulți în casa asta, n-ar fi totul atît de greu. M-aș mai lua cu vorba, aș avea cu cine să mă întrețin. Cînd Curgo e la Angico, rămînem amîndouă singure. Ea mănîncă în cameră și eu mănînc, ca un cuc, la masă. Știți, farfuria, tacîmurile și scaunul lui Boli au rămas la locul lor, ca și cum el ar mai fi încă în viață. Uneori chiar mă prefac că trăiește, stau de vorbă cu fiul meu. Negresele cînd intră cu mîncarea se uită la mine și sigur cred că-s nebună ori că am dat în mintea copiilor. Fiindcă veni vorba, să știți că la început chiar parcă înnebunisem de-a binelea. O căsoaie atît de mare și eu aici singură umblînd de colo-colo, mormăind și căutînd nici eu nu știu ce. Noroc că munceam cît era ziua de mare și nu prea aveam timp să mă gîndesc la prostii. Seara mă vîram în pat parcă bătută, închideam ochii și nu voiam să-mi mai amintesc de nimic. Mă dureau șoldurile, brațele, picioarele,

tot corpul, dar de multe ori, deși eram obosită, nu puteam să adorm. Vi s-a întîmplat vreodată, domn' doctor?

— Adesea. Și atunci cînd reușesc să adorm am un somn plin de vise chinuitoare. A doua zi mă scol obosit, ca și cum m-aș fi războit cu cineva toată noaptea.

— Chiar așa. Stăteam în întuneric, auzeam toate zgomotele din Conac, șoareci alergînd prin colțuri, tavanul trosnind, cîte un greiere țîrîind în casă... Mă gîndeam la ce o să se întîmple a doua zi. Credeți-mă, domn' doctor, a fost al dracului de greu. La început ea a făcut tot ce a putut ca să plec de aici. A făcut grozăvii. Dar nu m-am clintit. Numai din cauza băiatului. Dacă plecam, îl pierdeam pe el, pierdeam tot...

— Știu foarte bine, *dona* Bibiana.

— V-am povestit multe. Dumneavoastră sînteți singurul om care mă înțelege. Cred că nici Florêncio nu-i chiar cu totul de partea mea. Tatăl lui nu mi-a iertat niciodată că l-am împins pe Boli la căsătoria asta.

— Și ceea ce-ți îngreuiază și mai mult viața e faptul că, din cauza caracterului Luziei, puțină lume are curajul să viziteze Conacul.

Bibiana a făcut un gest de resemnare.

— Omul se obișnuiește cu toate. Stau de vorbă cu negresele de la bucătărie, mă iau cu motanul, iar cînd e Curgo aici se schimbă totul.

— Trebuie să fie o mare ușurare cînd te duci la Angico. Acolo cel puțin ești singură cu nepotul, uiți de ea...

— În parte e o ușurare, dar în parte nu. Fiindcă vine clipa cînd mă gîndesc: „Ce-o fi făcînd singură la Conac? Sigur că o fi chinuind negresele". Și mă apucă frica să nu dea foc la casă. Nu-mi mai găsesc liniștea și-mi spun că mai bine vin înapoi. Atunci mă întorc și iar începe lupta. Aproape șaptesprezece ani de război, domn' doctor. Nu-i de joacă.

— E o situație teribilă... pe care beladona n-o rezolvă, a zîmbit Winter.

Iar în gînd, a completat fraza cu cinism: „Otrava ar rezolva-o". Și a rămas să se distreze cu ideea asta. Într-o zi este

chemat de urgență la conac pentru că Luzia a murit subit. Sosește și descoperă că a fost otrăvită. *Teiniaguá* zace întinsă pe pat, cu fața înverzită și contorsionată, cu ochii sticloși și mai goi ca nicicînd. Peste cadavrul Luziei schimbă cu *dona* Bibiana o privire plină de înțeles. În ochii bătrînei se citesc frica, îndoiala și o întrebare anxioasă. Dar într-ai lui? O binevoitoare făgăduială de tăcere. Pe urmă el se așează la masă ca să scrie certificatul de deces. *Cauza mortis? Ach!* Sînt de ajuns dramele realității, e o pură stupiditate să le mai adauge și pe cele create de imaginație. Dar cine îi garanta că așa-numitele drame ale vieții reale nu sînt tot un produs al imaginației? Oricum, ura *donei* Bibiana față de noră nu era chiar atît de mare, încît să o împingă la crimă... Sau nu? Nu poți să știi niciodată de ce e capabil cineva...

— Pentru ce rîdeți, domn' doctor?

— Aiurea. Mă gîndeam la prostii...

O clipă au tăcut amîndoi. Pe urmă Bibiana a spus:

— E foarte trist să vezi casa asta goală. Întotdeauna mi-am dorit o ceată întreagă de nepoți și strănepoți. Cred că am să mor fără să văd copiii lui Curgo.

— Glumești. Ai o sănătate de fier.

— Asta-i drept. Dar nu cred să depășesc șaizeci și opt.

— Vrei să zici că ți-ai fixat deja data morții?

— Am așa, o presimțire...

— Nici gînd! Pun rămășag că ai să atingi nouăzeci.

— Să vă audă Dumnezeu. Nu că mi-ar fi teamă să mor. Nimeni nu rămîne de sămînță. Dar n-am obiceiul să las lucururile pe jumătate. Cînd încep o broderie, o termin chiar dacă mi-ar lua zece ani. Dacă mor înainte de a-l vedea pe Curgo bărbat în toată firea, însurat și cu copii, înseamnă că degeaba am făcut umbră pămîntului.

— Garantez că ai să depășești și nouăzeci. De cînd sînt în tîrgul ăsta nu te-am văzut niciodată bolnavă la pat.

— Nici bunica n-a fost niciodată bolnavă la pat. Și ce viață grea a mai dus!

— Asta pentru că-i rasa bună, *dona* Bibiana.

— Hm! Întrebați-o pe *ea* dacă-i de aceeași părere.

— Poate că e, *dona* Bibiana. Uneori ne înșelăm asupra oamenilor...

— 'Mneavoastră sînteți oricînd gata să-i scuzați pe ceilalți și să găsiți că toți sînt de treabă. Aveți inima bună.

— De fapt, nervii sînt buni.

— Totuna-i. Ah! Fiindcă veni vorba de nervi, mi-a scris Leonor, fiică-mea, că a avut ceva nervi și mă cheamă la ea, la Cruz Alta.

— Și te duci?

— Nu. Cum s-o las pe femeia asta singură aici? E în stare să facă o nenorocire. Știți ce s-a întîmplat zilele trecute? Păi, a descoperit că țin foarte mult la gutuiul acela de India, și reaua, fără ca eu să aflu, a poruncit să-l taie...

— Și chiar l-a tăiat?

— Mai degrabă mi-ar fi tăiat mie gîtul. Dar trebuie să fiu veșnic cu ochii-n patru și iute de picior. S-a nimerit că am sosit chiar la timp ca să-l descopăr pe negrul Faustino cu toporul în mînă, lîngă pom.

— Și ce s-a întîmplat?

— O să rîdeți dacă vă povestesc.

Un ușor rîs convulsiv a zguduit umerii Bibianei.

— Spune.

— Eram la fereastra odăii din fund cînd l-am văzut pe negru pregătindu-se să taie gutuiul. „Încetează cu asta!" am strigat. „Nu tăia pomul!" Și ea, care era în ușa bucătăriei, a strigat de asemenea: „Taie, negrule!" Bietul Faustino se uita îndobitocit cînd la mine cînd la ea. Atunci pe ea au apucat-o nervii și a început să zbiere: „Taie, negrule neruşinat, altfel pun să fii biciuit și să ți se presare sare pe răni!" Faustino, sărmanul, tremura tot, din cap pînă-n picioare. A ridicat toporișca și atunci eu am luat pistolul lui Boli și am țintit spre el: „Lasă toporul și pleacă de-acolo, altfel trag!" Negrul a aruncat toporișca și a șters-o în fundul ogrăzii. Atunci am spus, foarte calmă: „Cine

se atinge de vreunul din arborii grădinii ăsteia se alege cu un glonte".

Winter zîmbea. Motanul a deschis ochii și a părut să asculte și el.

— Și chiar ai fi fost în stare să tragi? a întrebat medicul.

— Nu știu. Dar cred că da. O scînteie malițioasă i-a trecut prin ochi. Oricum, domn' doctor, pistolul era descărcat. În viața mea n-am tras. Cică bunica ar fi omorît odată un băștinaș. Dar nu-i caraghios ce v-am povestit?

— Caraghios? Da. Și chiar puțin dramatic.

— Păi chestii de astea sînt multe. Dacă aș sta să vi le istorisesc, am rămîne aici toată noaptea. Încăpățînări, obrăznicii pe care mi le face pe la spate, răutăți, viclenii...

A ridicat din umeri.

— La început mă deranja. Acum nu. M-am obișnuit. Ea face cîte-i trec prin minte, iar mie... nici nu-mi pasă. Ca și cum nu mie mi s-ar întîmpla. Știu că totul e doar o chestiune de timp. Sînt obișnuită cu răul. Viața n-a fost niciodată ușoară pentru mine, nici pentru mama și tata, nici pentru bunici. Se pare că soarta familiei Terra e să le meargă rău.

— În provincia asta bărbații își rezolvă în general treburile cu arma albă sau cu arma de foc. Duelul durează cîteva minute, unul din adversari rămîne întins pe jos...

— Unul sau amîndoi...

— Da, sau amîndoi. Și chestiunea e rezolvată.

— Dar noi femeile nu sîntem așa. Rămînem cu războiul nostru mărunt, zi de zi, oră de oră...

— Și e nevoie de mai mult curaj pentru felul acesta de război, decît pentru un duel cu pumnalul ori cu pistolul.

— Răbdarea e arma noastră cea mai bună, domn' doctor.

Mai mult decît răbdare, și-a spus Winter, femeile aveau o constanță feroce în ură. Nu era o ură care să se concentreze toată în impulsul de a face un gest de violență sălbatică. Deosebită de ura bărbaților, care devenea pală de foc pustiitoare, dar se stingea imediat, ura femeilor era un jar mocnit care ardea, uneori ascuns sub cenușă, și dura ani, șiruri lungi de ani...

— La urma urmelor, domn' doctor, eu vă tot plictisesc cu poveștile astea ale mele. Dar și 'mneavoastră sînteți singurul om cu care pot vorbi deschis. Ce dracu, mă satur și eu să tot trăncănesc singură.

Winter s-a ridicat, înăbușindu-și un căscat.

— Te-ai gîndit vreodată, a întrebat el, întinzîndu-se, că și pentru ea toți anii aceștia n-au fost deloc plăcuți? Urăște casa asta, tîrgul ăsta, viața asta. Și a trăit în ultimul timp roasă atît de ură, cît și de tumoare...

Bibiana a rămas cu ochii pierduți, o clipă, în bucata de noapte înrămată de fereastră.

— Uneori tot răul e spre bine, domn' doctor. Dacă nu era tumoarea asta, sigur pleca pînă acum. Vindea casa, Angico, și lua copilul cu ea.

— Nici eu nu înțeleg cum de nu a plecat. Am observat că unii oameni pot să urască de moarte pe cineva, un loc sau o situație, dar cînd au ocazia să fugă de ele, nu fug. Ți-amintești de plantatorul acela de cafea din São Paulo care a trecut pe aici și a vrut s-o ia de nevastă?

Bibiana a dat din cap în semn că da.

— Eram sigur că o să iasă cu căsătorie. Omul era îndrăgostit și se pare că nici Luziei nu-i era complet indiferent...

— Oho! Era chiar înflăcărată rău! A auzit că individul avea un mic palat în Capitală, trăsură cu vizitiu în livrea și nu mai știu ce...

— Deodată plantatorul a plecat fără să spună nimic nimănui... și nici că a mai dat pe-aici.

Bibiana a zîmbit enigmatic.

— Și 'mneavoastră nu bănuiți de ce?

— Fiindcă n-a vrut Luzia să-l ia?

— Nu. Fiindcă într-o zi, între patru ochi, i-am povestit eu lui tot...

— Dumneata?

— I-am povestit că nu-i întreagă la cap. I-am povestit ce i-a făcut lui Boli... N-am ascuns nimic. Mi-ardeau urechile de rușine, nu îndrăzneam să mă uit la el... Dar am povestit.

— Şi el ce-a spus?

— Stătea parcă bătut în cap, cu gura căscată. A doua zi a încălecat şi dus a fost. Nu s-a mai întors pe-aici nici ca să spună „Adio şi n-am cuvinte!"

— Şi Luzia a observat ceva?

— Ce ştiu eu! Dacă a observat, n-a arătat nimic.

S-a aplecat şi a mîngîiat motanul în creştet.

Se făcuse ora unsprezece cînd s-a retras doctorul Winter. Bibiana i-a spus Natáliei să închidă ferestrele şi uşile şi pe urmă, cum făcea de obicei în fiecare seară înainte de culcare, a luat un sfeşnic, a aprins lumînarea şi a pornit să parcurgă toate odăile conacului. Casa aceea era ca o fiică iubită pe care o trata cu grijă şi o duioşie specială. Simţea fiecare zgîrietură pe perete, fiecare crăpătură în tencuială ca pe o rană deschisă în propria ei carne. Le punea pe negrese să frece duşumelele cu săpun şi coajă de nucă de cocos în fiecare sîmbătă şi să spele geamurile cel puţin o dată pe săptămînă. Mobilele erau mereu lustruite, fără nici un fir de praf. Şi vai de cine intra la Conac cu noroi pe cizme!

După ce trecea în revistă toate încăperile de la parter, Bibiana urca la etaj. Pînă şi scîrţîitul treptelor sub greutatea corpului ei era ca o melodie plăcută urechilor. Lîngă uşa balconului s-a oprit şi a privit piaţa prin geam. Iată copacii, vechii ei prieteni, nemişcaţi sub clar de lună; şi silueta întunecată a bisericii, cu turla ei neterminată. Pe stradă trecea o vacă în clipa aceea, cu un felinar aprins în coarne. Bibiana s-a gîndit la Amâncio Braga, factorul poştal. Se spunea că nevasta îl înşeală cu unul din fiii lui Bento Amaral. Cum ar fi arătat Amâncio plimbîndu-se noaptea cu un felinar prins în coarne! A rîs pe înfundate şi a continuat să străbată coridorul în lung. Tîrlicii de postav erau la fel de uşori ca paşii motanului. Şi în liniştea din căsoaie a auzit nişte sunete ciudate venind din odaia Luziei. S-a oprit, atentă: erau nişte gemete tremurate şi prelungi, amestecate cu sughiţuri de plîns. A rămas nemişcată, cu sfeşnicul în mînă,

închipuindu-şi ce s-o fi petrecînd în camera nurorii. Sigur că stătea întinsă pe pat, cu dureri la stomac. O clipă s-a gîndit să bată şi s-o întrebe dacă are nevoie de ceva. Dar toate astea au rămas doar în gînd. N-a spus nimic şi nici nu s-a mişcat. Tot răul făcut pe lume, pe lumea asta se plăteşte. Seul lumînării a picurat pe mîna Bibianei, care s-a trezit din visarea ei amară şi şi-a continuat drumul. După ce s-a asigurat că sus era totul în ordine, a intrat în odaia lui Curgo, a închis uşa încet, s-a apropiat de nepotul ei şi a ridicat lumînarea. Băiatul stătea cu ochii deschişi.

— Oh!..., s-a mirat ea. Încă n-ai adormit?

— Nu, bunico.

— De ce?

— Mi-am pierdut somnul.

— Atunci aprinde o lumînare pentru Negrişorul Păstor ca să-l regăseşti.

Băiatul a zîmbit trist. Bibiana s-a aşezat pe marginea patului şi a întrebat:

— Vrei să te întorci la moşie?

Curgo s-a ridicat în şezut, subit înviorat.

— Da, vreau. Cînd?

— Mîine.

Flăcăruia gălbuie a lumînării bătea în plin pe faţa băiatului... O clipă, ea şi-a văzut toţi morţii scumpi pe chipul nepotului. Pedro, Ana, Bolívar... Felul cum se uita Curgo la oameni, cu capul puţin dat pe spate, era efectiv al lui Rodrigo...

— Păi atunci pune şaua pe murg mîine de dimineaţă şi pleacă la Angico. Faustino o să vină cu tine.

— Faustino? Dar eu sînt mare, bunico, pot să mă duc şi singur.

Bibiana a zîmbit, a dat din cap şi a murmurat:

— Bine, căpitane Rodrigo, poţi să te duci şi singur.

Bunica şi nepotul s-au privit o clipă în tăcere. Din odaia alăturată, înăbuşite şi dureroase, parveneau gemetele Luziei.

Curgo s-a încruntat, buzele i-au tremurat și peste ochii săi strălucitori și umezi s-a așternut o umbră.

Bibiana a făcut din cap un semn spre dormitorul nurorii.

— Din cauza asta nu poți să dormi?

— Da.

— Nu-i nimic, Curgo. Trece. Culcă-te și dormi.

Odată, de mult, spusese aceleași cuvinte lui Bolívar... „Trece. Culcă-te și dormi".

Băiatul a ascultat-o, și-a tras cuvertura pînă la bărbie și i-a zîmbit bunicii. În gînd, Bibiana i-a dat un sărut lung pe obraz. Dar numai în gînd, fiindcă în realitate s-a mulțumit să-l bată de trei ori pe umăr cu vîrful degetelor. S-a ridicat și a ieșit fără nici cel mai mic zgomot.

Gemetele Luziei încetaseră. Bibiana a intrat în odaia ei, s-a dezbrăcat încet, și-a tras pe ea cămașa de noapte și s-a întins în pat. Bine ar fi să adoarmă imediat fără să se mai gîndească, fiindcă gîndurile ei erau veșnic rele și triste. A închis ochii. Prin minte i-a trecut silueta maiorului Erasmo Graça. Pe urmă, cea a lui Florêncio, trăgîndu-și piciorul. L-a văzut și pe Bolívar căzut cu fața în jos în mijlocul străzii, cu obrazul într-o baltă de sînge. S-a răsucit în pat, agitată, și un timp a rămas să asculte tăcerea. Se spunea că războiul era pe sfîrșite: chestiune de luni sau poate de săptămîni... Dar, oricum, chiar dacă se sfîrșea războiul contra lui Solano Lopez, *celălalt război* avea să continue, feroce, acolo la Conac.

A scos un oftat adînc, s-a ridicat în șezut și a stins lumînarea suflînd o dată.

Într-o vară foarte secetoasă Jóse Fandango şi-a mînat cireada la São Gabriel.

Ca întotdeauna, peonii de pe plantaţiile pe unde trecea erau foarte încîntaţi să-l vad pe bătrîn venind

fiindcă toţi gustau zicalele, snoavele şi povestirile lui.

Aşa´s-a făcut că într-o seară frumoasă, pe o plantaţie din Tupanciretă, Fandango a poposit pe o prispă lîngă foc, şi, în timp ce ceaiul de mate *amar trecea din mînă în mînă, a început să vorbească de unul singur*

deoarece atunci cînd lua cuvîntul nu-l mai ceda nimănui.

A spus:

De mic copil cutreier Continentul în lung şi în lat

şi nu e colţ prin satele astea pe care să nu-l cunosc.

Am colindat cu cirezile pe cîmpiile din Vacaria

pe cele din Cima da Serra

pe cele din Baixa da Serra.

Am umblat prin valea Uruguayului

şi mult nisip am înghiţit în pustiul sălbatic ce se întinde de la Mampituba la Chuí.

De mii de ori am străbătut Serra Geral

şi de tot atîtea ori Coxilha Grande.

Prin zona misionară și prin Campanha, Dumnezeule, sînt în stare să umblu și cu ochii legați.
Am cunoscut oameni de toate felurile:
fermieri mici și mari
văcari și cărăuși
vînzători ambulanți și negustori
medici învățați și vindecători
vardiști și contrabandiști
preoți și bandiți
soldați și civili
indieni hoinari și judecători în haine negre.
Am întîlnit și
femei de toate culorile
oacheșe, castanii, roșcate
bogate, sărace, cîrpite
grase, slabe, înalte, scunde
fete de familie, mulatre prăpădite
femei cu frică de șoareci
și femei care se iau la trîntă cu bărbații.
Dar am învățat încetul cu încetul
că sînt pe lume fete și fete
și că totdeauna e bine să ții seama
de ce spune poporul:

La São Borja și São Vicente,
Pentru însurat nimenea nu așteaptă
Ca fetele din satele-acelea
Pe bărbați să-i taie în luptă dreaptă!

În Pelotas, pe cele meleaguri
Fetele trăiesc zăvorîte.
Ziua frămîntă aluat de pesmeți,
Seara dansează și joacă smerite.

O, băiete, dacă ţi-aş spune,
„Minţi!", mi-ai zice fără ocol:
Fetele din Livramento
Poartă toate la brîu pistol!

Am mai învăţat că fiecare bărbat, ca şi calul, trebuie strunit în felul lui.

Totul e s-o dibui...

Fiindcă există gaucho *şi* gaucho, *nu tot poporu-i la fel.*

Cei de la hotar sînt neîmblînziţi, cînd vorbesc ţipă şi se poartă sfidător.

Le place să povestească isprăvi şi să facă vitejii

au mîna spartă şi inima largă

şi la fel cum se ofensează pentru orice şi imediat tot aşa vor să se ia la luptă

tot aşa îţi rămîn prieteni şi-şi dau viaţa pentru tine.

Cei din zona misionară sînt retraşi, vorbesc puţin, lor nu le place să se grozăvească.

Dau un bou ca să nu se vîre într-o încăierare, dar după ce s-au vîrît dau o cireadă întreagă ca să nu iasă din ea.

Însă cei mai caraghioşi sînt oamenii care locuiesc acolo, spre mare, pe întinderile din Viamão, Conceição do Arroio şi Santo Antônio da Patrulha.

Vorbesc cîntat ca galicienii

sînt oameni paşnici şi cam zgîrciţi

dar se ţin de cuvînt.

Pentru un lucru, oameni buni, pun mîna-n foc:

după mine, adevăratul Rio Grande se întinde pe malul drept al fluviului Jacuí, spre São Borja şi în jos

către Uruguaiana, Santana do Livramento, Dom Pedrito şi Bagé

mai cu seamă în Campanha, unde veşnic am încrucişat armele cu castilienii.

De la malul stîng spre nord şi spre mare

sînt gringos *mulţi.*

Nu-mi plac nemţii.
Vorbesc o limbă a dracului
se uită la om parcă nici nu l-ar vedea.
Totul la ei e altfel:
hainele, dansurile, mîncărurile, casele
pînă şi mirosul.
Cînd văd un om cu pielea foarte albă
păr ca mătasea porumbului şi ochi ca mărgica de sticlă
mi se face scîrbă.
Dacă eu aş fi guvernul, aş goni de-aici toată nemţimea.
Nu că-s meschin, cărpănos sau rău;
şi străinu-i fiul lui Dumnezeu.
Dar fiecare să stea liniştit la el acasă
cu rudele şi prietenii, obiceiurile şi hachiţele lui.
De cîţiva ani prin părţile astea au venit şi mulţi italieni.
S-au căţărat în munţi, fiindcă nemţimea, sosită mai înainte, a pus mîna pe locurile cele mai bune de pe malurile rîurilor.
Am cutreierat şi coloniile cele noi din regiunea muntoasă.
Vorba lor poartă cîntec în ea
şi-i dulce ca portocala coaptă
şi chiar seamănă cu-a noastră.
Le place să mănînce păsărele
să facă şi să bea vin
să cînte, să asculte liturghia
cu preot şi procesiune.
Voi sînteţi foarte tineri, n-aţi luat parte la Războiul Zdrenţăroşilor.
Păi bătrînul Fandango a avut onoarea să slujească sub Giuseppe Garibaldi
care tot gringo era
dar gringo de neam.
Ştiţi ce-a spus el pe limba lui stîlcită?
Că numai cu o cavalerie ca a noastră e-n stare să cucerească şi lumea.
Aşa-i cum vă spun:

dinspre Jaquí spre mare sînt mulți străini.
În viața Continentului
totul se schimbă
aproape nimeni nu mai poartă chiripá *acum,*
doar pantaloni albi bufanți.
La fandango-*uri nu se mai joacă*
chimarrita, tatu *și* meia-canha:
ei acum vor vals, scoțiană, mazurcă, polcă,
prostiile astea de pe la străini.
Dacă e ceva care nu-mi place cînd cutreier întinderile, îs stîlpii ăștia de telegraf.
Dacă aș fi guvernul, aș pune să-i doboare pe toți.
Unde s-a mai pomenit să trimiți cuiva un bilet pe sîrmă?
Asta-i chiar o neruşinare, fiindcă
dacă vreau să trimit vorbă cuiva, mîn o ștafetă, îmi fac rost de un sol
sau mă duc chiar eu.
Nu mai departe de anul trecut mînam o cireadă de boi spre municipiul Uruguaiana, cînd pe marginea drumului am văzut trecînd un tren.
Diavolița de locomotivă vărsa fum și foc, și părea să spună
acu-te-prind... acu-te-las... acu-te-prind... acu-te-las...
Deodată a scos un șuierat,
boii mai-mai că s-au speriat și mare încurcătură a fost.
Am simțit că turbez, mi-am scos pistolul de la brîu și am tras un glonte în tren.
Voi copii sînteți moderni
vorbiți de metru, de kil și de litru.
Eu mi-s om foarte bătrîn
de pe vremea unciei
a palmei și a băuturii cu ocaua.
Așa-i cum vă zic eu
cu atîția gringos, *atîția străini*
cu atîtea mode noi
cu atîția oameni care locuiesc la oraș

bărbații noștri s-au moleșit de tot.

Și dacă nu se pornește imediat un război sau o revoluție ajung toți niște fătălăi.

Și atunci castilienilor atîta le trebuie, că trec frontiera în goană și cuceresc Continentul strigînd.

Dar asta n-o să se întîmple, fiindcă uitați ce spune zicala:

A dat Dumnezeu boale, dar a dat și leacuri.

Și acum să vină ceaiul de mate *că mi s-a uscat gîtlejul.*

CONACUL — VI

26 iunie 1895: Noaptea

Maria Valéria aprinde candela din odaia nepoților și se retrage, după ce le-a recomandat:

— Fiți cuminți. Vă aduc imediat ceva de mîncare.

Cînd se închide ușa, Torîbio și Rodrigo se uită unul la altul:

— Ne jucăm de-a pisica moartă? întreabă primul.

— Hai. Spun eu: la popa la poartă, e-o pisică moartă, cine-o rîde și-o vorbi, s-o mănînce coaptă.

Amîndoi strîng buzele ca să nu vorbească, și doar cu greu își rețin rîsul. Stau așa mai multe secunde cu obrajii umflați de aer — un aer care stă să iasă sub forma unui rîs exploziv. Deodată se deschide ușa și intră Fandango.

— Hei! Ce faceți voi aici atît de cuminți?

Copiii izbucnesc în rîs, sar din pat și încep să strige:

— Fandango o s-o mănînce! Fandango o s-o mănînce!

Bătrînul se uită la ei cu o privire bănuitoare și întreabă.

— Ce-o să mănînc?

— Pisica moartă! exclamă amîndoi într-un glas. Pisica moartă!

Fandango zîmbește arătîndu-și dinții mici și negri, se așează și rămîne cu ochii în podea.

— Asta o să mîncăm la urmă toţi dacă mai continuă asediul..., murmură el. Pisică moartă cu făină de manioc şi suc de portocale!

Rodrigo şi Toríbio se apropie de bătrîn; cel mic i se caţără pe genunchi, celălalt îl apucă de braţ.

— Povesteşte-ne ceva.

— Sînt frînt de oboseală.

— Uff..., face Toríbio. Doar povesteşti cu gura, nu cu piciorul. Şi gura ţi-e frîntă de oboseală?

— Povesteşte-ne despre Pedro Malazarte cînd l-a păcălit pe João Bobo, sugerează Rodrigo. Aia cînd Pedro a încălzit pe foc o oală de tuci pînă ce s-a înroşit şi pe urmă i-a vîndut-o lui João Bobo zicînd că-i o oală fermecată care n-are nevoie de foc ca să faci mîncare în ea. Pe urmă João Bobo a cumpărat oala şi cînd s-a răcit a văzut că a fost păcălit. Povesteşte!

— Păi, ai povestit-o tu, băiete! cască Fandango.

— Dar acum povesteşte-o tu.

Toríbio scoate pistolul de la brîul lui Fandango şi începe să se joace cu el.

— Lasă arma, băieţele, să nu iasă glonţul.

Ia pistolul din mîinile copilului şi-l pune la loc.

— Atunci povesteşte altceva, se roagă Rodrigo.

— Aia cu Negrişorul Păstor, stăruie şi Bio.

— V-am mai povestit-o de o mie de ori.

— Mai povesteşte-o o dată.

Fandango zîmbeşte, îl aşează pe Rodrigo pe jos şi spune:

— Multe istorii i-am mai povestit eu lui Licurgo cînd era ca voi...

Şi o clipă revede cîmpiile moşiei, pe vremuri, cînd se ducea în ţarcurile de viţei cu Curgo de cincisprezece ani, ca să-l înveţe felurite lucruri.

Într-o zi, s-a pierdut la Angico un boulean roşcovan care îi era tare drag lui Licurgo şi seara băiatul a aprins un muc de lumînare şi a făcut o promisiune Negrişorului Păstor. A doua zi, de cum s-a crăpat de ziuă, bouleanul rătăcit a apărut, mugind în faţa casei.

— Povestește! insistă copiii.

— Bine, lingușitorilor! Bine.

Fandango se sprijină în pat și, cu vocea sa specială de povestit, o voce potrivită pentru taclale la gura sobei, începe:

— A fost o dată un moșier putred de bogat și nemaipomenit de rău..» (Asta s-a petrecut în vremuri de demult.) Se zice că omul ăsta rău avea și bani îngropați, dar era atît de cărpănos că nu mînca nici un ou, ca să nu trebuiască să arunce coaja. La moșia lui nu dădea culcuș nici mîncare nimănui. Ca să mai scurtăm povestea, blestematul ăsta de om era atît de rău, că pe unde trecea nici păsările *quero-quero* nu cîntau. Ei bine, ciumatul avea un copil, un băiat, rău ca și taică-său, fiindcă aschia nu sare departe de trunchi...

Bătrînul face o scurtă pauză, își drege glasul și continuă:

— Mai era la moșia aceea un negrișor sclav, negru ca fundul ceaunului, dar cu dinții albi ca spuma laptelui. Un negru frumușel foc.

— Cum îl chema? întreabă Rodrigo.

— N-avea nume, se grăbește Toríbio să răspundă. Știi doar.

— Așa e, confirmă bătrînul. N-avea. Cînd a trecut un preot pe la moșie și a început să-i boteze pe cei care nu erau încă creștinați, și-a dorit și negrișorul un naș. Atunci moșierul a strigat: „Negrul nu se botează!" Bietul negrișor a lăsat capul în jos și a hotărît să fie finișorul Sfintei Fecioare.

— Și-a fost?

— A fost.

Cu ochii scînteietori, copiii ascultă parcă fascinați, cuprinși de plăcerea nouă a celui care aude o poveste frumoasă pentru prima oară.

— Toată lumea îl chinuia pe Negrișor pe moșia aceea blestemată, dar mai cu seamă moșierul și fiu-său. Păi cică într-o zi omul cel rău l-a trimis pe Negrișor să mîne, pe o pășune uriașă de treizeci de *quadras*[1], treizeci de cai rotați. Negrișorul a încălecat pe un murg și s-a dus...

---

[1] Unitate de lungime egală cu 48 400 m.

— Şi caii au fugit, anticipează Rodrigo.

— Taci din gură!

— Aşa e, continuă Fandango. Cînd s-a lăsat seara, Negrişorul era obosit, l-a prins somnul, şi a lăsat murgul legat cu o frînghie. În toiul nopţii au venit nişte cîini sălbatici, au ros frînghia, murgul a fugit, rotaţii au plecat şi ei, şi, cît ai clipi din ochi, au pierit cu toţii în noapte. Cînd s-a trezit, bietul Negrişor a văzut că pierduse herghelia. Atunci s-a pornit pe plîns.

— Şi cine s-a dus să-i povestească moşierului că au fugit caii? întreabă Rodrigo.

— Ascultă! face Toríbio. Ştii bine. Fiul lui, nu-i aşa, Fandango?

— Da, fiul, mama mă-sii, blestematul fără obraz. S-a dus să-i povestească lui taică-său. Tatăl atunci porunceşte ca Negrişorul să fie legat de un gard şi îi trage o sfîntă de bătaie cu biciul de-l lasă mai mult mort decît viu. Harşt! Harşt! Harşt! Negrişorul a rămas plîngînd şi plin de sînge. Şi drept pedeapsă omul cel rău l-a mai trimis pe bietul băieţaş în toi de noapte să caute murgul şi cei treizeci de rotaţi pierduţi.

Fandango face o pauză ca să-i observe mai bine pe cei doi copii, pe ale căror feţe flacăra lumînării aşterne reflexe galben-portocalii. Din odaia cealaltă răzbate uruitul balansoarului bătrînei Bibiana. Şi ea cunoaşte istoria Negrişorului Păstor, reflectează bătrînul, dar o povesteşte altfel. Sînt o mie de feluri de a povesti acelaşi „caz". Fandango a auzit unul pe cerdacul unei ferme din São Gabriel'; a auzit altul la Soledade, şi, în sfîrşit, altul, cu totul diferit, la Vacaria. Bine spune zicala: „Cine povesteşte ceva mai adaugă şi-altceva".

— Şi atunci? întreabă Toríbio.

— Atunci Negrişorul s-a gîndit la ceva. S-a dus în oratoriul Sfintei Fecioare, naşa lui, a luat de acolo un muc de lumînare aprins şi a ieşit cu el în mînă pe cîmp...

— Şi ceara picura pe jos, nu-i aşa? întreabă Rodrigo.

— Tocmai. Picura, şi fiecare strop de ceară cînd cădea rămînea aprins şi strălucea ca altă lumînare. Şi au fost atîţia

stropi că întregul cîmp era luminat ca ziua. Atunci Negrișorul și-a găsit murgul și pe cei treizeci de rotați. A încălecat pe murg și a mînat herghelia spre moșie, într-un loc pe care-l însemnase moșierul. Dar deodată s-a lăsat noaptea, Negrișorului i s-a făcut somn, a legat iarăși murgul și a adormit. Și în timpul nopții fiul moșierului a venit, blestematul, și a genit cei treizeci de rotați, și herghelia s-a pierdut din nou pe cîmp.

— Și ce-a făcut moșierul?

— Iar l-a bătut pe Negrișor, și de astă dată atît de tare că sărmanul a început să piardă tot sîngele din el și să dea ochii peste cap. Atunci moșierul și-a spus: „Diavolul ăsta moare. E noapte și n-am să mă ostenesc acum să sap o groapă ca să-l îngrop pe negru. Îl arunc în furnicarul din mijlocul cîmpului. Acolo furnicile îi mănîncă toată carnea și rămîn oasele goale. Asta am să fac".

— Și a făcut?

— A făcut. Mai întîi a rămas să vadă ce fac furnicile. Lighioanele au tăbărît imediat și au acoperit corpul Negrișorului și au început să-i mănînce carnea. Atunci moșierul a plecat mulțumit, rîzînd, cîinele!

— Și caii?

— Caii erau pierduți.

— Și unde s-a dus moșierul?

— S-a dus să se culce. Se zice că a avut niște vise de ți se face părul măciucă, și noaptea a fost urîtă, și a venit o negură de culoarea șobolanului, și a durat trei zile și trei nopți.

Fandango tace și se uită la flacăra lumînării, care pîlpîie făcînd să danseze pe pereții văruiți umbrele celor trei.

— Și pe urmă?

— Păi, într-o zi moșierul se hotărăște să se ducă la furnicar să vadă hîrca Negrișorului. Dar cînd a ajuns acolo a rămas cu gura căscată de ce a văzut.

Fandango își încordează bustul, ridică în sus mîinile osoase și pîrlite de soare. Cu fața serioasă și ochii holbați, parcă ar fi chiar el moșierul în clipa cînd face descoperirea

înspăimîntătoare. Toríbio și Rodrigo stau nemișcați, cu gura întredeschisă, cu un aer pe jumătate speriat, pe jumătate prostit, dar cu o ușoară urmă de neîncredere malițioasă.

— Negrișorul stătea acolo în picioare, a continuat bătrînul, rîzînd tare, în mijlocul furnicarului, gol pușcă dar neatins, scuturînd furnicile de pe corp cu degetele. Și lîngă el, plutind în văzduh pe un nor de lumină, chipul Maicii Domnului, rîzînd spre finișorul ei. Nu prea departe de furnicar, calul murg păștea și în jurul lui cei treizeci de rotați își fluturau coamele. Moșierul și-a pierdut glasul și a încremenit acolo, ca o stană de piatră.

În clipa aceea, Maria Valéria intră în odaie, deschizînd ușa cu un gest brusc. Tresărind, băieții întorc capul și se strîmbă la ea, contrariați.

— La masă, spune ea. Portocale și făină de manioc. Atîta s-a găsit.

— Așteaptă, nășică, spune Rodrigo. Fandango tocmai ne povestește despre Negrișor.

Maria Valéria le întinde nepoților farfuriile, pe care sferturile de portocală cojită sînt așezate pe un strat de făină îmbibată cu puțin suc. Cu farfuriile în mîini, dar cu ochii țintă la Fandango, cei doi așteaptă continuarea „cazului".

Bătrînul ridică ochii spre Maria Valéria și zice:

— Nu mai am mult, duducă.

Ea rămîne cu brațele încrucișate, nemișcată și încordată, așteptînd. În lumina slabă a candelei, fața ei e pătată toată de umbre care o îmbătrînesc, și parcă îi fac nasul mai mare, obrajii mai scobiți.

— Și pe urmă, Fandango? întreabă Rodrigo.

— Negrișorul izbucnește în rîs, sare pe spinarea murgului...

— În pielea goală?

— În pielea goală... Și pleacă mînînd departe peste cîmp cei treizeci de cai rotați.

Bătrînul face o pauză, respiră adînc și pe urmă, cu vocea mai blîndă, își încheie povestea:

— Cică de atunci înainte, în numeroase locuri din Rio Grande, văcari, căruţaşi, *gauchos* hoinari şi peoni de pe multe moşii au început să-l vadă pe Negrişor trecînd în unele nopţi călare pe murgul său, mînîndu-şi herghelia rotată. Toţi cunoşteau cazul cu moşierul cel rău şi găseau că a fost o minune a Maicii Domnului. Se zice că acum orice se pierde pe lume Negrişorul îl găseşte, dar el nu restituie cele pierdute stăpînilor decît dacă aceştia aprind o lumînare. Negrişorul nu vrea lumînarea pentru el, ci pentru altarul Naşei sale.

— Şi umblă şi pe aici, Fandango? întreabă Rodrigo.

— Cică da.

Toríbio rămîne o clipă pe gînduri, apoi cercetează:

— Şi povestea asta e adevărată, sau e o minciună?

Fandango se ridică încetişor, răspunzînd:

— E o poveste frumoasă, băieţel.

Apoi, adresîndu-i-se Mariei Valéria, murmură:

— Cred că am să aprind astăzi o lumînare pentru ca Negrişorul să mi-l aducă înapoi acasă pe nepotul meu care s-a pierdut în revoluţie. Zîmbeşte. Închide un ochi. Şi pentru ca finuţul Maicii Domnului să-mi restituie şi altele, multe altele pe care le-am pierdut în viaţă.

Iese din odaie cu paşii lui mari, uşori şi sprinteni.

— Haide, mîncaţi odată! le spune Maria Valéria nepoţilor

— Mi-e greaţă de portocale, scîncește Rodrigo. Mă doare burtica.

— Altceva nu-i.

Bio tăvăleşte un sfert de portocală prin făină şi pe urmă îl vîră în gură, mestecîndu-l; sucul i se prelinge pe la colţurile gurii.

— Povesteşte-ne ceva, mătuşică.

— Gata cu poveştile. Mîncaţi, şi la culcare cu voi.

Deodată, cu o invincibilă senzaţie de oboseală, se prăvăleşte şi ea pe pat şi-şi duce amîndouă mîinile la tîmple. Capul o doare acum atît de tare, încît parcă stă să-i crape. Doamne, cînd se va isprăvi chinul ăsta? Cînd? Cînd? Cînd?

În vîrful picioarelor, Fandango intră în odaia Bibianei, care stă pe întuneric. Dușumeaua scîrțîie.

— Cine-i? întreabă ea.

— Eu.

— Care eu?

— Fandango.

În penumbră, el distinge silueta bătrînei, așezată în balansoar. Cîteva secunde Bibiana tace.

— Ah! face ea în sfîrșit, ca și cum abia acum l-ar fi recunoscut pe vechil. Ce faci în oraș? Cine se ocupă de Angico?

Fandango nu știe ce să răspundă. O fi meritînd să-i amintească sărăcuței ce se întîmplă?

— Nu vă mai aduceți aminte? întreabă el. Revoluția...

Tace deodată, fără chef să explice.

— Ah... așa e. Au venit blestemații de *caramuru*.

— Ce mai faceți?

— Ce vrea Dumnezeu. Mă sfîrșesc încetul cu încetul. Am orbit cu totul. Nimeni nu-mi mai spune nimic. Au sosit și „Zdrențăroșii"?

Biata bătrînică, s-a ramolit!

— Nu, răspunde el. Dar or să vină curînd, nu vă faceți griji.

— Dacă se întoarce căpitanul Rodrigo, spune-i să urce, să nu observe că eu nu cobor. Sînt foarte obosită și abia mai zăresc. Nimeni nu-mi mai spune nimic. Unde sînt cu toții? A încetat schimbul de focuri? Adineauri a fost aici Bolívar și a stat de vorbă cu mine. Mi-a adus vești de la Leonor.

Fandango rămîne pe gînduri. „Sînt doar cu cinci ani mai tînăr ca ea. Într-o zi am să mă ramolesc și eu, am să vorbesc prostii, am să ajung de rîsul celorlalți. De o mie de ori mai bine o moarte strașnică!" Cel mai frumos ar fi să moară la dans, cu mintea încă limpede, să cadă deodată trăsnit în mijlocul unei *tirana* sau a unei *chimarrita*, ca o lumînare nouă cu flacăra vie pe care un vînt tăios și rece o stinge dintr-o suflare, nu ca un muc care arde pînă la capăt, stingîndu-se trist.

— Nu doriți nimic? întreabă el.

Bătrîna se gîndește puțin și pe urmă spune:

— Vreau să te duci să înmoi pielea cea groasă de bou.

— În regulă, cucoană.

Fandango iese din odaie încet, mergînd în vîrful picioarelor.

Noaptea înaintează și, afară, tăcerea continuă. Bărbații stau de vorbă încet în bucătărie, unde João Batista povestește cazuri de pe timpul sclaviei. În sufragerie, înfășurat în *poncho*, Florêncio se așează pe un scaun și se pregătește pentru veghea de noapte. Pe consolă, lîngă oglindă, arde ultima lumînare.

Licurgo se apropie de socrul său și întreabă:

— De ce nu urci ca să te întinzi în pat?

— Stau bine aici.

— Nu folosește la nimic să te chinui așa. Și ieri ai petrecut noaptea așezat aici. N-ai mîncat nimic. Un bărbat de vîrsta dumitale nu poate suporta asemenea lucruri.

Florêncio închide ochii și nu răspunde. Curgo primește tăcerea socrului său ca pe o palmă.

Zgomot de pași pe scară. Maria Valéria intră în încăpere, se apropie de Licurgo și spune:

— Alice are din nou febră mare.

Florêncio tace mai departe, fără măcar să ridice capul spre fiica lui. Și cum nici Licurgo nu zice nimic, Maria Valéria își încrucișează șalul la piept și pornește spre vestibul.

— Mă duc să-l chem pe doctorul Winter, anunță ea.

— Cum? exclamă Curgo, făcînd cîțiva pași în direcția cumnatei.

— Dacă bărbații din casa asta o lasă pe Alice să moară din lipsă de ajutoare, spune ea oprindu-se în ușa vestibulului, *eu* trebuie să fac ceva.

— Ești nebună!

Florêncio se scoală, se apropie de Maria Valéria, o apucă de braț și murmură:

— Liniștește-te, fata mea. Gîndește-te bine ce faci.

Toată scena asta are un ton eroico-teatral care îl stinghereşte și totodată îl irită pe Licurgo. E sigur că femeia nu va avea

curajul să iasă singură la ora aceea din noapte, știind Conacul încercuit de dușmani. De fapt, nu vrea decît să-i ambiționeze pe bărbații din casă. Dar el nu cade așa ușor în cursă!

— N-ai să poți face nici trei pași pe stradă, spune el fără să o privească în față pe Maria Valéria. În turla bisericii e un *maragato* la pîndă.

— Ce-mi pasă? exclamă ea.

— Și cum știi unde să-l găsești pe doctorul Winter la ora asta?

Florêncio încearcă să o tragă pe fiica lui înapoi în odaie.

— Dă-mi drumul, tăicuțule!

— Te rog, nu țipa, o imploră bătrînul într-un susur. Ceilalți ne pot auzi.

— N-au decît! S-ar putea ca pe vreunul dintre ei să-l cuprindă rușinea...

Apare o siluetă în ușa sufrageriei. După statură, Curgo îl recunoaște pe Antero.

— Ce vrei? întreabă, aspru.

Omulețul înaintează cîțiva pași și se roagă:

— Îmi dați voie?

— Voie pentru ce?

— Să mă duc după doctor?

— Nu ți-a cerut nimeni!

— Curgo! exclamă Florêncio. Omul are intenții bune.

Antero stă mai departe nemișcat, înfășurat în *poncho*.

— Dacă-mi dați voie, mă duc eu. Sînt mic, e mai ușor să ies fără să mă vadă careva...

Tace. Ceilalți așteaptă.

— Chiar așa, continuă „piticul". Ies prin fund, sar peste zid, merg de-a bușilea. Ocolesc pe străzile din spate, intru prin fundul casei doctorului și-i spun că *dona* Alice e rău și că domn' colonel Licurgo...

— Nu mă amesteca pe mine în treaba asta. N-am cerut nimic nimănui.

— Bine, e de acord Antero, umil. Nu pomenesc de 'mneavoastră. Spun doar că *dona* Alice e rău și-l rog pe domn' doctor să vină...

— Și pe urmă, întreabă Florêncio, cum o să ajungeți înapoi?

Antero ridică din umerii lui slabi.

— Găsim noi ceva..., spune. Putem să ridicăm un steag alb. Dacă află că-i un caz de boală, *maragatos* n-o să tragă și ne lasă să trecem.

Cîteva clipe nu scoate nimeni un cuvînt. Maria Valéria e cea care vorbește prima:

— Îți mulțumesc, băiete. Și pe urmă, adresîndu-i-se cumnatului: Ei? Ce spui?

Fără să se uite nici la cumnată nici la Antero, Curgo răspunde:

— Du-te. Dar nu cer nici o favoare de la un *maragato*. Nu mă amesteca pe mine în chestia asta. Și dacă încasezi vreun glonte, nu-mi băga mie vină. Eu n-am cerut nimic. A fost ideea dumitale.

— Dar nevasta e a dumitale, replică Maria Valéria.

Curgo izbucnește:

— Taci din gură!

Antero face stînga împrejur și se îndreaptă spre bucătărie. Florêncio se apropie de el, îi pune mîna pe umăr și spune:

— Mergi cu Dumnezeu. Ești un om curajos și de treabă.

Dar l-am scuipat în obraz pe Tinoco, își spune Antero. Sînt un laș, un rău. Sigur că acum a venit ora să mă pedepsească Dumnezeu. Dacă am noroc și mă întorc viu cu doctorul, înseamnă că Dumnezeu m-a iertat. Dar cred mai curînd că am să rămîn întins în mijlocul străzii cu cinci gloanțe în corp, golindu-mă de sînge. Oare dacă mor am să mă întîlnesc pe lumea cealaltă cu mama și cu fratele meu?

Antero își trage nasul și, cu mîna tremurîndă, își ia pălăria și și-o înfundă pe cap. La bucătărie le povestește celorlalți ce are de gînd să facă. Unul dintre ei zice:

— Eşti nebun, piticule.

Altul vine să-i strîngă mîna:

— Eşti mai bărbat decît credeam. Dumnezeu să te călăuzească.

Bătrînul Fandango, care răscolea jarul în vatră, se mulţumeşte să spună, fără să se uite la Antero:

— Bine spune zicala: „Mărimea nu se măsoară cu palma".

Glasul negrului João Batista vine din fundul bucătăriei:

— Ştii, Antero, că, dacă te prind, *maragatos* te tratează ca pe-un spion?

— Nu...

— Şi ştii ce fac ei cu spionii?

Antero aşteaptă, cu gura întredeschisă, cu gîtlejul uscat.

— Le vîră cuţitul în gît, conchide negrul, cu glas voios.

— Nu-l speria! protestează Jango Veiga. Noroc, frate.

Antero deschide uşa de la bucătărie. Noaptea pătrunde în Conac cu un suflu îngheţat. Arborii din curte sînt nemişcaţi în tăcerea albăstruie. Fără să întoarcă măcar capul şi fără un cuvînt, Antero începe să coboare scara încet.

Vorbăria încetează. Bărbaţii stau culcaţi pe jos, în bucătărie, în jurul vetrei unde jăraticul încă mai e viu. Mulţi dorm, sforăie tare; uneori vorbeşte cîte unul în somn, bîiguie un cuvînt, scoate o exclamaţie.

Cu ochii deschişi şi fixaţi pe deschizătura uşii de la bucătărie, pe care reflexele jăraticului o luminează uşor, Florêncio continuă să stea aşezat în scaunul său. S-a stins flăcăruia ultimei lumînări, şi i se pare că frigul e mai crîncen în întuneric şi tăcere. I-a revenit durerea în piept şi, o dată cu ea, creşte lipsa de aer. Simte un fior ce i se urcă de la picioare pe gambe în sus, pe coapse, pe pîntec; cînd gheara asta îngheţată o să-i ajungă la inimă, totul va fi sfîrşit...

Se gîndeşte la Antero. De cît timp o fi plecat omuleţul? De două ore? De trei? Cît o mai fi pînă la ziuă?

Zgomot uşor de paşi. Florêncio vede o siluetă care se apropie de el, se opreşte în faţa scaunului său.

— Cine e?
— Eu. Fandango.
— S-a întîmplat ceva?
— Nimic. Am venit doar să văd ce faceți.
Vorbesc în șoaptă ca să nu-i trezească pe ceilalți.
— Mă doare iar.
— Tare de tot?
— Mai tare ca data trecută.
— Rău. Dar curînd se-ntoarce piticul cu doctorul Winter și vede el ce-i cu pieptul ăsta al 'mneavoastră.
— Chiar crezi că o să se-ntoarcă?
Fandango rămîne mut o clipă. Se așează pe jos lîngă prietenul său, încrucișează picioarele și pe urmă șoptește:
— Drept să vă spun, nu prea cred. Doctorul poate să fi plecat din Santa Fé, poate să fi murit... cine știe! Și Antero la ora asta sigur că e legat de vreun copac, înjunghiat...
Pași la etaj.
— Ce-o fi făcînd Alice? întreabă Florêncio.
— De-acolo vin. Are iar febră și se zvîrcolește, își dă capul cînd într-o parte, cînd într-alta, aiurează...
Alice cea pe care o vede Florêncio acum în gînd are opt ani, codițe lungi, și aleargă în curte după un fluture. Maria Valéria apare la o fereastră și strigă cu glasul ei strident: „Lasă vietatea în pace!"
Florêncio oftează adînc și pe urmă întreabă:
— Dar tu de ce nu dormi, Fandango?
— Mi-am făcut porția. Nu-s eu omul care să doarmă mult Cred că-s ceva rudă cu cucuveaua. Îmi place noaptea care mă învelește tot.
O scurtă pauză. Pe urmă, vocea calmă a lui Florêncio:
— Ți-l mai amintești pe Monarhul, cel pintenog?
— Dacă mi-l amintesc? Era un cal ca o floare.
Monarhul a fost calul preferat al lui Florêncio. L-a slujit mulți ani și a murit într-o luptă, la începutul revoluției.
— Am avut noaptea trecută un vis ciudat cu el. Se făcea că eram într-un țarc foarte mare și deodată l-am văzut pe Monarh

ieşind din neguri. Era gătit frumos şi fercheş, dădea din cap şi-mi făcea semne ca şi cum ar fi vrut să-mi spună: „Am venit să te iau. Plecăm". Şi ştii ceva? În vis am fost chiar mulţumit cînd am înţeles că pintenogul o să mă ducă pe lumea cealaltă. Deodată n-am mai simţit durerea asta în piept, nici frig, nici tristeţe, nici nimic. Totul era ca pe timpuri. Am încălecat şi am intrat în negură la trap...

Fandango se scoală şi spune:

— Aşa-i. Aveţi vise ciudate. Dar dormiţi puţin, domn' Florêncio.

— Mi-s picioarele înghetate.

— Fiindcă aşa vreţi. Haideţi lîngă foc.

Îl ia de braţ pe Florêncio şi-l ajută să se scoale. Se îndreaptă amîndoi spre bucătărie. Fandango îi ia şi scaunul şi îl aşează în faţa vetrei.

— Să mai înviorăm focul ăsta, şopteşte el. Luaţi loc, domn' Florêncio. Nu-i mai bine aici?

Florêncio se aşează şi rămîne cu privirile aţintite la jăratic. Fandango se duce în cămară şi după cîteva minute revine cu un pachet şi cîteva bucăţi de lemn sub braţ.

— Doar asta am găsit, şopteşte.

Îngenunchează în faţa vetrei şi-i arată lui Florêncio pachetul în lumina jăraticului.

— Ce-i asta?

— Ziare vechi. Bag totul pe foc.

— Nu face aşa ceva. Trebuie să fie colecţia lui Licurgo...

— Ei, şi! Pentru mine ziarul nu-i bun decît ca să-l pui pe foc.

Florêncio rămîne tăcut şi nemişcat, în timp ce Fandango începe să rupă numere vechi din *Crainicul* şi *Democratul* şi să le arunce în vatră.

ISMÁLIA CARÉ

1

Crainicul avea redacția și birourile într-o clădire dărăpănată, înghesuită între Palatul Municipal și căsoaia familiei Amaral. Toată lumea din Santa Fé știa că săptămînalul condus de Manfredo Fraga se menținea doar grație sprijinului financiar al colonelului Bento care, de la fereastra laterală a reședinței sale, avea obiceiul să zbiere sugestii pentru articolele de fond: „Atacă-i pe nemernicii de republicani. Zi că sînt o clică de trădători!", sau: „Răspunde la articolul lui Júlio de Castilhos și spune că *Federația* e finanțată de masoni". Sau: „Amenință că o să povestim de unde provin banii cu care s-a construit conacul unui anume republican din Santa Fé. Dă de înțeles că o să dezgropăm morții, și că multe rufe murdare o să se spele în piața publică!"

La cei optzeci și unu de ani ai săi, Bento Amaral încă mai era plin de energie. Umbla încet, tîrșîindu-și picioarele, dar refuza să folosească bastonul, își menținea spinarea dreaptă și detesta să fie tratat drept bătrîn. Avea craniul complet chel, neted și lustruit ca o minge de biliard; pielea feței, de culoarea lămîii, era brăzdată de cute adînci, pămîntii; pleoapele umflate se revărsau peste ochii cu marginile roșii și inflamate și aproape că-i acopereau pupilele de un cenușiu rece, lichid. Toată lumea din tîrg găsea că nu-i ușor deloc să stai de vorbă cu el, deoarece

vorbea sincopat, smucit, lansînd cuvintele în rafale și făcînd pauze nervoase de bîlbîit. Cînd era furios, bîlbîiala i se accentua și, în loc să vorbească, șuiera ca un șarpe. Avea ticul să ducă din cînd în cînd mîna la față și să-și frece cu vîrful arătătorului cicatricea ce îi marca obrazul stîng. În ultimul timp se lăsase de fumat, dar își luase obiceiul să mestece tutun, astfel că adeseori cînd, de la fereastra odăii, îi striga ordine „pișicherului de Fraga" — care îi era util, dar pe care în fond îl detesta — cuvintele îi ieșeau din gură însoțite de o ploaie de salivă cenușie. Din casa cealaltă, ținînd palma căuș la ureche — fiindcă era cam surd – directorul *Crainicului* îi asculta ordinele într-o tăcere slugarnică și apoi se așeza la masa de lucru, își înmuia pana în cerneală și, cu o caligrafie meticuloasă, scria articolul de fond conform instrucțiunilor Șefului. Nu publica nimic în ziar fără să fi cerut în prealabil aprobarea colonelului Bento.

În dimineața aceea rece de iunie, Manfredo Fraga tocmai termina de corectat editorialul ce urma să apară în numărul de a doua zi. Așezat la birou, înfășurat într-un *poncho* larg de culoare plumburie din care i se ițea gîtul descărnat și plin de cute, susținînd precar capul oval, cu fața roză și spînă, directorul *Crainicului* părea o enormă broască țestoasă. Mîngîindu-și cu vîrful tocului lobul urechii drepte, cu ochelarii călare pe nasul coroiat, cu buzele mișcîndu-i-se mulțește, Manfredo Fraga recitea articolul cel mai important pe care îl scrisese de cînd preluase conducerea săptămînalului.

> *Mîine, 24 iunie 1884, va fi o zi deosebită în Istoria preaiubitelor noastre meleaguri. Santa Fé își va sărbători festiv înălțarea la rangul de oraș. Aleluia! Aleluia! Fie ca clopotele frumoasei și majestuoasei noastre biserici să bată și să umple văzduhul cu sunete vesele, anunțînd mărețul eveniment. În sfîrșit, Adunarea Provincială a făcut dreptate* (quae sera tamen[1]), *deoarece toată lumea se*

---

[1] Care totuși (a venit) tîrziu (lat.).

mira de întîrzierea în acordarea titlului de oraş tîrgului nostru, cînd altă localitate mai puţin progresistă şi importantă (al cărei nume îl trecem sub tăcere din discreţie) l-a primit demult.

Manfredo Fraga a ridicat capul său de broască ţestoasă şi a zîmbit.

Toţi vor pricepe aluzia voalată la Cruz Alta, care ajunsese oraş încă din 1879. Bătrînului îi va plăcea lovitura indirectă, fiindcă era furios pe cruzaltani şi se certa veşnic cu baronul de São Jacó, şeful politic al municipiului vecin.

Zîmbind în continuare, Fraga a coborît iar ochii pe articol:

Camera Municipală şi Comitetul Festivităţilor, în fruntea cărora se află ilustrul şi merituosul cetăţean Alvarino Amaral, au pregătit pentru mîine un program la înălţimea marelui eveniment. La revărsatul zorilor Fanfara Santa Cecilia, organizată şi condusă de experimentatul medic şi muzician german, doctorul Carl Winter, va străbate străzile principale ale urbei noastre, cîntînd marşuri festive. La ora zece se va oficia la Catedrală un Te Deum, *cu predică specială ţinută de cultivatul nostru paroh, părintele Atílio Romano. La ora patru după-amiază, în Piaţa Catedralei, se vor desfăşura tradiţionalele* cavalhadas, *la care vor lua parte, travestite în mauri şi creştini, persoane din înalta noastră societate. Ca de obicei, vor urma celebrele întreceri cu* argolinhas[2], *în care distinşii noştri concetăţeni vor avea ocazia să-şi dezvăluie dibăcia de călăreţi.*

În sfîrşit, seara, Palatul Municipal îşi va deschide saloanele pentru un mare bal de gală, căruia îi va da strălucire sus-menţionata Fanfară, şi care se va inaugura cu un cotilion, la care va participa tot ce numără Santa Fé mai select şi reprezentativ. Cu acestă ocazie se va

---

2 Joc popular în Portngalia şi Brazilia.

aduce un semnificativ omagiu venerabilului colonel Bento Amaral, nepot al întemeietorului acestui oraş, şi care a fost ani îndelungaţi şeful politic liberal al municipiului.

Urma un elogios profil biografic al Şefului. Manfredo i-a adăugat cîteva adjective, după care, făcînd o pauză în lectură, a luat sticla cu rachiu pe care o ţinea la picioare, lîngă scaun, a tras o duşcă zdravănă, a plescăit din buze, şi s-a şters apoi la gură cu mîneca vestonului. Era frig, avea picioarele înghetate, iar cărpănosul de Bătrîn nu mai punea să se facă odată reparaţiile atît de necesare casei: unul din pereţi era crăpat, acoperişul avea găuri şi vîntul pătrundea prin crăpăturile ferestrelor fără geamuri. Dar acum Fraga simţea în piept o căldură confortabilă ce i se urca la cap încetul cu încetul şi pînă la urmă îi va încălzi şi picioarele. Tot plescăind şi lingîndu-se pe buze, a ajuns la ce considera el fragmentul cel mai senzaţional al articolului de fond:

Considerăm de datoria noastră să prevenim publicul contra manevrelor anumitor persoane de rea-credinţă care, din simplă invidie şi ciudă, caută să deprecieze finalităţile festivităţilor de mîine, aruncînd sămînţa discordiei în sînul populaţiei locale. Aceşti răi patrioţi, împinşi doar de interesul personal şi de o prost mascată ambiţie de a comanda, încearcă să deruteze spiritele. De aceea, atragem atenţia cititorilor noştri că nici o altă manifestaţie, în afară de cele menţionate mai sus, nu este patronată de Comisia Centrală a Festivităţilor. Spunem aceasta deoarece ştim că se organizează mîine seară o serbare cu finalitate politică şi subversivă, cu scopul vizibil de a perturba balul de gală de la Palatul Municipal, care va trebui să închidă cu o cheie de aur măreaţa zi. Este vorba de o farsă ticluită şi montată de masoni, liber-cugetători, eretici şi rebeli, care au drept obiective principale subminarea Regimului, distrugerea Familiei, batjocorirea

Religiei, atacarea scumpului şi neprihănitului nostru Suveran; în fond, înlocuirea democraticei noastre Monarhii Braziliene cu cea mai perversă şi execrabilă dintre anarhii. Adevăraţii patrioţi vor trebui să ştie nu numai să evite compania acestor trădători de Patrie, dar să le arate de asemenea dispreţul şi sancţiunea pe care le merită.

Iată un articol bombă, a conchis directorul *Crainicului*, frecîndu-şi mîinile. Şi-a imaginat mutra lui Licurgo Cambará cînd va citi editorialul a doua zi.

S-a sculat, şi-a dres glasul cu atîta plăcere şi forţă, încît a părut că-i iese din piept un strigăt de triumf.

A doua zi, pe la nouă de dimineaţă, *Crainicul din Santa Fé* a fost distribuit abonaţilor din casă în casă şi pus în vînzare liberă la Farmacia Galena, Casa Sol şi Pantofăria Muntenească. Articolul lui Fraga a fost foarte comentat şi, adulmecînd o polemică, aproape toţi s-au apucat să-şi imagineze cum va răspunde *Democratul*, organul Clubului Republican local. Au rămas puţin decepţionaţi cînd la zece dimineaţă, apărînd numărul săptămînal al acestei foi, el purta pe pagina întîi un editorial foarte senin, care se încheia astfel:

Printre festivităţile cele mai semnificative ale zilei de mîine, în afară de Te Deum, *se mai află şi serbarea pe care colegul nostru, cetăţeanul Licurgo Cambará, o va da la reşedinţa sa, şi în cursul căreia, cu un gest ce trebuie să fie imitat de toţi bunii brazilieni, va acorda scrisori de eliberare tuturor sclavilor săi. Cu aceeaşi ocazie vor mai fi eliberaţi alţi nouăsprezece robi, a căror libertate a fost răscumpărată, pe greutatea lor în aur, cu bani din casa Clubului nostru, colectaţi special în acest scop. Va avea loc o petrecere cu dans în saloanele Conacului şi* fandango *în curte, unde se vor aprinde focuri drept omagiu acestei zile sfinte. Domnul Cambará nu trimite*

invitații speciale pentru serbarea de fraternitate și umanitate, dar prin intermediul nostru îi poftește să ia parte la ea pe toți localnicii și străinii simpatizanți ai ideii aboliționiste și care, chiar dacă nu sînt republicani, doresc să vadă statornicit în Brazilia un regim cu adevărat egalitar.

Puțin înainte de amiază, Bento Amaral a apărut la fereastră și a urlat:

— Fraga! Fraga!

Directorul de la *Crainicul* a răspuns de la fereastra cealaltă:

— Ordonați, domn' colonel! Ce s-a întîmplat?

Șeful a ridicat în aer un exemplar din *Democratul*.

— Ai citit porcăria asta?

— Da.

— Ar trebui să-l pun pe Rezende să-și înghită fițuica.

— În numărul viitor din *Crainicul* îl deșălez eu pe bahian.

— Cuvintele nu dor. Ce merită el e o cotonogeală zdravănă.

Bătrînul mesteca frenetic tutun și pe la colțurile gurii i se scurgeau două firișoare de salivă cenușie. L-a privit o clipă pe Fraga în ochi și pe urmă a mîrîit:

— Regim egalitar! O să vadă ei ce-nseamnă asta! Deodată, ca și cum ar fi vrut să audă toată lumea, a strigat: Să-i mulțumească lui Dumnezeu că-s om cumsecade, altfel aș trimite să se pună capăt cu ciomagul petrecerii lui Licurgo.

În clipa aceea, tocmai trecea călare pe stradă un văcar din Soledade, care a prins ultimele cuvinte ale bătrînului. Curînd după aceea a descălecat în fața magazinului lui Kunz, a legat calul de un stîlp, a intrat, a cerut o dușcă de rachiu („Ca să mă-ncălzesc") și a început imediat să povestească.

— Ați auzit? Bătrînul Amaral zice că e în stare să pună capăt petrecerii lui Licurgo cu ciomagul.

— Cine ți-a zis? a întrebat neamțul, făcînd ochii mari.

— Nimeni, a replicat văcarul. Am auzit chiar eu cu urechile mele.

— Nu mai spune!

Kunz s-a dus în fundul casei și i-a povestit nevestei:

— Colonelul Amaral o să pună capăt petrecerii de la Conac cu gloanțe.

— *Ach!* Ce grozăvie! a replicat *Frau* Kunz. A alergat pînă la gard și a chemat-o pe vecină:

— Știi ce am aflat, cumătră? Colonelul Amaral o să trimită să se pună capăt petrecerii de la Conac cu cuțitele.

Vecina i-a trecut știrea bărbatului ei. Acesta, membru al Clubului Republican, a dat fuga la redacția *Democratului* unde a ajuns gîfîind și i-a lansat noutatea directorului, avocatul Toríbio Rezende:

— Alde Amaral o să-și trimită haidamacii să atace Conacul mîine seară. Zice că or să vină înarmați și dispuși să pună capăt petrecerii cu orice preț.

Rezende s-a încruntat, s-a uitat fix la colegul său de partid și pe urmă a întrebat, calm:

— Chiar crezi?

— Oho! De ce nu? Indivizii ăștia-s în stare de orice.

Celălalt a ridicat din umeri, a zîmbit și a spus:

— Cîinele care latră nu mușcă.

Doi oameni care se aflau în biroul redacțional au auzit dialogul, au ieșit, fiecare în altă direcție, și au început să răspîndească știrea prin oraș. Pe la trei după-amiază, întregul Santa Fé știa că Bento Amaral își pregătea oamenii ca să atace Conacul, să-i aresteze pe Licurgo Cambará și pe Toríbio Rezende, să dea iama prin tipografia de la *Democratul* și să închidă Clubul Republican.

2

Înainte de a răsări soarele în ziua de Sînziene, Jacob Geibel, paracliserul de la Catedrala din Santa Fé, s-a sculat din pat încă buimăcit de somn, și-a tras un *poncho* peste cămașa de noapte și s-a îndreptat spre clopotniță. Era un omuleț bondoc, cu picioare

arcuite și scurte, barbă roșcată și ochi de culoarea nalbelor. Venise din Germania cu cinci ani în urmă și peste tot în Santa Fé și în împrejurimi era cunoscut drept „părințelul părintelui". Puțini însă se puteau lăuda de a-i fi auzit vreodată vocea: în afară de faptul că nu știa portugheza, paracliserul era un bărbat taciturn și acru, care părea să deteste orice convieţuire umană.

În fața altarului principal și-a îndoit rapid genunchii, dar fără să atingă podeaua, a făcut un vag semn al crucii și a ieșit tîrșîindu-și papucii de-a lungul coridorului central al bisericii. A intrat în baptisteriu, s-a scărpinat o clipă în cap și a căscat; pe urmă s-a atîrnat de frînghia clopotului cu ambele mîini și a smucit-o brusc.

Dangătul a sfîrtecat văzduhul cu intensitatea unei explozii și a acoperit orașul, răspîndindu-se peste cîmpiile din jur. Jacob a continuat să bată clopotul cu o vigoare pătimașă, iar cum bubuitul creștea, a rămas chiar el atît de zăpăcit, încît la sfîrșit i se părea că i-a intrat diavolul în corp: s-a agățat de frînghie și a început să o smucească, strigînd totodată pe nemțește cele mai grele cuvinte de ocară pe care le cunoștea, cu vaga speranță că vacarmul clopotului îi va împiedica pe Dumnezeu și pe sfinți să-i audă imprecațiile. La un moment dat, a făcut o pauză ca să se descotorosească de *poncho* și pe urmă, rămas doar în cămașă de noapte, s-a atîrnat din nou de frînghie cu o furie înzecită. Ura Santa Fé, îi ura pe oamenii aceia cu limba barbară, îl ura pe paroh și uneori ajungea să urască pînă și icoanele sfinților.

Cînd ieșea din biserică vreun cortegiu de înmormîntare, iar el trebuia să bată dangătul morților, murmura cu o tainică bucurie la fiecare bătaie: *Wieder einer weniger!* Unul mai puțin! *Wieder einer weniger!* Unul mai puțin! Acum însă ritmul clopotului nu era lent și funebru, ci frenetic, disperat, ca un răpăit de alarmă.

Verfluchte Stadt! țipa el. Oraș blestemat! Cîini ai iadului! Porci afurisiți! Dumnezeu să vă blesteme! Trăsni-v-ar!

Conacul se înălța în lumina indecisă a zorilor, greu ca o fortăreață și totodată cu aspectul unei namile adormite. De curînd fusese văruit din nou, ramele ferestrelor fuseseră vopsite în albastru și numeroșii *azulejo* lustruiți; pe grilajul porții vopseaua mai era încă proaspătă. Porumbeii care o zbughiseră din turla bisericii, speriați de dangătul clopotului, ședeau acum pe acoperișul căsoaiei familiei Cambară. Cu toate acestea, matahala continua să doarmă. La un moment dat însă, ca o pleoapă ce se ridică descoperind strălucirea unei pupile, s-a deschis geamlîcul unei ferestre de la etaj, decupînd în fațadă un patrulater de lumină pe care s-a profilat silueta unui bărbat înalt și spătos, în cămașă de noapte.

Licurgo, trezit de dangătul clopotului, sărise din pat încă buimăcit, alergase la fereastră și stătea acum acolo privind afară cu ochii împăienjeniți de somn. În cîteva secunde zăpăceala, care conținea și un vag element de panică, i-a fost risipită de însuși glasul clopotului, ce părea să anunțe: „Santa Fé e oraș! Santa Fé e oraș!" Licurgo simțea dușumeaua rece sub tălpile goale. (Du-te de-ți trage cizmele, băiete! i-a strigat bunica în gîndurile lui.) Trecîndu-și mîna prin părul răvășit și aspru, s-a uitat la felinarele din piață ale căror flăcări piereau, și, ridicînd ochii, a văzut că și stelele începeau să se stingă. Petrecuse o noapte rea, cu un somn de febră, mai toropitor ca o veghe forțată. Umblase de colo-colo, cînd călare cînd pe jos, îmbrăcat în haine roșii, cu un turban maur pe cap, împărțind în dreapta și în stînga titluri de eliberare a sclavilor și împunsături de lance. Din cînd în cînd se trezea, chinuit, cu senzația că nu a dormit nici un singur minut, și stătea cu ochii deschiși în întuneric, ascultînd liniștea din casă, auzind pendula cea mare de jos cum bate sferturile de oră. Și astfel, cu gîndul la ce avea de făcut a doua zi, se cufunda din nou în toropeală, și iar începea lupta, forfota, bătălia între mauri și creștini, care brusc se preschimba în cadrilul lăncierilor unde o avea parteneră pe verișoara Alice, care nu era chiar verișoara Alice, ci puțin Ismália Caré. Așa petrecuse toată

noaptea, și acum își simțea capul gol ca o tărtăcuță de *porongo*[1] ce vibra la dangătul clopotului.

Dar totul era în regulă; curînd avea să apară ziua, ziua cea mare! S-a întors, a luat lampa de pe noptieră și s-a îndreptat spre baie. A turnat apa din ulcior în ligheanul de porțelan, s-a spălat pe față cu ambele mîini, aburind oglinda și umplînd-o de picuri; pe urmă s-a frecat tare pe dinți, stropindu-și obrajii cu pudra roz. Și-a scos cămașa și a început să se îmbrace cu o grabă nevoasă. Cînd clopotul a încetat să bată, s-a apucat să fredoneze *Boul Alb*.

Un lasou mi-am împletit
Dintr-o piele de caiman,
Ca să-l prind pe Boulean
De căluțu-mi alb, vrăjit.

În timp ce-și trăgea cizmele, a gemut refrenul, imitînd plînsul sincopat al cimpoiului. Pe urmă a cîntat:

Adio, verișoară,
Eu plec de-aici,
Fiindcă nu-s de-aici,
Îs din altă țară.

O clipă i-a apărut în minte chipul Alicei. Peste o lună și ceva va fi însurat cu verișoara lui. I se părea nostim, fiindcă nu o putea uita pe Alice cea din copilărie: slăbuță, cu codițe lungi, ochi negri foarte mari, picioare subțiri și vorba plîngăreață. Nici prin gînd nu-i trecuse vreodată să o curteze. A fost ideea bunicii!

Licurgo și-a pus mîinile pe genunchi și a rămas pe marginea patului, privind fix în podea. De cîte ori se gîndea la logodnica lui, chipul ei apărea însoțit de cel al ibovnicei. Cu puține zile în urmă avusese cu bunica un dialog stînjenitor:

— Tu mă crezi oarbă, Curgo? Văd tot.

---

[1] Plantă cucurbitacee din tărtăcuțele cărcia se fac recipiente de băut ceaiul de *mate*.

— Așa e. Ismália e amanta mea.

Nu a avut curajul să se uite la bătrînă.

— Dar acum ai să te-nsori, trebuie să scapi de mulatră cît mai curînd.

El tăcuse.

— Făgăduiești?

— Nu.

Discuția se încheie astfel. De atunci nu mai atinseseră subiectul. Îi era cu neputință să explice unei doamne de aproape optzeci de ani ce simțea el pentru fata aceea. Oamenii în vîrstă au idei foarte pozitive. Pentru bunica orice lucru era bun sau rău, alb sau negru, decent sau indecent. Nu cunoștea jumătăți de cuvinte. Ar fi fost inutil să încerce să-i spună bunicii că îi place suficient verișoara Alice ca s-o facă fericită; că o găsește frumușică, înzestrată, și că e sigur că va fi o foarte bună stăpînă a casei, o bună soție și mamă bună — dar că toate astea nu au nici o legătură cu ce simțea el pentru Ismália. Mulatra nu cerea nimic, nu spera nimic. Îl iubea cam cum își iubește o cățeluță stăpînul. Dacă, pe de o parte, el știa că nu va avea niciodată curajul să-și părăsească iubita, pe de alta era sigur că pasiunea pentru Ismália nu va putea niciodată, absolut niciodată să-i influențeze afecțiunea pentru verișoară și nici să-i tulbure pacea căminului.

- S-a sculat din nou, s-a dus în fața oglinzii și și-a trecut pieptănul prin păr. Pe urmă și-a netezit cu vîrful degetelor mustața groasă și neagră, și-a mîngîiat pomeții proeminenți, de un oacheș lucios și oșcat de piele tăbăcită, și s-a gîndit din nou la Ismália. Începuse s-o dorească violent pe fată din ziua cînd o văzuse pentru prima oară în coliba familiei Caré, în fundul unuia din țarcurile de viței puși la îngrășat de la Angico. Și într-o dimineață, după un lung asediu, multe respingeri și momeli, izbutise s-o tîrască după el în desiș. În ultimele clipe a trebuit însă să o ia cu de-a sila, și din minutele acelea agitate de luptă corp la corp, printre gîfîieli, îi rămăseseră niște amintiri destul de învălmășite și tulburătoare: dorința care, atîțată de

lunga aşteptare şi de împotrivirea Ismáliei, se transformase într-o furie aproape ucigătoare; ţipetele fetei, mai întîi de protest şi apoi de durere; scheunatul maimuţelor care, cocoţate în copaci şi excitate de scenă, izbucniseră într-un vacarm înnebunitor.

Dorinţa odată satisfăcută, rămăsese întins pe spate, cu braţele desfăcute în cruce, privind cu o remuşcare vagă maimuţele masculi care îşi urmăreau femelele, şi ascultînd scîncetul Ismáliei lîngă el. Se ruşina acum de brutalitatea lui şi începea să se enerveze de faptul că nu găsea nimic să-i spună fetei. Să-i ceară scuze nu mai folosea la nimic, şi nici nu-i stătea în fire. Să-i dea bani ar fi fost ceva jignitor.

Se ridicase în tăcere, ieşise din desiş, hotărît să n-o mai vadă niciodată pe Ismália şi convins totodată că din clipa aceea ea îl va urî de moarte. Cu siguranţă că îi va povesti tot tatălui ei, iar acesta se va duce imediat să se plîngă *donei* Bibiana. Se şi vedea în faţa bunicii, răspunzîndu-i la interpelări:

— Aşa e. Am făcut-o, nu neg. La asta servesc femeile. Dacă nu eram eu, ar fi fost altul.

Lucrurile s-au desfăşurat însă într-un mod mai neaşteptat. După dimineaţa aceea au trecut mai multe zile în care nici nu s-a uitat la fată. Şi într-o după-amiază, la ora siestei, în timp ce stătea culcat în odaia lui gata să adoarmă, a văzut o siluetă de femeie strecurîndu-se prin uşa întredeschisă şi îndreptîndu-se spre patul lui. Era Ismália. I-a făcut semn şi mulatra i s-a ghemuit la piept ca o pisică.

Licurgo a coborît la parter, a traversat cu paşi mari sufrageria şi a intrat în bucătărie, unde Fandango stătea de vorbă lîngă plită cu negresa Lindóia.

— Bună dimineaţa, Fandango!

— *Buenas*!

— Va să zică, a venit ziua cea mare?

— Ei şi? De cînd e lumea lume, după azi vine mîine şi tot aşa mai departe, pînă în clipa cînd plecăm de-acasă cu picioarele înainte.

— E gata ceaiul de *mate*?

— Acușica, l-a informat negresa.

Pe una din plitele vetrei celei mari, ceainicul începea să emane aburi.

Licurgo și-a frecat mîinile, s-a așezat pe un taburet și a întrebat:

— Știți cîți oameni au dormit aici în casă, peste noapte?

— Vreo patru..., a glumit Fandango.

— Aproape treizeci!

Sclavii de la Angico și de pe alte proprietăți care urmau să primească scrisori de eliberare își petrecuseră noaptea în subsolul Conacului.

Fandango s-a scărpinat în bărbiță cu unghia arătătorului și a murmurat:

— Tare-aș vrea să văd ce or să facă toți negrii ăștia după ce or să-și primească hîrtia de eliberare.

— Păi, ce! Or să fie liberi.

— Da, dar crezi că o să ducă o viață mai bună?

— Sigur că da.

— Îndoi-m-aș.

— Căpățînos bătrîn!

Capacul ceainicului a început să salte.

— Haide odată cu ceaiul, Lindóia!

Negresa a început să facă infuzia de *mate*.

— O să vezi, a confirmat vechilul. Primesc bani și cheltuiesc totul pe rachiu. Toată ziulica or să umble haihui, or să doarmă sau or să petreacă. Nici unul din negrii ăștia eliberați n-o să mai vrea să muncească. Pînă la urmă or să moară de foame.

— Nu cobi, Fandango.

— Nu cobesc! Eu mi-s indian bătrîn și am văzut multe în viața mea. La vîrsta mea omul descoperă pînă la urmă că toate-s doar vorbe goale. 'Mneavoastră, tinerilor care citiți prin cărți, vă plac prea mult noutățile astea străine.

— Dar abolirea o să amelioreze totul. Sclavia e rușinea Braziliei.

— Ei aş, ruşine! Mai lasă balivernele! Negru-i negru. Unii oameni se nasc ca să fie conduşi de alţii.

— Mă dezamăgeşti.

— Ei, asta-i acum! Doar nu m-am născut de ieri, de azi. Povestea asta cu oraşul e la fel. Acum cîteva zile nu se ştia nimic. Santa Fé era tîrg. Foarte bine. Deodată soseşte o telegramă şi-ncepe dansul. Adunarea a hotărît că Santa Fé e oraş. Toată lumea înnebuneşte, petreceri, clopote, urale şi artificii. Dar, spune-mi, s-a schimbat ceva? A apărut vreo casă nouă, vreo stradă nouă, vreun copac nou în urma decretului? Nu. Asta e... Vorbe goale, *hombre!*

Licurgo zîmbea.

— Dacă-i aşa, ăi fi şi contra republicii.

— Asta-i altă parascovenie. Dacă vine republica, or să vadă oamenii cum nu se schimbă nimic. Se schimbă doar poziţia lor. Cine-i jos urcă, cine-i sus coboară. Dar lucrurile rămîn la fel, şi oamenii mărunţi se tăvălesc tot în bălegar.

— Republica o să se facă, orice-o fi. Ia nişte ceai de *mate*, a spus Licurgo, întinzîndu-i bătrînului tărtăcuţa pe care i-o dăduse Lindóia.

Dar Fandango a scuturat din cap că nu:

— Nu. *Gracias*. Mie nu-mi trebuie „premiere" de-astea. Nici cu femeile, nici cu ceaiul de *mate*.

Licurgo a început să sugă din pompiţă şi să scuipe lichidul verzui pe jos.

— La viitoarele alegeri, a spus el, ai să-i votezi pe republicani.

— Pot să-l votez pe Curgo, că mi-e prieten. Restul sînt prostii.

— De astă dată o să se aleagă candidaţii noştri.

— Tot ce se poate. Dar după ultimele alegeri Assis Brasil[2] n-a făcut nici o brînză...

— Aşteaptă, Fandango, că la anul ce vine or să se schimbe lucrurile.

---

[2] Scriitor şi diplomat brazilian (1857-1938).

Vechilul a dat din umeri.

— Bătrînul e bun. Doar unii protejaţi de-ai lui nu merită.

Se referea la Împărat.

— Dar ca să răsturnăm clica trebuie răsturnat şi Bătrînul şi tot regimul, trebuie înlocuite figurile astea de panoptic cu oameni noi ca Júlio de Castilhos, Rui Barbosa[3], Venâncio Aires şi alţii.

— Vorbe goale! Toţi sînt o adunătură de nemernici.

Licurgo a turnat din nou apă în tărtăcuţă şi i-a trecut-o lui Fandango. În timp ce bătrînul era ocupat să sugă din pompiţă, a vorbit cu entuziasm de festivităţile zilei. Avea impresia, a spus, că balul de gală de la Palatul Municipal, cu formalităţile şi farafastîcurile lui, se va încheia înainte de serbarea de la Conac, unde va domni adevărata democraţie: negri şi albi, bogaţi şi săraci, toţi amestecaţi şi înfrăţiţi în idealul aboliţionist şi republican. Dar chiar în timp ce spunea asta, Curgo şi-a dat seama că nu e sincer, că nu exprimă ce simte. Gîndul că negrii aceia murdari ar putea veni să danseze în saloanele casei sale, în contact intim cu familia sa, îi era de neconceput. Mai ştia şi că puţini, foarte puţini oameni din Santa Fé înţeleg sensul cuvîntului republică...

— Păi, află că eu n-am nevoie de nici o scuză ca să petrec. Cînd am chef de dansat, dansez. Cînd am chef de cîntat, cînt. Pieptul ăsta al meu nu cunoaşte tristeţea. 'Mneavoastră sînteţi ca nişte berbeci jugăniţi. Nu faceţi nimic pînă nu ţineţi o mie de discursuri. Măi, să fie!

Licurgo îşi privea prietenul. Îi plăcea faţa lui de indian, contrastul dintre pielea arsă de soare şi albul argintiu al bărbii scurte şi rare. Era fascinat mai ales de felul lui învechit de a

---

[3] Om de stat şi jurist brazilian (1849-1923), unul dintre întemeietorii Republicii, primul ministru al Economiei sub noul regim. Înzestrat cu o remarcabilă erudiţie şi elocinţă, desăvîrşit stilist şi jurist valoros, a fost desemnat să reprezinte Brazilia la a II-a Conferinţă de Pace de la Haga unde, în urma succeselor repurtate, a primit porecla de „Acvila de la Haga" şi a devenit un adevărat idol naţional.

vorbi și de expresia șireată și malițioasă a privirii. Își amintea că l-a văzut trist doar în ziua cînd sosise la Santa Fé știrea că fiul său, Fandango al II-lea, căzuse în luptă prin Paraguay. Bătrînul a încremenit, i s-a așternut o ceață pe ochi, și cîteva secunde nu a scos un cuvînt. Pe urmă, cum voiau să-l consoleze, a murmurat: „Toți trebuie să moară mai devreme sau mai tîrziu, nu-i așa? Doar că unii mor prea devreme..." În ziua aceea, cînd Fandango a încălecat și a pornit singur pe cîmp, Licurgo i-a văzut ochii înlăcrimați. Vechilul a cutreierat ore în șir toate islazurile de la Angico. S-a întors după-amiaza, fluierînd în trapul calului. Iar seara, pe prispă, în jurul focului, le-a povestit peonilor isprăvile de vitejie ale lui Fandango al II-lea, pățaniile și iubirile lui, și încheia fiecare episod din viața fiului său cu aceste cuvinte: „Era mare pișicher, dar avea cui semăna". După seara aceea, nu a mai rostit niciodată numele mortului, iar toată speranța i s-a concentrat de atunci înainte asupra nepotului, Fandanguinho, care creștea la moșie sub căldura ochilor și la lumina sfaturilor lui: „Un șmecher și jumătate, spunea bătrînul, făcînd cu ochiul. O să iasă mai bun decît originalul".

Persoanele cu care îi plăcea mai mult lui Licurgo să stea de vorbă erau Fandango, bunica și Toríbio Rezende. Acesta din urmă, un bahian licențiat al Facultății de Drept din São Paulo, se stabilise în Santa Fé la începutul lui 1881, implantînd în municipiu ideea republicană, al cărei propagandist înfocat era. Din prima zi stîrnise furia membrilor familiei Amaral, care l-au amenințat în toate chipurile, mai întîi direct și pe urmă indirect, căutînd să-l forțeze să părăsească tîrgul. Dar împielițatul de nordist pusese piciorul acolo, neînfricat, și îi înfruntase pe mai-marii locali cu atîta trufie și curaj, încît Licurgo se dusese spontan la el, oferindu-i sprijinul, casa, averea sa, în fine, tot ce i-ar fi trebuit. Se legase astfel o prietenie care dura de trei ani și devenea tot mai trainică pe măsură ce trecea timpul și se petrindau evenimentele.

Prietenia cu Toríbio Rezende, lectura articolelor pe care le publica Júlio de Castilhos în presă, atacînd Imperiul și făcînd

propagandă pentru abolirea sclaviei și republică — toate astea făcuseră din Licurgo Cambará un republican și un aboliționist. Era atît de dominat de aceste idei, că ajunsese aproape un fanatic. Fandango remarcase într-o zi: „Curgo are trei iubite: Republica, Abolirea și pe Ismália. Uneori se culcă cu toate trei odată ".

În '83 Toríbio Rezende și Licurgo Cambará au înființat în Santa Fé Clubul Republican, care număra acum aproape șaizeci de membri și scotea o foaie săptămînală. Știrile privind răspîndirea mișcării în restul țării îi încurajau și îi stimulau. Aflaseră că în Ceará sclavii începuseră să fie eliberați, și că ființau puternice cluburi republicane în Porto Alegre și în capitala São Paulo, unde Borges de Medeiros, tînăr student *gaucho*, conducea un ziar.

Fandango i-a întins tărtăcuța Lindóiei, care a umplut-o iar cu apă, trecîndu-i-o lui Curgo; acesta ținea ochii ațintiți asupra ferestrei prin care vedea o frîntură palidă de cer. Ziua cea mare era pe cale să se nască. Santa Fé va da exemplu restului Provinciei, iar exemplul acesta pornea din casa lui, de la Conac! Acest lucru, își spunea Curgo, va fi un act de umanitate, de curaj și totodată o palmă pe obrazul monarhiștilor; o sfidare capabilă să se repercuteze chiar și în străinătate. Avea dreptate Toríbio Rezende cînd afirma că ideea republicană se putea compara cu un val ce crește încetul cu încetul și va sfîrși nu numai să spele pata sclaviei, ci de asemenea să răstoarne tronul! Odată proclamată Republica, Santa Fé se va elibera de familia Amaral, iar bărbați ca Toríbio și el, Licurgo, vor conduce politica municipiului, eliminînd favoritismul, nedreptățile și arbitrariul. În gînd, Licurgo îl vedea pe Toríbio vorbind și gesticulînd: „Căpitanul Rodrigo și-a pus pecetea pe fața bătrînului Bento; îi lipsește doar codița de la *R*. Ei bine, Curgo, cel care o să desăvîrșească serviciul (Toríbio pronunța *serviciul* cu un *e* foarte deschis) ești tu, nu cu pumnalul, ci simbolic, ducînd mai departe campania aboliționistă și republicană și eliberînd Santa Fé de satrapul său". Ce bine vorbea Toríbio, cu ce eloevență, cu

cîtă uşurinţă! În mintea lui Licurgo, chipul prietenului său a dispărut pentru a face loc lui Júlio de Castilhos, căruia îi strînsese mîna, emoţionat, cu ocazia ultimului congres republican din Porto Alegre. Era de necrezut că acel tînăr retras şi puţin vorbăreţ să poată răsturna tronul cu articolele sale politice, scrise şi publicate în Provincie! Acum republicanii din Rio Grande aveau în Porto Alegre ziarul lor, *Federaţia*, înfiinţat în ianuarie al acelui an. La Santa Fé, membrii Clubului Republican aşteptau cu nerăbdare poşta care aducea săptămînal foaia unde Castilhos îşi publica articolele sale incandescente.

Unul din acele articole conţinea un pasaj pe care Licurgo îl învăţase pe dinafară, găsind că defineşte, mai bine ca orice, ideea aboliţionistă. I l-a repetat cu voce tare lui Fandango:

— *„Cînd se pune problema ca toţi locuitorii din Rio Grande să devină liberi, cînd se impune cu urgenţă desfiinţarea instituţiei imorale care ne pătează, nu trebuie să existe partide. Este loc numai pentru un singur partid: partidul moralei, al dreptăţii, al libertăţii, care protestează împotriva sclaviei. Pe marginea, aşadar, a discordiilor şi a luptelor dintre partide, să amuţească vocea partidarismului politic cînd trebuie combătut inamicul comun: sclavia."*

Fandango l-a ascultat pe prietenul său în tăcere, iar cînd Curgo a isprăvit, bătrînul a scuipat printre cioturile dinţilor şi a spus:

— Vorbe goale. Inamicul omului e omul, *hombre*.

Licurgo s-a ridicat, s-a dus spre uşa bucătăriei, a deschis-o larg şi a tras adînc în piept aerul rece al dimineţii.

O negresă cu o găleată mare în mînă mergea spre fundul ogrăzii ca să mulgă vacile, Treptat, s-au ivit siluete ieşind din subsolul casei. Erau sclavii care se deşteptaseră. Unii se întindeau, căscînd prelung. Alţii umblau timizi, tremurînd de frig. Cînd îl vedeau pe Licurgo, murmurau:

— Binecuvîntează, stăpîne.

— Dumnezeu să vă binecuvînteze, răspundea el.

Curînd toţi oamenii aceia vor fi liberi, şi-a zis. Şi o clipă a simţit că îl sufocă ideea propriei sale bunătăţi. Ce urma să se întîmple la Conac în seara aceea era ceva grandios: cel mai frumos gest din viaţa lui. A închis ochii, şi-a ţinut respiraţia, parcă pentru a evalua mai bine intensitatea propriilor sale sentimente. Pînă la urmă a descoperit însă, decepţionat, că emoţia resimţită în faţa tuturor acelor lucruri nu era chiar atît de puternică pe cît se aşteptase; nu era, de fapt, la înălţimea evenimentelor care o trezeau.

Cocoşii au început să cînte prin curţi şi să-şi încrucişeze cucurigul în aerul dimineţii. Zarea se lumina.

— Auzi, Fandango? a întrebat Licurgo cu glas tare, fără să se întoarcă. Şi cocoşii au înnebunit. Parcă ar şti ce zi e astăzi. Lindóia! Pregăteşte-mi o friptură. Mi-e foame.

Fandango s-a ridicat.

— Las' pe mine. Aduc eu nişte antricoate straşnice, pentru noi amîndoi. Şi mie mi-e o foame de lup.

S-a dus cu pasul său tacticos şi elastic la cămară, unde atîrnau în cîrlige hălci mari de carne de vită.

Cu un şal pe umeri, cu braţele încrucişate, a intrat în bucătărie Bibiana. La şaptezeci şi opt de ani mai avea încă portul drept, mersul sigur şi sprinten, părul abia cărunt.

Licurgo s-a întors şi a venit lîngă ea.

— Binecuvîntează, bunică.

Bibiana a întins mîna, pe care nepotul i-a sărutat-o.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, băiatul meu.

Fandango s-a înapoiat aducînd antricoatele.

— Bună ziua, Fandango.

— *Buenos días, dona.* Aţi dormit bine?

— Neîntoarsă.

Şmecheria a strălucit subit în ochii bătrînului.

— De cine?

— Neruşinatule!

— Ah! a făcut Fandango, care încerca să scoată jăratic din foc ca să frigă carnea.

— Ce-i cu gălăgia asta? a întrebat Bibiana, uitîndu-se la nepotul ei.

— Clopotul? Face parte din program, bunică. Azi e ziua cea mare.

Bibiana a dat încet din cap.

— Pentru mine-i o zi ca oricare alta.

Pe urmă, schimbînd tonul:

— V-ați gîndit ce-o să le dăm să mănînce tuturor negrilor ăstora acum de dimineață?

— Nu.

— Asta e. Voi vă gîndiți numai la prostii, la discursuri. De mîncare să se ocupe bătrîna, e treaba ei. Scrisoarea de eliberare nu umple burta nimănui. Trebuie să le dăm negrilor ceva cu care să se hrănească.

A început să împartă instrucțiuni Lindóiei. În casă nu era destulă pîine, nu erau nici pesmeți suficienți pentru toți.

— Să mănînce portocale și pere pergamute, a sugerat vechilul.

— Cheamă-le pe Doca și pe Noêmia, i-a strigat Bibiana negresei. Să ne apucăm de treabă, altfel rămînem în urmă cu toate.

În seara aceea trebuiau să dea de mîncare la peste o sută de persoane. Se vor tăia cinci viței, trei porci și două oi. În cămară erau diferite lăzi cu sticle de bere, vin și rachiu.

Și pentru ce toată tevatura asta? se întreba bătrîna. Numai pentru că omul de la telegraf, care toată ziua bate cu degetul în drăcovenia aceea, tec-tec-tec-tec-tec, primise vorbă pe fir (lucru pe care ea nu-l putea înțelege) că Santa Fé a fost ridicat la rangul de oraș. Lui Licurgo îi cășunase să desființeze sclavia și să-l atace pe Împărat. Adevărată nebunie. Conacul gemea acum nu numai de negrii de la Angico, ci și de sclavii din alte case și de pe alte proprietăți. Era cea mai mare prostie din lume să-i elibereze pe oamenii aceștia. Dar băiatul asta voia, și gata. Iar celălalt, Rezende, era mai nebun decît toți. Din cauza bahianului îi intraseră gărgăunii în cap și lui Licurgo. În fine, cu inima-n

palmă, cum glăsuiește zicala. Eu nu mă vîr în chestiile astea. Numai să nu dea foc la casă, încolo, facă ce-or vrea.

Licurgo s-a apropiat din nou de ușa din fund și a privit în ogradă. Aștepta cu nerăbdare răsăritul soarelui. Voia să-l vadă pe Toríbio. Voia să vadă oameni, oameni mulți: prietenii de la Club, persoane, în fine, cu care să poată discuta planurile zilei. Dimineața rece, siluetele acelea tăcute din *patio* și cîntatul cocoșilor îl deprimau.

A simțit-o pe bunică lîngă el, cu brațele încrucișate sub șal. S-a în tăcere a așteptat întrebarea de care se temea, și care pînă la urmă tot a venit:

— Ai trimis după Ismália?

Primul său impuls a fost să nege. Dar nu știa să mintă.

— Da.

— Va să zică, nu s-a isprăvit încă?

— Nu.

— Dar trebuie, și cît mai repede.

— Știu.

— Dacă știi, de ce nu isprăvești odată? Nu mai e decît o lună pînă la căsătorie.

Curgo și-a zis: mai devreme sau mai tîrziu Alice tot o să afle. Dar nu a spus nimic.

A bătut ceasul o dată.

— Șase și jumătate, a murmurat Fandango.

Ziua se lumina încet. De departe răzbăteau acum sunetele unei fanfare.

— Vine! a exclamat Lindóia.

Licurgo a profitat de ocazie ca să întrerupă dialogul. A apucat-o pe bătrînă de braț și a spus:

— Haide să vedem fanfara, bunico.

S-au dus, urmați de Fandango. Au deschis o fereastră din față și s-au aplecat peste pervaz. La capătul străzii Comerțului a apărut Fanfara Santa Cecilia. Muzicanții veneau pe două rînduri de cîte patru. Piston, flaut, contrabas, bariton, clarinet, chitară, tobă mare și tobă. Cîntau un marș, dar melodia produsă de

piston şi clarinet, dantelată de trilurile flautului, era aproape înăbuşită de sforăiturile baritonului şi contrabasului, în două note repetate care dădeau impresia unui imens grohăit de porc.

Cînd fanfara a trecut prin faţa Conacului, Licurgo le-a făcut muzicanţilor un semn amical cu mîna. Bibiana privea impasibilă, mîrîindu-i nepotului ei:

— Doctorul Winter ar merita spînzurat pentru că a născocit otrava asta.

Fandango a părăsit fereastra, a alergat la uşa dinspre stradă, a deschis-o şi a sărit afară, strigînd:

— Ia-n priviţi-o p-asta, oameni buni!

A început să facă salturi şi să ţopăie în faţa fanfarei. În copacii din piaţă păsărelele ciripeau. Se deschideau ferestre, se iţeau capete. Bărbaţi, femei şi copii ieşeau afară, schimbau între ei semne şi saluturi. Părintele Romano a apărut în uşa bisericii, cu faţa rubicondă luminată în plin de razele soarelui ce răsărise deasupra cimitirului din deal. A făcut spre Conac un semn larg, căruia i-a răspuns Licurgo.

— Pînă şi vicarul e furios din cauza muzicii, a comentat Bibiana.

— Nu-i vorba numai de muzică, bunică. E ziua cea mare!

Bătrîna a ridicat din umeri.

— Cînd ai să ajungi la vîrsta mea, ai să vezi că pînă la urmă toate zilele-s la fel.

Stîrnind praful de pe jos, Fanfara Santa Cecília a trecut prin faţa Catedralei şi a cotit pe strada Zdrenţăroşilor.

3

Cînd a intrat Fandango în biserică şi a văzut-o plină de lume, i-a spus cu glas tare Bibianei, care mergea lîngă el:

— E înghesuială ca-ntr-o cutie de sardele.

— Sst! l-a dojenit bătrîna, întorcîndu-se şi adăugînd în şoaptă: În biserică nu se vorbeşte.

Clopotul a început să bată. Era aproape ora zece de dimineață, iar vechea statuie a Maicii Domnului strălucea în lumina soarelui călduț de iarnă care pătrundea prin ferestrele bisericii. Pentru Bibiana sfînta avea o fizionomie familiară, fiindcă de mică se deprinsese s-o vadă în altar cu aceleași haine, în aceeași postură și cu același surîs plin de bunătate. De nenumărate ori, în tinerețe, Bibiana îngenunchease lîngă statuia patroanei tîrgului Santa Fé, îi încredințase necazurile și-i făcuse promisiuni. Prin lucrarea și harul Sfintei Fecioare se măritase Bibiana cu căpitanul Rodrigo. Cînd, la trei ani, Bolívar căzuse la pat cu o febră îngrozitoare, ea se dusese la biserică și-i spusese sfintei: „Dacă îl vindeci pe Boli, făgăduiesc să plătesc zece liturghii și să dau cinci *patacões* pentru biserică". Revenind acasă, îl găsise pe băiat cu rufăria umedă de transpirație și fruntea răcorită. Pe urmă, cu trecerea timpului și pe măsură ce-și pierdea încrederea în oameni și în sfinți, relațiile Bibianei cu Sfînta Fecioară au încetat să fie ca de la sfîntă la credincioasă, ca să devină aproape de la femeie la femeie. Și acum, privirea pe care o aruncase bărîna statuii, cînd s-a așezat, părea să spună: „Bună, cumătră, cum mai merge?" Erau amîndouă stăpînele casei și purtau pe umeri răspunderi mari. De peste cincizeci de ani Bibiana nu avusese secrete față de sfîntă. Erau prietene și confidente vechi; se înțelegeau atît de bine, încît nici nu aveau nevoie să vorbească...

Alice a intrat la brațul lui Licurgo. În spatele lor veneau Florêncio Terra, tatăl logodnicei, și cealaltă fiică, Maria Valéria.

După o tradiție locală, liberalii și familiile lor ocupau băncile din dreapta celor care intrau în biserică; conservatorii, pe cele din stînga, unde se așezau acum și republicanii. Primele trei bănci din dreapta erau permanent rezervate pentru Bento Amaral și fiii, ginerii, nurorile și nepoții săi. Părintele Romano rezervase prima bancă din stînga pentru Licurgo Cambará și ai lui. Cînd aceștia din urmă s-au așezat, membrii familiei Amaral nici nu au întors capul. Un murmur a străbătut biserica. Rivalitatea dintre cele două familii era unul din subiectele

favorite ale tîrgului. Toţi ştiau că Bento nu pregeta să spună: „Cînd văd pe cineva de la Conac mi s-a stricat toată ziua". La rîndul său, de cîte ori pomenea numele de Amaral, Licurgo adăuga: „Iertaţi cuvîntul urît..."

Curgo s-a aşezat lîngă logodnica sa. A respirat adînc. Plutea prin aer un parfum de apă de toaletă amestecat cu izul uleiului de *mocotó* cu care multe femei îşi ungeau părul. Era un amestec cald, pe jumătate dulceag şi pe jumătate rînced, condimentat cu mirosul de tămîie şi ceară arsă.

Cînd clopotul şi-a încetat dangătul, s-a lăsat o tăcere presărată cu tuse nervoasă, glasuri care se dregeau şi scîrţîit de bănci.

Jacob Geibel a părăsit clopotniţa şi s-a îndreptat spre altarul principal, prin culoarul central. Îşi pusese hainele cele mai bune, un costum negru care, de atîta purtat, căpătase tonuri spălăcite. Era foarte roşu, cu urechile ca focul. Umbla încovoiat, cu ochii în jos, iar ghetele lui cu elastic, pe care le punea doar la ora liturghiei, scîrţîiau strident, ceea ce îi mărea stinghereala. *Verfluchte Stadt!* Uite-le pe femeile astea grase şi pieptoase, care au mustaţă şi miros a lapte şi brînză. Şi pe bărbaţii ăştia bruneţi şi păroşi, cu mîini aspre şi voci guturale, nişte bestii care put a sudoare de cal şi a bălegar. Animale!

Jacob a dispărut în paraclis şi s-a înapoiat curînd ca să aprindă lumînările din altare. A făcut mai întîi o plecăciune rapidă în faţa altarului principal şi pe urmă a aprins una cîte una făcliile de ceară, gîndindu-se enervat la negrul Caetano, care în fiecare seară colinda străzile cu scărica în spinare ca să aprindă felinarele din tîrg. Pe măsură ce trecea timpul, mai roşii se făceau urechile paracliserului şi mai puternică senzaţia lui de indispoziţie. Ştia — oh, cît de bine ştia! — că oamenii din biserică rîd de el pe la spate. Porcii! Pe stradă, copiii îl urmăreau, strigînd: „Uite-l pe părinţelul părintelui!"

După ce a aprins ultima lumînare, Jacob s-a retras. Altarul era acum presărat tot de mici flăcărui pîlpîitoare, lansînd reflexe aurii peste sfintele daruri şi pe broderii.

Licurgo s-a uitat pe furiș la logodnica sa și o clipă i-a contemplat profilul delicat și calm. Alice își pusese cea mai frumoasă rochie de muselină, iar pe cap avea o mantilă neagră. Un moment, ochii ei negri și blînzi l-au fixat timid pe logodnic, dar s-au întors repede, furișați, spre altar. Licurgo a simțit că trebuie să spună ceva. Putea să șoptească: „Ești foarte frumoasă azi". Dar a tăcut. Nu-și putea învinge senzația de constrîngere pe care i-o producea prezența verișoarei. Pe de altă parte, nu învățase încă să spună unele lucruri, nici să le facă. Detesta persoanele preocupate numai să placă și să-i tămîieze pe ceilalți. Îl considera pe Toríbio Rezende cel mai bun prieten al său, dar tînărul acela avea trăsături și obiceiuri cu care nu se deprinsese încă. Bahianul era prea darnic în cuvinte și gesturi, și avea obiceiul stînjenitor de a-i spune „scumpul meu", ceea ce lui Curgo îi era destul de neplăcut, fiindcă socotea acest mod de adresare prea femeiesc.

Curgo era atît de absorbit în gînduri (călărea acum la Angico peste cîmpuri cu Ismália Caré pe crupă), încît nici nu a observat că la intrarea părintelui enoriașii s-au sculat în picioare. Alice i-a atins ușor brațul cu vîrful degetelor și i-a adresat un zîmbet grăbit. Licurgo s-a ridicat. *Te Deum*-ul începea.

Cînd părintele Atílio Romano a urcat la amvon ca să-și țină predica, colonelul Amaral și-a dres glasul atît de sonor, încît zgomotul a umplut incinta. „Porc bătrîn", a murmurat Bibiana. Fandango și-a înăbușit rîsul.

Parohul din Santa Fé era un bărbat înalt și corpolent, cu fața cărnoasă și ochi căprui ca mierea arsă. Barba viguroasă și neagră, vizibilă chiar și cînd era proaspăt ras, îi învăluia obrajii sangvini cu o umbră vineție, dînd fizionomiei lui un anume aer crepuscular pe care numai zîmbetul deschis, cu dinții foarte albi, reușea să-l neutralizeze. Era un surîs atrăgător, care părea chiar feminin uneori. Prima dată cînd Licurgo îl văzuse pe preot surîzînd îl cuprinsese o senzație neplăcută. Părintele avea totuși o înfățișare atît de virilă — vocea,

gesturile, mersul — încît Curgo s-a convins că „parohul e bărbat sută la sută".

Originar din Italia, Atílio Romano venise în Brazilia imediat după hirotonisire. Mare amator de cărţi, adora limbile străine şi oratoria, şi îi plăcea atît de mult să stea de vorbă şi să discute, încît părea să găsească în simpla pronunţare a cuvintelor, în formularea frazelor, în folosirea adjectivelor, în înlănţuirea tropilor, o voluptate la fel de senzuală ca cea pe care bărbaţii obişnuiţi o găsesc în actul de a mînca sau a face dragoste. Vorbea cu un uşor accent italienesc şi avea o voce melodioasă şi catifelată care, ca să spunem aşa, parcă lubrifia cuvintele, astfel încît ele i se rostogoleau uşoare şi sprintene pe limbă şi umpleau văzduhul cu muzică. Acum, de la amvon, sacerdotul îşi măsura auditoriul cu o privire dramatică, cu sprînceana încruntată, mîinile împreunate la nivelul pieptului, respiraţia reţinută, nările fremătînde. A tras adînc aer în plămîni, a întins braţele în faţă, ca şi cum ar fi vrut să-i cuprindă pe toţi, şi a spus:

— Scumpii mei enoriaşi!

Vocea lui, gravă şi bine modulată, a umplut incinta. Jacob Geibel a ieşit din paraclis în vîrful picioarelor şi a venit să se aşeze pe un taburet, în spatele amvonului, într-un loc unde nu putea fi văzut de credincioşi.

— Scumpii mei, a repetat parohul, prea scumpii mei enoriaşi.

Şi-a lins buzele şi a respirat adînc.

— Santa Fé a căpătat rangul de oraş! a exclamat brusc, cu vocea plină de bucurie şi ţinîndu-se de bordura amvonului cu mîinile lui mari, rozalii şi păroase.

În clipa aceea s-a auzit un zumzet puternic în aer. Capetele s-au întors în toate părţile, ochii au căutat... O pasăre colibri care tocmai pătrunsese în biserică zburătăcea acum, zăpăcită, dintr-o parte într-alta, în căutarea ieşirii. Părintele a tăcut. A fost un moment de aşteptare stînjenitoare. Fandango nu s-a putut reţine să nu spună, cu o voce perfect auzibilă:

— Pasărea-floare e o vietate cam proastă!

Au ţîşnit ici şi colo rîsete înăbuşite. Păsărica zbura, speriată, peste capetele credincioşilor. În sfîrşit, a săgetat spre uşă şi a ieşit la aer liber. S-a auzit un soi de *ah!* de uşurare, şi din nou şi-au îndreptat cu toţii atenţia asupra oratorului. Atîlio Romano zîmbea, cu ochii strălucitori. Întinzînd braţul spre uşă, cu arătătorul indicînd acuzator pasărea colibri, a spus cu o gravitate blîndă:

— Această biată păsăruică descumpănită care a ieşit de aici, scumpii mei creştini, este un simbol de o cutremurătoare importanţă. A apăsat pe *r*-urile din „cutremurătoare", ca şi cum ar fi vrut să investească acel cuvînt cu o mai mare semnificaţie. Îmi aminteşte de anumite suflete fără ţintă care caută orbeşte ceva mai bun şi mai înalt în viaţă şi îşi petrec zilele lovindu-se cu capul de ziduri, pereţi, împrejmuiri şi obstacole de tot soiul. Ca pasărea asta ce căuta ieşirea în aer liber — aşa se străduiesc aceste suflete să scape din închisorile omeneşti şi să se ridice în înaltul cerului, spre infinit. Biete suflete neliniştite, rătăcite, fără busolă, care se rănesc în căutarea lor nebunească! Ce uşor le-ar fi să găsească ieşirea dacă ar înţelege, aşa cum acest colibiri părea să nu înţeleagă la început, că libertatea se află în direcţia luminii, în direcţia uşii. Dar aici, scumpii mei enoriaşi, este o deosebire. Dacă pentru păsărică libertatea şi viaţa se află acolo afară, pentru făpturile omeneşti adevărata libertate şi viaţă sînt aici înăuntru! În biserică se găseşte mîntuirea!

Pronunţînd aceste ultime cuvinte şi-a înclinat bustul înainte, ca şi cum ar fi vrut să se arunce de la amvon cu capul în jos. Şi-a plimbat privirea peste şirurile de feţe întoarse spre el, majoritatea inexpresive.

Şi-a îndreptat din nou bustul. I s-a îmblînzit expresia încordată a feţei, şi a continuat zîmbind:

— Vedeţi cum un simplu biped cu pene care s-a rătăcit poate să-l abată pe un orator de la ţinta predicii lui. Dar, ca să revenim la marele subiect al zilei, mai vreau să folosesc o imagine pe care mi-a sugerat-o pasărea colibri. Ca nişte

zburătoare agitate ce se desprind din frunzișul unui pom și, una după alta, săgetează prin văzduh, bătînd din aripi în toate direcțiile, așa sînt cuvintele care îmi scapă în momentul acesta din gură. Și-a apropiat degetele de buze, cu un gest ușor ca o pană. Deodată, a devenit serios, a strîns pumnul și l-a ridicat spre auditoriu. Dar eu aș vrea ca aceste biete și stinse păsări să aibă penajul cel mai bogat, mai frumos, mai colorat și mai strălucitor, și ca zburătăcirea lor să constituie un arabesc grațios și expresiv; aș vrea, cu alte cuvinte, să am elocința unui Cicero sau a unui Demostene, ca să pot exprima în clipa aceasta jubilarea pe care o port în suflet în fața evenimentului memorabil reprezentat de ridicarea localității noastre Santa Fé la rangul de oraș!

Jacob Geibel asculta vocea părintelui, fără să înțeleagă ce spune. Gîndurile lui îl duceau în alte locuri și în alte timpuri. Cu brațele încrucișate, ochii întredeschiși, barba roșcată revărsată pe piept, se vedea într-o anume duminică de dimineață cu umbrela deschisă, călare pe un măgar care tropăia spre Nova Pomerania. Era aproape adormit de mersul animalului și zărea acum acoperișurile coloniei. Începea să întîlnească figuri cunoscute. *Guten Morgen, Jacob! Guten Morgen, Heinrich!* Pe urmă peregrinarea din fiecare duminică. Cafea cu lapte, cozonac și unt din smîntînă dulce la Spielvogel. *Apfelstrudel*[1] în cabana doamnei Sommer. Halbe de bere cu guler și partide de popice la Clubul Tiraiorilor. Muzică de acordeon și cîntece. *Ach du lieber Augustin, Augustin, Augustin.*

Vocea parohului forma un fundal pentru visările paracliserului.

— Santa Fé, care era fetiță, spunea Atîlio Romano, devine acum domnișoară. Iar noi, care o iubim și ne mîndrim cu ea, o prezentăm lumii și exclamăm: „Vedeți cum a crescut fetița noastră, ce grațioasă și frumoasă s-a făcut!" Să aducem mulțumiri Domnului și patroanei noastre, a tunat parohul arătînd

---

[1] Ștrudel cu mere (germ.).

spre statuia Sfintei Fecioare, pentru binefacerile pe care ni le-a hărăzit Cerul. Oraşul acesta e opera oamenilor ce s-au născut şi au murit aici; a oamenilor care au avut copii, care la rîndul lor s-au născut, au învăţat, au muncit, au suferit, au aşteptat, au îmbătrînit şi de asemenea au murit, şi aşa mai departe, din generaţie în generaţie, pînă în ziua asta memorabilă. Dar, în timp ce oamenii apar şi dispar de pe faţa pămîntului, *Cineva* este permanent. *Cineva* este veşnic. Şi acest Cineva, scumpii mei creştini, este Dumnezeu, care se află în toate locurile şi în toate timpurile. Fără El nu există nimic, nu trăieşte nimic. Să aducem aşadar mulţumiri Preaînaltului, şi Lui mai mult decît Camerei Municipale, mai mult decît Adunării Legislative a Provinciei, mai mult decît personalităţilor politice...

Licurgo s-a înfiorat de entuziasm. Acele cuvinte vizau indiscutabil familia Amaral. Părintele era dintre cei buni! De cînd sosise în Santa Fé înţelesese situaţia şi era hotărît să nu se lase dominat de colonelul Bento, cum se întîmplase cu bietul părinte Otero. (Fie-i ţărîna uşoară!) Deşi nu făcea parte din Clubul Republican, parohul simpatiza cu ideile noi şi era partizanul făţiş al abolirii sclaviei. Licurgo şi-a frecat mîinile una de alta, frenetic, foindu-se pe banchetă.

— ...Lui îi datorăm oraşul nostru, continua preotul, casele noastre, pămînturile noastre, fiinţele noastre iubite şi simplul şi miraculosul fapt de a fi în viaţă. Să aducem deci, cu umilinţă, cu plecăciune, cu blîndeţe, cu emoţie, mulţumiri lui Dumnezeu!

Bibiana asculta atentă, în timp ce făcea în gînd comentarii pe marginea predicii preotului. Să aducă mulţumiri lui Dumnezeu? Da. Dumnezeu îi dăduse un nepot care era un om cumsecade. Pe de altă parte însă, tot Dumnezeu îi făcuse destule necazuri: îi omorîse bărbatul în floarea vîrstei şi permisese ca familia Terra să aibă atîtea greutăţi. Şi totuşi, se considera răsplătită şi satisfăcută de toată truda şi şi-ar socoti viaţa bine trăită dacă Dumnezeu acum, drept compensaţie, i-ar da zile destule ca să-şi vadă strănepoţii şi să-şi lase treaba pe pămînt încheiată: Curgo însurat, tată de familie şi stăpîn peste Conac şi Angico.

— Deoarece, continua parohul scuturînd ritmic brațele ca și cum ar fi dirijat o orchestră, se cuvine să ucidem, să asasinăm, să izgonim din noi demonul orgoliului care uneori într-ascuns, prin trădare, prin viclenie și răutate ne pătrunde în inimi, făcîndu-ne să credem că noi sîntem sarea pămîntului, șefi supremi ai trupurilor și ai sufletelor noastre, și ai trupurilor și sufletelor acelora ce ne înconjoară și pe care noi, în vanitatea noastră, în orbirea noastră, în inconștiența noastră îi considerăm supușii noștri, inferiorii noștri, sclavii noștri, robii noștri!

A tăcut ca să-și tragă sufletul. Și-a înclinat din nou bustul înainte și a scrutat fețele ascultătorilor. Licurgo vibra. Nemaiputîndu-se reține, i-a făcut logodnicei lui cu cotul. „Toate astea-s pentru bătrînul Amaral", a șoptit el apropiindu-și buzele de urechea fetei și simțind în nări parfumul părului ei. (Ce o fi făcînd Ismália la ora asta?)

— Santa Fé, a exclamat preotul, nu este opera unui om, deși e drept să aducem omagiul nostru întemeietorului localității, care a fost o personalitate deosebită, trunchiul unei familii respectabile...

Lui Licurgo nu i-a plăcut excepția. Clica asta nu merita să fie luată în seamă cîtuși de puțin. Ricardo Amaral nu fusese altceva decît un mic tiran care le vorbea oamenilor de sus, de pe cal, cu capul și biciul ridicate. Își începuse viața ca hoț de vite și pusese să fie omorîți și bătuți mulți oameni, călcînd legile în picioare. Preotul nu trebuia să facă nici o plecăciune în fața bandei acesteia.

— Santa Fé este opera multor oameni, a multor familii și mai cu seamă un dar de la Atotputernicul!

A făcut o pauză și și-a plimbat privirea caldă în jur, sfidîndu-i parcă pe cei care i-ar contesta afirmațiile. Fandango a întors capul spre dreapta, l-a zărit pe Fandanguinho la capătul banchetei — cu haină în dungi, pantaloni albi bufanți, basma albă la gît și floare în piept — a zîmbit și i-a făcut cu ochiul nepotului său.

— De asemenea nu prin calomnie orală sau scrisă..., a continuat predicatorul.

A sosit momentul să-și capete și Manfredo porția, și-a spus Licurgo. În ajun, Rezende stătuse de vorbă cu preotul și-l rugase să facă o referire la limbajul folosit în *Crainicul*. Licurgo s-a uitat în dreapta și l-a văzut pe Fraga așezat lîngă un membru al familiei Amaral, cu buza căzută, gura întredeschisă, chelia lustruită, aerul nătîng, ochelarii călare pe nasul lucios și roșu de bețivan.

— ...nu prin atacuri violente, prin intrigi, prin injurii... Cuvintele erau ca un vin amețitor pe care preotul îl producea și îl consuma în același timp; iar setea lui părea de nestins.

— ...nu prin perfidii, minciuni, agresiuni, porecle, calomnii vom reuși să ne impunem ideile. Ele nu vor putea deveni precumpănitoare decît dacă se vor sprijini pe adevăr, iar adevărul, dragii mei catolici, adevărul e simplu și cristalin ca apa ce izvorăște, bolborositoare, transparentă, translucidă și pură din măruntaiele pămîntului, ale acelui pămînt pe care Dumnezeu l-a făcut și oamenii îl locuiesc și uneori îl spurcă, îl maltratează, îl secătuiesc și-l pătează cu sînge.

„Preotul ăsta-i o minune!" a murmurat Licurgo, de astă dată către nimeni. Parohul se referea în mod evident la amenințarea bătrînului Amaral de a ataca în noaptea aceea Conacul.

— Ziua asta, așadar, aparține tuturor celor care, locuitori din Santa Fé prin naștere sau nu, iubesc orașul acesta, pămîntul acesta binecuvîntat, comunitatea aceasta creștină. Și dacă cineva ar încerca să pateze ziua asta cu vreun act de violență, asupra lui să se abată blestemul Atotputernicului. Și împotriva lui, într-un drept protest, să se întoarcă mînia tuturor oamenilor cumsecade de pe acest pămînt.

Cuvintele aveau un ton de amenințare; pumnii strînși ai preotului loveau în vid. Dar deodată s-a petrecut o schimbare în el. Mîinile lui nu mai erau gheare de fier; s-au descleștat și au rămas ușoare, și pluteau ca niște porumbei. Vocea lui s-a făcut blîndă și fața i s-a luminat cînd a spus:

— Ciudate sînt căile lumii și tainice intențiile Domnului... A zîmbit cîteva secunde și a rămas cu capul înclinat într-o parte, cu aerul visător. Acum treizeci și cinci de ani s-a născut în orașul italienesc Nisa umilul, neînsemnatul sacerdot care vă adresează astăzi cuvîntul. Și în același oraș, în anul de grație o mie opt sute șapte, a văzut pentru prima oară lumina binecuvîntată a zilei un copil care a primit în cristelniță numele de Giuseppe. Era fiul legitim al lui Domenico Garibaldi, marinar, și, întocmai ca tatăl său, devenind adult, a simțit chemarea mării. Era patriot și iubea aventura. S-a amestecat în conspirația republicană a lui Mazzini și, urmărit de autorități, a fugit în America de Sud. Știți acum, iubiții mei creștini, de cine e vorba. De Giuseppe Garibaldi, războinicul celor două lumi.

A făcut o pauză teatrală. Bibiana care, în tinerețe, fermecată, auzise povestindu-se isprăvile de vitejie ale italianului legendar, și-a îndreptat bustul și, înzecindu-și atenția, a rămas așezată pe marginea banchetei, cu capul în sus și gura întredeschisă. Părintele vorbea despre un camarad al căpitanului Rodrigo!

— Spune tradiția orală că, trecînd într-o după-amiază prin Santa Fé, Garibaldi a contemplat îndelung tîrgul de pe dealul cimitirului și i-a murmurat apoi unuia dintre însoțitorii săi: *Un bel villaggio*[2]! Se mai spune și că și-a făcut siesta la umbra smochinului celui mare din piață, pe harnașament, în timp ce calul său, tovarăș loial din atîtea bătălii, păștea liniștit la cîțiva pași distanță. Ce vise, dragii mei, ce vise l-or fi vizitat în somn pe eroul nostru? Dacă îmi îngăduiți să dau aripi fanteziei, voi spune că a visat victoria Zdrențăroșilor...

În acest punct al predicii, s-a auzit un murmur și o tîrșîială de picioare în primele bănci din dreapta. Părintele a tăcut. Capetele, ochii și atenția tuturor s-au îndreptat într-acolo. Bătrînul Amaral s-a ridicat, l-a privit dur pe paroh și a spus cu jumătate de gură:

---

2 Un tîrgușor frumos (it.).

— Asta-i prea de tot! Să vorbească în fața mea de un *gringo* împuțit și trădător, de un nemernic de zdrențăros, asta le-ntrece pe toate. S-a întors brusc spre fiii săi și a poruncit: Plecăm toți de aici.

În mijlocul unei tăceri încordate s-a retras din biserică, tîrșîindu-și picioarele și dregîndu-și glasul, însoțit de toți bărbații Amaral cu nevestele și copiii lor. Manfredo Fraga i-a urmat ca un cîine credincios.

Cu fața și urechile purpurii, cu nările fremătînde, cu mîinile încleștate pe bordura amvonului, părintele Romano i-a însoțit cu privirea și, după ce i-a văzut ieșind din biserică, a închis ochii, a lăsat capul în jos, și-a unit palmele mîinilor și a rămas un timp în postura unui om care se roagă.

Un susur a umplut văzduhul, ca freamătul unui boschet străbătut de o rafală subită de vînt. Dar nu s-a auzit nici o voce. Toți ochii erau ațintiți asupra preotului. Atílio Romano a ridicat capul, zîmbind, și și-a reluat predica.

— După cum spuneam, Giuseppe Garibaldi a visat victoria oștii Zdrențăroșilor și a mai visat, desigur, unificarea patriei îndepărtate.

Părintele ăsta are stofă în el! și-a spus Licurgo. Nu și-a pierdut cumpătul. E strașnic!

Lîngă el, Alice cam tremura de frică și își răsucea nervoasă colțul mantilei. Fandango s-a uitat la nepotul său și i-a făcut din nou cu ochiul. Bibiana nu-și lua privirile de la chipul Maicii Domnului, spunîndu-i în gînd: „Vezi? Așa-i cum îți zic eu. Amaral nu-i bun de nimic".

— După ani de zile, în biserica Sfîntul Francisc din Assisi, în Montevideo, a continuat oratorul, Giuseppe Garibaldi se căsătorea cu o braziliancă pe care o întîlnise la Laguna, Ana de Jesus Ribeiro, mai cunoscută drept Anita Garibaldi, eroina. Întors în Italia, Garibaldi nu a uitat niciodată acea provincie, și cer îngăduința să vă citesc, scumpii mei creștini, unele fragmente din scrisoarea pe care i-a trimis-o prietenului și camaradului său de campanie, Domingos José de Almeida.

Părintele a scos o hîrtie din buzunar.

— Ascultați ce a spus despre provincia voastră faimosul războinic. *„Cînd mă gîndesc la Rio Grande, acea frumoasă și scumpă provincie, cînd mă gîndesc la primirea ce mi s-a făcut în sînul familiilor ei, unde am fost considerat ca un fiu; cînd îmi amintesc de primele mele campanii printre valoroșii voștri concetățeni și de pildele de patriotism și abnegație pe care le-am primit de la ei, sînt într-adevăr mișcat. Și acel trecut din viața mea mi se întipărește în memorie ca ceva supranatural, magic, cu adevărat romantic."*

Parohul a făcut o pauză, și-a lins buzele și, cu un ton mai puțin solemn, a adăugat: Acum am să vă citesc un pasaj care cu siguranță va umple de mîndrie inimile bărbaților din Santa Fé: *„De cîte ori nu am fost ispitit să fac cunoscute lumii faptele uluitoare pe care le-am văzut realizate de acești oameni virili și neînfricați, care, timp de peste nouă ani, au susținut împotriva unui imperiu puternic cea mai crîncenă și glorioasă luptă!"* În acest punct părintele s-a exaltat, ca și cum ar fi ținut un discurs politic. *„Oh, de cîte ori nu mi-am dorit în taberele italiene unul singur din escadroanele centaurilor voștri deprinși să mîne o armată de infanteriști cu aceeași ușurință ca pe o cireadă de vite! Unde sînt acum acei belicoși fii ai Continentului, atît de majestuos de teribili în lupte? Unde sînt Bento Gonçalves, Neto, Canabarro, Teixeira și atîția alți viteji de care nu-mi mai amintesc?"*

Licurgo avea chef să aplaude, să țipe. Dar se mărginea să atingă cu cotul brațul logodnicei sale. Fandango însă nu s-a putut reține și a exclamat: „Strașnic!"

— *„Fie ca Rio Grande să marcheze cu o lespede modestă locul unde odihnesc osemintele lor. Și fie ca femeile voastre atît de frumoase..."* Părintele a făcut o pauză, și-a plimbat ochii peste asistență și a repetat: *„...femeile voastre atît de frumoase să aștearnă flori pe acele sanctuare ale gloriei voastre, asta îmi doresc eu cu înflăcărare."* A tăcut, a împăturit hîrtia și a vîrît-o la loc în buzunar.

— Dar de ce l-am menţionat pe Garibaldi, care aparent nu are nici o legătură cu data de azi? A făcut o scurtă pauză, ca şi cum ar fi aşteptat un răspuns la întrebarea sa retorică. A ridicat braţul drept, cu arătătorul întins. Fiindcă cel ce vă vorbeşte e un sacerdot italian prin naştere, care începe să fie brazilian prin inimă; pentru că astăzi, în chiar biserica aceasta, aşezaţi printre brazilieni, se află imigranţi italieni care au sosit în Provincie acum aproape zece ani şi au întemeiat în municipiul Santa Fé o colonie, numită Garibaldina, drept omagiu eroului. Şi pentru că aceşti coloni italieni, la fel ca cei germani din Nova Pomerania, muncesc alături de brazilieni pentru progresul acestui municipiu, al acestei provincii, al acestei mari ţări. Şi pe meleagurile ale căror cuceritori se numesc Magalhães, Pereira, Fagundes, Xavier, Terra, locuiesc astăzi oameni cu nume ca Bernardi, Nardini, Sorio, Conte, Bauermann, Schultz, Schneider, Schmitt, Kunz. Şi în această biserică sper ca harul lui Dumnezeu să unească într-o zi prin cununie o Dela Mea cu un Pinto sau cu un Spielvogel!

Băiatul meu nu ia o *gringa*, a declarat Bibiana în gînd. Atílio Romano a desfăcut larg braţele şi cîteva momente a rămas într-o atitudine de răstignit.

— Aleluia! a exclamat apoi. Aleluia! Clopotele să cînte, să sune, să dăngăne, să strige, să vestească lumii că Santa Fé e acum oraş. Şi deie cerul ca niciodată un nou război fratricid să nu mai umple de doliu şi sînge acest pămînt binecuvîntat!

Cînd părintele şi-a încheiat predica, enoriaşii au început să audă sforăiturile cadenţate ale lui Jacob Geibel, care dormea un somn adînc în spatele amvonului.

4

E ca argintul viu, îşi spunea Bibiana, parcă ar avea pe dracu-n el.

Aşezată în capul mesei, în sufrageria pe care soarele amiezei o scălda într-o lumină veselă, îl privea pe Toríbio Rezende

țopăind în fața lui Licurgo, cum își arunca brațele în sus și își clătina căpățîna în stînga și în dreapta — ei? ei? — cu mișcări vioaie de pasăre. De cîtva timp se tot străduia Bibiana să așeze invitații la masă, dar nu reușea, fiindcă bahianul acela agitat nu contenea să vorbească, să umble de colo-colo, ca și cum ar fi vrut să-i zăpăcească pe toți. Privindu-l pe avocat cu un ochi critic, dar nu fără oarecare simpatie, Bibiana aștepta cu răbdare, cu mîinile împreunate așezate pe masă.

Toríbio a exclamat:

— Păi, n-au decît să vină haidamacii lui Amaral! O să-i primim cu gloanțe. Iar cînd muniția se va sfîrși, o să ne luptăm cu portocale, cartofi, manioc, farfurii, furculițe, crătiți. Și la enumerarea fiecăruia din aceste obiecte, mișca brațele viguros, de parcă ar fi aruncat cu pietre în niște inamici invizibili. Își scutura părul negru, lung și ondulat, care îl făcea să semene atît de bine cu Castro Alves[1].

Deodată a încetat să mai vorbească, dar a continuat să producă zgomot: un rîs gutural, trepidant și prelungit, care i-a amintit Bibianei de toaca de la biserică din Vinerea Mare.

— Cînd o să terminați să vă mai ciondăniți, i-a spus ea lui Toríbio, am să vă rog să poftiți la masă.

Rezende s-a apropiat de bătrînă, i-a luat capul între ambele mîini și i-a aplicat un sărut sonor pe frunte. Fizionomia Bibianei a rămas impasibilă. Nu-i plăceau prea mult asemenea libertăți, mai cu seamă din partea unui străin. Niciodată nu fusese „femeie dornică de săruturi".

— Luați loc în dreapta mea, a poruncit ea.

Toríbio i-a dat ascultare, i-a făcut cu ochiul lui Licurgo și a spus:

— Nu-mi trebuie mult ca să-ți devin bunic, Curgo.

— Tăceți din gură, domnișorule. Lăsați-mă să așez lumea la masă.

---

[1] Binecunoscut poet brazilian (1847-1871), ale cărui versuri se disting printr-o elocință înflăcărată și imaginativă, pusă în slujba idealurilor de libertate și emancipare.

Bahianul a luat un cuţit şi a început să facă dungi pe faţa de masă.

— Domnule doctor Winter, dumneavoastră aşezaţi-vă aici, în stînga mea. Am nevoie de cineva cu scaun la cap lîngă mine...

Medicul a luat loc în faţa lui Toríbio. Bibiana s-a uitat la nepotul ei:

— Lasă-l pe Florêncio astăzi în capul mesei, băiatul meu.

Florêncio s-a intimidat:

— Nu-i nevoie, mătuşică. Orice loc e bun.

— Fă ce-ţi spun eu. Aşează-te în capul mesei.

Nepotul i-a dat ascultare. Bibiana s-a uitat la cele două fete care stăteau în picioare, în aşteptarea hotărîrilor ei:

— Alice, tu stai în stînga tatălui tău. Iar tu, Curgo, în faţa logodnicei tale. Maria Valéria, mai aşteaptă puţin.

Alice şi Licurgo s-au aşezat pe locurile indicate.

— Unde-i Juvenal?

— Aici sînt, a răspuns băiatul, care intra în sufragerie chiar în clipa aceea, ştergîndu-şi buzele cu mîneca de la haină.

— Pun rămăşag că ai şi fost să-i tragi o duşcă la bucătărie, nu-i aşa?

Tînărul a zîmbit. Era lung şi deşirat, şi avea faţa lată şi arsă de soare.

— Ca să mă încălzesc..., s-a scuzat el.

— Ştiu, a mîrîit bătrîna. Iarna bei ca să te încălzeşti. Vara, ca să te răcoreşti. Cînd te udă ploaia, bei ca să nu răceşti cumva. Cunosc bine chestia asta. Dar aşează-te aici lîngă domnul Toríbio. S-a întors spre Maria Valéria. Iar tu, fetiţo, stai între domnul doctor Winter şi Curgo.

A aşteptat ca toţi să se aşeze şi pe urmă, îmbrăţişînd masa cu o privire satisfăcută, a murmurat:

— În sfîrşit! Acum e totul în ordine.

Dar în gîndul ei a corectat: Mint. Nu-i totul în ordine. Mai lipsesc multe. Lipseşte ca Alice şi Curgo să fie căsătoriţi, să aibă copii şi să umple masa asta cu odraslele lor. Lipseşte ca

băiatul să-şi părăsească ibovnica. Mai lipseşte să se mărite Maria Valéria.

A aruncat o privire lui Toríbio, care îşi pusese din nou în funcţiune „morişca" şi îi povestea doctorului Winter polemicile sale cu Manfredo Fraga de la *Crainicul*. Domnul Rezende ar putea să fie o partidă bună... Sau nu? Deşi îi plăcea tînărul, Bibiana nu reuşise niciodată să-şi înfrîngă senzaţia că bahianul e totuşi un străin, cu vorba şi obiceiurile diferite de ale oamenilor din Provincie. Era cam ameţită de vorbărie, iar gesticulaţia lui exagerată îi lăsa parcă uneori „ceva" în ochi... Ar fi foarte nostim să căsătoreşti un tînăr agitat, vorbăreţ şi petrecăreţ, cu o fată uscăţivă, retrasă şi tăcută ca Maria Valéria, care moştenise de la mama ei (biata Ondina, atît de liniştită, atît de nesărată!) lipsa de graţie, iar de la tatăl ei, încăpăţînarea. Nu. Aşa ceva nu putea să iasă bine.

Bibiana a bătut din palme.

— Lindóia, adu supa!

Femeile tăceau; Alice se juca cu şerveţelul, ţinînd ochii în jos; Maria Valéria, foarte încordată, cu mîinile în poală, privea fix una din ferestre, unde zburătăcea şi zumzăia o albină, lovindu-se orbeşte de geam. Juvenal îi povestea tatălui său istoria unui văcar care izbutise să vîndă unei păstrămării un lot de vaci slabe la un preţ exorbitant. Florêncio clătina din cap cu un gest ce semnifica neîncredere, dar şi critică. Rîsul lui Rezende a vibrat din nou în aerul însorit.

Bibiana îmbrăţişa sufrageria cu o privire posacă, dar liniştită. Era mulţumită. În jurul mesei şedeau rudele ei cele mai apropiate şi mai dragi. La începutul anului, Leonor şi bărbatul ei veniseră să petreacă o lună la Conac. Dacă Florêncio nu ar fi atît de încăpăţînat ar putea şi el să locuiască aici cu ai săi. Era o căsoaie enormă care, într-un fel, stătea mai mult goală. Dar ciudatul ăsta de nepot al ei abia după un an de la moartea Luziei catadicsise să păşească în Conac, chiar şi atunci adus mai degrabă cu forţa. Acum stătea în capul mesei, cu mustaţa în jos, ochii trişti, morocănos şi simţindu-se parcă nelalocul său, ca şi

cum s-ar fi aflat la un prînz de ceremonie. Ei îi venea cîteodată să-l apuce pe Florêncio de umeri și să-l scuture, să-l scuture zdravăn. „Lasă prostiile, omule! Casa asta-i a noastră, a familiei Terra. A noastră a fost dintotdeauna!"

Servitoarea a intrat cu un castron mare de porțelan alb și l-a așezat pe masă, în fața stăpînei. Bibiana a ridicat capacul și aburii au urcat, înconjurîndu-i fața. Cu polonicul de argint a amestecat supa blondă și aromată, și pe urmă, luînd farfuriile adînci din teancul pe care-l avea în dreapta, a început să servească.

— Dați-o mai departe, i-a spus ea lui Toríbio, întinzîndu-i prima farfurie. Și nu-i nevoie să mirosiți supa!

— Ce deliciu! a exclamat avocatul. Ambrozia zeilor și delicatesele ospețelor lui Sardanapal nu miroseau atît de bine ca supa asta! *Dona* Bibiana, am onoarea să vă cer în căsătorie.

— Dar mai întîi vă rog să dați farfuria mai departe, a replicat ea. Și văzînd că Florêncio se pregătea să-i întindă lui Curgo farfuria a spus: Nu, Florêncio. Asta-i a ta.

În cîteva secunde erau toți serviți, așteptînd ca stăpîna casei să înceapă să mănînce. Bibiana a luat lingura, a amestecat supa cu un aer neatent și în sfîrșit, după un oftat adînc, a cărui semnificație doctorul Winter nu a putut-o descifra, a sorbit prima înghițitură. Ceilalți au început și ei să mănînce, și cîteva clipe tăcerea din încăpere s-a umplut de sorbituri sonore.

Bibiana s-a uitat la castron: îl folosea de aproape douăzeci de ani. Se vedeau pe masa aceea și alte ustensile vechi îndrăgite de ea ca și cum ar fi făcut și ele parte din familie: castronelul de lemn pentru făină de manioc (cu capacul foarte crăpat); farfuriile de porțelan crem cu garnitură aurie; suportul de platină pentru scobitori — un bărbat slab cu umbrela deschisă și plină de găurele în care se înfigeau scobitorile; paharele de cristal verde cu picior lung, rămase de pe timpul bătrînului Aguinaldo (Dumnezeu sau diavolul să-l odihnească!).

Curgo mînca lacom, aplecat peste masă, cu nasul aproape vîrît în farfurie. Întotdeauna se întîmpla așa cînd îl preocupa ceva; erau momente cînd gîndurile i se îngrămădeau în minte și

el uita cu totul ce face... Acum mînca oarecum în ritmul lucrurilor la care se gîndea. În clipa aceea, în mintea lui era seară, petrecerea începuse, în salonul cel mare de la Conac se dansa și în curte negrii țopăiau în jurul focului, dar el, Curgo, stătea cu revolverul în mînă la fereastra din față, așteptînd ortacii lui Bento Amaral. Veniți, claponilor! Veniți, dacă sînteți bărbați adevărați! Și ei veneau... Apăreau din toate colțurile pieței și trăgeau. Deasupra capului lui Licurgo s-a spart un geam, cioburile de sticlă i-au căzut în obraz. A început să tragă și el. Piuuu! A căzut unul. Piuuu! Altul... Și, cu o furie ucigătoare, Curgo ducea la gură lingura cu supă.

— Mănîncă mai încet, băiete! i-a strigat bunica..

Abia atunci Licurgo s-a înapoiat în sufragerie. Și, ca și cum ceilalți ar fi asistat la lupta aceea imaginară, a spus:

— După mine, n-o să îndrăznească!

Alice a roșit și a coborît ochii în farfurie. Cu excepția Mariei Valéria, toți s-au uitat întrebător la Licurgo.

— Cine n-o să îndrăznească? a întrebat Juvenal. Supa care îi umplea gura îi făcea vocea cleioasă.

— Bătrînul Amaral! a lămurit Curgo. Spun că n-o să îndrăznească să atace Conacul. Și-a înclinat bustul peste masă, a întors capul în dreapta și a întrebat: Ce părere aveți, domnule doctor Winter?

Medicul și-a trecut șervețelul peste mustăți, și-a dres glasul și a răspuns:

— Curajul poate că nu-i lipsește. Dar bătrînul e destul de șmecher ca să nu facă o asemenea nebunie.

— N-ar fi prima! a observat Toríbio.

Neamțul a dat negativ din cap.

— Nu, Curgo. N-o să facă o prostie atît de mare.

— Și de ce, mă rog? s-a interesat Toríbio. Ei? Ei? De ce?

Carl Winter a început să traseze distrat dungi cu cuțitul pe fața de masă, în timp ce Bibiana îl privea cu un aer mustrător.

— Din mai multe motive, a continuat medicul. Vedeți și dumneavoastră. În primul rînd, să atace o casă în care locuiesc femei și oameni în vîrstă e un act reprobabil și ar avea neapărat

repercusiuni neplăcute în toată Provincia. În al doilea rînd, un asemenea atac n-ar putea decît să dăuneze moralmente Partidului Liberal și să furnizeze ziarelor aboliționiste un pretext ca să se lege de monarhie. În fine, colonelul Amaral știe foarte bine că un asemenea gest de violență, îndreptat mai ales împotriva Conacului, nu ar fi aprobat de Consilier...

Cu cîtva timp în urmă, Gaspar Silveira Martins trecuse prin Santa Fé unde ținuse o conferință, după care — spre surprinderea tuturor — în loc să se ducă la familia Amaral, vizitase Conacul, unde stătuse pînă la ore tîrzii din noapte, de vorbă cu Bibiana, Licurgo și Rezende. Fusese o noapte memorabilă, și casa se umpluse toată de vocea tunătoare a extraordinarului orator a cărui legendă o cunoștea întreaga țară. Consilierul îi impresionase foarte tare pe „cei de la Conac". Era un bărbat înalt, cu pieptul lat și statură atletică; avea o privire magnetică și o capacitate irezistibilă de seducție. Toríbio, care aproape că nu avusese curajul să deschidă gura în fața omului de stat, spusese despre el mai tîrziu: „E un amestec de Samson și Demostene. Și dacă mi s-ar cere să-l pictez pe Jupiter, bărbos și formidabil printre nori de furtună, cu un mănunchi de raze în mîini, l-aș reprezenta sub chipul Consilierului!"

După ce Silviera Martins se retrăsese, bunica și nepotul au mai stat poate o oră de vorbă, entuziasmați, despre personalitatea vizitatorului din noaptea aceea. Licurgo comentase: „E un mare tribun. Păcat că nu-i de-ai noștri". Fandango, care tot timpul vizitei stătuse deoparte, „observînd și ascultînd" pe Consilier, își rezumase admirația într-o propoziție: „Lighioană foarte deosebită". Bibiana spusese simplu: „Seamănă cu căpitanul Rodrigo. E bărbat".

Doctorul Winter avea dreptate. Bătrînul Amaral nu era chiar atît de nesăbuit încît să rîște mînia Consilierului.

— Dar fiindcă există bănuieli, a spus Licurgo, mi-am luat măsuri. Peonii de la Angico o să danseze cu pistolul la brîu și cu ochii în patru, pregătiți pentru orice eventualitate. E bine să n-avem prea multă încredere. Omul prevenit face cît doi.

— Dar pînă la urmă tot moare, a adăugat Bibiana.

Winter a rîs.

— Ah! a făcut avocatul, brusc. Era să uit... Am primit de la Cruz Alta buletinul difuzat de Diniz Dias. Despre polemica lui cu Gaspar Martins.

Din motive politice, Consilierul îl destituise pe baronul de São Jacó din șefia directoratului liberal al municipiului vecin.

— Strînge farfuriile adînci, Lindóia, a poruncit Bibiana.

Toríbio a scos din buzunar o hîrtie, a despăturit-o și a spus:

— Ascultați numai ce frumuseți! A început să citească: *„Domnul Consilier a declarat demiterea baronului de São Jacó și s-a înmînat altcuiva bastonul care îi fusese încredințat prin votul unanim al partidului local."* Toríbio a făcut o pauză, și-a ațintit asupra lui Curgo ochii săi agitați, a zîmbit și a spus: Cine se bucură de polemica asta e bătrînul Amaral.

— Tot o apă și-un pămînt, a mîrîit prietenul său.

Avocatul a lăsat capul în jos și a continuat lectura:

— *„Patruzeci de ani de lupte, douăzeci și trei de șefie nu l-au putut împiedica pe militarul participant la patru campanii să fie dat afară și strivit de domnul Consilier. Declar totuși în fața Provinciei și a partidului meu, care nu este proprietatea exclusivă a domnului Gaspar, că nu accept demiterea șefului..."*

Juvenal a luat ultima lingură de supă și a spus:

— Au început să se mănînce între ei.

— N-au decît! a exclamat Toríbio. N-au decît să se sfîșie în bucăți! Confuzia asta poate fi doar benefică pentru propaganda republicană. Dar acum ascultați-o și pe asta. E grozavă: *„Oare ne aflăm în Rusia, sub opresiunea despotică a Țarului? Sîntem sclavi, ori cetățeni liberi?"*

— Sîntem sclavii canaliei monarhiste! a întrerupt Curgo.

Toríbio a împăturit hîrtiuța și a pus-o la loc.

— Dacă o să cadă cabinetul liberal și vin la guvern conservatorii, a observat doctorul Winter, Bento Amaral e în stare să atace monarhia.

— Da, a confirmat Rezende, pentru că nici unul dintre cele două partide nu e sincer monarhist. Vor doar să ajungă la putere.

Cînd ţin ciolanul în gură, îl apără pe Împărat. Cînd pierd ciolanul, încep să mîrîie.

— De-asta spun eu mereu, a reluat Winter, că n-ar fi de mirare ca mîine alde Amaral să schimbe iar macazul. N-au mai fost conservatori? Totul depinde de unde suflă vîntul... I-a aruncat o privire şugubeaţă şi piezişă lui Licurgo, adăugînd: Bătrînul Bento o să se înscrie pînă la urmă în Clubul Republican.

— Asta nu! a protestat celălalt.

Juvenal a zis sentenţios:

— În politică nu trebuie să spui niciodată „din apa asta n-am să beau".

Curgo a lovit în masă cu pumnul strîns.

— Păi ca să isprăvim odată cu imoralităţile astea vrem noi republica.

— Şi cel care va răsturna monarhia, a declarat Rezende cu vocea lui guturală, e tînărul acela auster născut pe moşia de la Reserva, care scrie articole în *Federaţia*. Republica, luaţi notă de cuvintele mele, doctore Winter, va cădea sub loviturile unei pene, nu ale unei spade.

Medicul a clătinat din cap, sceptic.

— În ţara asta nu se va face nimic fără intervenţia directă sau indirectă a spadei. Republica nu va veni decît dacă vrea armata.

De cîte ori Licurgo auzea sau citea cuvîntul *armată*, îi venea în minte chipul unui maior pe nume Erasmo Graça, care frecventase Conacul la începutul lui 1870.

— Ei aş, armata! a vociferat el, aruncîndu-i o privire agresivă doctorului Winter.

— La momentul potrivit, a spus Toríbio foindu-se pe scaun, Castilhos va fi destul de dibaci ca să lanseze armata împotriva monarhiei. Pana lui fermecată poate face orice.

— E un bărbat inteligent, nu-ncape îndoială..., a murmurat doctorul Winter, binevoitor.

— Un bărbat inteligent? Doar atît, scumpul meu doctor, doar atît? Ei? Ei? Şi Rezende întorcea capul dintr-o parte

într-alta. Ei? Júlio de Castilhos e cel mai mare scriitor politic al Braziliei!

În clipa aceea au intrat două negrese aducînd platouri cu castroane aburinde, care au fost înșirate în mijlocul mesei. Lui Juvenal i-au sclipit ochii. Florêncio a privit felurile de mîncare cu o melancolică inapetență. Winter s-a minunat încă o dată de numărul lor mare: fasole pestriță cu cîrnați; carne friptă cu cartofi englezești; tocăniță de găină; o farfurie mare cu momițe — pe care doctorul le detesta; un platou cu orez roz și lucios; o farfurie adîncă plină cu dovleac și alta cu felii de rinichi.

— Acum, fiecare să ia ce dorește! a exclamat Bibiana. Serviți-vă!

A urmat un schimb însuflețit de farfurii, și cîteva clipe toți n-au făcut altceva decît să se servească.

Curgo s-a sculat, s-a dus la cămară și s-a înapoiat de acolo cu două sticle destupate.

— Să încercăm un vin făcut de italienii din Garibaldina, a spus.

A umplut paharul lui Florêncio, pe urmă s-a apropiat de al Mariei Valéria.

— Eu nu beau, a murmurat aceasta fără să ridice ochii.

— Domnule doctor Winter? Poate dumneavoastră preferați bere...

— Vin, a spus medicul.

Licurgo i-a umplut paharul.

— Și mata, bunică, nu bei un picuț?

— Eu nu-s o *gringa*.

Licurgo l-a servit pe Toríbio, apoi pe Juvenal.

— Bei puțin vin, Alice?

Ea s-a uitat la logodnicul ei și a răspuns cu jumătate de surîs:

— Nu, mulțumesc.

O clipă, privirea lui Curgo s-a fixat, călduță, asupra reliefului suav al sînilor Alicei, și și-a închipuit-o goală în brațele sale. Dar a gonit imediat acest gînd. Era indecent, absurd.

Alice îi va fi soție, va fi mama copiilor săi. Pentru „chestia cealaltă" o va avea pe Ismália. (Unde o fi ea la ora asta?)

A făcut înconjurul mesei, și-a umplut paharul propriu și s-a așezat.

— Pentru Republică! a exclamat Toríbio, ridicînd paharul. Ei? Ei? Pentru Republică!

Juvenal și Curgo s-au alăturat imediat urării. Doctorul Winter i-a imitat, ridicînd resemnat din umeri.

— Fie! Pentru Republică!

Florêncio se uita sumbru la pahar. Ceilalți bărbați au luat o înghițitură zdravănă.

— Cum e, domn' Florêncio? l-a interpelat Toríbio Rezende. Nu ne însoțiți în urare?

— Cred că tăicuțu-i monarhist, a spus Juvenal, uitîndu-se la bătrîn cu un zîmbet care îi lățea și mai mult fața și-i făcea ochii și mai oblici.

— Știu eu ce e Florêncio, a mîrîit bătrîna. Un încăpățînat.

— Ba nu-s nimic, mătușă Bibiana.

— Orice bărbat trebuie să aibă o opinie! a exclamat Curgo, tăindu-și cu o furie inutilă o bucată de carne.

— Le am și eu pe-ale mele. Cred însă că nu-i nevoie să strig în gura mare ce gîndesc...

— Vorbeam de politică, a replicat Curgo. La ora asta nu-i posibil să mai rămînă cineva neutru.

Florêncio i-a dat un răspuns indirect:

— Împăratul e om de treabă. Tare aș vrea să știu unde o să găsiți altul mai bun ca să-l puneți la conducere.

Curgo i-a aruncat o privire fierbinte lui Toríbio.

— Auzi, Toríbio? Auzi?

— Ca el sînt mii și mii în Brazilia, a exclamat avocatul.

— De asta, a intervenit doctorul Winter, spun eu că nu poți conta pe popor pentru răsturnarea monarhiei.

— Dar nu-i vorba de o revoluție armată, domnule doctor, ci de o revoluție de idei. Sîntem în secolul progresului, al căilor ferate, al aburilor, al telegrafului, al fotografiei... ei? ei? Era barbariei s-a isprăvit.

Carl Winter, care tocmai lua din nou o înghițitură de vin, a rîs în pahar atît de brusc și violent că, înecîndu-se, a fost apucat de o tuse convulsivă și și-a apăsat șervețelul pe buze. Fără nici cea mai mică schimbare în fizionomie, Maria Valéria a ridicat brațul drept și i-a tras medicului o palmă sonoră pe spinare.

— Ce te-a apucat, fată? a dojenit-o Bibiana.

— Doctorul s-a înecat, a răspuns tînăra, imperturbabilă.

Winter tușea și rîdea totodată. Iar cînd, roșu ca racul, cu ochii în lacrimi, gîfîind, a început să bea înghițituri mici de apă, Toríbio l-a întrebat:

— Dar de ce ați rîs? Ei?

Neamțul l-a privit în față, devenind dintr-o dată foarte serios.

— Ai spus că era barbariei s-a isprăvit și că sîntem în secolul progresului, al ideilor...

— Și ce-i atît de extraordinar în asta? Oi fi enunțat vreo axiomă absurdă?

Winter a aruncat șervețelul pe masă, și-a înclinat bustul înainte și, scandînd bine silabele, a spus cu vocea încă stinsă:

— Nu-ți face iluzii, tinere. Oamenii au inventat cîteva drăcovenii utile, fără îndoială, dar în privința sentimentului nu se află într-o situație mai bună decît strămoșii lor din peșteri. Reacțiile animalice au rămas în esență aceleași.

— *Experto crede*[2]! a exclamat avocatul.

— Anul trecut Anglia a ocupat Egiptul, a continuat medicul. Ce înseamnă asta? Victoria civilizației asupra barbariei? Nu. Înseamnă, după opinia mea, că vaca asta nobilă, cu iertăciunea doamnelor, desaga asta respectabilă care este Regina Victoria o să aibă mai mulți sclavi, iar negustorii englezi mai multe cîștiguri.

Cu ochii încă umezi, Winter strîngea piciorul paharului în degetele lui lungi și roz, acoperite de un puf roșcat. Ceilalți își împărțeau atenția între polemică și mîncare.

---

[2] Crede în cel ce știe (lat.).

— Asta-i bună, progres! Și medicul și-a trecut din nou șervețelul peste buze. Spune mai degrabă interes material, comerț, cîștiguri. Omul e lup pentru om. Pesemne că știi să spui asta pe latinește, domnule Rezende...

— Dar, scumpul și ironicul meu Esculap, a replicat Toríbio, socotiți poate că Anglia, cu avansul ei științific, cu civilizația ei, cu experiența ei, nu poate aduce progresul în Egipt? Ei?

— Poate, dar n-o face. Pentru ea, egiptenii nu sînt oameni.

— Totuși, a replicat Toríbio cu obrazul în flăcări datorită vinului și entuziasmului, totuși nu veți nega că mulțumită Marii Britanii am abolit și noi traficul de negri. Doar o politică foarte umanitară e capabilă să ducă la un gest atît de altruist. Din 1807, dacă nu mă înșeală memoria, Anglia nu mai face comerț cu sclavi.

— Și totuși se zice că tot mai vinde negri pe sub *poncho*, a observat Juvenal.

— Halal noblețe, halal umanitarism! a exclamat Winter. Totu-i doar interes comercial.

— Aveți un spirit de contradicție foarte dezvoltat! l-a acuzat Curgo, enervat.

Și-a înfipt furculița într-o bucată de cartof, a dus-o la gură cu un gest brusc și a început s-o mestece cu o ferocitate comică.

— Sînt un om lipsit de pasiuni, a spus Winter. Nu am partid. Nici măcar nu m-am născut în țara asta. Oricînd pot să plec în Germania și să nu mă mai întorc. Mă mulțumesc să citesc, să ascult, să observ și să trag concluzii. Voi așezați chestiunile acestea pe o poziție pur ideologică. Eu prefer să dirijez lucrurile spre latura interesului material...

— Va să zică dumneavoastră, a întrebat Curgo înflăcărat, dumneavoastră credeți că nu există pe lume loc pentru inimă, și că oamenii fac totul doar pentru cîștig, pentru propriul lor beneficiu?

— Nu vreau să spun chiar asta..., a început medicul. Dar celălalt nu i-a dat răgaz să-și termine fraza, ci a continuat:

— Vedeţi cazul meu. Astăzi am să-mi eliberez toţi sclavii. Care-i cîştigul meu material în chestiunea asta? Spuneţi-mi. Spuneţi-mi.

Winter a ridicat din umeri.

— Eşti un sentimental.

— Slavă Domnului. Şi nu mi-e ruşine.

I-a aruncat o privire rapidă Alicei, care în clipa aceea se uita la el cu o expresie de femeie îndrăgostită. Pe urmă a ridicat paharul şi a băut, parcă pentru sănătatea sa, pentru inima sa bună şi sentimentele sale nobile.

— Provincia Cerará îşi eliberează sclavii, a adăugat Toríbio. Amazonia la fel. Ce cîştig material au din asta?

Winter se lupta cu o tîrţiţă de găină. Fără să ridice ochii spre interlocutorii săi, a răspuns:

— Explicaţia e simplă. Pentru muncile agricole din nord, braţul scavului nu mai este o afacere. La urma urmelor, e mult mai uşor să-i plăteşti negrului un salariu scăzut şi net, decît să-i dai mîncare şi îmbrăcăminte.

Juvenal a lăsat din mînă copanul de găină şi a zis:

— Dar zilele trecute am stat de vorbă cu un plantator din São Paulo care nici nu vrea să audă de abolire...

— Un lucru e sigur, a replicat medicul, absolut sigur. Cultura cafelei e cea mai prosperă din toată ţara, cea mai lucrativă. Plantatorii din São Paulo scot cîştiguri tot mai mari.

Despărţind bine silabele şi aruncîndu-le una cîte una către Licurgo şi Toríbio, cu o încetineală provocatoare, doctorul Winter a conchis:

— Plantatorii de cafea au nevoie de muncă ieftină de sclav. De asta sînt contra abolirii. Guvernul, la rîndul său, se află între două focuri: interesul seniorilor feudali din São Paulo şi opinia publică, antisclavagistă.

— Oricum, a spus Toríbio, ideea aboliţionistă înaintează victorios.

— Şi va învinge! a exclamat Licurgo.

Winter a zîmbit:

— Sper că nu mă considerați un sclavagist mizerabil. Sînt doar un om care vrea să-și ofere luxul de a vedea limpede...

Dar ce-o fi însemnînd „a vedea limpede"? s-a întrebat singur, rozînd tîrtița găinii. O fi oare înțelept ca omul să caute să trăiască mereu logic și lucid? Uneori i se părea că cel mai bine ar fi să se împărtășească de la toate pasiunile, să se înnămolească în ele, să nu rămînă pe marginea vieții, preocupat de examinarea tuturor laturilor persoanelor și chestiunilor, încercînd să spună veșnic cuvîntul cel mai just și mai senin, care la sfîrșit era aproape întotdeauna cel mai cinic și mai puțin uman. În pofida faimoasei sale luciditați, la șaizeci și trei de ani încă se mai afla în Santa Fé, burlac, singuratic, sclavul rutinei, gîndindu-se întruna să plece, să se întoarcă în Europa, dar simțindu-se totodată adînc înfipt în pămîntul acela, ca un copac bătrîn cu rădăcini profunde — însă un copac ce nu iubește solul unde a fost sădit și nu-și extrage din el hrana de care are nevoie ca să crească în toată deplinătatea.

Lentă și destul de ostenită, ca și cum ar fi venit din fundul unui lung coridor întunecat, s-a auzit vocea lui Florêncio:

— Nu am și nici n-am avut vreodată sclavi. Dar cred că în Rio Grande negrii sînt fericiți. Pe plantații și păstrămării lucrează cot la cot cu albii. Cu o excepție sau două, sînt în general bine tratați. Se zice că prin nord stăpînii plantațiilor de trestie de zahăr îi maltratează pe sclavi. Nu știu. Circulă multe zvonuri. Ce știu eu e că, aici, în Provincie, negrii o duc bine.

Curgo clătina din cap, cu încăpățînare.

— Asta nu-i un motiv să se mențină sclavia, vere Florêncio.

Bătrînul a făcut un gest vag.

— Voi sînteți tineri, citiți în cărți, pesemne că știți ce faceți. Eu sînt un om bătrîn.

Bibiana i-a aruncat o privire mirată. Dacă Florêncio se considera „bătrîn", atunci ea ce era? Un ciob vechi, o zdreanță. Totuși nu se dădea pe nici unul din tinerii aceia din jurul mesei.

Juvenal s-a întors spre Toríbio și a întrebat:

— Cum sună cuvintele acelea ale Consilierului despre sclavie?

— „Îmi iubesc mai mult patria decît îl iubesc pe negru", a citat avocatul.

— Cuvinte nedemne de un om mare, a spus Licurgo. Nici n-ai zice că au ieşit dintr-un cap luminat ca al lui.

Toríbio s-a uitat la prietenul său:

— Nu aprob atitudinea lui Gaspar Martins, dar o înţeleg. De fapt, ce vrea să spună el e că se teme ca lupta pentru abolişionism să nu degenereze în război civil, ca în Statele Unite ale Americii de Nord.

— Şi are dreptate, a observat Florêncio. Există acest pericol.

Licurgo s-a sculat intempestiv, s-a dus pînă în salon, s-a întors de acolo aducînd ultimul număr din *Federaţia*, primit chiar în ajun, s-a aşezat din nou şi a anunţat:

— Am să vă citesc acum ceva scris de Consilier: *„Abandonată în voia impulsurilor — în mod firesc neregulate — ale pasiunii revoluţionare care animă atît abolişionismul intransigent cît şi sclavocraţia încarnată, problema elementului sclavagist îşi asumă o gravitate excepţională."* Acum, fiţi foarte atenţi la final: *„Dacă va surveni lupta violentă, toată povara responsabilităţii se va revărsa asupra guvernului mediocru care compromite pacea publică."*

A împăturit din nou ziarul şi l-a aşezat lîngă şerveţel, cu aerul cuiva care pune punct final problemei respective. S-a lăsat o scurtă tăcere, la capătul căreia a vorbit Toríbio:

— Ce vrea să spună domnul Castilhos, a explicat el, este că guvernul nu a dus o politică înţeleaptă în chestiunea abolirii.

— Dar ce numeşti dumneata o politică înţeleaptă? a întrebat Winter.

— O politică ce ar urmări să pună capăt treptat — ei? ei? — proprietăţii sclavagiste prin intermediul, să spunem, al unui impozit pe care stăpînii de sclavi ar urma să-l plătească şi al cărui produs s-ar putea aloca unui fond de emancipare. O politică

ce ar promova decretarea unor legi tinzînd să pună stavilă comerțului cu sclavi și transmiterii lui prin moștenire. De exemplu: comerțul cu sclavi ar trebui interzis între provincii. Și cel mai bun mijloc de a înlocui brațul sclavului în agricultură ar fi stimularea imigrării. Toate acestea le-ar putea face guvernul, dar nu le face.

— Asemenea lucruri nu le vom obține decît o dată cu republica, a afirmat Curgo.

Florêncio a clătinat din cap.

— Sînt prea bătrîn ca să cred în vorbe, a observat el, cu ochii în jos, ca și cum s-ar fi adresat farfuriei, nu celorlalți. Am văzut multe schimbări de guvern în viața mea și am citit și auzit promisiuni de-ale politicienilor. Cred că lucrurile nu se vor schimba dacă vine republica.

Curgo s-a uitat imediat la unchiul său și, aproape agresiv, a replicat:

— Din cauza asta și din multe altele nu progresează Brazilia. Dacă bărbați ca dumneata cred că nu e nici o deosebire între republică și monarhie, ce putem să așteptăm de la un *gaucho* primitiv, de la un peon, de la un... un... om de pe stradă? S-a uitat la avocat și l-a rugat: Toríbio, spune-i vărului Florêncio ce urmărește de fapt republica.

Toríbio a așezat tacîmurile în cruce, și-a sprijinit coatele pe masă, și-a împreunat mîinile la nivelul bărbiei și a început:

— Ca să nu fac o disertație prea lungă, voi spune mai întîi că, o dată cu republica, provinciile vor fi transformate în state autonome și confederate, dar unite din punct de vedere politic.

Și-a frecat mîinile și a făcut o pauză. Bibiana a profitat de scurta tăcere ca să întrebe:

— Mai doriți carne, domnule doctor Winter?

— Nu, foarte mulțumesc.

— Vom avea și o putere legislativă centrală; un tribunal superior de justiție, contribuție proporțională a tuturor statelor la cheltuielile națiunii...

Winter ştia că Florêncio nu înţelegea nimic. Ca el existau în ţară milioane de persoane pentru care asemenea cuvinte nu aveau nici o noimă.

Enumerarea continua. Senatul va fi temporar. Votul, lărgit. Toţi se vor bucura de libertatea de asociere şi de cult. Cimitirele vor fi secularizate...

În acest punct a intervenit Bibiana:

— Iar morţii vor fi tot morţi, fără să ştie nimic...

Curgo a săgetat-o cu o privire dojenitoare.

— Căsătoria civilă va fi obligatorie, a continuat Toríbio. Biserica va fi despărţită de stat. Miniştrii vor avea răspunderi. Nu numai miniştrii, ci toţi funcţionarii administrativi. Vom isprăvi cu puterea moderatoare şi cu consiliul statelor. Ah! Şi se va instaura cea mai largă libertate a învăţămîntului...

Deodată, avocatul a tăcut. Florêncio a făcut doar un singur comentariu:

— Toate astea-s bune şi frumoase. Dar Împăratul e om cumsecade.

Lui Curgo i-a scăpat un oftat de nerăbdare.

— E un comis-voiajor! a explodat el. Îşi petrece viaţa plimbîndu-se prin Europa, făcînd versuri şi vizitînd muzee, în timp ce ţara se duce de rîpă!

Florêncio nu a răspuns. A continuat să mănînce, senin.

Toríbio a reluat:

— E un Împărat pentru uz extern, al cărui principal motiv de mîndrie este prietenia intimă cu Victor Hugo!

Florêncio a repetat simplu:

— Împăratul e om cumsecade.

5

Pendula a bătut ora unu.

S-au strîns farfuriile şi a venit desertul — prăjitură de cocos — într-o compotieră mare de sticlă albastră, în formă de cloşcă.

Tuturor vă place prăjitura de cocos? Dacă nu vă place, avem prăjitură de piersici, de gutui și de smochine... Dar le plăcea tuturor.

În ultimele zece minute Toríbio avusese cuvîntul, continuîndu-și catilinara contra Împăratului și miniștrilor săi, cît timp ceilalți îl ascultau în tăcere cu o atenție neîncrezătoare. Văzînd că avocatul nu se atinge de desert, Bibiana i-a spus:

— Mîncați, domnule. Mai mult vorbiți, decît orice altceva.

— Asta-i deformație profesională, doamnă. Dacă noi, avocații, n-am vorbi, am pierde procesele, iar dacă am pierde procesele, am muri de foame.

— Păi atunci, mîncați cît aveți ce mînca, a replicat bătrîna.

Rezende a izbucnit în rîsul lui ironic.

— Sînteți o femeie care îmi place. Realistă, pozitivă, ei? ei? De asemenea oameni vom avea nevoie cînd va veni republica, nu-i așa, Curgo? Păi bunica ta o să fie prima președintă a Statului Rio Grande, ei?

Bibiana, care tăia o felie de brînză, a zîmbit și a replicat:

— Dacă aș rămîne președinta Conacului aș fi foarte mulțumită. A făcut din cap un semn spre Alice. Iată cine o să mă răstoarne. Peste o lună va deveni stăpîna acestei case.

— Vai, mătușică, a protestat ușor Alice. Nici să nu spui așa ceva...

Maria Valéria, care vorbise puțin tot timpul prînzului, a observat:

— Toată lumea știe, mătușă Bibiana, că în casa asta tot dumneata ai să comanzi.

Winter a întors capul spre fata ce ședea lîngă el. Avea o simpatie deosebită pentru tînăra aceea pe care toți o socoteau urîtă, dar căreia el îi găsea un farmec tainic și puțin aspru, mult mai atrăgător, după gustul lui, decît „drăgălășenia" comună a Alicei. De cîte ori o vedea, atît de înaltă, încordată și zveltă, cu fața prelungă, ochii mari și negri puțin ieșiți din orbite, nasul lung și subțire, gura mare cu o expresie ușor sardonică — nu se putea împiedica să nu facă o comparație: „lungă și ascuțită ca o

lance". Pînă şi vocea Mariei Valéria avea ceva contondent. În mai multe ocazii, cu gîndul de-a o cunoaşte mai bine, Winter încercase s-o îndemne la confidenţe, deoarece bănuia că existau în făptura aceea mai multe lucruri decît dezvăluiau gesturile şi cuvintele ei. Dar nu izbutise să spargă acel soi de armură de gheaţă care o învăluia pe cea de-a doua fiică a lui Florêncio Terra. La douăzeci şi patru de ani, Maria Valéria avea mintal aproape vîrsta Bibianei. Cînd se întîlneau cele două femei, Winter se distra să le urmărească. Era evident că între amîndouă exista o anume răceală, căreia oamenii din Provincie îi spuneau încăpăţînare. Erau — compara medicul — două personalităţi de cremene, care atunci cînd se izbesc una de alta scot scîntei. Totuşi el era sigur că, la nevoie, oricare din cele două femei ar fi în stare de cele mai mari sacrificii pentru cealaltă.

Bibiana i-a aruncat o privire dură nepoatei, dar nu a spus nimic. Cînd a venit cafeaua, Rezende şi-a aprins o ţigară, iar Florêncio şi Carl Winter au început să şi le răsucească pe ale lor. Licurgo s-a apropiat de fereastră şi s-a uitat în curtea unde sclavii mîncau aşezaţi pe jos, sub copaci, ori pe treptele ce duceau la uşa bucătăriei. Erau bărbaţi, femei, copii şi bătrîni, toţi desculţi şi în zdrenţe. Unii ţineau în mîini cutii de tablă sau crătiţi vechi pline cu orez şi fasole; alţii îşi înfigeau dinţii în cotlete, smulgîndu-le pielița, în timp ce vreo patru sau cinci umblau de colo-colo, sugînd portocale şi pere pergamute. Mîncau într-o tăcere impresionantă, şi peste părul creţ şi pălăriile de pai, peste obrajii, mîinile, gambele şi picioarele negricioase crăpate de frig, strălucea soarele luminos şi călduţ de iunie. Licurgo şi-a imaginat mutra pe care o vor face sclavii deseară cînd îşi vor primi, în salonul cel mare al Conacului, titlul de eliberare. Îi era milă de bieţii oameni, dar recunoştea că nu întotdeauna avusese suficientă răbdare ca să-i trateze cu blîndeţe. Nu rareori fusese obligat să-i bată cu biciul pe negrii care nu-i arătaseră destul respect. Dar făcuse asta de la om la om, fără ca niciodată, chiar niciodată, să pună pe altul să biciuiască vreun sclav.

Aprinzîndu-şi ţigara oferită de Toríbio, Juvenal a spus:

— Tare aş vrea să ştiu cine o să vină azi la serbare, aici, la Conac, şi cine o să se ducă la balul de la Palat...

Licurgo a auzit cuvintele vărului său şi a plecat de la fereastră.

— Cel care o să vină azi aici, a spus, apropiindu-se de el, va trebui să aibă şira spinării dreaptă. Cine intră în casa asta rămîne însemnat de alde Amaral pentru tot restul vieţii.

— Mi-e teamă că n-o să vină nimeni, a mărturisit Bibiana. După ce s-a răspîndit ştirea că bătrînul va pune să fie atacat Conacul, multora s-ar putea să le fie frică...

— Păi, cei fricoşi nici să nu vină! a exclamat Licurgo. Aici avem nevoie doar de oameni curajoşi şi de opinie. La nevoie, facem dansul cu personalul din casă şi cu negrii.

Juvenal a pufăit cu plăcere din ţigară şi, privind cu intenţie la Maria Valéria, a murmurat:

— Cunosc eu un tînăr care o să vină...

Ceilalţi au rîs, pentru că ştiau la cine se referea. José Lírio, aşa-numitul Liroca, era mort după Maria Valéria, care nutrea pentru el o repulsie de neînfrînt. Şi, ceea ce făcea situaţia încă şi mai caraghioasă, era faptul că băiatul era mai scund şi mai tînăr decît iubita lui.

— Dacă ştii, spune! l-a provocat Maria Valéria.

O împunsătură de lance, şi-a spus Winter, aprinzîndu-şi ţigara şi privind-o îngîndurat pe Bibiana.

— Îţi aminteşti, a întrebat-o el, cînd într-o zi, cu mult timp în urmă, chiar în încăperea asta, am spus că Santa Fé va progresa şi va avea multe din binefacerile unui oraş mare?

— Eu nu uit niciodată nimic, domnule doctor.

— Aşa e. Nu m-am înşelat. Azi avem felinare pe străzi, numere la case, poştă regulată...

Curgo l-a întrerupt:

— Poştă regulată, da, care ar trebui să sosească o dată pe săptămînă, dar vine totdeauna cu o întîrziere de două săptămîni, cînd vine... Minunăţiile monarhiei!

Fără să facă deloc caz de întrerupere, medicul a continuat:

— Avem un mic teatru, un telegraf...

— Şi bordeluri, a adăugat Bibiana acru.

Pe drumul către dealul unde se afla cimitirul erau vreo două colibe în care locuiau cîteva mulatre. Se spunea că pînă şi bărbaţii însuraţi le frecventau pe ordinarele acelea.

Winter a rîs scurt şi sec.

— Ce vrei? E cea mai veche profesie.

— O neruşinare, asta e, a replicat bătrîna. Aruncînd-i o privire piezişă nepotului ei şi coborînd vocea, a adăugat: Unii bărbaţi n-au nevoie să le viziteze pe neruşinatele astea, fiindcă-şi au ibovnicele chiar în casă.

Licurgo a avut impresia dezagreabilă de a fi fost pălmuit de bunica în public. L-a apucat brusc o furnicătură fierbinte în tot corpul şi s-a uitat automat la logodnica lui, care stătea de vorbă încet cu tatăl ei şi părea să nu fi auzit cuvintele bătrînei.

Maria Valéria s-a ridicat de la masă, s-a apropiat de fereastra dinspre strada Zdrenţăroşilor şi a privit distrată casa văruită de peste drum, în faţa căreia un copil se zbenguia cu un căţel. Descumpănită de observaţia *donei* Bibiana, a vrut să se îndepărteze de grup, pentru ca nimeni să nu-i citească pe faţă că ştie de legătura lui Licurgo cu Ismália. În tot timpul prînzului se străduise să nu se uite la vărul ei. Că îl plăcea era un adevăr pe care nu-l accepta decît cu împotrivire. Ar muri de ruşine dacă s-ar găsi cineva s-o suspecteze de aceste sentimente, pe care în zadar încerca să şi le ascundă, chiar sieşi. Temîndu-se să nu se trădeze, îl trata unori pe Curgo cu asprime, dîndu-le adeseori celorlalţi impresia că nu-l putea suferi. Întotdeauna însă cînd îl vedea sau îi auzea vocea era foarte tulburată, i se usca gîtlejul, îi tremurau mîinile, îi bătea inima nebuneşte. În trufia ei, se enerva, fiindcă îi fusese totdeauna plăcut gîndul că e diferită de celelalte fete, prea preocupate numai de „prostiile amorului". Maria Valéria era foarte sensibilă la bîrfele din tîrg, deşi declarase că nu le dă nici cea mai mică importanţă. Bîrfitorii erau numiţi „limbi ascuţite". Ar fi îngrozitor dacă ar începe să

murmure: „Ştiţi? Maria Valéria e îndrăgostită de logodnicul surorii ei".

Cu fruntea sprijinită de geam, cu ochii pironiţi în stradă, auzea acum în minte voci care repetau asemenea cuvinte. Şi „limbile ascuţite" aveau feţe cunoscute: erau bărbaţii care beau rachiu de trestie şi povesteau întîmplări deşuchiate în prăvălia lui Schultz şi în Casa Sol; apoi femeile care se întîlneau la ieşirea de la liturghie şi îşi încredinţau în şoaptă mici secrete: „Am auzit că Maria Valéria e topită după Curgo. Cine ar fi zis? Nu poţi să mai ai încredere în mironosiţele astea..." Numai la gîndul unor asemenea lucruri i se înroşeau urechile, i se îmbujorau obrajii, şi pînă şi respiraţia i se îngreuna, ca şi cum ar fi obosit după un efort fizic.

— Aşa e, domnule doctor, spunea Bibiana. Rămîneţi cu progresul dumneavoastră. Pe mine, lăsaţi-mă cu vechiturile mele.

Rezende se plimba prin odaie, cu paşi repezi şi agitaţi, lansînd în aer fumul albăstrui al ţigării de foi. Deodată, s-a oprit lîngă Curgo, l-a apucat de un nasture de la haină, ca şi cum ar fi vrut să i-l smulgă, şi a spus:

— Trebuie să mă întorc la redacţie. Pregătesc un număr special din *Democratul* pentru mîine. Monarhiştii or să moară de invidie. Am început deja să scriu despre serbarea noastră.

— Serbarea de astă-seară? s-a mirat Bibiana.

— De ce nu? Nu e greu de închipuit ce-o să se întîmple. Nu uitaţi că sîntem în 1884. Jurnalismul modern se deosebeşte de cel vechi în special prin viteza cu care transmite ştirile.

Bătrîna a clătinat încet din cap, murmurînd: „Unde s-a mai pomenit aşa ceva?" Rezende i-a sărutat mîna:

— Vă mulţumesc foarte mult pentru prînz, a spus. A fost un ospăţ demn de un nabab. A făcut un gest larg. Pe curînd tuturor! Curgo, pe la patru am să fiu aici în veşminte roşii de maur, ei? O să-i nimicim pe creştini şi o să impunem lumii Imperiul Semilunii. Trăiască Republica!

S-a repezit în vestibul, însoţit de Juvenal care, cu ochii deja îngreunaţi de somn, se gîndea la siestă.

— E cam ţicnit, a comentat Bibiana, zîmbind. Şi pe urmă, cu ton schimbat: Doar că nu ştiu de ce voi, copii, faceţi pe maurii, şi nu pe creştinii.

— Fiindcă roşul reprezintă revolta, *dona* Bibiana, a explicat Winter, revoluţia, şi mai este şi culoarea tinereţii, nu-i aşa, Curgo?

— Nu. Sîntem mauri pentru că ai lui Amaral sînt creştini.

Bibiana s-a uitat la nepotul ei, tresărind.

— N-o să fie o luptă adevărată, nu-i aşa? Nu vreau să păţiţi ceva.

Licurgo a ridicat din umeri.

— Sîntem pregătiţi pentru orice.

Florêncio se uita la Maria Valéria, care încă mai stătea în picioare la fereastră. Avea pentru copiii săi o afecţiune profundă, deşi nu ştia să şi-o manifeste în gesturi şi vorbe tandre. O admira pe Maria Valéria; ea era cea care, după moartea mamei, se ocupa de casă. Avea curaj, bun-simţ şi spirit practic, nu se preocupa de rochii sau podoabe, şi nu era din cele care-şi petrec tot timpul în faţa oglinzii, gîndindu-se la petreceri şi curtezani. Ştia să facă brînză, prăjituri şi pîine; era o bucătăreasă de prima clasă şi moştenise mîinile dibace ale mamei, fiind poate cea mai bună dantelăreasă din Santa Fé. Cînd lucra cu igliţa, pe Florêncio îl distra să privească mişcarea degetelor ei. Alice era altfel... Florêncio simţea pentru ea o afecţiune amestecată cu părere de rău. Întotdeauna o găsise mai puţin independentă şi curajoasă decît cealaltă. Părea să fie una din fetele care au permanent nevoie de ocrotire, care s-au născut ca să trăiască în umbra unui bărbat — tată, frate sau soţ. Cît despre Juvenal, era fără îndoială cel mai vesel şi mai nepăsător din toată familia. Uneori Florêncio se întreba de unde o fi moştenit băiatul firea asta. Privea viaţa fără pesimism, îi plăceau petrecerile, era glumeţ şi spunea întruna că n-o să se însoare niciodată, fiindcă nu e el bărbatul pe care să-l mulţumească o singură femeie toată viaţa. Florêncio şi-a amintit că odată venise acasă abătut şi le povestise copiilor cît de mult îl decepţionase un om pe care pînă

atunci îl socotise prieten adevărat. Alice l-a privit cu o expresie de părere de rău. Maria Valéria, ocupată cu prepararea cinei, nu a rostit nici un cuvînt. Dar Juvenal, zîmbind și ridicînd din umeri, a spus: „Cuțit care nu taie, pană care nu scrie, prieten care nu folosește, dacă se pierde, pagubă-n ciuperci". E bine să ai o astfel de fire, și-a zis Florêncio. Suferi mai puțin.

— E un obicei portughez, spunea Curgo bunicii, care îl întrebase despre originile acestor *cavalhadas*. Azorienii l-au adus încoace.

— Dar vine de demult, a adăugat doctorul Winter. Și a început o disertație despre regatul vizigoților, citînd nume precum Pelagio, Hermengarda, Roderico, Vamba...

Neamțul ăsta pe toate le știe, și-a spus Florêncio. Poate că e singura persoană care cunoștea ce se petrecuse între Bolívar și soția lui la Porto Alegre, pe vremea holerei. Era convins că, puțin înainte de a fi asasinat de oamenii lui Bento Amaral, Boli îi încredințase lui Winter taina sa.

Dar medicul își ținuse gura. După ziua cînd Florêncio dăduse fuga la Conac auzind focuri de armă și se dusese apoi să ridice din mijlocul străzii trupul însîngerat al vărului său — după ziua aceea groaznică nu mai abordaseră niciodată acest subiect. Mai bine să nu atingi rana. Mai bine să uiți... Pe de altă parte totul, acolo la Conac, îi amintea de Luzia, de Bolívar și de anii dificili care urmaseră căsătoriei lor dezastruoase. Florêncio nu putea să uite că Bolívar devenise atît de indiferent față de el, că ajunsese să-l trateze ca pe un străin. Asta era una din marile tristeți ale vieții sale. Alta din amărăciunile lui era faptul că niciodată nu putuse oferi familiei sale o viață de confort și îndestulare. Pierdea bani în toate afacerile în care se vîra. Era vorba pur și simplu de lipsă de noroc, fiindcă nu juca, nu bea, nu fusese niciodată afemeiat; sărea din pat o dată cu răsăritul soarelui și o dată cu apusul se culca. Nu refuza nici o muncă, și Dumnezeu îi era martor cît își iubea familia și cît de mult dorea să o facă fericită. De cîte ori își amintea de răposata nevastă-sa îl apuca un dor încărcat de remușcare: remușcarea de a nu-i fi putut da o

viață mai bună. Din ziua cînd se căsătoriseră pînă în ziua cînd au depus-o în sicriu, înfășurată într-un lințoliu cusut de propriile ei fiice, Ondina lucrase fără încetare, gătind, spălînd și călcînd rufe, dereticînd prin casă, îngrijindu-și copiii și bărbatul și, pe deasupra — sărăcuța! — făcînd dantelă pentru vînzare. Și niciodată nu se plînsese de nimic.

Florêncio s-a uitat la Curgo, care discuta animat cu doctorul Winter. Băiatul era încăpățînat ca toți cei din neamul Terra, și focos ca bunicul. Peste cîteva săptămîni îi va fi ginere. Florêncio aprobase logodna, dar nu făcuse nimic ca să o încurajeze; nu voia să dea motiv să se spună că alergase după o partidă bogată pentru fiica sa. Voia — asta da — s-o vadă fericită, așa cum merita. Dar, din păcate, cei doi își vor începe viața de însurăței cu o piedică foarte serioasă. Curgo avea o ibovnică. Se zicea că era foarte înflăcărat. Florêncio nu credea că băiatul o s-o părăsească pe mulatră. Cunoștea zeci de cazuri asemănătoare; durau aproape întotdeauna toată viața. Se gîndise la început să vorbească deschis cu viitorul său ginere, dar renunțase, temîndu-se de un conflict. Licurgo avea sîngele fierbinte și detesta să i se dea sfaturi. Cum o vrea Dumnezeu!

Doctorul Winter s-a sculat în picioare, a ridicat brațele, întinzîndu-se, și a spus:

— Bun, mă duc să joc rolul cățelului slab care și-a umplut burta și acum pleacă dînd din coadă.

Și-a luat rămas-bun și a ieșit. Bibiana l-a însoțit din ochi și, înainte de a-l vedea dispărînd, i-a strigat:

— Veniți deseară la petrecere?

Medicul s-a întors și a răspuns:

— Bineînțeles. Găsiți că am mutră de slugoi al lui Amaral?

Bătrîna a plescăit din limbă.

— Ehei! Mare-i grădina lui Dumnezeu.

— *Argumentum ad ignorantiam*[1]! a exclamat medicul. Și a plecat.

---

[1] Argument față de ignoranță (lat.).

Bibiana a început să rîdă cu rîsul ei gutural și lent.

— Doctorul ăsta Winter mereu ne-mpunge cu nemțeasca lui! Pe urmă s-a uitat la nepot, care stătea de vorbă cu logodnica, și i-a spus: Du-te de-ți fă siesta, băiete.

Licurgo s-a încruntat, contrariat. Nu-i era deloc plăcut să primească ordine de la bunica în fața verișoarelor.

— Nu mi-e somn, a răspuns el, cu o încăpățînare care-i ascuțea vocea.

— Du-te, a stăruit bunica. Trebuie să te odihnești puțin. Z ua o să fie grea și lungă. Logodnica ta n-o să spună nimic, nu-i așa, Alice?

— Nu, mătușică.

— Vezi bine. Du-te!

Curgo strîngea în dinți țigara acum stinsă. Deodată, și-a dat seama că siesta ar fi un pretext bun ca să părăsească sufrageria; îi era greu să întrețină o conversație cu logodnica sa.

— Bine. Cu voia voastră, a tuturor, pe deseară!

— Pe deseară, a spus Alice.

Maria Valéria nu s-a uitat la vărul ei.

După ce Licurgo s-a retras, Florêncio s-a ridicat în picioare.

— Plecăm și noi.

Bibiana a înălțat mîna:

— Mai rămîneți puțin.

— Nu te duci și dumneata să te culci?

— Dorm eu vreodată după-amiaza?

Florêncio n-a răspuns. Știa că, zilnic, după masa de prînz, bătrîna lua un ziar, își punea ochelarii pe nas, se așeza în balansoar și începea să citească și să se lupte cu somnul, cu pleoapele grele și pe jumătate închise, dar totuși încăpățînîndu-se să-și țină ochii deschiși. La sfîrșit, înfrîntă, scăpa ziarul din mînă și, cu capul în piept, dormea adînc. Se trezea după o jumătate de oră tresărind, clipea buimăcită, își mișca buzele și plescăia din limbă ca și cum ar fi gustat ceva și, dacă vedea lume prin apropiere, încerca să mascheze, spunînd:

— Mai-mai să adorm...

Florêncio o privea acum, nedecis.

— Ia loc, a poruncit ea. Şi voi, fetelor. Avem ceva de discutat.

Tatăl şi fiicele s-au conformat.

— Spuneţi, a întrebat Bibiana care stătea aşezată tot în capul mesei, cînd vă hotărîţi să vă mutaţi la Conac?

O clipă, Florêncio a rămas mut. Pe urmă, fără să se uite la mătuşă-sa, a murmurat:

— Ţi-am spus de mai multe ori că nu mi se pare potrivit.

— Nu e potrivit ca cineva să fure, să ucidă, să spună minciuni, să ia nevasta altuia.

— Dacă mă întrebi pe mine, mătuşică, a intervenit Maria Valéria, sînt de părerea tăicuţului. Nu e potrivit.

— Nimeni nu ţi-a cerut părerea.

— Dar eu mi-am dat-o.

— Ce ţi-a venit, fata mea? a dojenit-o Florêncio blînd.

Bibiana a privit-o cu ciudă. Oricît de mult ar fi iritat-o Maria Valéria, nu se putea împiedica să n-o admire. Îi plăceau oamenii deschişi şi expeditivi.

— Uitaţi care e situaţia, a continuat bătrîna, calm. Casa este mare cît un ţarc de vite şi totuşi stă, ca să spunem aşa, goală. Voi locuiţi într-un bordei vechi, umed, fără geamuri nici ferestre, cu acoperişul plin de găuri. Şi mai plătiţi şi atîta chirie. Asta-i ceva care nu e potrivit.

Florêncio clătina din cap în semn că nu, sugînd din ţigară destul de timid, fiindcă nu se obişnuise încă să fumeze în faţa mătuşii.

— Totu-i în ordine, a fost el le acord. Dar s-ar putea spune că o să trăim pe spinarea dumitale şi a lui Curgo.

— Lasă-i să spună. Nu-i adevărat. S-a uitat la Alice şi a zîmbit. Cazul tău e gata rezolvat, nu-i aşa, fata mea? I-a făcut cu ochiul, cu un semn din cap către Florêncio şi Maria Valéria. Lasă-i pe încăpăţînaţii ăştia bătrîni să rămînă singuri în cocioaba lor. Odată tot or să se predea şi ei, nu-i aşa?

S-a sculat, spunînd:

— Bine. Acum puteți pleca.

Florêncio i-a sărutat mîna bătrînei și a pornit șchiopătînd spre ușa care dădea în stradă.

Alice a sărutat-o pe mătușă pe amîndoi obrajii, dar Maria Valéria s-a mulțumit să-i strîngă vîrful degetelor. Cînd, împreună cu tatăl lor, fetele ajunseseră în vestibul, Bibiana le-a strigat:

— Veniți îndată ce se înserează! Vreau să mă ajutați să primesc musafirii.

A căzut pe gînduri lîngă masă... A auzit cum s-a închis ușa. Știa că voia ceva, dar nu-și aducea aminte ce anume. Cîteva secunde, a avut o senzație amețitoare de gol în cap. Deodată, și-a amintit.

— Lindóia! a strigat. Iar cînd a apărut negresa, i-a cerut ziarul.

Sclava i-a adus ultimul număr din *Democratul*, pe care Bibiana și l-a pus sub braț; cu pași înceți, s-a îndreptat spre scară și a început să urce agale, gîndindu-se cum se va descurca atunci cînd va fi prea bătrînă pentru atîtea trepte. Erau trei soluții. Ori rămînea sus și nu mai cobora niciodată; ori se muta la parter și nu mai urca niciodată; ori va cere ca doi negri s-o poarte în brațe de cîte ori va avea nevoie să urce. Dar nici una din cele trei soluții nu-i convenea! Cel mai bine ar fi poate să moară. Așa rămînea întinsă în coșciug, liniștită, sub pămînt; nu trebuia să mai urce nici o scară și nu incomoda pe nimeni... Gata!

6

Puțin înainte de ora patru după-amiază, cu o țigară de foi între dinți, Toríbio Rezende s-a năpustit dramatic în Conac, îmbrăcat în haine roșii de maur, speriind-o zdravăn pe sclava care venise să-i deschidă. Din doi pași a ajuns sus în vestibul și, smulgînd spada din teacă, s-a repezit la etaj și a făcut ceva ce nu

ar fi îndrăznit în condiții normale — adică, dacă ar fi fost o zi ca oricare alta, dacă ar fi purtat costumul negru de duminică și ar fi avut gîtul înțepenit într-un guler tare: a intrat în odaia lui Licurgo fără să bată. A deschis brusc ușa și, ridicînd spada, a urlat:

— Alah! Alah! Alah! Sînge! Vreau mult sînge!

S-a oprit în fața prietenului său care, îmbrăcat ca și el în veșminte de maur, ședea pe pat, într-o atitudine de profundă descurajare. Toríbio a lăsat în jos mîna cu sabia, s-a încruntat și a întrebat:

— Ce-i cu tine, băiete?

Curgo și-a ridicat spre el ochii nefericiți.

— Ce oră e?

Toríbio nu a răspuns imediat. Gîfîind încă de alergătura pe scări, încerca să-și vîre la loc arma în teacă, ceea ce s-a dovedit a fi destul de dificil. Pe urmă, privindu-și prietenul în față, a spus:

— Aproape patru. Dar ce s-a întîmplat?

Curgo s-a sculat încet. În hainele acelea țipătoare, cu turbanul de catifea pe cap, părea mult mai înalt și mai corpolent decît era de fapt. Purta bluză și pantaloni bufanți de saten roșu, cizme din piele neagră foarte lustruite, și pinteni de argint.

Prinsă pe turban sclipea o semilună de argint; iar în partea stîngă a bluzei, ca pentru a-i indica inamicului locul inimii, se vedea altă semilună, mai mare, brodată cu fir de argint.

Mîna lui Curgo se crispa pe mînerul iataganului (din lemn, făcut de Tuta tîmplarul), care îi atîrna de centironul de piele lîngă revolverul cu plăsele de sidef.

— Niciodată nu mi-am închipuit că am să fiu atît de caraghios în costumul ăsta, a mîrîit el, lăsînd ochii în jos. Cînd m-am privit în oglindă, mi s-a făcut rușine...

— Hai, nu fi prost!

— Păi, să știi că mă simt ca un prost, îmbrăcat așa cum mă vezi. N-am curaj să ies pe stradă.

Toríbio și-a încrucișat brațele, a tras un fum și l-a privit pe amicul său cu o privire pe jumătate nerăbdătoare, pe jumătate

ironică. Nu-i de mirare că Licurgo simte așa ceva, și-a spus. Părea o trăsătură a familiei Terra faptul că detestau orice ostentație și atitudine teatrală. Nu le plăceau persoanele „care ieșeau în față"; erau oameni uscați, prozaici și rezervați, trăiau, ca să spunem așa, în umbră, căutînd să nu atragă atenția asupra lor. Licurgo nici nu era dintre cei mai răi. Florêncio, da, el își exagera maniile.

— Sînt ca o paiață... Și cînd mă gîndesc că trebuie să încalec și să apar în fața a sute de persoane!

Avea oroare de ridicol. Găsea că viața reală e foarte diferită de imitația ei, prezentată în romane și piese de teatru. Niciodată nu avusese răbdare să citească o carte pînă la capăt. Îmboldit de Toríbio, începuse cîteva romane de autori celebri ca José de Alencar[1] și Bernardo Guimarães[2]; dar nu reușise să treacă de pagina cincizeci. I se părea o copilărie să-și piardă timpul cu poveștile unor oameni care nu existaseră în realitate și care, în plus, gîndeau, făceau și spuneau lucruri pe care un om cu mintea întreagă nu le gîndește, nu le spune și nici nu le face. Din toate romanele pe care le începuse, nu i se păruse nici unul mai absurd ca *Guarani*. Unde s-a mai pomenit un băștinaș din topor ca Peri vorbind frumos și întortocheat ca un avocat sau un deputat?

Travestit în maur, Licurgo se simțea acum nevorosimil și grotesc ca un personaj de roman. Văzuse multe *cavalhadas* în viața sa. Le aprecia ca pe un joc, dar întotdeauna refuzase să participe la ele din cauza „maimuțărelii cu hainele". De astă dată însă cedase la insistențele lui Toríbio și ale altor prieteni, îndemnat și de caracterul excepțional al festivităților.

---

[1] Om politic și ilustru romancier brazilian (1829-1877). În romanele lui a zugrăvit natura tropicelor și viața populațiilor autohtone din Brazilia, cu trăsături de neuitat. *Guarani* este cel mai popular din romanele sale, a cărui acțiune se desfășoară în Rio de Janeiro, în vremea colonizării.

[2] Poet și romancier brazilian (1827-1884), autor al binecunoscutului roman *Sclava Isaura*. Romanele sale, scrise într-un limbaj simplu, dezvăluie remarcabile calități de observator și oferă tablouri interesante despre viața și obiceiurile din teritoriul brazilian.

— Mie-mi plac atît de mult costumația și culoarea asta, a mărturisit Toríbio vehement, că dacă aș putea aș umbla numai îmbrăcat așa...

— Fiecare cu gustul său, nu crezi?

— Bun, dar acum e prea tîrziu ca să mai dai înapoi. Plecăm. Nu uita că mai sînt zece îmbrăcați ca noi. Și alți doisprezece în albastru, cu panașuri pe cap.

L-a luat pe prietenul său de braț, căutînd să-l tîrască afară din cameră.

— Pe urmă, dragul meu, amintește-ți că asemenea *cavalhadas* sînt tradiționale în provincia asta. Înaintea ta, bunicii tăi au umblat îmbrăcați la fel, și nu-mi spune acum că ești mai bun și mai respectabil decît ei.

Curgo a luat în silă spada care-i aparținuse bunicului și și-a prins-o la brîu. A oftat și s-a mai postat o dată în fața oglinzii din camera de baie. Cel mai nesuferit era turbanul femeiesc care îi încununa fața arsă de soare, într-un contrast ridicol cu mustața neagră. Părea chiar un turc. Și-a imaginat mutra anumitor persoane din Santa Fé care vor fi prezente la serbare. Le-a văzut șușotind și rîzînd într-ascuns la trecerea lui. I-a venit poftă să se repeadă la ele și să le tragă niște ghionți în șale. Canaliile!

—. Curaj, băiete! a exclamat Toríbio.

— Nu-i vorba de curaj...

Curgo se uita la chipul din oglindă ca la un străin, ba chiar un străin pe care nu-l simpatiza deloc. A făcut stînga împrejur și a bîiguit:

— N-am încotro. Haidem!

Au ieșit din odaie și au coborît scara, zdrăngănindu-și spadele și pintenii.

Au găsit-o pe Bibiana în salon, așezată în balansoar. S-au oprit în fața ei, ca pentru o trecere în revistă. Toríbio și-a scos respectuos țigara din gură și a ascuns-o în căușul mîinii. Într-adevăr, expresia feței lui echivala cu o întrebare copilărească: „Sînt frumos?" Curgo în schimb era taciturn: se simțea ca un puști care a făcut o năzbîtie și așteaptă acum dojana tatălui său. Cîteva secunde cei doi au stat în fața bătrînei, tăcuți,

aşteptînd. Bibiana i-a privit critic şi pe urmă, cu o strălucire maliţioasă în ochi, a spus:

— Parcă aţi fi două paiaţe.

Curgo a întors capul spre prietenul său şi a vociferat:

— Ce ţi-am spus eu?

În clipa aceea, Fanfara Santa Cecilia a început să cînte un marş. Cu paşi mari, Curgo s-a apropiat de fereastră şi a privit afară. Sub cerul fără nori, de un albastru intens, piaţa scînteia în soare, într-o mobilitate colorată de caleidoscop. Sufla o briză rece, aerul era transparent şi înţepător. Lipite de nişte fire suspendate între stîlpii felinarelor şi copaci, fîlfîiau steguleţe triunghiulare albastre, verzi, galbene şi albe. De crengile smochinului atîrnau ghirlande de flori artificiale. Lumina se reflecta în faţadele albe ale caselor, făcea să scînteieze geamurile şi instrumentele fanfarei — ceea ce accentua iluminatul festiv. În faţa bisericii se înălţa un chioşc rustic, împodobit şi el cu steaguri şi flori, şi în care luaseră deja loc parohul şi autorităţile municipale cu familiile lor. De-a lungul celor patru laturi ale arenei dreptunghiulare unde urmau să se desfăşoare luptele dintre mauri şi creştini, bărbaţi, femei şi copii, aproape toţi în haine de sărbătoare, şedeau pe bănci sau scaune aduse de acasă. Stindardul creştinilor fîlfîia în vînt, înfipt în faţa tribunei principale. „Cetatea" maurilor, avînd la unul din colţuri steagul roşu cu semiluna, nu era altceva decît o platformă pătrată alcătuită din scînduri de lemn sprijinite pe stîlpi de cărămidă, în faţa smochinului.

Estrada pe care muzicanţii îşi dădeau sufletul cîntînd marşul marţial se afla lîngă arena dinspre Conac.

Licurgo a contemplat cîteva secunde veselul tablou. Porumbeii zburau în jurul clopotniţei de la Catedrală. Vîntul care agita steguleţele mirosea a cîmp. (Oare de ce n-a sosit încă Ismália?)

— Nu veniţi la serbare? a întrebat Toríbio.

— Am să asist de aici, de la fereastră. Vin şi fetele lui Florêncio. E mai bine decît să stăm în înghesuială, cu soarele bătîndu-ne în cap.

Toríbio a atins umărul prietenului său.

— Haidem!

Curgo s-a întors și a răspuns:

— Haidem, pînă nu mă răzgîndesc. Binecuvîntarea! s-a rugat, sărutîndu-i mîna bunicii.

— Dumnezeu să te binecuvînteze. Și să fiți cuminți. Să nu faceți vreo prostie. Amintiți-vă că-i joacă, nu război adevărat.

Cînd l-a văzut pe Licurgo îndepărtîndu-se, cu spada și pistolul la brîu, Bibiana Terra Cambará a avut o presimțire rea. Și-a amintit de momentul cînd, cu patruzeci și opt de ani în urmă, își luase rămas-bun de la bărbatul ei care se ducea să atace căsoaia familiei Amaral (Frige-mi un cîrnat, că vin repede înapoi, scumpa mea!) În mintea ei, chipul lui Rodrigo s-a contopit cu al lui Bolívar, care traversa strada cu pistolul în mînă, țipînd ca un bezmetic...

— Licurgo! a strigat ea.

Băiatul s-a oprit și s-a întors.

În clipa aceea, Bibiana a avut impresia că nepotul ei e un amestec de Pedro Terra, căpitanul Rodrigo și Bolívar. Era un război în joacă, da, dar din el făceau parte bărbați, arme, cai și primejdii. Orice se putea întîmpla. Cambará bărbat nu moare în pat, O căzătură a calului... O împunsătură de lance pe care i-ar da-o cineva fără să vrea... sau intenționat, fiindcă un Amaral e în stare de orice...

— Ce e. bunico?

— Nimic. Du-te cu Dumnezeu.

Licurgo s-a dus. Bibianei i-a răsunat mult timp în cap ecoul propriilor ei cuvinte. Du-te cu Dumnezeu. Se duceau cu Dumnezeu. Unii se înapoiau neatinși. Alții reveneau schilodiți, ca bietul Florêncio. Alții nu se mai întorceau deloc, ca Fandango al Doilea. Folosea la ceva să spună „Du-te cu Dumnezeu"? Doamne iartă-mă...

A rămas nemișcată, îndurînd nu numai momentul acela, ci nenumărate alte momente negre din trecut, în care își luase rămas-bun de la ființe dragi ce plecau la război, în călătorii

lungi, sau părăseau casa într-un coșciug cu destinația cimitirului...

Pe stradă, la soare, Licurgo a avut impresia că sînt și mai țipătoare culorile veșmintelor lui. Se simțea tulburat ca și cum ar fi defilat gol pușcă printre spectatorii aceia.

Camarazii, ceilalți zece mauri, stăteau gata călare pe cai, în fața Conacului. Cinci dintre ei erau membri ai Clubului Republican; ceilalți cinci aparțineau partidelor Liberal și Conservator, comisia de organizare a Festivităților găsind potrivit „să amestece turmele" ca să evite degenerarea acelor *cavalhadas* într-un conflict politic.

Văzîndu-i pe toți îmbrăcați în roșu, unii chiar cu paiete la turban, Licurgo s-a mai împăcat puțin cu situația.

A durat cîtva timp pînă l-au făcut pe Toríbio să încalece. În afară de faptul că era un călăreț prost, mai avea și picioarele scurte, iar spada mare pe care o purta la brîu îi împiedica mișcările. Doi camarazi i-au ținut picioarele și l-au ridicat în șa, schimbînd între ei zîmbete malițioase, fiindcă pentru *gauchos* nici un bărbat nu e demn de numele acesta dacă nu este și un bun călăreț... Curgo găsea că ar fi fost mai bine dacă Toríbio renunța să participe la *cavalhadas*; era sigur că prietenul său se va face de rîs și asta îl îngrijora.

7

O bătaie de tobă mare, al cărei ecou a răsunat în piață ca o ghiulea de tun, a pus capăt marșului, ceea ce nu l-a împiedicat pe pistonist, distrat, să mai scoată două note, care au urcat rătăcite în văzduh, provocînd rîsete în rîndul publicului.

Clopotul bisericii a bătut încet de trei ori. Era semnalul convenit pentru începerea turnirului.

Licurgo a strigat:

— Să mergem, oameni buni!

În trapul cailor, maurii s-au îndreptat către patrulaterul ce dădea spre biserică, fiindcă pe acolo urmau să intre în arenă. Ţinînd în mîna stîngă hăţurile şi cu dreapta împungînd înainte cu lancea, Licurgo a deschis marşul. Simţea pe obraji focul ruşinii, sudoarea începea să i se prelingă pe frunte şi ochii îi erau aproape orbiţi. (Cine o fi „glumeţul" care, de la fereastra unei case, de partea cealaltă a pieţei, focaliza asupra lui reflexul orbitor al unei oglinzi? Cîinele! Ar merita un glonţ!) Curgo nu distingea limpede oamenii: vedea pete, siluete, obraji mobili dar fără fizionomie... Trecînd prin dreptul tribunei principale, a zărit silueta neagră a preotului. Ţinea capul sus, ochii la nivelul acoperişurilor din faţă. Au început aplauzele, mai întîi timide, pe urmă mai puternice şi legate. Fanfara a atacat un nou marş — *Cavaleria Zdrenţăroşilor* — datorat lui Joca Paz, trombonistul. În cadenţa vibrantă a muzicii, Curgo, fără să vrea, a simţit un fior de entuziasm, un soi de exaltare patriotică ce i-a insuflat o dorinţă nebună de acţiune războinică şi eroică. A încercat să-şi stăpînească simţămintele, care se potriveau foarte bine cu hainele maure şi i s-au părut la fel de gălăgioase şi absurde ca ele. Prostii! Era o simplă serbare, un joc; un asemenea entuziasm nu avea ce căuta aici. Dar muzica îndrăcită îi sugera chiar o şarjă a cavaleriei lui Bento Gonçalves. Iar el purta la brîu spada căpitanului Rodrigo; arma aceea participase într-adevăr la Războiul Zdrenţăroşilor! Licurgo a strîns tare lancea. Trebuie să fie plăcut să intri într-o şarjă de lăncieri, să spargi un careu inamic...

A dat pinteni calului, care şi-a transformat trapul în galop; ceilalţi călăreţi mauri l-au imitat, şi astfel, printre strigăte şi aplauze, au ajuns la „cetatea" lor, în faţa căreia s-au aliniat pe un singur rînd.

— Ce spectacol! a exclamat Toribio.

— Şi ce zi! a comentat omul de lîngă el. Parcă ar fi fost comandată. Un cer albastru şi senin!

— Şi destul de răcoare, a observat alt cavaler maur.

Curgo păstra tăcerea. O sudoare rece i se scurgea pe fața bărbierită abia cu o oră în urmă. Pieptul îi gîfîia în ritmul unei respirații emoționate, iar mîna lui încă mai strîngea lancea cu o forță pătimașă. S-a uitat la Conac și le-a văzut pe bunica, pe logodnică și pe Maria Valéria aplecate peste pervazul ferestrei. Și-a luat privirea de la casă, a oprit-o o clipă asupra tribunei principale și pe urmă a plimbat-o în jurul arenei. Vedea acum mogîldețele care se aliniau pe laturile mai lungi ale patrulaterului, cu fețele lor grotești și capetele ciudate făcute din cîrpe. Licurgo le-a numărat: cîte zece „războinici" de fiecare parte.

— Uite-i pe creștini! a exclamat cineva.

Ceea ce a văzut Licurgo la început în spatele copacilor din piață a fost o pată albăstruie și mobilă, sclipind ici și colo. În cele din urmă, Alvarino Amaral, cu panașul în vînt, a intrat în arenă în fruntea grupului său, călare pe un alezan cu un foarte frumos harnașament. Creștinii s-au postat în fața bisericii. Purtau bluze și pantaloni bufanți albastru-deschis, mantii scurte aruncate peste umărul stîng și pălării tot albastre, cu borul larg îndoit și cusut de calotă, și cu panașuri albe. Curgo observa acum ce elegant era Alvarino Amaral: avea hățurile placate cu aur, iar la dîrlogi, la căpăstru, la bici și la hamuri, filigrane de argint.

— Măscăriciul! a murmurat. Șmecherul nu pierde nici o ocazie să-și arate ostentativ averea. Argintăria din căsoaia familiei Amaral era renumită pentru abundența și varietatea ei. Argint furat, se spunea, produs al jafurilor săvîrșite în multe războaie și în numeroase locuri din Provincie și din Banda Oriental de către cîteva generații, începînd cu faimosul colonel Ricardo Amaral, trunchiul familiei.

— Ia priviți caraghioslîcul mogîldețelor ăstora, a exclamat un maur.

Caii creștinilor aveau cozile împletite și legate cu panglici albastre și albe. Lui Licurgo toate aceste podoabe i se păreau oarecum respingător de femeiești. Chiar și numai pentru asta, a

conchis el, ar merita Alvarino niște împunsături de spadă în picioarele calului.

— Frumoşi tineri! a exclamat unul dintre mauri.

— Şi ce cai! a elogiat altul.

Curgo s-a întors spre camarazii săi:

— Pregătiţi-vă. Cînd se va da semnalul, începem evoluţiile de călărie.

Cineva din tribuna autorităţilor s-a sculat în picioare. Era judecătorul. A ridicat spre cer un pistol şi a tras; arma a scuipat foc şi pocnetul ei sec a stîrnit ecou în spatele bisericii. Era semnalul.

— Haidem! a exclamat Licurgo. Mai întîi o paradă de fond.

Urmîndu-şi „campionul", maurii au făcut înconjurul arenei în galop, scoţînd strigăte războinice şi agitînd lăncile. Pe urmă, atîrnîndu-le pe acestea de inelul de la şa, au scos din teacă săbiile şi au simulat o şarjă împotriva creştinilor, oprind caii brusc şi dramatic la cîţiva metri de rîndurile inamice. Au izbucnit aplauze. Fanfara şi-a întrerupt marşul şi a început să cînte un vals, a cărui melodie îi era familiară lui Licurgo. Se numea *Dor de Rin* şi fusese compus de un colon din Nova Pomerania. S-a uitat la Toríbio şi l-a văzut agăţat de capătul şeii, gîfîind, asudat. În toate evoluţiile rămăsese mereu în urmă, provocînd rîsetele asistenţei, de unde cineva îi strigase: „Papă-lapte, dobitocule!"

Maurii au format un cerc şi şi-au strunit caii la pas, în ritmul muzicii. După un număr bun de evoluţii, Licurgo a ordonat:

— Acum, în goană spre cetate!

Maurii s-au precipitat în galop către steagul lor, ţipînd ascuţit: „hip-hip-hip-hip!" Toríbio a sosit ultimul, Curgo i-a aruncat o privire ranchiunoasă, dar avocatul, drept unic răspuns, i-a surîs candid.

Puţin înainte ca creştinii să-şi înceapă evoluţiile, s-a înălţat din asistenţă un „ah!" de admiraţie. Capetele s-au întors spre cetatea păgînilor. Din spatele smochinului a apărut, călare pe un

frumos cal alb, o prințesă cu părul blond fluturînd în vînt și fața acoperită de o mască din pînză neagră. Prințesa! Toți au observat imediat că era, ca de obicei, un bărbat îmbrăcat femeiește. Pe Floripa, prințesa creștină pe care maurii o țineau prizonieră în cetatea lor, aveau să o elibereze foarte curînd creștinii. Dar cine e mascat în Floripa? se întrebau spectatorii. Nimeni nu părea să știe exact. Cîțiva făceau presupuneri...

Unul din mauri și-a apropiat calul de al Floripei și a întrebat:

— Ce zici, duducă, o să dormim împreună la noapte, sau nu?

Dar „prințesa" păstra tăcerea. Rochia ei albă, sub razele de soare, era și ea un focar de lumină. Prin deschizătura măștii se vedeau doi ochi negri destul de speriați.

— Cum merge? a întrebat Curgo.

Răspunsul a venit cu o voce groasă și agitată:

— La naiba! Mă sufoc.

— Nu-i nimic, a replicat Curgo. Monarhiștii, vreau să spun creștinii, or să vină imediat și petrecerea se încheie. Răbdare.

Din public țîșneau rîsete, strigăte și glume adresate Floripei. Fanfara își continua valsul lent, iar contrabasul acompania: um-pa-pa... um-pa-pa... Creștinii și-au început evoluțiile. Perfect antrenați, pe caii lor cu harnașamente frumoase și țipătoare, erau „mai arătoși" decît maurii, cum spunea și Toríbio. Alvarino comanda cu eleganța unui mare senior. Cînd a trecut prin fața adversarilor, a făcut o fioritură cavalerească ținînd spada în mînă, și a zîmbit, dezgolindu-și caninul de aur care i-a scînteiat sub mustața neagră, lucind de unsori.

— Mama lui! a mîrîit Curgo.

În mijlocul arenei, creștinii își ridicau acum pușcoacele în văzduh și trăgeau. Focurile de armă au dat impresia că piața e o tigaie uriașă în care plesnesc imense floricele de porumb. Asistența a izbucnit în aplauze entuziaste.

— Tot vechiul sentimentalism popular, a comentat Toríbio adresîndu-i-se lui Licurgo. Poporul e mereu de partea dreptății și

a binelui, contra crimei și a răului, de partea îngerilor, împotriva demonilor. E firesc ca în lupta asta inima gloatei să bată de iubire pentru creștini și de ură pentru mauri. Prietene Curgo, nu ne putem aștepta la simpatia asistenței. N-avem altceva de făcut decît să ne botezăm, schimbînd semiluna cu crucea lui Hristos.

Conform regulilor jocului, Curgo l-a trimis în tabăra creștinilor pe emisarul său, Veiguinha, fiul proprietarului Casei Sol. Băiatul s-a apropiat în galop de reduta creștină și i-a strigat comandantului inamic care i-a ieșit înainte:

Preaînaltul și puternicul Mauritaniei rege,
Stăpîn pe jumătate de soare și semilună,
A binevoit în tabăra ta să mă delege
Și prin maximă severitate să-ți impună
Care este și trebuie să-i fie voința.

Restul versurilor le-a declamat strigînd cît îl ținea gura, dar vocea sa, înăbușită de muzică, mai cu seamă de contrabas, nu parvenea pînă la asistență.

Cînd Veiguinha a isprăvit, Alvarino Amaral i-a dat răspunsul său trufaș: creștinii nu se vor preda maurilor, ci vor lupta pînă la victoria finală și eliberarea Floripei. Și a declarat:

Unul singur dintre oamenii mei ar ajunge
Ca întregii păgînătăți de capăt să-i dea;
Întoarce-te și du-te să-ți pregătești oștirea
Pe care în curînd o voi învinge și creștina.

Veiguinha s-a înapoiat, în huiduieli, la cetate, ca să comunice șefului rezultatul misiunii sale.

Bătălia a început. La un semn din tribună, ambele cete s-au repezit în goana mare una contra celeilalte, țipînd sălbatic și fluturîndu-și armele în văzdUh. În mijlocul arenei și-au oprit brusc caii, aproape piept la piept, și au încrucișat lăncile cîteva secunde. Licurgo s-a trezit „luptînd" contra unui membru al Clubului Republican. Nu au schimbat cuvinte, nici zîmbete;

erau prea pătrunşi de rolurile lor ca să-şi aducă aminte că au acelaşi crez politic şi sînt prieteni.

După rapida hărţuială, amîndouă cetele s-au înapoiat la bazele lor. În cea a maurilor, Floripa aştepta, cu răbdare, aşezată acum pe un scaun, în mijlocul estradei.

Era stabilit ca un cavaler creştin să înceapă turnirele individuale. Alvarino Amaral a dat pinteni calului şi, cu lancea ridicată, a ieşit în faţă ţintind în mogîldeţe. La fiecare „om" pe care îl dădea jos, mulţimea aplauda strigînd şi bătînd din palme. La pă ce a parcurs latura dreaptă, Alvarino s-a întors spre cea stîngă, doborînd în total cincisprezece momîi. Cînd comandantul creştin şi-a reluat locul, Licurgo a ieşit şi el să străpungă cu lancea mogîldeţele una după alta, în viteză, ca şi cum ar fi fost membri ai familiei Amaral. Furia lui era atît de mare şi cutremurătoare, iar el îşi repezise calul cu atîta viteză, încît a ratat primele cinci lovituri — ceea ce a provocat rîsete în mulţime. Din ce în ce mai furios, Curgo şi-a continuat şarja, culcînd la pămînt mogîldeţele rămase, străpungînd în plus capul ultimei cu lancea şi ridicînd-o dramatic în văzduh. Asistenţa a izbucnit în aplauze puternice. Fanfara cînta un galop. Gîfîind, cu faţa lucioasă, cu transpiraţia stînjenitoare intrîndu-i în ochi, Curgo s-a înapoiat lîngă oamenii săi. Mogîldeţele au fost din nou ridicate în picioare şi turnirul a continuat, în timp ce în tribună doctorul Winter şi judecătorul, înarmaţi cu creion şi hîrtie, notau numărul de puncte acumulate de fiecare dintre membrii celor două cete. Cînd a venit rîndul lui Toríbio, bahianul s-a oprit locului pe calul său, intimidat şi cu ochii în pămînt deoarece ştia că, pentru a ţîşni în galop, va trebui să se ţină de capul şeii, ceea ce îi făcea imposibilă mînuirea lancei. Din asistenţă izbucneau strigăte: „Să iasă bahianul! Să iasă bahianul!" S-au auzit rîsete. Roşu ca racul, Rezende ridica mîna în aer, făcînd semn că nu cu gesturi frenetice. Indignat, Licurgo murmura:

— Ţi-am spus eu, Toríbio. Ar fi trebuit să-i cedezi locul lui Fandanguinho sau oricui altcuiva. Din cauza ta ne-am acoperit de ruşine.

— Nu fi prost, a replicat avocatul. Rușinea-i a mea. Uită-te la mine. Sînt liniștit, ei?

În clipa aceea s-a auzit un tropăit și din spatele smochinului a apărut un cavaler. Mascatul! au strigat voci. Era obiceiul în *cavalhadas* să existe o paiață, un cavaler mascat care făcea evoluții umoristice ca să distreze asistența în intervalele dintre turnire. De astă dată comisia de organizare a festivităților hotărîse că nu va fi nici un mascat în *cavalhada* aceea. Cine era, așadar, noul venit?

Publicul a izbucnit în rîs. Fanfara s-a oprit brusc din cîntat și muzicanții îl priveau acum zîmbind pe mascat, care purta un veston galben și, pe cap, jobenul cel vechi care aparținuse doctorului Winter; fața îi era ascunsă sub o mască grotescă de carton. Mascatul a scos din teacă spada, s-a apropiat de tribuna principală și a făcut o plecăciune.

Judecătorul s-a sculat și a întrebat:

— Cine ești?

Necunoscutul nu a răspuns. Unul dintre creștini s-a apropiat de el și a spus:

— Scoate-ți masca, băiete...

Fără un cuvînt, bărbatul în galben a lovit cu lancea în spada celuilalt, spre a-l provoca. Cîteva clipe au încrucișat armele, sub rîsetele spectatorilor. Mascatul scotea mici țipete — hi-hi-hi-hiii — și la un moment dat a lăsat hățurile libere, și-a făcut calul să țîșnească în galop și, parcurgînd patrulaterul, a început să lovească mogîldețele. Cu noroc și dexteritate, le-a tăiat capetele unul cîte unul, ratînd doar cinci lovituri. La sfîrșit, cu un „craniu" tras în țeapă în vîrful spadei, a înfrînat calul în fața juriului, într-un ropot de aplauze. Părintele Romano s-a ridicat în picioare și fața lui lată și roz a lucit zîmbitoare în soare.

— Îl poftesc pe frumosul meu amic să-și scoată masca! a spus el foarte galant.

Din mai multe părți ale pieței s-au auzit strigăte: „Scoate-ți masca! Scoate-ți masca!"

Mascatul a sărit de pe cal, a aruncat în aer capul mogîldeței, a vîrît sabia în teacă și, întorcîndu-se spre estrada fanfarei, a rugat:

— Muzica, băieți!

Doctorului Winter i s-a părut că recunoaște vocea... Să fie oare cel pe care îl bănuia? Nu. Imposibil.

Fanfara a început să cînte o polcă și, cînd bărbatul în galben și-a smuls masca, persoanele din apropiere au exclamat la unison:

— Fandango!

Zarva din mulțime a crescut. Au explodat hohote de rîs și aplauze, care s-au amestecat în aer cu melodia săltăreață a polcăi. Și acolo, în fața tribunei, cu ochișorii vioi și șugubeți ațintiți asupra juriului, cu bărbuța albă fluturînd în briza înserării, José Fandango zîmbea, deschizînd larg brațele...

Știrea a sosit la urechile lui Curgo.

— Și-a scos masca, i s-a spus. E Fandango

— Coțcar bătrîn! a exclamat el, pe jumătate supărat, pe jumătate tandru. Îmbrăcat în galben, ca o paiață de circ! Și nici nu mi-a spus că are de gînd să facă asta, ingratul!

Celălalt maur a comentat:

— Dar ați văzut ce dibaci e diavolul ăsta de moșulică?

— Poartă peste șaptezeci de ani în spinare, oameni buni. Asta zic și eu rezistență.

— Domnului Toríbio ar trebui să-i fie rușine.

Bahianul s-a mărginit să mîrîie.

— De mine să nu vă atingeți.

Părintele Romano a coborît din tribună și s-a dus să-i strîngă mîna vechilului.

— Vino să șezi lîngă noi, domnule Fandango, l-a invitat. Ești eroul zilei.

Fandango l-a luat de braț pe preot și s-a îndreptat cu el spre estrada autorităților.

Știrea neașteptatului eveniment ajunsese și la fereastra Conacului. Bibiana le-a spus nepoatelor:

— Împielițatul ăsta bătrîn o să moară în timp ce se ține de șotii.

Se prefăcea supărată, dar în fond era mîndră. Fandango făcea parte dintre „oamenii de la Conac" și demonstrase întregii populații că bătrînii sînt mult mai buni decît „tinerii din ziua de azi".

Alice și Maria Valéria asistau cu interes la spectacol. Prima a întrebat:

— Și acum, mătușico?

— Acum, a răspuns Bibiana, creștinii or s-o salveze pe Floripa.

În piață, populația se pregătea pentru momentul culminant al războiului. S-a auzit sunet de goarnă. Era semnul convențional pentru șarja finală. Maurii au coborît de pe cai, pe care i-au legat de trunchiul smochinului, și s-au vîrît în tranșee în fața cetății, cu flintele în mîini, în timp ce Floripa, șezînd tot pe scaun, cu picioarele și brațele încrucișate, aștepta, somnolentă. Alvarino Amaral a ridicat spada și a strigat: „Înainte!" Scoțînd țipete războinice, creștinii au pornit în galop la atac. Bătut de copitele a doisprezece cai, solul răpăia surd ca o tobă mare.

— Foc! a urlat Curgo. Oamenii săi au descărcat flintele aproape simultan. Creștinii s-au oprit brusc și au simulat o retragere în dezordine. Unul dintre mauri, cu un gest care ieșea absolut în afara programului, a apucat steagul roșu înfipt la unul din colțurile „cetății" și a început să îl agite în văzduh, strigînd: „Creștinii-s descumpăniți!" A scos un hohot de rîs asurzitor, înăbușit de zgomotul aplauzelor.

Cavalerii crucii au revenit la atac și, descălecînd, s-au lansat contra fortului maur cu săbiile scoase din teacă. Păgînii și-au tras și ei spadele și a început încleștarea. Zăngănind și scînteind, fiarele s-au izbit în aer. Fanfara cînta un galop frenetic, în care contrabasul gîfîia ca un grăsan în ritmul unei respirații speriate. Războinicii proferau injurii. Licurgo a trebuit să se înfrunte cu perceptorul statal, dar cu coada ochiului l-a văzut pe Alvarino

Amaral, care zîmbea arătîndu-şi caninul de aur. (Ce faţă care cere palme!) La început maurii şi creştinii au încrucişat armele, fiecare ceată fiind alcătuită dintr-un şir simplu, mai mult sau mai puţin regulat, dar după o jumătate de minut de luptă formaţia s-a destrămat, maurii au sărit jos de pe estradă şi încleştarea a devenit completă. Luptătorii îşi aruncau unul altuia provocări:

— Fii atent că-ţi tai gîtul!

— Na sabie dacă vrei!

— Îţi vin eu de hac!

— Apără-te!

— Ia-o p-asta de la mătuşă-ta!

Publicul, exaltat, aplauda tot timpul. Mulţi dintre bărbaţii aceia luaseră parte la revoluţii şi războaie. Cînd simţeau miros de pulbere sau auzeau zăngănit de armă albă, săreau în sus, aţîţaţi. Un bătrîn slab, care şedea pe vine în apropierea fortului maur, fărîmiţînd tutun cu un cuţit cu mîner de os, le-a strigat vecinilor săi:

— Ce ziceţi, băieţi, nu intrăm şi noi în luptă?

Un bărbat cu barbă deasă şi pălărie de pai a exclamat:

— Du-te, moşule, dacă-ţi dă mîna! Tu nici pantalonii nu ţi-i mai poţi ţine...

Bătrînul s-a întors spre el, furios, şi a vociferat:

— Ţi-arăt eu ţie, cîine!

Şi s-a aruncat asupra celuilalt cu cuţitul în aer. „Ce te-a apucat, nea Fires?", au strigat ceilalţi. L-au înşfăcat pe bătrîn şi l-au dus cu forţa la locul său, în timp ce bărbatul cu pălărie se scuza, cu un zîmbet prefăcut:

— Glumesc, prietene. Va să zică, nu mai poate omul nici să glumească?

Bătrînul gîfîia, aruncîndu-i celuilalt o privire tulbure.

Atenţiile s-au îndreptat din nou spre turnir. În clipa aceea, un creştin sărea înăuntrul „cetăţii", o smulgea pe Floripa, încăleca pe armăsar, urca prinţesa pe crupă şi pornea în galop spre redută, în aplauzele generale. Floripa a fost eliberată! Dar acum

publicul voia să vadă chipul „prinţesei". „Scoate masca!", ţipau. Cavalerul care o salvase pe Floripa a ajutat-o să coboare de pe cal. Cîţiva spectatori nu s-au putut reţine: au năvălit în arenă şi chiar acolo, printre ţipete şi rîsete, i-au smuls mai întîi masca şi pe urmă hainele. „E Liroca!" au exclamat. „Liroca!" „Daţi-mi drumul!" ţipa José Lírio, aproape plîngînd de furie. „Daţi-mi drumul, nemernicilor!"

Ceilalţi continuau să îl dezbrace fără milă şi fluturau în aer hainele „prinţesei", în timp ce Liroca se zbătea, foarte încurcat, în cămaşă, cu pantalonii bufanţi suflecaţi pînă la genunchi, cu picioarele păroase dezgolite şi purtînd încă pe cap părul blond de femeie, în contrast cu faţa virilă acoperită de o barbă de două zile. O clipă nu a ştiut ce să facă, dar deodată, smulgîndu-şi peruca şi aruncînd-o departe, a pornit în goană spre biserică.

Atenţiile, care fuseseră abătute de la luptă, au părăsit scena comică şi s-au aţintit din nou asupra încleştării.

— Ce-i asta? a întrebat judecătorul. Doi oameni încă se mai luptă?

Se convenise ca, după eliberarea Floripei, maurii să se predea.

Cineva a strigat:

— Se duelează Curgo şi Alvarino...

Doctorul Winter s-a sculat dintr-un salt.

— Ai-ai-ai, a făcut el, întorcîndu-se spre preot. Cred că-i bine să ne ducem acolo.

A sărit din tribună şi a pornit cu pas grăbit, cu ţigareta între dinţi, ţinînd cu o mînă bastonul şi cu cealaltă borul pălăriei, ca să nu-i zboare din cap. Părintele l-a urmat, cu paşi mari, sforăind. Publicul a năvălit în arenă. „Faceţi loc!" strigau. „Faceţi loc!" Prin mulţimea răvăşită Florêncio Terra alerga şi el, tîrîndu-şi piciorul, pipăind mînerul pumnalului, cu o expresie belicoasă pe faţă. Juvenal îl urma de aproape, strigînd: „A sosit momentul! A sosit momentul!"

Se formase un cerc compact în jurul celor doi care se băteau.

— Ţi-arăt eu ţie, cîine! striga Alvarino.

— Avem socoteli de încheiat, hoțule! replica și Curgo.

Și se aruncau ca fiarele unul asupra celuilalt. Din mulțime țîșneau exclamații contradictorii: „Despărțiți-i!" „Nu vă băgați!" „Dar o să se omoare!" „N-au decît!" „Sălbăticie!" „Uite-l pe părinte!" „Faceți loc!"

Cu fețele schimonosite de ură și scăldate în sudoare, arătîndu-și dinții, cu respirația transformată aproape într-un horcăit de fiară rănită de moarte, cei doi adversari își încrucișau spadele, avansau și se dădeau înapoi, ridicînd armele în văzduh. Licurgo avea pe frunte o rană, iar sîngele i se scurgea pe față și îi intra în ochi și în gură. Pieptarul albastru al bluzei lui Alvarino Amaral era și el îmbibat cu sînge.

Părintele Romano a reușit să-și croiască drum și să pătrundă în micul luminiș, unde se duelau cei doi.

— Încetați, pentru numele lui Dumnezeu, s-a rugat parohul cu brațele ridicate. Și cîteva secunde vociferarea sa dramatică a dominat toate celelalte zgomote. Dar duelul continua la fel de feroce. Alvarino, foarte palid, își apăsa pieptul cu mîna stîngă, căutîndu-și parcă rana, și sîngele începuse deja să i se scurgă printre degete. Licurgo avea ochiul stîng complet roșu și gîfîia atît de tare încît, atunci cînd expira, producea o burniță de salivă amestecată cu sînge.

Părintele a șovăit o clipă, dar pe urmă, cu capul în jos și brațele întinse înainte, s-a năpustit ca un taur între cei doi adversari. Aceștia au avut un moment de perplexitate și șovăială, de care au profitat doctorul Winter, Toríbio, Juvenal și ceilalți bărbați, care i-au înșfăcat pe duelești de umeri și de brațe, imobilizîndu-i.

— Dați-mi drumul! scuipa Licurgo, încercînd să se elibereze, cu spada încă în mînă. Alvarino însă nu le mai opunea nici o rezistență celor care voiau să-i despartă. A aruncat arma la pămînt și, foarte palid, cînd se uita la mîna plină de sînge, cînd își pipăia pieptul, murmurînd:

— Canalia m-a rănit! Canalia m-a rănit! Chemați un medic! Chemați un medic!

Părintele mergea de la unul la altul, căutînd să domolească spiritele. Deodată a apărut colonelul Bento Amaral, urmat de fiul cel mai mic și de doi gineri, toți cu pistoalele în mîini, sumbri și amenințători. Își făceau drum prin mulțime și încercau să se apropie de Licurgo. Văzîndu-i, Florêncio și Juvenal și-au apucat și ei pistoalele și, însoțiți de Fandango, care avea în mînă doar cuțitul de mărunțit tutun, s-au proțăpit defensivi în fața lui Licurgo.

— Dați-mi drumul! striga acesta din urmă. Pentru numele lui Dumnezeu, dați-mi drumul!

Ochiul roșu clipea neîncetat; avea dinții stropiți cu sînge.

— Acum o să ne încheiem socotelile cu cîinii ăștia de la Conac! a strigat bătrînul Bento, tîrșîind picioarele. Pistolul îi tremura în mînă, iar cicatricea de pe obraz era vînătă pe pielea de culoarea paiului.

Părintele a avansat cîțiva pași și le-a tăiat calea membrilor familiei Amaral.

— În numele a tot ce aveți mai scump, nu mai înaintați nici un centimetru!

În clipa aceea, mulți din cei care năvăliseră în arenă au luat-o la goană cît îi țineau picioarele, temîndu-se de un schimb de focuri. În spatele preotului, Florêncio, Juvenal și Fandango, fără să-și ia ochii de la clanul Amaral, așteptau. Toríbio țopăia și țipa:

— Într-o zi tot trebuia să plesnească buboiul!

— Nu împiedica duelul, părinte! s-a rugat Licurgo. Dați-mi drumul, vreau să le arăt eu nemernicilor ăstora!

Bătrînul Bento a dat să spună ceva, dar furia i-a gîtuit vocea, buzele lui palide s-au mișcat, flasce, sub mustața albă, însă nu au emis decît un șuierat.

În jurul lui Curgo se adunaseră acum mulți membri ai Clubului Republican.

Alvarino a fost dus acasă de prieteni, în timp ce doctorul Winter se străduia, dar zadarnic, ca să fie îndepărtat și Curgo de-acolo.

— O să fugă, laşul! a strigat cel mai tînăr dintre băieţii Amaral.

Florêncio Terra a urlat:

— Taci din gură, ordinarule!

Tînărul Amaral a făcut doi paşi înainte, şi-a îndeptat pistolul asupra lui Florêncio, dar, cînd să tragă, părintele i-a apucat arma cu mîna dreaptă şi a ridicat-o în sus, în timp ce braţul rămas liber înlănţuia strîns talia băiatului. Au stat aşa cîteva secunde, parcă dansînd. Parohul a strigat:

— În numele Sfintei Fecioare a Imaculatei Concepţii, patroana tîrgului nostru!

Faţa sa mare şi roşie era îmbibată de sudoare, nările îi fremătau, iar în ochii săi, de obicei blînzi, sclipea o strălucire belicoasă. În sfîrşit, a izbutit să ia pistolul din mîinile lui Alvarino, dar a continuat să-l ţină strîns de mijloc.

— Dă-i drumul băiatului, sau trag! l-a ameninţat colonelul Bento.

Părintele s-a executat. Nu s-a mulţumit însă să-şi slăbească braţul; i-a dat băiatului un brînci atît de puternic, încît acesta a căzut pe spate.

— Preotul dracului! a vociferat bătrînul Amaral. Te-nvăţ eu să-ţi respecţi superiorii!

A avansat cu pistolul ridicat la nivelul pieptului parohului, care s-a mărginit să deschidă larg braţele şi să spună:

— Păi atunci, trage!

Bătrînul a şovăit. S-a făcut tăcere, şi în liniştea aceea s-a auzit vocea lui Florêncio:

— O să moară mulţi oameni..., a spus el cu un calm dramatic tocmai prin firescul lui.

Au trecut cîteva secunde. Părintele îşi ţinea mai departe braţele desfăcute, răstignit parcă pe o cruce invizibilă. În spatele său, prietenii lui Licurgo, cu armele în mînă, aşteptau. Toríbio repeta, maşinal şi nervos:

— Pleacă părinte, fiindcă duelu-i al nostru!

Bento Amaral a coborît brațul și și-a vîrît pistolul la loc. S-a întors spre oamenii săi și a spus, în timp ce îi curgeau balele, semne ale unei furii cu greu reținute:

— N-o să ne stricăm noi acum serbarea din cauza republicanilor ăstora!

I-a întors spatele preotului și a plecat spre casă tîrșîindu-și picioarele, urmat de rude, prieteni și ceilalți haidamaci. Părintele a lăsat brațele în jos și cîteva secunde a urmărit grupul lor cu privirea. Pe urmă, întorcîndu-se spre oamenii din spatele lui, a strigat:

— *Porca miseria*![1] De astă dată, mai-mai să-mi plesnească sufletul. Și a început să se șteargă pe față cu batista lui mare de pînză.

Conacul era plin de prieteni, care comentau incidentul. În cămașă și așezat pe un scaun în salon, Licurgo îl lăsa pe doctorul Winter să-i panseze rana de pe frunte. Tăietura era lungă, dar nu foarte profundă. A trebuit să-i facă cinci suturi, pe care Curgo le-a suportat fără să crîcnească.

— Să-l coaseți bine pe băiat, îl rugase Bibiana, care a urmărit operația de aproape, foarte atentă.

Curgo e un bărbat adevărat, își spunea ea. Cine ar fi avut vreo îndoială mai înainte, acum o pierdea, fiindcă băiatul nu scosese nici un vaiet. Stătea acolo cu cămașa descheiată, dezvăluindu-și o parte din pieptul păros și musculos: bărbat ca taică-său și ca bunicul.

— Gata! a spus doctorul Winter, terminînd de bandajat capul rănitului. Și, cu plăcerea dintotdeauna, a repetat o zicală din Provincie: „O să fie bine. Pînă te însori, trece".

Bibiana s-a gîndit la Alice, sărăcuța, care se afla acolo sus, culcată pe pat, foarte palidă, bînd ceaiul de frunze de portocal preparat de Maria Valéria.

---

[1] A dracului întîmplare! (it.).

— Canaliile! murmura Toríbio, așezat pe un scaun și încă îmbrăcat în maur, încrucișîndu-și și descrucișîndu-și picioarele.

Bibiana i-a aruncat o privire rece:

— Liniștiți-vă, domn' avocat. De fapt, lucrurile puteau să se sfîrșească mult mai rău. N-a murit nimeni, după cîte știu.

Se spunea că Alvarino era rănit la piept și pierduse mult sînge. La rîndul său, colonelul Benito continua să amenințe cerul și pămîntul.

Curgo își privea pantalonii bufanți, roșii.

Doctorul Winter a închis geanta în care adusese doctorii și instrumente chirurgicale.

— Haide, povestește cum s-a întîmplat, s-a rugat el, aprinzîndu-și o țigaretă. Încă nu mi-am putut da seama. Fiecare spune altceva.

Toríbio a sărit de pe scaun:

— Păi eu încrucișam arma cu animalul de Alvarino, în timp ce Curgo, lîngă mine, se lupta cu alt creștin. Deodată, am auzit canalia strigînd: „Îți sfîrtec eu ție obrazul, tîlharule de republican!"

Curgo l-a întrerupt pe prietenul său ca să-l corecteze:

— Ba nu, Toríbio. Mi-amintesc foarte bine. A spus: „Ți-arăt eu ție, republican nerușinat!"

— Poate, a fost de acord Toríbio. Am crezut că turbez și am strigat...

Curgo l-a întrerupt din nou:

— Cînd am auzit asta, mi-am părăsit adversarul și am răspuns: „Monarhist ordinar, chiar cu tine vreau să mă înfrunt". Și ne-am luat la luptă.

— Dacă nu era părintele Romano, a conchis Bibiana, v-ați fi omorît unul pe altul.

— Poate că era mai bine așa, bunico. Rezolvam treaba odată pentru totdeauna.

— Ei, aș! a exclamat doctorul Winter, scoțînd un fum. Nu vorbi prostii. Ar trebui să vă mai vină mintea la cap și să isprăviți cu rivalitățile astea. Nu zic să vă împrieteniți, dar cel

puţin să încetaţi să vă mai luaţi la harţă. De vreme ce trebuie să trăiţi în acelaşi oraş, mai bine să convieţuiţi în pace.

Cu dinţii încleştaţi, Curgo a mîrîit:

— Amaral şi cu mine, doar în vîrful cuţitului.

În clipa aceea Fandango, care le povestise toată „chestia" negrilor de la bucătărie, a apărut în uşa salonului, cu obrajii luminaţi de un surîs larg.

Curgo i-a aruncat o privire piezişă:

— Cimpoiaş bătrîn! Cum de ţi-a trecut prin minte aşa ceva, şi nici măcar nu ne-ai anunţat mai înainte?

Toate privirile s-au întors spre vechil, care a ridicat din umeri şi a răspuns:

— Eeeeei! Am vrut şi eu să vă fac o mică supriză. A înaintat cîţiva paşi spre Bibiana. M-aţi văzut?

Bătrîna a dat afirmativ din cap:

— Da. Parcă erai o paiaţă de circ.

Fandango şi-a vîrît degetele mari în deschizătura vestei, şi-a răsucit capul şi a filozofat:

— Păi, lumea-i chiar ca un circ, cucoană. Are de toate. Saltimbanci care se dau peste cap, echilibrişti, cei care fac piruete pe spinarea calului, paiaţe. Iar cine se naşte paiaţă, ca mine, paiaţă moare şi nu se mai schimbă. În punctul acesta, doctorului Winter, care îl urmărea pe bătrîn, i s-a părut că distinge în tonul vocii un pic de tristeţe. (Sau oi fi aiurînd?)

— Aşa e, a continuat vechilul. L-am rugat pe nepotul meu ca atunci cînd oi muri să-mi pună în coşciug nişte haine fercheşe. În loc de priveghi, să se rînduiască un dans în curte, cu chitarişti buni. Şi să se joace *tirana*-mare, *anu* şi *chimarrita* în jurul corpului meu. Vreau ca înmormîntarea să se facă în sunet de cimpoi. Şi şase arăpoaice frumoase foc să-mi ducă sicriul.

S-a lăsat o scurtă tăcere, după care Bibiana a murmurat:

— Bătrîn turbat.

Şi i-a aruncat lui Fandango o privire pe jumătate mustrătoare, pe jumătate afectuoasă.

8

Erau orele şapte seara şi Jacob Geibel stătea sprijinit de un stîlp, la colţul pieţei, privind spre Conac, ale cărui ferestre de la parter erau luminate. De mai bine de o oră se afla acolo paracliserul, vorbind singur şi privind musafirii ce începuseră să sosească imediat după ora şase. Urmărea cu o furie surdă siluetele care se mişcau în spatele geamurilor aburite de frig. De cîtva timp, cineva acolo înăuntru ţinea un discurs, şi vocea oratorului parvenea din cînd în cînd, destul de stinsă, la urechile paracliserului. Ghemuit sub *poncho*, cu borul pălăriei de fetru tras peste ochi, Jacob Geibel contempla Conacul cu pică. Afară, în mijlocul străzii, stăteau pîlcuri de curioşi, care pîndeau desfăşurarea petrecerii. De cealaltă parte a pieţei, Palatul Municipal avea şi el ferestrele luminate, iar dinăuntru răzbăteau sunetele fanfarei, care cînta un vals. Noaptea era înstelată şi aerul încremenit, dar nu foarte rece. Din cînd în cînd, un cîine lătra pe o stradă îndepărată. Din spatele Conacului se înălţa pălălaia unui rug mare de Sînziene.

Ce-ar fi dacă ăştia ar da foc casei, vorbea singur paracliserul. I-ar plăcea să vadă femei ieşind dinăuntru în fugă şi ţipînd, cu rochiile în flăcări. Ar fi foarte frumos. Dacă ar muri toţi oaspeţii, n-ar fi nici o pagubă. Iar dacă ar muri şi parohul carbonizat, cu atît mai bine.

Jacob Geibel a scos de sub *poncho* o sticlă de rachiu, a dus-o la gură şi a tras o duşcă zdravănă. Pe urmă şi-a lins buzele şi şi-a supt mustăţile, în timp ce îi căşuna o idee straşnic de excitantă: să se dezbrace şi să intre gol puşcă în saloanele Conacului, ca să le scandalizeze pe femei... Cîteva secunde paracliserul s-a masturbat cu gîndul ăsta.

Melodia valsului se auzea cîteodată mai tare, parcă în rafale care îl învăluiau, iar Jacob şi-a amintit atunci de un bal din tinereţe, în satul lui natal, cu peste treizeci de ani în urmă... S-a văzut pe sine străbătînd salonul şi îndreptîndu-se spre o anume fată: s-a înclinat în faţa ei, a invitat-o la dans şi acea *Fräulein*,

drept unic răspuns, a izbucnit în rîs. Ce rușine i-a fost în momentul acela! Toată lumea îl privea și rîdea. Parcă i s-a despicat pămîntul sub picioare cînd, tulburat și roșu ca racul, s-a întors la locul său. Cățeaua! Acum Jacob Geibel simțea din nou arsura aceea, furnicătura aceea îngrozitoare în tot corpul. Dar nu de rușine, nu. Din cauza rachiului. Cățele! Asta-s femeile. Niște cățele! Toate, inclusiv mama lui, pe care nu o cunoscuse, și care avusese curajul să-l pună pe taler[1]. Niște ordinare!

Sub felinarul cu lumina gălbuie și slabă, „părințelul părintelui" privea ferestrele Conacului și se vedea alergînd gol pușcă printre femeile care țipau și își acopereau ochii cu mîinile. În clipa aceea, vocea oratorului a devenit mai sonoră și la urechile paracliserului au ajuns cîteva cuvinte... *neagră a sclaviei*.

Cu spatele la oglinda cea mare, îmbrăcat în costumul său la două rînduri, bine croit, cu o perlă sclipind mat pe fondul întunecat al plastronului, Toríbio Rezende umplea atmosfera cu vocea sa metalică și vibrantă. De douăzeci de minute vorbea, trasînd istoria sclaviei în lume. Începuse printr-o disertație despre India, țara castelor, în care paria alcătuiau casta cea mai de jos, al cărei destin era să se supună și să slujească. Trecuse apoi în Egipt, în descrierea căruia făcuse risipă de adjective, împrumutînd de la Castro Alves două strofe, „două bijuterii lapidare fără pereche în literatura universală", și care în opinia sa zugrăveau mai bine decît orice pînză, decît orice daghereotip, țara sfinxului și a piramidelor:

Acolo, pe solul unde cresc doar ciulini,
Sfinxul, colos de piatră, stă și cască
Privind cerul încropit și senin.

---

[1] În instituțiile de binefacere, copiii abandonați erau așezați pe niște talere în dreptul cărora se deschidea un ghișeu prin care erau luați înăuntru, fără să se cunoască așadar persoana care îi depusese acolo.

Din Teba pe coloane răsturnate
Pîndesc zeci de berze aplecate
Peste orizontul fără de sfîrşit...

Unde alba caravană rătăcindă
Şi cămila monotonă, gîfîindă,
Din Efraim coboară liniştit.

Ei bine, pe meleagurile acelea care în vremuri străvechi au atins un grad de civilizaţie ce şi astăzi mai uimeşte lumea, a continuat oratorul, faraonii se războiau ca să ia sclavi în stăpînire, iar regele Amenhotep, şi aici Rezende a repetat numele cu voluptate, regele Amenhotep a trimis tocmai în Sudan o expediţie cu scopul exclusiv de a vîna negri spre a-i transforma în robi!

Din Egipt Toríbio s-a transpus în China, unde primii sclavi, după cum se putea calcula, apăruseră în timpul dinastiei Chow. Ridicat în vîrful picioarelor, Rezende arunca acele cuvinte ca pe nişte harpoane contra zecilor de persoane care îl ascultau, într-o tăcere respectuoasă, în salonul de la Conac. Dinastia Chow! Îi strivea cu erudiţia sa. Resimţea desigur acest lucru ca pe o compensaţie pentru frustrările după-amiezii cînd făcuse o atît de proastă figură de cavaler. Acum executa evoluţii verbale de echitaţie, iar în arta asta ştia că nu are rival în Santa Fé. Cînd pronunţa nume de brahmani, faraoni, mandarini şi regi, cînd folosea cu dexteritate şi naturaleţe adjectivele cele mai rare, i se părea că doboară mogîldeţe cu împunsături de lance ori spadă.

„Da, domnilor şi doamnelor, în China antică, prizonierii de război, de orice culoare ar fi fost, erau transformaţi în sclavi". Şi, fără să-şi reia suflul, Toríbio Rezende sărise din China în Babilon — a cărui descriere se preta de minune la noi jocuri florale de elocinţă — şi intrase, aproape cu sufletul la gură, în istoria evreilor, pentru a ajunge apoi, zîmbind, în Grecia, „glorioasa Eladă, senina Eladă a filozofilor, înţelepţilor şi artiştilor, al cărei mare prooroc, Homer, în *Iliada* sa, îi menţiona pe Ahile şi Agamemnon drept stăpîni de sclavi în corturile lor..."

În sălile luminate de zeci de lumînări și lămpi cu petrol, cucoanele ședeau, iar domnii stăteau în picioare. Bibiana, îmbrăcată în negru, îl privea pe orator cu ochișorii ei ironici, dînd din cap la fiecare nume dificil de războinic, monarh sau filozof pe care bahianul îl lansa în văzduh cu vocea lui cîntată. Are vorba caraghioasă, găsea ea. Spunea *luimină* și *cruice*, în loc de lumină și cruce; în schimb, bahianul o lua pe ea peste picior cînd o auzea spunînd *riali* și *pormă*, în loc de reali și pe urmă.

Așezat lîngă stăpîna casei, părintele Romano clătina din cap cînd și cînd, aprobînd grav. Iar buzele sale s-au deschis într-un zîmbet fericit cînd Toríbio Rezende a afirmat că, o dată cu apariția creștinismului, situația sclavilor se îmbunătățise, iar eliberările deveniseră mai frecvente. Ajungînd la Roma antică, oratorul a studiat situația sclavilor în lumina Dreptului roman și, înaintînd în timp cu cizme de șapte poște, a trecut dramatic peste Evul Mediu pentru ca — împiedicîndu-se de instrumente de tortură, pîrlindu-se pe ruguri — să ajungă cu fruntea asudată la timpurile moderne. A făcut un rezumat al cuceririlor omului prin Revoluția Franceză și apoi a trasat istoria sclaviei în Brazilia, din ziua cînd primii sclavi negri au pus piciorul pe Pămîntul Sfînt pînă în momentul acela, acea „deja istorică" noapte de 24 iunie 1884, la Conac, cînd din inițiativa Clubului Republican din Santa Fé peste treizeci de sclavi urmau să primească înscrisuri de eliberare.

A făcut o pauză ca să bea o înghițitură de apă dintr-un pahar ce se afla în spatele lui, pe consolă. Curgo s-a uitat la bunica și a zîmbit. Bătrîna i-a făcut cu ochiul. Cocoțat pe un scaun, în sufragerie, bătrînul Fandango îl „pîndea" pe orator peste capetele celor care se înghesuiau în salon. Din curte răzbăteau ici-colo murmurul sclavilor și trosnetul rugului.

Trecîndu-și ușor batista peste buze, Toríbio Rezende a privit din nou auditoriul în față.

— Doamnelor și domnilor, a spus. În legătură cu semnificația acestei nopți, Viitorul și Istoria se vor pronunța cu o elocință mult mai mare decît bietele mele cuvinte!

— Respins! a spus părintele, aparte.

În timp ce avocatul vorbea, Licurgo își plimba ochii în jur — zăbovea puțin pe chipul fiecărui oaspete, parcă scrutînd reacțiile fiecăruia la un discurs căruia el însuși nu îi dădea mare atenție. E nostim, găsea el, să-i vezi acum bărbierîți și pieptănați, în haine noi și negre, cu guler tare și ghete lustruite, pe bărbații aceștia care de obicei umblă în pantaloni bufanți albi și cizme, veston în dungi sau *poncho*, cu barba în general de cîteva zile! Ce drăguțe erau și femeile în rochiile lor de duminică, cu pieptănături speciale! Cu coada ochiului s-a uitat cîteva clipe la logodnica sa, care ședea alături. Părul ei negru și lucios din cauza uleiului era ridicat în creștetul capului, într-o pieptănătură înaltă care îi accentua ovalul obrazului. La urechi avea cercei cu pietricele albastre în formă de romburi. În contrast cu rochia de mătase neagră, foarte largă, pielea Alicei avea o tonalitate de fildeș vechi. Licurgo găsea că panglica de catifea neagră pe care logodnica lui o purta în jurul gîtului, cu un medalion aurit, îi dădea un aer de tînără orășeancă. Așezată lîngă ea, cu bustul țeapăn, Maria Valéria ținea mîinile în poală, iar profilul ei se detașa net și ascuțit pe costumul negru la două rînduri al unuia dintre comeseni.

Licurgo a întors din nou capul spre Toríbio, care acum ataca însuși cabinetul liberal și pe Împărat, spunînd:

— Și bărbații ca Rui Barbosa, cel cu vorba cîntată, Joaquim Nabuco[2], nobilul stilist, și José do Patrocínio[3], care este însăși vocea rasei negre sclavizate, sînt, cu un pîlc de alți cîțiva eroi, în curs de a pregăti Abolirea concomitent cu Republica, deoarece, doamnelor și domnilor, Abolirea și Republica sînt sinonime perfecte!

---

2 Om politic, diplomat, scriitor și academician brazilian, primul ambasador al Braziliei în SUA. A jucat un rol proeminent în campania împotriva sclaviei, rostind discursuri elocvente. Ca scriitor și-a îmbrăcat ideile clare într-un stil elegant și personal (1849-1910).

3 Academician, ziarist, orator și romancier portughez, conducător elocvent și prestigios al mișcării aboliționiste (1854-1905).

Licurgo și-a amintit de duelul său cu Alvarino Amaral și a început să rumege savoarea violentă, acră și îmbătătoare, a acelui moment.

De mult nu mai simțise o asemenea exaltare. În comparație cu aceasta, petrecerea de la Conac, eliberarea sclavilor, logodna cu Alice și însăși ideea de republică păleau, ca niște evenimente de importanță minoră.

Și-a dus mîna la frunte și cu vîrful degetelor a pipăit bandajul chiar în punctul unde simțea rana. Era mîndru de tăietura aceea. Faptul de a nu fi luat niciodată parte la un război sau o revoluție îl punea mereu într-o poziție incomodă de inferioritate față de concetățenii săi de vîrstă mijlocie care luptaseră în Paraguay și față de bătrînii care făcuseră campania împotriva lui Rosas și Războiul Zdrențăroșilor. De cînd se știa, fusese considerat o „spadă virgină". În după-amiaza aceea, însă, primise botezul sîngelui, ceea ce avea o semnificație extraordinară pentru el. Parcă abia acum se putea considera complet adult. Și senzația de a fi bărbat, certitudinea că la ora primejdiei mîna nu îi tremurase, inima nu îi dăduse greș, îi confereau o forță nouă, o încredere exaltată în sine, și totodată o oarecare nerăbdare care în fond era dorința de mai multă acțiune violentă, de mai multe prilejuri de a-și pune la încercare bărbăția. Din duelul curmat îi rămăsese și un simțămînt de frustrare, impresia iritantă că lăsase o treabă neisprăvită, așa cum i se întîmplase și bunicului său, care nu a mai putut să adauge codița de la R pe obrazul lui Bento Amaral. Fiindcă, găsea Curgo, încleștarea dintre ei ar fi trebuit să se încheie abia cînd Alvarino sau el ar fi rămas întins pe jos în piață...

Licurgo și-a vîrît arătătorul de la mîna stîngă între gît și guler. Chestia asta scrobită îl înăbușea: și discursul începea să-l calce pe nervi. Îi plăcea Toríbio, îl găsea inteligent, leal, cel mai bun prieten din lume. Dar băiatul ăsta vorbea prea mult; cînd începea, Sfinte Dumnezeule!, nu mai putea nimeni să-l oprească. Iată-l atacînd violent monarhia. Licurgo ghicea un oarecare interes pe fizionomia multora dintre cei care îl ascultau;

dar pe chipurile majorității comesenilor, ce vedea el acum era foame. De-a valma cu parfumul pudrei de orez și al ulciului, emanat de femei, plutea în aer un miros de mîncare, și din cînd în cînd parvenea de la bucătărie o adiere de prăjeală. Înmînarea titlurilor de eliberare va dura destul de mult. Păi atunci, cînd vor ajunge să se așeze la masă bieții oameni?

Licurgo era gata să-i adreseze prietenului său un semn de nerăbdare cînd Toríbio a ridicat mîna și a strigat, încheindu-și discursul:

— Trăiască Abolirea! Trăiască Republica!

Voci masculine s-au unit într-un cor și au repetat:

— Trăiască!

Au urmat aplauzele. Cîțiva bărbați au înaintat ca să-l strîngă pe Toríbio în brațe. Bibiana a scos un oftat de ușurare și i-a șoptit preotului la ureche:

— Băiatul ăsta e foarte vorbăreț.

Atílio Romano și-a arătat dinții lui frumoși într-un zîmbet tolerant:

— Darul cuvîntului e un har dumnezeiesc, frumoasa mea! a exclamat el. Avea obiceiul să-și numească amicii „frumosul meu" sau „frumoasa mea". Doctorul Winter credea chiar că așa i se adresa parohul în intimitate și Sfîntei Fecioare. Iar domnul Toríbio își folosește cuvîntul în favoarea cauzei celei bune! a adăugat părintele, acum pe un ton declamator.

Medicul și-a înclinat bustul înainte și a întors capul spre paroh.

— Părinte Romano, a spus el tare ca să fie auzit în tot vacarmul, încă n-am înțeles cum de e posibil ca, deși ești un sacerdot catolic, să simpatizezi cu ideea republicană...

— De ce nu? De ce nu, frumosul meu? Crezi că un preot nu trebuie sau nu poate să aibă o emoție civică?

— Nu-i vorba de asta. Unul din punctele programului republican este separarea Bisericii de Stat...

Părintele Romano s-a ridicat în picioare.

— Ei și? Ce-are a face? a exclamat el, apropiindu-se de celălalt, gata să-l atace. Apucîndu-l pe medic de umeri cu

mîinile lui mari și păroase, a întrebat: Îți închipui cumva, doctore, că, pentru a supraviețui, Biserica are nevoie de sprijinul Statului? A rîs încîntat. Asta-i nemaipomenit! Statul e cel care nu va putea trăi fără să se sprijine spiritualicește pe Biserică!

Doctorul Winter dădea din cap, în timp ce Bibiana își plimba ochii de la unul la altul. Pe urmă a uitat de ei și și-a rotit privirea prin salon. Bărbații vorbeau acum tare, cu însuflețire, în grupuri mici. În mijlocul lor Licurgo părea o muscă beată. Ce curios arată cu fașa aceea legată pe frunte! Parcă-i un băștinaș, a zîmbit Bibiana.

Înmînarea titlurilor de eliberare s-a săvîrșit în mijlocul unei tăceri grave și emoționate. Sclavii stăteau în curte, lîngă ușa bucătăriei, și intrau pe măsură ce erau chemați. Sub oglinda din salon, titlurile se îngrămădeau pe consola de marmură. Toríbio Rezende citea lista numelor: Antônio Tavares! Marcolino Almeida! Terêncio Rodrigues! și de multe ori Licurgo trebuia să-i sufle la ureche porecla negrului chemat, fiindcă mulți dintre oamenii aceia își uitaseră numele de botez. „Manoco Zbanghiul! striga Toríbio. Dinte de Porc! Inácio Mozambic!" Printre două șiruri de invitați, negrii intrau în salon, clipind din cauza luminii puternice și, intimidați, cu capul în jos, fără să îndrăznească să se uite în jur, se apropiau de Licurgo, își primeau titlul și îi sărutau mîna; cîțiva îngenuncheau pe urmă în fața scaunului în care ședea Bibiana și duceau la buze tivul rochiei ei. Se retrăgeau, buimăciți, căutînd agitați ușa de la bucătărie. Mulți dintre sclavi plîngeau primind înscrisul de eliberare. A fost însă și unul care a intrat cu capul sus, a privit arogant în jur, parcă sfidător, și-a primit titlul fără nici cel mai mic gest sau cuvînt de mulțumire, a făcut stînga împrejur și s-a reîntors în curte, impasibil ca un rege căruia i s-a adus un omagiu îndreptățit. Licurgo l-a însoțit cu o privire furibundă. Era João Batista! Merita cîteva bice zdravene peste bot. Dintotdeauna fusese așa, trufaș și provocator. Era un peon bun, un destoinic îmblînzitor de vite, un muncitor neobosit, dar avea

un fel de a fi atît de îndrăzneț, că nu o dată Licurgo a fost cît pe ce să „se dea la el".

Apelul continua. Negrii intrau și ieșeau. Erau printre ei bărbați și femei, tineri și bătrîni. Licurgo începea să se enerveze. Ceremonia nu numai că se prelungea peste măsură, dar nu-i oferea nici jumătate din emoția la care se așteptase: era ceva la fel de lent și plicticos ca niște alegeri. „Bento Assis!" a strigat Toríbio. Și cum negrul chemat nu apărea, a repetat cu voce mai tare: „Bento Assis!" Nici un răspuns. Licurgo, care își scutura nervos piciorul, a urlat deodată. „Bento Măgarul! Unde-i animalul?" „Bento Măgarul!" a repetat peonul. Atunci o voce posacă s-a ridicat din mijlocul sclavilor care așteptau în aer liber: „Aici, stăpîne!" Și a intrat.

Defilarea a continuat. Licurgo abia își mai putea reține nerăbdarea. Nu izbutea să se convingă pe sine că era o oră măreață — o oră istorică. Nu găsea nimic plăcut în înfățișarea acelor negri zdrențăroși și murdari, cu ochi urduroși și clădăraia de păr slinoasă, expunîndu-și toată urîțenia și mizeria în casa aceea luminată. Și cît de stupizi erau cei mai mulți! Le trebuia o veșnicie ca să traverseze salonul și apoi rămîneau cu hîrtia în mînă, zăpăciți, fără să știe ce să facă nici unde să se ducă. Trebuia să le strige tot el: „Acum plecați. Nu! Pe dincolo Înapoi în curte!"

Cel mai rău era că în Conac începuse deja să miroasă a colibă de negri.

Cu un oftat de ușurare a înmînat ultimul titlu.

Iar cînd cel din urmă sclav a dispărut în bucătărie, s-a lăsat o clipă de tăcere și încremenire, ca și cum musafirii ar fi așteptat de la Licurgo cîteva cuvinte. Dar prima care a vorbit a fost bătrîna Bibiana:

— Acum deschideți ferestrele ca să iasă duhoarea!

Licurgo a poruncit să se ridice geamurile. Era destul de dezamăgit. Așteptase luni de zile clipa aceea și totuși ea nu-i pricinuise nici cea mai mică emoție. Deodată s-a văzut înconjurat de amici care îi strîngeau mîna și îl îmbrățișau cu

efuziune. Unul dintre ei a strigat: „Trăiască Clubul Republican! Trăiască prietenul nostru Licurgo Cambará!" Ceilalți au răspuns în cor: „Trăiască!" Și au început toți să bată furtunos din palme. Cimpoieșii, instalați în vestibul, au pornit să cînte un marș. Licurgo a simțit atunci cu o forță atît de mare și bruscă frumusețea acelei clipe, încît era cît pe ce să izbucnească în lacrimi. Cu greu s-a putut reține. S-a lăsat îmbrățișat, pasiv, dar unii îl strîngeau atît de tare încît aproape că îi tăiau respirația. Nu auzea ce i se spunea. Știa doar că trăiește un moment glorios, rar, măreț. Cu un simplu gest al mîinilor eliberase peste treizeci de sclavi! Afară fusese aprins un foc mare în jurul căruia negrii — acum oameni liberi, fericiți și demni — aveau să danseze, să cînte, să mănînce și să bea!

O negresă cu turban roșu umbla rînjind printre invitați cu o tavă acoperită de pahare cu bere. Cineva i-a dat lui Licurgo un pahar, pe care el l-a luat și l-a dus lacom la buze, dîndu-l pe gît. Pe urmă și-a lins distrat mustățile, privind în jur, cam amețit, simțind o căldură și un frison de febră, cu gîndurile răvășite și aceeași dorință absurdă de a plînge. Bibiana s-a apropiat de el, l-a îmbrățișat și — pentru prima oară după mulți ani — buzele ei umede au atins obrazul nepotului, sărutîndu-l apăsat.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, băiatul meu, a bîiguit ea.

Licurgo s-a înclinat, și-a sprijinit obrazul de capul bunicii și a început să plîngă ca un copil. Bibiana l-a tîrît în vestibul și pe urmă în birou, închizînd repede ușa în urma lor. Nu voia ca musafirii să vadă accesul de plîns al băiatului ei.

— Ce-i cu tine, Curgo? Nu plînge. Haide, șterge-ți lacrimile. Unde s-a mai pomenit așa ceva?

Licurgo se ștergea cu batista peste ochi și obraji și gîfîia, furios de a fi dat dovadă de slăbiciune, și dorind deja să se lupte. Dar să se lupte, cu cine și pentru ce?

— Haide să-i chemăm la masă! a exclamat deodată. Cred că sînt morți de foame.

A tras-o brusc de braț, tot gîfîind; acum avea chef să-i înjure pe oaspeți și totodată să-i îmbrățișeze. S-a întors în salon, exclamînd:

— Poftiţi la masă, oameni buni! Poftiţi la masă! Simţiţi-vă ca la dumneavoastră acasă!

9

În sufragerie aşezaseră o masă lungă, acoperită cu feţe de masă albe ca zăpada, pe care se înşirau platouri cu carne de porc rece şi făină de manioc, găini fripte, cîrnaţi prăjiţi şi felii de salam şi şuncă din Garibaldina. De îndată ce oaspeţii s-au aşezat la masă, negresele au început să aducă frigărui fierbinţi şi tăvi cu plăcinte proaspăt scoase din cuptor.

— Sînt cu carne, a anunţat Bibiana, care se aşezase în capul mesei, şi sînt calde.

Musafirii s-au dedat cu entuziasm plăcerilor gastronomice. Bibiana îl urmărea, încîntată, pe părintele Romano, care se ospăta cu atîta poftă, încît era o adevărată bucurie să-l vezi. Aşezat în faţa parohului, doctorul Winter, atît de plictisit în ultimul timp, morfolea cu indiferenţă un copan de găină. Se auzea clipocitul limpede şi vesel al vinului turnat în pahare. Conversaţiile se însufleţeau pe măsură ce comesenii începeau să bea, iar bărbaţii trebuiau acum să strige ca să se facă auziţi, fiindcă toţi vorbeau în acelaşi timp, iar cimpoieşii cîntau şi ei de zor.

Fără nici o poftă de mîncare, Licurgo se uita prin fereastră la pălălaia focului din curte. Unde o fi Ismália? O fi venit? Nu putea să înţeleagă de ce a întîrziat atîta. După instrucţiunile sale, fata ar fi trebuit să părăsească Angico în zori...

Maria Valéria a aruncat pe furiş o privire vărului ei. I s-a părut taciturn şi agitat. Ce-o fi avînd? De ce nu vorbea cu Alice, care şedea, uitată, în stînga lui? A privit în jur şi a dat de ochii îngrijoraţi ai lui Liroca, de cealaltă parte a mesei. Băiatul i-a zîmbit. Faţa Mariei Valéria a rămas impasibilă. José Lírio făcuse pînă atunci două tentative să închege o conversaţie, dar ea îi răspunsese prin monosilabe seci, spre a-l descuraja. Dar

băiatul nu se dădea bătut. Cu toate ofensele aduse de ea — trîntirea ostentativă a ferestrei cînd se apropia el pe caldarîm; întoarcerea spatelui cînd o invita la dans pe la baluri; refuzarea florilor pe care i le trimitea — cu toate acestea, nefericitul continua să o urmărească și în ultimul timp nu se sfiise să devină ridicol cîntîndu-i serenade cu vocea lui falsă.

Maria Valéria a lăsat capul în jos și a început să mănînce, destul de tulburată, făcînd tot posibilul să uite că vărul ei șade la aceeași masă, și că era suficient să ridice ochii și să întoarcă puțin capul ca să-l vadă.

Cimpoieșii cîntau acum un vals: *Valurile Dunării*, a recunoscut ea. O clipă s-a imaginat dansînd în brațele lui Licurgo, dar a izgonit imediat această închipuire, enervată, și chiar cu un simțămînt de vină, ca și cum numai gîndul la așa ceva ar fi însemnat să-și trădeze sora.

Bibiana a privit-o pe Alice cîteva clipe cu un ochi critic și pe urmă, aplecîndu-se spre ea, a spus:

— De mîine încolo ai să iei în fiecare zi după masa de prînz un gălbenuș crud cu un pahar de vin de Porto.

Alice și-a întors spre bătrînă ochii ei mari:

— Dar nuie nu-mi plac ouăle crude, mătușică!

— Îți plac, nu-ți plac, trebuie. Ești foarte palidă și ar fi bine să te mai îngrași. Bărbații nu se dau în vînt după femei slabe. Fă ce-ți spun eu. Și începe chiar de mîine!

— Bine, mătușică, a fost de acord Alice, cu un zîmbet supus. A lăsat ochii în farfurie și a continuat să mănînce fără chef o bucată de piept de găină.

Bibiana continua să se uite pieziș la viitoarea nevastă a lui Curgo. Fata avea șoldurile înguste: pesemne că nu va fi prea aptă să nască. Dar facă-se totul prin dragostea Domnului! Cunoștea multe femei cu bazinul îngust care au adus copii pe lume și au murit de bătrînețe.

Atmosfera era plină de rumoarea conversațiilor și de clinchetul farfuriilor, paharelor și tacîmurilor. Bărbații discutau animat și mulți dintre ei comentau incidentul de după-amiază.

Curgo mînca încet și fără chef, dar își golea cu înghițituri lungi paharul cu vin. Avea fața în flăcări și buzele foarte roșii și lucioase. Din cînd în cînd se întorcea spre logodnica lui și căuta să înjghebe o conversație: „Ți-e foame?" spunea. Sau: „Ia te uită ce poftă de mîncare are părintele". Sau: „Te distrezi?" Dar Alice răspundea doar prin monosilabe timide, iar discuția parcă încremenea în văzduh.

Părintele Atílio Romano avea în fața sa o farfurie cu plăcinte, pe care le devora rapid, cu un asemenea entuziasm, încît uneori și le vîra în gură întregi. Mesteca voinicește și totodată nu înceta să vorbească, fiindcă doctorul Winter, ateu incorigibil, nu-i dădea pace. Acum îi recita pe dinafară pasaje întregi dintr-o carte a prietenului său, Carlos von Koseritz, alt eretic care o să sfîrșească rău. Aplecat peste masă, cu furculița ridicată, medicul îl privea fix pe preot în timp ce vorbea:

— *„Cel mai credincios dintre voi va crede oare că Pămîntul este centrul Universului, iar Soarele, Luna și toate astrele nu au fost create decît ca să-i slujească drept felinare?"*

Parohul îl asculta, zîmbind și mestecînd.

— De ce nu? a exclamat, întrerupîndu-l. De ce nu, dacă așa a vrut Dumnezeu? S-a sprijinit pe spătarul scaunului și a strigat unei negrese care trecea pe lîngă el: Mai adu-mi niște plăcinte, frumoasa mea! Și, cu buzele strălucind de untură, cu obrajii în flăcări, cu ochii vioi, și-a îndreptat din nou atenția asupra medicului: De ce nu?

Winter încă își mai agita furculița în aer.

— *„Biblia e opera unor oameni neștiutori; facerea lumii e un mit, și Laplace avea dreptate cînd, la întrebarea lui Napoleon de ce nu a pomenit de Dumnezeu cînd și-a expus sistemul mecanicii cerești, a spus: «Sire, je n'avais pas besoin de cette hypothèse!»*[1]

---

[1] Sire, nu aveam nevoie de această ipoteză (fr.).

— *„Quos Deus vult perdere, prius dementat"*[2] a citat preotul, rîgîind fericit.

— *„Starea straturilor terestre demonstrează fără putință de tăgadă că omul este pur și simplu rodul evoluției materiei ca și Pămîntul însuși, așa cum sînt și toate lumile care populează spațiul Universului."*

Atílio Romano își sorbea vinul, ținîndu-l un timp pe limbă și înghițindu-l apoi cu o încetineală senzuală. Și-a umplut din nou paharul.

— Nimic din toate astea nu-s noi pentru mine, doctore, a spus el. Toți autorii atei, prietenii dumitale, sînt și cunoscuții mei. Le țin cărțile pe noptieră și ăsta-i un semn că nu mă tem de ei.

— Și nu crezi că au dreptate?

— Absolut. Ah! Au venit plăcințele calde! Și-a frecat mîinile. Servește-te, frumosul meu!

Doctorul Winter nu s-a tulburat de prezența plăcintelor proaspăt scoase din cuptor care se aflau acolo în fața lui, unse, aromitoare, rumenite, presărate cu zahăr și scorțișoară. Le-a aruncat o privire rece și s-a întors din nou către interlocutorul său:

— Dacă ești convins că au dreptate, cum de mai exerciți sacerdoțiul unei religii bazate pe un mit pueril?

Mîna mare a preotului s-a întins ca să ia cu degetele o plăcintă.

— Rațiunea n-are nici o legătură cu credința! a spus el sentențios, vîrîndu-și plăcinta în gură și înfundînd-o cu degetele.

— I-ai citit pe Darwin și pe Lamarck, nu-i așa?

— Sigur. Și poate că mai bine decît dumneata, doctore.

— Admiți legile evoluției și selecției?

— Le admit.

— Atunci?

— Atunci, ce?

---

[2] Celui pe care Dumnezeu a vrut să-l piardă i-a luat mai întîi mințile (lat.).

— Cum de poţi recunoaşte în acelaşi timp şi autoritatea *Bibliei?*

— Păi, *Biblia* vorbeşte un limbaj simbolic, frumosul meu!

— Ăsta-i un sofism.

— Ipoteza evoluţionistă nu-l exclude neapărat pe Dumnezeu. Ea e mai degrabă o probă a supremei, a incomparabilei, a subtilei şi imaginativei inteligenţe a Atotputernicului. Şi-a şters cu colţul feţei de masă mustăţile unse. *Biblia* nu-i altceva decît o versiune poetică a Genezei pe înţelesul tuturor.

— Asta-i o erezie, părinte!

— Păi nimeni nu-i mai autorizat decît un preot ca să profereze o erezie, frumosul meu! a exclamat parohul, hototind de rîs.

Doctorul Winter a clătinat din cap, rîzînd în falset. Şi-a privit interlocutorul cu simpatie. Îl admira pe părintele Romano. Mai cunoscuse şi alţi parohi la Santa Fé: unii dintre ei erau bărbaţi puţin luminaţi la minte, care trăiau în teama sacră de a nu-i displăcea şefului politic local. Nu citeau nimic şi le era frică să discute orice. Acum Santa Fé avea un paroh independent, exuberant de sănătate şi bună dispoziţie, un liberal şi, oricît de absurd ar părea, un liber-cugetător. Poseda o bibliotecă bogată, în care Winter, încîntat, găsea, în frumoase legături de piele, pe cîţiva dintre autorii săi preferaţi: Renan, Schopenhauer, Diderot... O carte de căpătîi a parohului era *Candide* de Voltaire. Într-o zi doctorul Winter îl surprinsese pe părintele Romano citind povestirile lui Boccacio şi rîzînd homeric.

— Parohul îl citeşte pe Boccacio! exlamase medicul, uluit.

Închizînd cartea cu zgomot şi ridicîndu-se brusc, părintele a explicat:

— Îl citesc pe pişicherul ăsta din două motive puternice. *Primo*, pentru că-mi place. *Secondo*, fiindcă prin povestirile lui materialiste şi libertine mă îndeamnă să resimt mai profund deliciile castităţii şi ale vieţii spirituale.

În general părintele Romano era stimat în parohia sa. Ştia să povestească hazos o anecdotă şi, preot amabil, nu-şi petrecea

timpul ca predecesorii săi, amenințîndu-și oițele cu focul gheenei. Ai păcătuit? Stai să vedem, ia loc, destinde-te, odihnește-te puțin. Nu te amărî. Totul se poate aranja, fiindcă Dumnezeu e bun. Deschide-ți inima Lui, frumoasa mea. *Pronto*, te ascult...

Duminica după-amiază încăleca pe murgul său pintenog și, cu umbrela deschisă, se lăsa purtat în trapul calului spre colonii, urmat de paracliser, care călărea pe un catîr costeliv. Don Quijote și Sancho Panza, își spunea Winter cînd îi vedea trecînd.

În Garibaldina părintele mînca farfurii întregi de macaroane memorabile, bea vin la umbra răcoroasă a pîntecoaselor poloboace de la bufete, și juca zgomotos popice sau gajuri cu colonii, în compania cărora rămînea pe urmă să cînte canțonete din *il bel paese*.

E la Violetta là va, là va, là va,
Là va nel campo e là si sognava
Ch'el gera el so' Gigin che la rimirava.
— Perché mi rimiri, Gigin, de amor,
Gigin d'amor?
—Io ti rimiro perché sei bella,
E se vuoi venir con me alla guerra.
— No, alla guerra non vó venir,
Non vó venir!
Non vó venir con te alla guerra
Perché si mangia male e si dorme per terra.[3]

Doctorul Winter nu a putut să uite niciodată clipa cînd îl văzuse pe preot cu un pahar de vin în mînă, cîntînd un solo cu vocea lui frumoasă de bariton:

---

3 Violetta merge, merge, merge, / Merge pe cîmp și acolo visează / Că era Gigin al ei care o privea. / — De ce mă privești, Gigin, cu amor, / Gigin cu amor? / — Te privesc pentru că ești frumoasă, / Și dacă vrei, vino cu mine la război. / — Nu, la război nu vreau să vin, / Nu vreau să vin! / Nu vreau să vin cu tine la război / Pentru că se mănîncă prost și se doarme pe jos./ (it.).

Non ti ricordi, oh Adelina,
Sotto l'ombra di quel ramo,
Tu dicevi: T'amo, t'amo!
Eri tutta felicità?[4]

În jurul său, colonii, cu feţele roz şi lucioase, cîntau în cor:

Ma perchè, Adelina, perchè
Tu non pensi più a me?[5]

Într-o duminică, la întoarcerea din Nova Pomerania, făcînd un scurt popas în Garibaldina, doctorul Winter a auzit strigăte şi rîsete venind dintr-un grup care înconjura doi bărbaţi. S-a apropiat şi a rămas trăsnit de cele văzute. Cu sutana suflecată, părintele Atílio Romano se întrecea în lupte romane cu Arrigo Cervi, fierarul coloniei. Asudat, roşu ca focul, parohul sforăia şi gemea, lăsînd să-i scape din cînd în cînd cîte o înjurătură: *Porca miseria! Hostia! Figlio d'un cane!*

Parohii din Santa Fé se enervau întotdeauna de lipsa de religiozitate a localnicilor bărbaţi care, în majoritatea lor, nu veneau la slujbă sau, cînd veneau, nu îngenuncheau şi nici nu se rugau, rămînînd în picioare, în spatele ultimei banchete, cu un aer stîngaci şi contrariat totodată; în general se retrăgeau de îndată ce începea predica. Se spunea că nici un paroh nu izbutise să aducă pe vreunul dintre bărbaţii aceia la confesional. Părintele Romano devenise însă prietenul tuturor, cîştigîndu-le încrederea, astfel că adeseori asculta, de la om la om, în faţa unui pahar de rachiu sau la masa de joc, mărturisiri intime, şi nu rareori era chemat să rezolve discuţii de onoare sau probleme de familie pe care enoriaşii săi voiau să le decidă în particular. Pe preacucernice le scandaliza prin lipsa de reverenţă cu care trata uneori chestiunile religiei. Dar avea un comportament pilduitor

---

[4] Nu-ţi aminteşti, oh Adelina, / Sub umbra acelei crengi, / Tu spuneai: Te iubesc, te iubesc! / Erai toată numai fericire? (it.).

[5] Dar de ce, Adelina, de ce / Tu nu te mai gîndeşti la mine? (it.).

și bîrfa locală nu reușise niciodată să-i descopere în viață nici cea mai mică urmă de fustă.

Privindu-l acum pe Atílio Romano, care încă mai înfuleca lacom plăcintele calde, Winter dădea din cap cu bunăvoința adultului în fața năzbîtiilor unui copil. Și-a abătut pe urmă privirea spre Licurgo și imediat i-a venit în minte Bolívar. Băiatul avea firea agitată a tatălui său: îți sugera un mînz cu capul în sus, adulmecînd primejdia, gata să ia frîul în dinți și să țîșnească glonț. Ce contrast cu calmul și forța liniștită a lui Florêncio, care părea să-și țină picioarele bine înfipte în pămînt! Dar, găsea Winter, era vorba de liniștea și forța unui bou care se resemnează să-și petreacă viața trăgînd carul.

Și-a umplut din nou paharul cu vin și l-a golit dintr-o sorbire. Cel mai bun lucru de făcut era să se îmbete ca să poată participa la veselia generală, să uite că viața nu îi mai făgăduia nimic. Nu mai avea speranța să plece din Santa Fé. Distanța în kilometri care îl despărțea de Germania era enormă. Dar distanța în timp era încă și mai cutremurătoare. Se simțea liber în timp și spațiu, fără nici o legătură cu nimeni și cu nimic. Dar oare nu fusese acesta idealul său dintotdeauna? Să nu aibă angajamente, nici soție, nici familie, nici proprietate. Să fie, fizicește și spiritualmente, un călător fără bagaje. Să se afle veșnic în disponibilitate, să poată, de la o clipă la alta, fără să dea socoteală nimănui, să se deplaseze în spațiu, să schimbe peisajul, ambianța, obiceiurile... Bine. Atinsese acest stadiu. Se menținea liber, disponibil, sentimentalmente neatins. Dar cum își folosise libertatea? O păstrase doar așa cum unele familii din Santa Fé tezaurizează bijuterii vechi într-un scrin, în fundul unui sertar, nefolosindu-le vreodată, dar nici descotorosindu-se de ele, în momentele de mare nevoie. Un lux inutil, de fapt!

Și-a umplut din nou paharul cu vin. A dat pe gît o dușcă, și-a șters mustățile cu șervețelul și a privit în jur. Iat-o pe bătrîna Bibiana în capul mesei, atentă la tot, nepierzînd nici un cuvînt din ce se spunea, supraveghindu-și tot timpul nepotul cu privirea ei ageră și ascunsă. Winter s-a gîndit la Luzia... După

teoriile părintelui, ea avea un suflet, şi sufletul ei la ora aceea (oare pe lumea cealaltă o fi existînd timpul?) trebuia să fie pe cale de a-şi ispăşi păcatele în flăcările iadului. Medicul a zîmbit. *Teiniaguá* încheiase un pact cu diavolul: focul nu va atinge cîtuşi de puţin trupul verde al reptilei. Dar sufletul bietului Bolívar, unde o fi? Cu siguranţă că pătimeşte pe coridoarele Purgatoriului.

— Părinte, eşti un prost! a strigat Winter privindu-l pe paroh. Parcă i-ar fi aruncat în obraz vinul din pahar. Vocea i s-a pierdut însă în vacarmul general. Bărbaţii stăteau de vorbă răcnind. Cimpoaiele umpleau încăperile cu muzica lor focoasă şi plîngăreaţă. În curte negrii cîntau şi dansau în răpăit de tobe.

Un bărbat s-a ridicat şi a bătut din palme, cerînd să se facă linişte.

— Vrem să ne recite ceva domnul Toríbio! a strigat. Mai multe voci l-au sprijinit: „Foarte bine! Bravos! Să recite domn' Toríbio!"

Avocatul nu s-a lăsat aşteptat. S-a ridicat cu un entuziasm care cam mirosea a vin, a frămîntat şerveţelul în mîinile lui mici şi delicate, şi şi-a ţinut o clipă capul în jos, gîndindu-se parcă ce să spună. Cînd muzica a încetat şi comesenii au făcut linişte, bahianul şi-a trecut degetele prin păr şi a spus, cu vocea blîndă:

— Am să recit un poem al marelui profet *condoreiro*[6] Castro Alves, gloria Baliei şi a Braziliei. A făcut o pauză gravă şi pe urmă, cu un ton de discurs, a adăugat: E vorba de *Nava cu sclavi negri*, poem care a fost pentru cauza abolirii sclaviei în Brazilia ceea ce *Coliba unchiului Tom* a fost pentru aceeaşi cauză sublimă în America de Nord.

Bibiana s-a aplecat spre Alice şi i-a şoptit:

---

[6] Membru aparţinînd unui grup de poeţi apărut în Pernambuco prin anii 1870-1890, a căror manieră literară se caracteriza printr-un abuz de emfază şi o retorică răsunătoare. Precum condorul în munţii Anzi, ei încercau să înalţe pe culmile poeziei, în general civică şi umanitară, zborul inspiraţiei poetice.

— Alt discurs.

Curgo a întors repede capul spre bunica lui, încruntat, i-a aruncat o privire sumbră și dojenitoare, căreia bătrîna i-a răspuns cu un surîs șmecheresc.

Torîbio s-a ridicat în picioare și, trasînd în aer cu mîna dreaptă un semicerc, a început:

Sîntem în largul mării... De spațiu amețite
Sclipesc razele lunii — un flutur auriu.

Mîinile lui au început să se agite ca niște fluturi bruni, care s-au preschimbat imediat în valuri cînd a spus:

Iar valurile-aleargă după ele... ostenite
Precum un pîlc de prunci, nebunatic, zglobiu.

Pe chipul preotului se citea o expresie de fericire absolută. Mîncase și băuse bine; acum asculta un poem frumos. Își hrănea astfel trupul și spiritual.

Torîbio a lansat în aer o întrebare poetică:

... De ce gonești așa, navă ușoară?

Doctorul Winter își sprijinea coatele pe masă, ținîndu-și obrajii bărboși cu ambele mîini. *De ce gonești, navă ușoară?* S-a și văzut pe bordul unui bric, primind în față vîntul înțepător al mării; se afla în drum spre Germania și, acolo, pe puntea navei, se gîndea la Santa Fé, mai cu seamă la o anume seară de sărbătoare la Conac — cu cît timp în urmă! — cînd cineva recitase niște versuri în care se vorbea de o navă, și el se văzuse pe bordul unui bric care îl aducea înapoi în patrie, și simțea vîntul mării în obraz, și rămăsese cu gîndul la o seară îndepărtată, în Santa Fé, cînd la o petrecere la Conac cineva recitase un poem în care se vorbea de o navă și el se văzuse... *Ach!* Pesemne că s-a îmbătat. A băut prea mult. Dar e bine să bei; te simți ca un balon ușor, aerian, colorat, lipsit de griji — un balon de Sînziene. Găsea totul bine, foarte frumos, foarte sigur. În orice caz, n-ar strica să ceară o ceașcă de cafea tare

neîndulcită. Un medic nu trebuie să se îmbete, *mein lieber Doktor*. Ce limbă o fi vorbind Toríbio? Nu mai înţelegea nimic... Cuvintele nu mai aveau sens. Poemul era tot numai ritm. Ra-ta-ta... ra-ta-ta... ra-ta-ta... S-a gîndit la Johann Wolfgang Goethe. Unde o fi? Praf şi pulbere! La ce i-a folosit că a scris *Zwei Seelen wohnen ach!, in meiner Brust?* Două suflete locuiesc, vai!, în pieptul meu. Pieptul lui s-a umplut de viermi. Acum nu mai existau nici viermi, nici piept. Pulbere. S-a uitat la preotul care încă mai morfolea în dinţi o plăcintă. Unde se duc sufletele poeţilor? În cer, ar răspunde sacerdotul. Goethe printre îngeri. Nu, Goethe ar fi un arhanghel, la fel ca şi Heine, Schiller şi atîţia alţii.

Toríbio continua:

Dar ce văd eu acolo... Tablou de-amărăciune!
Ce cîntec funerar! Ce groaznice figuri!
Un cer infam şi josnic... O, Doamne! Stricăciune!

Vocea avocatului a devenit profundă şi funebră:

Duneta vasului... e ca un vis dantesc...
Enormele lampioane de sînge se-nroşesc.

Arăta spre masă, ca şi cum aceasta ar fi fost duneta. Şi, cu un avînt dramatic, a luat paharul cu vin, i-a turnat conţinutul peste faţa de masă albă şi, indicînd pata roşie, a declamat:

Scăldîndu-se în sînge.

Bibiana a mîrîit:
— Nu el o să spele faţa de masă...
Vocea avocatului se auzea acum limpede şi modulată:

Şfichiuit de bice... Zăngănit de fiare...
Legiuni de negri cu chipuri amare
Dănţuind oribili...

Negrese atîrnîndu-şi de ţîţa lor goală
Copii costelivi cu gura de smoală
Stropiţi cu sînge de mamă;

Altele, mai june, complet despuiate,
În vîrtej de spectre tîrîte, speriate
De suferința lor vană...

Winter și-a umplut din nou paharul cu vin. *Negrese atîrnîndu-și de țîță...* Ochii lui s-au oprit asupra celor care ședeau de cealaltă parte a mesei. Ce tendință aveau femeile din provincia asta să se îngrașe! Cu excepția fiicelor lui Florêncio, celelalte fete erau durdulii, cu șolduri mari și sîni bogați. Pasămite acelor *gauchos* le plăceau femeile de acest tip, căci uneori le prețuiau cum se prețuiesc vacile de lapte: cu cît e ugerul mai mare, cu atît dau lapte mai mult. După măritiș, femeile se împlineau și ajungeau ca nevasta lui Veiga de la Casa Sol, care ședea acum lîngă paroh, strînsă într-o rochie de saten albastru închis, cu fața ei ca o prăjitură de mălai necrescută, bărbia dublă de o moliciune și o albeață de brînză, privindu-l pe declamator cu ochișori umflați în care se citea un licăr de uimire... *Mein Gott!* Dacă există Dumnezeu, toată comedia asta ar avea un sens. Cine știe, poate există Dumnezeu?

Ca într-un vis dantesc umbrele se adună!...
Țipete, vaiete, blesteme, ocări răsună!
Și rîde Necuratul!

Unul dintre peonii lui Curgo a intrat în sufragerie în vîrful picioarelor, s-a apropiat de stăpînul său, s-a înclinat și i-a șoptit la ureche:

— E liniște peste tot.

Era omul pus de santinelă la mansardă ca să supravegheze piața. Mai erau unul în fundul curții, și un al treilea sub smochinul cel mare, care nu scăpa din ochi Palatul Municipal. Curgo nu credea că Amaral ar îndrăzni să atace Conacul, dar mai bine să-și ia toate măsurile.

A dat din cap și a murmurat:

— Bine. Spune-le băieților să vină să mănînce.

Peonul s-a uitat în jurul lui și, susurînd încă și mai încet, a comunicat:

— A sosit Ismália, șefule.

Cuvintele acestea au căzut în pieptul lui Licurgo ca un bolovan. S-a uitat mașinal la bunica.

— Foarte bine, Neco. Unde e?

— În curte.

Omul s-a retras în vîrful picioarelor. Licurgo a privit-o pe Alice, cam descumpănit. Pe urmă pe Toríbio, care gesticula, exclamînd:

O, mare, de ce nu ștergi oare
Cu buretele undelor tale
De pe mantia-ți pata cea mare?

Dacă ar putea și el să o șteargă pe Ismália cu un burete... ar avea curajul? Nu. Chiar dacă ceilalți o considerau pe Ismália o pată în viața lui, el simțea pentru ea ce simțea. Acum totul pierise: petrecerea, declamatorul, poemul, abolirea sclaviei, logodnica, bunica, republica — totul. Ce simțea el acum era o dorință de neînfrînat s-o vadă pe mulatră, s-o pipăie, s-o îmbrățișeze, s-o pătrundă. Senzația de febră creștea și își percepea bătaia surdă a inimii; se foia acum pe scaun de parcă ar fi stat pe ace. Sînge, sau foc îi curgea prin vine? Nu numai rana de la frunte zvîcnea: întregul corp vibra, cald, de o dorință aproape dureroasă. S-a uitat încă o dată în jur. S-a sculat încet, căutînd să nu facă zgomot. A simțit că logodnica și bunica îl observau într-ascuns. Chiar și parohul a întors spre el fața întrebătoare. Ducă-se la dracu toți! El era stăpînul casei și totodată stăpîn pe propria sa viață. La dracu! S-a sculat și a ieșit în vîrful picioarelor, îndreptîndu-se spre bucătărie, cu impresia neplăcută că nu numai toți ochii erau ațintiți asupra sa, ci și că lui îi adresa Toríbio aceste întrebări disperate:

Cine sînt nefericiții
Care nu găsesc la voi
Decît rînjetul mulțimii
Și furia călăului?

Şi-a făcut drum cu gesturi nerăbdătoare printre negrii care se înghesuiau în bucătărie, şi a ajuns în fine la uşa din spate. S-a oprit în prag şi a privit curtea, luminată de un foc mare. Negrii care dansau în jurul flăcărilor — cu feţele lucioase transfigurate de extazul unui bal popular, arătîndu-şi dinţii, cu ochii daţi peste cap, nările fremătînde, gurile schimonosite bîiguind cuvinte într-o limbă barbară — i s-au părut mai curînd demoni decît fiinţe omeneşti. I-a venit să strige: „Ajunge! Să isprăvim cu hărmălaia asta!"

Dar într-o secundă i-a uitat pe negri, focul, balul popular. Fiindcă o voia pe Ismália. Unde o fi mulatra? A început s-o caute neliniştit... În sfîrşit, a zărit-o: şedea singură sub un păr pergamut, înfăşurată în *poncho*, privind ţintă focul.

A coborît scara aproape alergînd.

10

A dus-o fără un cuvînt spre fundul curţii, într-o zonă pe care pălălaia focului nu o atingea. Şi acolo, sub un arbore cu coroană mare, într-un unghi format de zid, a îmbrăţişat-o pe Ismália şi i-a sărutat de mai multe ori buzele umede şi reci. Acel *poncho* care o înfăşura pe fată, prea mare pentru trupuşorul ei slăbuţ, nu numai că îi stînjenea mişcarea braţelor, dar îl împiedica şi pe Licurgo să o îmbrăţişeze. A continuat s-o sărute şi buzele lui lacome s-au lipit de lobul urechii amantei sale, pe urmă de tîmple, de frunte, de ochi, de obraji şi iarăşi de gură, unde au rămas clipe îndelungi.

Curgo a îndepărtat fata ca să-i vadă faţa mai bine. Dar în penumbră nu i-a putut distinge trăsăturile. Şi-a vîrît mîinile prin despicătura de la *poncho* şi i-a strîns braţele.

— De ce ai întîrziat atît de mult?

— N-a fost vina mea.

— Dar a cui?

— Brişca a plecat tîrziu de la Angico.

— Oricum, tot aveaţi timp să ajungeţi înainte de înserare.

— Am venit încet. Mi s-a făcut greaţă din cauza hurducăturilor. Ne-am oprit în Rincão Bonito ca să ne odihnim.

— Cine te-a adus?

— Bentinho.

— Bentihno? I-a strîns mai tare braţele cu degetele. Nu ţi-am spus să vii cu frate-tău?

— Laco e bolnav, la pat.

— Bentinho s-a legat de tine?

— Nu.

— Juri pe Dumnezeu?

Abia a pus întrebarea, că s-a şi căit. Îi făcea o scenă, se punea singur într-o poziţie ridicolă faţă de Ismália.

— Jur.

Şi-a descleştat mîinile. Mulatra i-a atins fruntea cu vîrful degetelor.

— Ce-ai păţit?

Nu făcea să-i povestească tot. Mai bine să rezume:

— M-am rănit după-amiază.

— Te doare?

N-a răspuns. De fapt îl durea capul şi palpita de dorinţă pentru Ismália.

Fata aştepta, nemişcată, tăcută, ghemuită sub *poncho*. Avea pe cap o basma albă legată sub bărbie. Respira pe gură şi dintre buzele ei întredeschise ieşea un abur subţire.

— Vino, a poruncit Curgo.

A făcut stînga împrejur şi s-a îndreptat spre hambarul de lîngă zidul din fundul curţii. A deschis uşa şi a intrat. Ismália l-a urmat în tăcere.

Înăuntru era întuneric beznă. Curgo a luat fata de mînă şi a condus-o pe nişte saci de lucernă.

— Stai jos.

Ea i-a dat ascultare.

— Ţi-e foarte frig?

— Nu foarte.

— Atunci scoate acest *poncho*.

Ea și l-a scos, iar Curgo l-a așternut peste saci.

— Culcă-te aici.

Ismália s-a culcat. El a făcut la fel și pe urmă a îmbrățișat-o și a strîns-o tare la piept. Un timp i-a supt buzele, făcînd pauze doar ca să-și recapete suflul. Acum respira, excitat, mirosul Ismáliei: corp cald și tînăr mirosind a săpun negru. Păcat că nu a luat cu el o lanternă, își spunea el. Îi era dor de trăsăturile fetei, de fața aceea de un oacheș pămîntiu, ca un terci presărat cu scorțișoară, și mai cu seamă de pupilele ei de un verde spălăcit de nalbă, cu ciudate punctulețe aurii. Niciodată nu a putut să înțeleagă cum dintr-o familie de paznici prăpădiți și zdrențăroși se născuse o făptură atît de frumoasă ca Ismália, cu trăsături mai fine decît ale multor fete de plantatori bogați.

Sîngele îi zvîcnea în tîmple lui Licurgo cînd mîinile lui au pipăit umerii fetei, i-au mîngîiat sînii micuți, au coborît pe pîntece, pe coapse și în sfîrșit au început să-i ridice fusta, stîngace și febrile.

— Așteaptă, a spus Ismália. Și și-a suflecat fusta singură.

Culcat și cu ochii închiși, Licurgo simțea sub ceafă rigiditatea elastică a brațului fetei. Acum era satisfăcut, dar trist, și dorea să doarmă, să doarmă un somn profund fără vise. Din păcate trebuia să se înapoieze la petrecere, fiindcă la Conac probabil că începuseră să se mire de absența lui. Dar nu simțea nici cea mai mică tragere de inimă să se scoale. Era bună prezența făpturii aceleia, bună căldura corpului ei, contactul cărnii ei. Ismália nu cerea nimic, nu întreba nimic. Era ușor să stea cineva lîngă ea.

Ajungeau pînă la hambar vocile negrilor, muzica cimpoaielor și, din cînd în cînd, cîntatul repetat și îndepărtat al unui cocoș ori lătratul unui cîine pe vreo stradă învecinată.

— Acum du-te la bătrîna Rosa, a spus Licurgo. Am vorbit cu ea. Dacă am să pot, mîine vin să te văd. Ai auzit?

— Am auzit.

— Ai nevoie de ceva?

— Nu.

Curgo s-a întors spre Ismália, i-a prins capul cu ambele mîini și a sărutat-o din nou pe gură. Puțin mai tîrziu, buzele lui s-au lipit de obrajii fetei și i-au simțit umezi. I-a atins ochii cu degetele: erau plini de lacrimi.

— Ce s-a întîmplat? De ce plîngi? a întrebat, acum puțin enervat.

— Nimic.

— Ești bolnavă?

— Nu.

— Te-a durut?

— Nu.

— Atunci, ce e?

Ea nu a răspuns. Licurgo a smuls un fir de lucernă, l-a dus la gură și a început să-l muște, nerăbdător. Ismália era desigur tristă fiindcă el urma să se însoare. Venise momentul să-i spună că însurătoarea nu va schimba situația, că ei doi vor rămîne împreună ca înainte, ca întotdeauna, și că dacă se însura cu Alice asta nu însemna că... Dar nu. Să dea asemenea explicații fiicei lui Mané Caré era prea înjositor pentru el. Nu merita. În rest, ea nici nu ar înțelege... Dar lacrimile astea îl mîhneau și, dîndu-și seama că e pe punctul să se înduioșeze, se irita și se gîndea deja să recurgă la un gest mai aspru. Și-a trecut din nou degetele peste obrajii fetei și a simțit că lacrimile curgeau acum mai abundente.

A scuipat firul de lucernă și a oftat adînc. Trebuia să se întoarcă la Conac. Dansul pesemne că începuse și se cuvenea să danseze cu logodnica lui. Îi venea să intre în casă și să strige „Petrecerea s-a încheiat, oameni buni. Ați mîncat, nu-i așa? Ați băut, așa-i? Ați dansat, e adevărat? Atunci, cu toții la culcare. Noapte bună!"

Tăcerea continua. Curgo și-a pus mîna cu degetele răsfirate pe sînul stîng al fetei și a simțit cum îi bate inima.

În clipa aceea ea a bîiguit:

— O să am un copil.

El nu a spus nimic. A rămas să asculte mult timp, cu tot trupul, cuvintele ei. O să am un copil. A continuat să simtă bătăile inimii Ismáliei împreună cu pulsațiile violente ale propriului său sînge în tîmplele dureroase.

Cu pași înceți, Licurgo s-a îndreptat spre Conac. S-a oprit lîngă foc și a rămas cu ochii pierduți la flăcări. Dansurile și cîntecele încetaseră. Ghemuiți pe vine lîngă jăratic, negri și negrese frigeau patate dulci în vîrful unor nuiele. Alții, sfîrșiți de puteri, dormeau sub arbori, înfășurați în zdrențe. O negresă din insulele Capului Verde, ghemuită sub un portocal, gemea o melopee africană. Zidul din fund al Conacului reflecta lumina portocalie a focului.

O să am un copil. Licurgo purta cu el vocea Ismáliei. *O să am un copil*. O voce subțire, tristă. *O să am un copil*. Văzduhul mirosea a rouă, focul trosnea. Ce să facă? Ce să facă? Poate că cel mai bine ar fi să lase problema asta pe mîine. Era obosit, cu corpul parcă bătut, cu capul zvîcnind de durere. Poate că avea și febră. Dar un lucru era hotărît: copilul acela nu se putea naște... Totuși îi repugna ideea s-o trimită pe Ismália să lepede. Întotdeauna îi criticase pe cei care făceau asemenea lucruri... S-a gîndit la bunica. Bătrîna l-ar dezaproba cu siguranță... Dar nu. Știa ce neplăceri ar aduce după sine nașterea copilului. Copil natural, asta avea să fie. Copil natural. Dacă era băiat, ar fi rău: dar dacă era fată, ar fi și mai rău. Ar crește ca mama, părăsită, în coliba familiei Caré. Cînd ar deveni fată mare s-ar culca cu ea vreun grangur și ar părăsi-o cu un copil în burtă. Și gîndindu-se la asta, Licurgo ajungea chiar să-l urască pe bărbatul care ar „face" așa ceva. Deodată a înțeles că de fapt se ura pe sine. Da, o va pune pe Ismália să avorteze. Asta ar simplifica totul. Dar... dacă moare? Cunoștea cazuri. Poate că cel mai bine ar fi s-o lase pe Ismália să aibă copilul, iar cînd acesta se va naște, să facă tot posibilul ca să fie crescut cum se cuvine și să nu-i lipsească nimic. Într-o zi îi va povesti tot Alicei; ea va înțelege, fiindcă asta se întîmplase într-o perioadă cînd el, Curgo, era

burlac. Dar nu. Peste o lună se va însura. Se putea chiar ca primul copii al Alicei să se nască doar la două luni după cel al Ismáliei. Vor crește împreună la Angico. Unul în casa cea mare, celălalt în coliba familiei Caré. Dacă erau de sex diferit se putea chiar întîmpla ca... Licurgo și-a dus mîna la cap, simțind că stă să-i plesnească de durere. Poate că firul de lucernă fusese otrăvit. Sau totul pe lume era greșit, putred. Dar oare cînd o să înceteze să cînte nemernicii ăștia de cimpoiești?

Își simțea limba uscată, gîtlejul îi ardea, murea de sete. Să bea o halbă de bere și să trimită totul la naiba. A mers mai departe spre casă, gîndindu-se la ce vor spune ceilalți cînd îl vor vedea revenind. Prin văzduh zburau scîntei. Din foc urca un miros grețos de portocală friptă.

Nu. Mai bine ar fi ca Ismália să lepede copilul. Negresa Anastásia cunoștea niște ierburi care nu dădeau greș: totul va fi ușor. Anastásia va rezolva chestiunea... Îi ajungeau celelalte griji ale vieții. Copilul ar da de vorbit. S-a gîndit la modul cum ar exploata inamicii săi politici acest lucru. El și ceilalți membri ai Clubului Republican erau angrenați într-o campanie de regenerare în care vorbeau de decență și bune moravuri. Manfredo Fraga era capabil să insinueze în editorialele sale infecte că președintele Clubului Republican din Santa Fé a dezonorat pe fiica unui umil paznic, lăsîndu-i în pîntece fructul păcatului etc., etc. ... S-a hotărît. Copilul nu se va naște...

A început să urce scările care duceau la ușa bucătăriei. Dinăuntru răzbăteau sunetele unei polci și tîrșîitul picioarelor perechilor care dansau, amestecat cu voci și rîsete. Văzînd o siluetă încadrată în ușa bucătăriei, s-a oprit și a recunoscut-o pe bunica. Bibiana și nepotul s-au privit un timp în tăcere. O fi bănuind ceva? s-a întrebat Licurgo. A dat să vorbească, dar bătrîna i-a luat-o înainte, spunînd cu un calm umilitor:

— Du-te cel puțin să te speli pe mîini.

11

Doctorul Winter a intrat în biroul lui Curgo cu intenția de a se refugia puțin de hărmălaia din celelalte încăperi. Părintele Romano era prea vorbăreț. Avocatul Toríbio, îmbibat de alcool, răsturna Imperiul. Dansul era tot mai însuflețit și Veiga tocmai strigase: „Polca damelor!" Înainte ca vreuna din grăsanele acelea să vină să-l invite la dans, a bătut în retragere. A închis ușa cu grijă și s-a dus drept la balansoar.

— Unde mergeți? a întrebat o voce. Tresărind, medicul a întors capul spre colțul încăperii de unde venise vocea și a văzut-o pe Bibiana așezată într-un fotoliu.

— Cum de nu te-am văzut?

— Îmbătrîniți și v-a slăbit vederea.

Winter a surîs, s-a așezat lîngă prietena lui dintotdeauna și a lăsat să îi scape un oftat de ușurare.

— Adevărat. Îmbătrînesc. Nu mai suport atîta gălăgie. Am venit aici să mă odihnesc puțin, fiindcă a trebuit deja să dansez două valsuri.

Au rămas cîteva clipe tăcuți, ascultînd polca pe care o cîntau cimpoieșii, precum și rîsetele dansatorilor. Biroul era luminat doar de lampa de pe măsuța lîngă care se așezase Winter și de unde îi arunca acum Bibianei o privire piezișă.

— De ce ești atît de plictisită?

— Nu-s plictisită.

— Ba da, ești. Îmi cunosc bine clientela.

Ea a ridicat din umeri și a tăcut. Venea acum din salon un tam-tam surd și cadențat de picioare care băteau în podea.

— Îmi permiți să fumez?

Bătrîna a ridicat iar din umeri.

— Dacă aș spune că nu, ați fi trist ca un miel proaspăt înțărcat. Aprindeți-vă șoricioaica. Dar ridicați puțin geamul ca să nu rămînă tot fumul înăuntru.

— Bine. Atunci nu fumez. Nu-i chiar atît de urgent.

— Fumați. Am spus că puteți. Dacă nu fumați, am să iau asta drept o jignire.

Winter a scos din buzunar o ţigaretă, a aprins-o, a tras un fum şi pe urmă a insistat:

— Eşti plictisită, da. S-a întîmplat ceva.

Bibiana nu a spus nimic. S-a adunat mai mult sub şal, şi-a dres încet glasul şi s-a uitat mai departe pe fereastră. Polca, ţipetele şi bătăile ritmate în podea continuau.

— Ce oră e? a întrebat ea.

Winter şi-a scos ceasul din buzunar, l-a apropiat de lampă şi s-a uitat la cadran.

— Mai sînt douăzeci de minute pînă la miezul nopţii.

Din nou s-a lăsat tăcerea între cei doi vechi prieteni. Medicul şi-a sprijinit capul de spătarul scaunului şi a închis ochii.

Ceva se întîmplase, şi ştia că pînă la urmă Bibiana îi va povesti tot: era doar o chestiune de timp. Putea să aştepte. Aşa era bătrîna. Cînd se îmbolnăvea — ceea ce se întîmpla foarte rar — făcea o mie de ocolişuri pînă să admită că simte ceva; pe urmă, încetul cu încetul, îşi povestea durerile, dar spunînd mereu că nu au importanţă, vor trece sau vor putea fi alinate cu ceaiuri de casă.

Deodată muzica a încetat. S-au auzit bătăi din palme şi strigăte, şi cimpoieşii au repetat polca.

— A venit Ismália, a zis Bibiana brusc, fără nici un preambul.

Winter a deschis ochii şi şi-a îndreptat bustul.

— La Conac?

— Afară. Curgo s-a dus chiar adineauri cu ea în fundul curţii şi au stat acolo destul de mult.

Medicul nu a găsit nimic de spus. S-a mulţumit să se întoarcă şi să rămînă aşa, ezitînd.

— Închipuiţi-vă, a continuat bătrîna. Cu invitaţi în casă, cu logodnica aici, nici măcar...

A tăcut. Doctorul Winter şi-a privit un timp fix vîrful ţigaretei şi pe urmă, fără să se uite la bătrîna lui prietenă, a murmurat:

— Aşa-s tinerii. O să treacă.

De fapt, știa că nu e adevărat. Îl cunoștea pe Curgo și o cunoștea și pe Ismália. Băiatul era încăpățînat în pasiunile lui, iar fata asta avea într-adevăr un anume farmec.

— Dumnezeu să vă audă! a făcut bătrîna. Dar mă îndoiesc.

Au început să vorbească despre alte vremuri și alte aventuri amoroase ale lui Curgo. Și Bibianei i-a venit să rîdă cînd și-a amintit „povestea cu nevasta scamatorului". Licurgo trebuie să fi avut vreo douăzeci de ani cînd a apărut la Santa Fé o trupă de circ care și-a ridicat cortul în piață, lîngă smochin. Era compusă dintr-un jongler, un acrobat, un contorsionist, cîini dresați, doi clovni care vorbeau numai spaniola, și un scamator italian, individ gras și roșcovan, cu mustăți mari și negre, însurat (însurat? aș! desigur trăind în concubinaj...) cu o femeie roșcată. Lucrau amîndoi pe scenă, el îmbrăcat în redingotă neagră cu cravată albă și ea — nerușinata — în costum bărbătesc, ca pajii din poveștile de adormit copiii. Bărbații din Santa Fé erau afițați de această tipesă: se duceau la circ numai ca să o vadă pe nevasta scamatorului. O chema Maria, închipuiți-vă, nume de femeie cumsecade, numele Sfintei Fecioare! Se sulemenea cu carmin pe obraji, își făcea o umbră vînătă în jurul ochilor foarte ieșiți în afară și albaștri, și le rîdea tot timpul bărbaților care ședeau pe banchete sau scaune. Iar ei îi spuneau cîte și mai cîte... Închipuiți-vă că pînă și Fandango și-a pierdut capul; nu mai voia să se înapoieze la Angico, se ducea la toate spectacolele, iar cînd apărea nevasta scamatorului, bătrînul striga de pe banchetă: „Iată o mînză străină frumușică foc!" și rîdea și îi curgeau balele. Scamatorul făcea chestii nemaipomenite, zicea niște prostii pe italienește și scotea ouă din nasul femeii, preschimba vinul în lapte, trăgea într-o ladă goală și dinăuntru ieșea zburînd un porumbel. Dar numărul cel mai gustat de toți era cel în care scamatorul vîra femeia într-un sicriu, punea doi bărbați din asistență să-l lege cu frînghii și să-l acopere cu o pînză neagră, pe urmă mai spunea niște parascovenii și harști!, deschidea din nou sicriul și femeia nu mai era înăuntru. Dar Curgo, care nu era scamator cîtuși de puțin, a făcut-o într-o zi

pe nevasta scamatorului să dispară. De cîtva timp îi tot dădea tîrcoale. Într-o dimineață, italianul s-a trezit în odaia sa de la hotelul din strada Comerțului și nu a văzut femeia în pat. Unde e? Unde nu e? Dar o localitate mică e dată naibii, strănuți o dată și te aude toată lumea. Italianul a descoperit repede cu cine umbla deșuchiata și s-a repezit ca un nebun la Conac.

Bibiana rîdea cu rîsul ei stins.

— Parcă-i mai văd și acum mutra, a povestit ea. A venit la mine cu ochii în lacrimi, și a vorbit pe limba lui stîlcită, voia să-i spun unde e femeia. I-am răspuns: „Păi, nu ești mata scamator? Fă-o să apară."

Winter s-a sculat ca să se ducă să ridice puțin geamul și, cînd s-a întors la scaunul lui, a spus:

— Mărturisește că erai și dumneata îngrijorată...

Bătrîna și-a strîns buzele.

— Nu prea. Licurgo mi-a lăsat un bilet în care zicea că se duce la Angico să stea cîteva zile acolo cu *gringa*. Știți și 'mneavoastră, dom'le doctor, că a avut întotdeauna o slăbiciune pentru mine. Așa a crescut băiatul ăsta, mereu mi-a povestit toate năzbîtiile pe care le făcea, începînd cu mulatrele din Angico. Știți, e nepotul căpitanului Rodrigo. Aș'hia nu sare departe de trunchi.

Winter a zîmbit. Vitejiile erotice ale căpitanului Rodrigo, care fuseseră în trecut o sursă de îngrijorare și supărări pentru *dona* Bibiana, acum îi serveau drept motiv de glumă; ba chiar părea mîndră de faptul că avusese un bărbat „fustangiu."

— Întotdeauna am fost de părere că-i de o mie de ori mai bine ca un băiat să-și facă mendrele cît e burlac, pentru ca după ce se însoară să se liniștească și să-și vadă de obligații. A tăcut. A devenit din nou serioasă. De asta mă îngrijorează povestea cu Ismália. Treaba cu nevasta scamatorului a durat o săptămînă. Circul a plecat. Curgo a fost vreo cîteva zile amărît, voia să-i urmeze pe circari pînă la Santa Maria, dar pînă la urmă a uitat tot. I s-au aprins călcîiele după o castiliană: a durat o lună. Se pare că atunci cînd s-a dus la Porto Alegre s-a

încurcat cu o poloneză... dar nici asta n-a durat mult. Cu Ismália e altceva.

— Într-o zi o să se sfîrșească, a zis Winter fără prea multă convingere.

Cimpoiașii cîntau o mazurcă. Lumina lămpii din birou pierea cu încetul. Winter a întins brațul și, mărind fitilul, a însuflețit flăcăruia.

— De-asta și din multe alte cauze, a conchis Bibiana, mîhnită, a rămas Curgo burlac pînă la douăzeci și nouă de ani. Eu mă apropii de optzeci și încă nu mi-am văzut strănepoții. Și cît de mult îmi doream o casă plină de copii!

— O să vină, n-avea grijă. Totul la timpul său. Curgo se însoară peste o lună. Păi, prin... stai să văd. A numărat pe degete. Prin aprilie '85 putem să avem scîncet de copil la Conac. În '86 poate să apară alt strănepot... Natura nu trebuie zorită. Ai răbdare.

— Răbdare am eu, dar pot să închid ochii în orice clipă...

— Pun rămășag pe tot ce am că ai să treci de nouăzeci.

— Și dacă mor înainte, cine plătește?

— N-ai să mori.

— Adevărul e că nimeni nu vrea să moară, nici cei nenorociți, sau care suferă mult. Frică de moarte, chiar frică, nu mi-e. Dar să vreau să mor, nici asta nu vreau. S-a ghemuit mai tare sub șal. A-ți putea închide geamul. Intră frig. Se zice că morții îi place să intre pe fereastră...

Winter s-a sculat și s-a dus să coboare geamul. A aruncat o privire afară. A văzut felinarele luminînd singurătatea străzilor și o siluetă culcată pe caldarîmul pieței. Pesemne Jacob Geibel... Ce făptură ciudată! În nopțile cu vîntoasă, se spunea, paracliserul ieșea ca nebunul și umbla aiurea pe străzi, vorbind singur și gesticulînd, de parcă ar fi vrut să fugă de cineva sau de ceva.

— Asta e, domnule doctor, a spus bătrîna, după ce Winter s-a reîntors la locul său, ne obișnuim atît de mult cu viața, că pînă la urmă a trăi ajunge un fel de manie.

Medicul a izbucnit în rîs.

— Perfect de acord cu dumneata. A trăi e chiar o manie!

A aruncat mucul țigaretei în scuipătoarea pe care o avea la picioare și a privit-o lung pe bătrînă cu ochi plini de simpatie.

Au păstrat amîndoi tăcere un timp, ascultînd muzica.

Deodată, fără să știe de ce, Bibiana a avut presimțirea unei nenorociri.

— Cred că o să se întîmple ceva rău..., a murmurat.

Doctorul Winter s-a încruntat și a întrebat-o:

— De ce?

— Am avut așa, o presimțire... ceva aici... Și bătrîna și-a răsfirat degetele pe piept. Nu mă înșel niciodată.

— Ei, aș! N-ai nici un motiv. Totu-i în regulă: Curgo e sănătos tun, afacerile merg bine. Și pe urmă, ce naiba! de paisprezece ani n-am mai avut nici război, nici revoluție.

— Tocmai de asta mă tem. Cînd e prea mare pomana, săracul intră la bănuieli. După războiul cu paraguaianii n-a mai fost nimic. Aruncîndu-i o privire malițioasă doctorului, a adăugat: Poate doar războiașul acela contra compatrioților 'mneavoastră.

Winter și-a dres glasul, destul de stînjenit, dar nu a spus nimic. Bibiana se referea la *Muckers*, o sectă de coloni germani înființată în Ferrabraz, lîngă São Leopoldo, în cercul unui tîmplar, care devenise tămăduitor, și al nevestei sale, Jacobina, o ființă ciudată supusă unor crize periodice de catalepsie. Grație interpretării *Bibliei* și a „leacurilor miraculoase", Jacobina izbutise să își fanatizeze adepții, împingîndu-i la practici stranii. Și totul nu ar fi fost decît o nebunie nevinovată, dacă acei *Muckers* nu s-ar fi apucat să-i dușmănească pe colonii care nu făceau parte din sectă, ajungînd chiar să asasineze vreo cîțiva dintre ei și să le dea foc la case. Iar Provincia, încremenită, asistase cum acel incident local s-a transformat într-un serios caz polițienesc și a degenerat mai tîrziu într-un mic război intestin, în care guvernul, văzînd că primul detașament de polițiști care se dusese să-i atace pe *Muckers* a fost învins, a trebuit să trimită o

a doua expediție mai numeroasă, însoțită și de artilerie, care numai cu prețul multor pierderi omenești și la capătul a numeroase și încrîncenate lupte a reușit să cucerească citadela fanaticilor. Se povesteau, la epoca aceea, scene sîngeroase și crude în legătură cu acea campanie. Vindecătorul, pe care forțele legaliste nu reușiseră să-l captureze, a fost găsit spînzurat în desișurile din Ferrabraz. Iar Jacobina, gravidă în ultimele luni, a avut burta străpunsă de o baionetă.

În timpul „Războiului cu *Muckers*" doctorul Winter îi scrisese prietenului său Von Koseritz: *„...acest jalnic episod vine să confirme opinia pe care o am despre compatrioții mei: luați individual sînt excelenți, oameni cu scaun la cap, dar cînd se adună în grup sfîrșesc întotdeauna prin a face o prostie brutală. Mi se pare însă că Goethe a spus asta înaintea mea și într-o germană mult mai bună. Oricum, ajung cîteodată să cred că unificarea Germaniei a fost o greșeală. Mă tem că, după victoria de la Sédan, îmbătați de orgoliu național, nemții să nu fi deprins gustul războaielor (Există o zicală* gaucho *pe care o cunoști: «Cîinele care a gustat o dată carne de oaie...») și să nu se mai poată lipsi acum de ele. Părerea mea este că oameni ca Mozart și Heine nu pot apărea decît în sînul unor națiuni care nu-și pierd timpul și energia proiectînd războaie și încă și mai puțin ducîndu-le la îndeplinire."*

Prefăcîndu-se a nu fi priceput aluzia Bibianei, Winter a spus:

— Va veni și ziua cînd nu vor mai fi războaie.

El personal nu credea ce spunea. Războaiele nebunești nu se vor isprăvi niciodată, pentru simplul motiv că oamenii nu vor înceta niciodată să practice nebuniile care conduc popoarele la război.

Bibiana se uita fix la flacăra lămpii. Cimpoiașii au făcut o pauză în care timp s-au auzit aplauze, strigăte, rîsete și bătăi din picioare.

Pe urmă au început să geamă un vals lent și sentimental. Winter și-a înăbușit un căscat. Uitîndu-se la Bibiana, a văzut că pe chipul bătrînei se petrecerea o transformare ciudată. Era ca și

cum ar fi fost singură în căsoaie şi ar fi auzit brusc un zgomot de paşi suspecţi în camera alăturată... Uite-o cum stă încruntată, cu ochii sticloşi, cu mîinile încleştate pe rezemătoarea scaunului, cu bustul drept...

Ce-o fi? Deodată Winter a înţeles... Valsul pe care îl cîntau cimpoiaşii era una din bucăţile care îi plăceau cel mai mult Luziei să le cînte la ţiteră.

— Ştiţi ceva? a întrebat Bibiana încet, parcă temîndu-se ca vocea ei să nu răzbată dincolo de pereţi. În ultimul timp Curgo a început să mă tot întrebe de mama lui...

Medicul a clătinat încet din cap.

— Vrea să ştie cum era, de unde a venit..., a continuat bătrîna. Sînt destul de nedumerită, nu ştiu dacă trebuie să povestesc tot. Uneori am chef, fiindcă adevărul nu a făcut niciodată rău nimănui.

— Acum adevărul nu foloseşte la nimic. Luzia e moartă.

Bibiana a zîmbit enigmatic şi cîteva secunde a dat încet din cap.

— Nu-i moartă aşa cum credeţi 'mneavoastră...

Cuvintele acestea au fost ca un duş rece pentru medic. I-a pierit brusc somnul şi a rămas în alertă.

— Ce vrei să spui?

— Nu trece o lună să n-o visez. Vise trăsnite din care mă scol obosită, ca şi cum n-aş fi închis ochii. Mă văd mereu cu ea, stînd de vorbă, discutînd, certîndu-mă... Văd totul atît de limpede ca şi cum ea ar mai fi în viaţă. Ştiţi, camera ei a rămas la fel ca pe timpul cînd mai era pe lumea asta. Nimic nu s-a clintit din loc.

A făcut o pauză. Flacăra lămpii începea din nou să moară şi Winter nu mai putea să distingă bine trăsăturile bătrînei sale prietene.

— Curgo ţine la el cheia aurită de la odaie. Nu lasă pe nimeni să intre. Uneori băiatul se scoală în mijlocul nopţii, se duce în odaia mamei lui şi încuie uşa.

— Şi ce face acolo?

— Ştiu şi eu! Cred că scotoceşte prin lăzi şi sertare... şi citeşte dintr-un caiet în care ea scria tot felul de prostii. Nici nu ştiu de ce n-am rupt mai demult caietul acela... Acum Curgo are totul! I-a căşunat să întrebe de ce mama lui n-a lăsat nici un portret...

Winter s-a încruntat.

— Dar eu mi-aduc aminte că prin '69 sau '70 a umblat pe aici un fotograf francez care i-a făcut nişte portrete Luziei, nu-i aşa?

Cîteva secunde Bibiana a şovăit. Pe urmă, fără să se uite la el, a răspuns:

— Nu-mi amintesc.

Dar Winter îşi aducea acum bine aminte. Văzuse multe portrete de-ale Luziei la Conac, chiar şi în ziua morţii ei. De pildă, era unul într-o ramă aurită pe consolă... Chiar aşa: Luzia în negru aşezată pe un scaun cu spătar înalt, cu mîinile în poală, ţinînd un evantai. Toate portretele dispăruseră brusc... S-a uitat la Bibiana, şi-a dres uşor glasul şi a zîmbit.

Bătrîna a vorbit din nou:

— Ştiţi ce mi-a spus Curgo mai zilele trecute? A zis: „Bunico, uneori cînd trec pe coridor pe lîngă uşa de la odaia mamei, mi se pare că ea e înăuntru şi mă aşteaptă, fiindcă vrea să stea de vorbă cu mine..." Aţi mai auzit aşa ceva? Nici nu-i stă în fire lui Curgo să vorbească în felul ăsta. Unde s-a mai pomenit o asemenea iubire pe neaşteptate? Băiatul nu era aşa. De vreo doi ani încoace s-a schimbat. L-am auzit chiar spunînd că are remuşcări.

— Remuşcări, pentru ce?

— Pentru că n-a fost un fiu bun, că nu şi-a iubit mama cum s-ar fi cuvenit. Aţi mai pomenit aşa ceva? Fiu bun, a fost. *Ea* n-a ştiut să fie o mamă bună. Pe Bibiana a trecut-o un fior; schimbînd tonul, a spus: Am îngheţat. Chiar o fi frig, domnule doctor, sau...

Winter nu a auzit restul frazei, nu numai pentru că Bibiana l-a rostit într-un susur ce nu se putea percepe, ci şi fiindcă s-a

cufundat imediat în gînduri. Își amintea de o convorbire curioasă avută cu Licurgo, cu mai puțin de o lună în urmă. Mai întîi cu un aer prefăcut indiferent, apoi cu un nedisimulat interes, băiatul îi pusese întrebări despre mama lui. Voia să știe exact din ce cauză a murit, și dacă fusese într-adevăr frumoasă așa cum o păstra el în amintire. La sfîrșit, îi arătase jurnalul mamei și îi dăduse să citească vreo cîteva fragmente însemnate. Unul îl impresionase în mod deaosebit pe Winter. Fusese scris în ultimele zile de viață ale Luziei:

„Mă sfîrșesc cu încetul. Chiar ieri m-am uitat în oglindă. Eram frumoasă, acum parcă am un cap de mort. Dar îmi place să mă privesc, iar cînd mă văd așa îmbătrînită, sleită, oribilă, mă și înveselesc. De cîte ori mă zăresc în oglindă îmi spun: «Așa meriți, Luzia, așa meriți». Cred că niciodată nu m-am iubit și toată viața mea nu a fost altceva decît o sinucidere lentă, cu țîrîita. Numai că nu știu ce mi-am făcut de mă urăsc atît de tare."

Cuvintele acestea l-au lăsat perplex pe Winter. Nu era vorba numai de simpla atitudine literară a unei tinere influențate de lectura *Nopților la taverną* și a povestirilor lui Hoffmann. Era ceva mai profund, ce el nu putea înțelege, dar îl tulbura.

Winter rămăsese cu impresia că Licurgo se chinuia citind paginile acelui jurnal secret scris cu o caligrafie măruntă și regulată, căruia Luzia îi încredințase durerile, revolta față de Santa Fé și angoasele ei de prizonieră. Și ceea ce-l intriga cel mai mult pe băiat era faptul că Luzia nu menționase numele lui nici măcar o dată în paginile acelea. Adevărul era că din jurnal multe pagini fuseseră smulse. Smulse de cine? În ce scop? Și ce or fi cuprins acele pagini?

Cînd Licurgo îl întrebase „Ce credeți despre toate astea, domnule doctor?", el îi răspunsese cu toată sinceritatea: „Cred că trebuie să uiți, să uiți tot. Există în *Biblie* un verset care spune: «*Morții cu morții*»".

— Altul care nu uită e Florêncio, a adăugat Bibiana. Şi dacă nu se hotărăşte să vină să locuiască la Conac cu familia lui e tot din cauza femeii aceleia...

În vestibul cineva a strigat: „*Dona* Bibiana!" Deodată uşa s-a deschis şi Fandango a năvălit în birou, exclamînd:

— E aproape miezul nopţii, oameni buni. Veniţi! O să dea drumul la balon. Pe urmă toată lumea dansează cadrilul lăncierilor.

Fără să aştepte răspuns, s-a întors şi a plecat cu pasul său elastic de dansator.

Bibiana a oftat adînc, s-a ridicat încet, a făcut cîţiva paşi spre medic, s-a oprit lîngă el şi a murmurat:

— Niciodată nu mi-a plăcut faţa mulatrei ăsteia, a Ismáliei. La început nu ştiam de ce. Acum ştiu...

A aşteptat ca doctorul Winter să întrebe: „De ce?" Dar el a păstrat tăcerea, cu ochii aţintiţi asupra bunei sale prietene. Din încăperile celelalte răzbăteau, acum mai tari, vocile musafirilor. Cinupoiaşii au început să cînte primele măsuri ale unui cadril. Bibiana s-a aplecat spre medic şi l-a lămurit:

— Fata asta are pe faţă, în ochi, în felul de-a fi, ceva care aminteşte de mama lui Curgo.

Winter a privit-o cîteva clipe pe interlocutoarea sa şi pe urmă, sculîndu-se şi el, a spus:

— E adevărat. Luzia nu-i chiar atît de moartă cum s-ar crede.

Unul lîngă altul şi în tăcere, cei doi bătrîni prieteni s-au înapoiat cu pas lent în salon.

Nu-i nimeni în Santa Fé să nu-l cunoască pe bătrînul Maneco Lírio
maior în Garda Națională
veteran din Paraguay
cititor de almanahuri
rebusist înveterat
și monarhist pînă-n măduva oaselor.

Zilnic înainte de ivirea soarelui
stă în fața casei
în pantaloni albi bufanți și în cămașă, bîndu-și ceaiul amar de mate
că-i iarnă, primăvară, toamnă sau vară.

După masa de prînz se duce mereu să schimbe o vorbă la farmacie
iar seara face cîte o mică partidă de table cu perceptorul federal.

Suferă de bronșită astmatică
și fumează cam în silă țigări cu carton vînăt.

E catolic prin tradiție
dar nu se roagă
nici nu se duce la liturghie
și nici nu-i plac preoții.

La petreceri de familie nu se lasă rugat: destul să i se ceară o dată
Recită un vers, maiorule
(mai cu seamă dacă îl roagă vreo cucoană)
face doi pași înainte, își drege glasul și emite cu voce de clopoțel
Acea Colibioară, *opera lui Lobo da Costa.*

Tu-mi ceri să-ți spun acum povestea
acelei triste colibioare,
ce-am întîlnit-o părăsită,
de negre crengi acoperită
de la un piersic ce sta să moară,
acea colibă de vechi paie,
acea prea tristă colibioară?

Și pe un ton spart și macabru spune ultima strofă

A doua zi ruine, fum
din biata colibă se mai zăresc;
incendiul măturase tot
fusese complice mut
cu fulgerul, trăsnetul ceresc!
iată prin urmare ce îmi ceri tu
despre colibioară să-ți povestesc.

Maiorul e văduv și are doar un fiu, la care ține ca la ochii din cap, dar acum locuiește singur, în casa lui albă din strada Voluntarilor Patriei.
Pe pereții jilavi ai salonului, trei portrete
al lui Dom Pedro al II-lea
al consilierului Gaspar Martins

și al Răposatei, odihnească-o Dumnezeu
Amin!

E ora șase după-amiaza, în primăvara lui 93.
Maiorul se uită la calendar
o cromolitografie în trei culori în care lebede albe înoată într-un lac albastru
printre nuferi și agave
bea la Casa Sol în sănătatea protectorilor săi.
Se încruntă
Drace! Azi e 15 noiembrie.
Smulge foaia și citește efemerida
1889. Mareșalul Diodoro[1] proclamă Republica.
Al naibii! Mai bine nu proclama nimic și rămînea acasă liniștit,
lăsînd națiunea în pace.

Maneco Lírio se duce să stea la fereastră, cu tărtăcuța de mate,
un ceainic cu apă clocotită
și în plus amintirile și suferințele lui.
Pe trotuarul de peste drum băieții joacă șotron
în mijlocul străzii fetele încing hora și cîntă
pe cer clipește luceafărul serii.

Maiorul întoarce capul și privește înduioșat portretul
Împăratului.
Să izgonești din țară un bărbat ca acesta
adevărat nepot al lui Marc Aureliu!

Pe stradă fetele cîntă
Ala—bala—portocala
Cioc—boc, treci la loc!

---

[1] Manuel Diodoro da Fonseca (1827-1892), mareșal brazilian, întemeietor al Republicii Braziliene și primul ei președinte între 1889 și 1891, cînd a abdicat.

Prieten al unor oameni mari ca Papa, Lamartine, Pasteur şi alţii
suveran democrat
părinte al nevoiaşilor
înţelept ca nimeni altul.
A tradus Vechiul Testament *din ebraică în franceză*
Iuliu Cezar *al lui Shakespeare în latină*
poemele lui Longfellow în limba maternă
şi compunea sonete de diamant de cea mai pură inspiraţie.
Priceput la Astronomie
privea luna prin telescop
a studiat la faţa locului ruinele Pompeiului
cunoştea muzeele Europei ca palma augustei sale mîini.

Pe trotuar copiii trag la sorţi
Într-o călimară
Este o cerneală.
Ce culoare are
acea călimară?
Şi cu toate acestea era modestia personificată

Marele Victor Hugo, profetul Mizerabililor, *l-a primit pe Împărat*
în casa lui de la Paris
şi-a chemat nepoţelul şi a spus
Sărută mîna Majestăţii Sale.
Atunci Monarhul nostru arată spre poet şi exclamă
Odaia asta, mon enfant, *n-are decît o majestate:*
pe bunicul tău.
L-au izgonit din ţară pe un asemenea bărbat!

Dacă strada ar fi a mea
Aş pune s-o pietruiască
Folosind doar nestemate
Ca să treacă iubirea mea

Altă dată, în America de Nord, fără cortegii nici fanfare, ca simplu călător
Pedro al II-lea al nostru a vizitat Expoziția Centenarului, în orașul
Philadelphia
A vorbit cu Alexander Graham Bell, dar nu i-a spus cine e
Doar a întrebat
Ce dracu de aparat e acesta pe care-l ții în mînă?
Păi e o mașinărie în care am investit multă dibăcie. Vreți s-o încercați?
Puneți țeava asta la ureche și ascultați.
Suveranul a pus, inventatorul s-a dus în altă odaie și a început să
vorbească într-o pîlnie.
Și deodată Majestatea Sa a simțit o gîdilitură la ureche, fiindcă
din țeavă ieșea o voce
Sfinte Dumnezeule! Drăcovenia asta vorbește.
Și de la celălalt capăt al firului Alexander Graham Bell spunea:
Ăsta-i telefonul. În curînd toate casele din lume vor avea nevoie de
un asemenea aparat.
Dom Pedro entuziasmat l-a îmbrățișat pe inventator și a spus:
Vreau să fac o comandă de telefoane pentru guvernul țării mele
Dar de fapt cine sînteți dumneavoastră?
Împăratul Braziliei.
Celălalt mai-mai să cadă pe spate.
Și pe un astfel de om l-au gonit de aici republicanii.

Nea João cu Pantaloni Albi!
Gata, stăpîne!
Cîte pîini ai în cuptor?

Douăşcinci şi una arsă.
Cine a ars-o?
Bico de Latão.
Acum leagă-l pe hoţoman
de oala cu fasole buştean.

Totul a fost doar din pricina tinerilor acestora de la propaganda
republicană.
Aveau capul plin de idei din străinătate.
Voiau abolirea sclaviei
Au avut-o
Şi soarta negrilor s-a înrăutăţit:
Voiau republica
Au avut-o
Au răsturnat monarhia
Au instituit anarhia
L-au izgonit pe Împărat
care a murit, sărmanul, în surghiun.
Ne-au schimbat steagul
că acum e ordine şi progres.
Doar printr-o minune n-au schimbat imnul naţional
Ţara e în mîinile camarilei pozitiviste.
S-au legat de Armată
care pe vremea imperiului stătea liniştită în colţul ei
Azi ne paşte o dictatură militară.
Şi de acum înainte n-o să mai facă nimeni nimic
Fără să-i audă mai întîi adulmecînd pe generali.
Iar rezultatul acestei minunăţii e ce se vede
Doar aici în Rio Grande din 89 în 90
am avut cinci guverne
l-au pus botniţă presei
a fost schimb de focuri pe străzi
canoniera Marajó a vrut să bombardeze Porto Alegre.
Fapt e că poporul este nemulţumit
de cînd l-au izgonit pe Moşulică.

Diodoro a închis Congresul
şi-a dat lovitura de stat
imediat după aceea a renunţat
a venit revolta escadrei
cu Custódio José de Melo[2]
revoluţia din Rio Grande
şi dictatura lui Floriano[3].
Acum nimeni nu se mai înţelege.

Ineluş învîrtecuş
Hai să ne-nvîrtim acuş
Hai să ne-nvîrtim puţin
Şi de tine să mă ţin

Dar după mintea mea proastă nu există decît un singur om pe lume
în stare să salveze ţara
Consilierul Gaspar Martins, onoarea şi gloria naţiunii
uriaş la trup şi la suflet, la ştiinţă şi inteligenţă
cunoscător a cincisprezece limbi vii şi moarte
mai elocvent ca Gambetta, Demostene sau Mirabeau
Şi pînă şi marea Eleonora Duse, cînd l-a văzut pe Consilier,
a spus în limba ei
Ce nemaipomenit Otelo ar face!
Iar cînd Gaspar Martins dă ordin să se tragă
cu vocea lui ca tunetul
pigmeii Republicii se pierd cu firea.
Păi Consilierul nostru e contra acestei situaţii
iar pe cîmpurile din Rio Grande a dat semnalul revoluţiei
Şi de pretutindeni au apărut federalişti şi gasparişti
cu basma colorată la gît

---

[2] Amiral brazilian (1840-1902), şeful revoltei flotei împotriva guvernului mareşalului Floriano Peixoto, în 1893.

[3] Mareşal brazilian (1854-1895), primul vicepreşedinte al Republicii şi, după abdicarea mareşalului Diodoro da Fonseca, preşedinte efectiv al ţării.

Iar fiul meu José Lírio a fost primul care s-a prezentat.
Zilele castilhismului[4] *sînt numărate.*

Rege, căpitan
Soldat, bandit
Cu cuţit la brîu
Şi pistol în mînă

Nu ştiu ce fac eu aici stînd locului
de nu-mi ung pistoalele şi nici nu-mi lustruiesc spada
şi nu-mi leg o batistă roşie la gît ca să mă duc şi eu peste dealuri
cu forţele acelor maragatos.
Nu-s chiar atît de bătrîn ca să nu trag vreo cîteva focuri
sau să pot mînui o spadă.
Fiindcă bine zice Consilierul cînd zice
Ideile sînt metale ce nu se topesc.

Doamna dona *Cândida*
Plină de-aur şi argint
Dezveleşte-ţi obrăjiorii
Să te văd zîmbind.

Un fluierat de tren mătură ca o lance visările maiorului.
Maneco Lírio îşi scoate ceasul din buzunar şi priveşte cadranul
Şase şi jumătate. Trenul de mărfuri de la Santa Maria e punctual
soseşte la ţanc

Acum o să treacă trenul
prin faţa colibei lui Quincas Caré
care iese afară cu nevasta şi copiii
şi stau toţi şi se uită cu gura căscată la locomotivă

---

[4] De la Júlio Prates de Castilhos (1859-1903), preşedintele statului Rio Grande do Sul.

Şi după ce dispare trenul la curba cimitirului
Quincas scuipă pe jos, se întoarce spre nevastă şi
spune cu aer de cunoscător
Lighioana asta aduce secetă.

CONACUL – VII

27 iunie 1895: Dimineața

Cînd se luminează de ziuă vîntul de sud-vest năvălește în Santa Fé. De la postul său, la mansardă, Fandango, căruia i-a revenit ultimul cart din veghea de noapte, privește cerul și are impresia că vîntul tăios stinge încetul cu încetul cu suflarea sa de gheață ultimele stele. Din arborii scuturați cade o ploicică de rouă. Smochinul cel mare, argintat de brumă, pare un cap îmbătrînit peste noapte.Tremurînd de frig, cu fața lipită de geam, simțind pe vîrful nasului contactul înghețat al sticlei, bătrînul vechil pîndește acum în stradă. Uite-l pe acel *maragato* mort, acoperit tot de promoroacă... Cine o fi nefericitul? Cu siguranță vreun tată de familie. Mîine revoluția ia sfîrșit, inamicii de azi încheie pace între ei, dar cei care au murit nu se mai întore.

Fandango oftează. Război blestemat! Frate contra frate, prieten contra prieten. Fandangu aho de o parte și Juvenal de cealaltă. La ora asta l-or fi înjunghiat și pe Antero... Nu trebuie să fie o joacă de copii să te alegi cu o lovitură de cuțit pe un asemenea frig. Crucea Dumnezeului!

Fandango se gîndește la cîte gîtlejuri tăiate a văzut de cînd a început revoluția. Curgo tot spune întruna că *maragatos* ăștia sînt niște bandiți. Aș! Toată lumea știe că există oameni buni și oameni răi de ambele părți. Își amintește de pasul Boului Negru,

unde Divizia din Nord a prins două sute de federaliști care dormeau într-o tabără și i-a lichidat pe toți cu arme albe. Dar cazul lui Gumercindo Saraiva? A fost îngropat într-o zi de camarazi, și dezgropat a doua zi de inamici. Se zice chiar că un șef republican a strigat: „Vreau urechile banditului!" și i le-a retezat cu cuțitul. Un măcel sălbatic, o groaznică pierdere de vieți omenești, de bani și de timp! Și cînd te gîndești că pe lume sînt atîtea lucruri plăcute! Femei frumoase, cai buni, dansuri, frigărui, *mate* amar... Portocale coapte, pepeni de la gheață, un corn de bou plin cu lapte gras direct de la ugerul vacii... O tăifăsuială la gura sobei... Un pescuit, o vînătoare, o siestă sub un *umbu*... Atîtea lucruri!

Ca să uite de frig, de foame și de necazuri, Fandango se pune pe fluierat.

Dar vîntul, care șuieră mai tare, zgîlțîie ferestrele Conacului, intră prin găurile geamurilor sparte, prin crăpăturile ușilor și umple casa cu suflarea lui polară. Un ziar apărut nu se știe de unde zboară prin aer, urcă și coboară în zvîcnituri de pasăre rănită de moarte, și la un moment dat rămîne parcă deschis și lipit de zidul bisericii, dezvăluind titlul de pe prima pagină cu litere cît roata carului: FEDERALIȘTII ÎNVINȘI LA CAROVI!; pe urmă cade iar, se rostogolește pe caldarîm și este tîrît de vîntul tăios spre strada Zdențăroșilor.

La Conac s-au trezit aproape toți bărbații. Au petrecut noaptea în jurul focului, înghesuiți unii într-alții, căutînd aproape inconștient căldură și adăpost, iar acum se cam rușinează de promiscuitatea asta, ca și cum ar fi făcut ceva ce nu trebuie să facă un bărbat demn față de alt bărbat. Își freacă mîinile, bat din picioare pe loc, tușesc, își dreg glasurile, scuipă, cască... Dar nu spun nimic, fiindcă în sinea lor găsesc că nu mai e nimic de spus.

Cînd coboară Fandango, prima sa grijă este să se ducă să vadă cum a petrecut Florêncio noaptea. Îl găsește încă dormind, cu capul dat pe spate, sprijinit pe o pernă. Slavă Domnului că se odihnește, își spune vechilul. Merită, săracul.

Se întoarce spre oameni și șoptește:

— Să nu faceți gălăgie, fiindcă doarme domn' Florêncio.

Soarele a apărut din spatele zidurilor cimitirului. Bătrîna Bibiana se leagănă iar în balansoar. Iar Curgo, care a dormit cîteva ore un somn greu în odaia lui Florêncio, se trezește brusc, tresărind, cu o senzație de dezastru iminent. Sare din pat și, încă buimac, cu ochii lipiți, încearcă să risipească ceața somnolenței, ca să vadă ce s-a întîmplat... Ce-a fost? S-au pornit din nou focurile de armă? A murit cineva?

Maria Valéria stă nemișcată în mijlocul odăii, cu fața întoarsă spre el.

— Ce vrei? întreabă, enervat de senzația neplăcută că este spionat.

— Nimic. Am venit numai să văd dacă dormi.

— M-am trezit acum.

— Văd.

— S-a întîmplat ceva?

— Nu.

— Ce face Alice?

— I-a mai scăzut febra.

Curgo își trece mîna prin păr cu un gest pierdut.

— Am dormit ca un bolovan, murmură, parcă ar fi vrut să se pedepsească de un act reprobabil.

— Aveai nevoie de somn.

— Ce face tata?

— E jos. Se pare că pînă la urmă a reușit să adoarmă.

— Antero a dat vreun semn de viață?

— Nu.

— Am spus eu că nu folosea la nimic...

— Dar cineva trebuia să facă ceva, nu crezi?

— Știu și eu!

Așezat pe marginea patului, Licurgo ține ochii în jos, fiindcă știe că nu e în stare s-o privească în față pe cumnata sa a cărei prezență i-a devenit aproape insuportabilă.

— Portocalele sînt pe teminate și nu mai e făină în casă. Nu știu ce am să le dau oamenilor să mănînce astăzi.

Lui îi vine să-i răspundă: „Omorîţi-mă, tăiaţi-mă în bucăţele, mîncaţi-mă!" Nemişcată în faţa lui, Maria Valéria aşteaptă. Parcă suflul îngheţat care intră în odaie nu vine de afară, vine de la ea. Iar cînd femeia asta vorbeşte, simte în vocea ei ceva ca un şmirghel care îi răzuie nervii.

— Spune-mi! Ce să le dau oamenilor?

De ce nu te culci cu ei? o întreabă Licurgo în gînd. Aşa ei ar mai uita de foame, iar tu te-ai linişti şi mi-ai da pace.

Dar continuă să tacă, să-şi ţină capul în jos, fricţionîndu-şi nervos genunchii cu palmele mîinilor. Deodată, văzîndu-şi propriile unghii crescute şi murdare, strînge degetele pentru ca Maria Valéria să nu le zărească, şi e în acelaşi timp contrariat de gestul acesta. De ce n-o fi plecînd odată?

— Te-ai gîndit la copii? Atîtea zile fără lapte şi pîine? Dar bătrîna?

Deodată el îşi înalţă capul, o înfruntă pe cumnată-sa şi întreabă, agresiv:

— Ce vrei să fac eu?

— Ţi-am mai spus de o mie de ori. Scoate un steag alb pe balcon şi cere o încetare a ostilităţilor cît mai poate fi salvată Alice.

Curgo se ridică brusc în picioare, se apleacă peste pat şi cu un gest violent smulge cearşaful.

— Asta am să şi fac acum! Dar pe urmă să nu mă învinuiţi pe mine de ce o să se întîmple.

Maria Valéria îşi aţinteşte asupra lui ochii placizi şi melancolici şi murmură:

— Asta trebuia să faci de mult.

După o scurtă ezitare, Licurgo se îndreaptă spre uşă, tîrînd cearşaful după el. În clipa aceea se aude de pe coridor un zgomot de paşi grăbiţi, urmat de o voce:

— ... cu steag alb!

Licurgo scapă din mînă cearşaful şi dă fuga afară din odaie. Jango Veiga care se află lîngă uşa balconului, pîndind prin ferestruica întredeschisă, întoarce capul spre el şi exclamă, aproape înecat:

— Un grup care traversează piața... în față un om cu steag alb... pare să fie parohul...

Licurgo se apropie de camaradul său, se uită peste umărul lui și zărește printre copacii pe care vîntul îi zgîlțîie cu furie un grup de vreo cincisprezece oameni ce se îndreaptă spre Conac, avînd în frunte — da, nu încape nici o îndoială! — pe parohul din Santa Fé, purtînd un steag alb în vîrful unei lănci. Unul dintre bărbați ridică pălăria în sus și scoate un urlet; ceilalți îl imită, dar vîntul le poartă vocile departe.

— Sînt ai noștri, spune Jango agitat. Uite-l pe pitic... pe doctorul Winter... vedeți?

— Văd, răspunde Curgo pierzîndu-și răbdarea. Nu-s orb.

Deschide ușa balconului și înaintează doi pași. Respiră adînc și îmbrățișează piața cu privirea. Vîntul îi răvășește părul, barba, *poncho*-ul și basmaua albă pe care nu și-a scos-o de la gît de cînd a început asediul. Îl apucă o amețeală bruscă și cîteva clipe imaginile i se încețoșează în fața ochilor. Acolo jos, împinsă de rafală, o bucată de ziar se tîrăște pe stradă, se lovește de picioarele mortului *maragato*, i se urcă pe coapse, rămîne o clipă prinsă între cutele *poncho*-ului și pînă la urmă îi acoperă fața.

Din profil, Licurgo Cambará așteaptă...

Părintele Atílio Romano încredințează steagul unui însoțitor, iese din grup și, cu brațele deschise, traversează strada.

— Lăudat fie Domnul! exclamă, cu fața radioasă. Lăudat fie bunul Dumnezeu! Federaliștii au părăsit orașul înainte de revărsatul zorilor. Forțele republicane de la Cruz Alta au ajuns în municipiu!

Curgo lasă ochii în jos spre preot, dar nu scoate nici un cuvînt. Oamenii sînt acum în mijlocul străzii, cu fețele ridicate spre balcon. Stăpînul Conacului și al fermei de la Angico își recunoaște camarazii care căzuseră prizonieri la federaliști în timpul luptei pentru cucerirea orașului. Se înalță în văzduh săbii, pălării, basmale și lănci. Trăiască Partidul Republican! Trăiască domn' Colonel Licurgo Cambará! Trăiască Rio Grande

do Sul! Antero își pune pălăria în vîrful unei lănci, o ridică sus de tot și, cu vocea lui stridentă, răcnește: „Vivat Conacul!"

La ferestrele casei apar unul cîte unul apărătorii ei. Curgo își întoarce fața spre turla bisericii și, cu o fixitate stupidă, urmărește cu privirea cocoșul giruetă, care se învîrte ca un titirez.

— Curgo! îi strigă părinteie de jos. Nu-ți mai recunoști prietenii? De ce nu spui să se deschidă ușa?

Licurgo se întoarce, face cîțiva pași și pe palier se întîlnește cu cumnată-sa care stă, cu brațele încrucișate sub șal, în așteptare...

— Orașul a fost eliberat! exclamă el cu vocea plină de o bucurie în care persistă și un element de ranchiună. Federaliștii au fugit, nici o canalie n-a pus piciorul în casa mea!

Fără voia lui, încep să i se prelingă lacrimi pe obraji și, furios de slăbiciunea sa, și încă și mai descumpănit că Maria Valéria l-a văzut, strigă:

— Dumneata și cu tatăl dumitale voiați cu orice chip să predau familiei Amaral Conacul. Acum, vezi ce s-a întîmplat? A fost, sau nu, cum am zis eu?

Maria Valéria spune simplu:

— Nu uita că nevestei dumitale i-e rău. Roagă-l pe Winter să urce imediat.

Curgo coboară scara cu o încetineală nervoasă. La parter dă de Fandango care cîntă și dansează. Veselia bătrînului îl irită, fiindcă pentru el momentul e grav și trist: nu se pune acum problema să danseze și să strige „trăiască", ci să salveze viața Alicei, să pună să se îngroape decent morții, să li se dea de mîncare celor vii și să reînvie orașul.

— Ce ești așa de încruntat, *muchacho*?

Ceilalți îl înconjoară pe șef, așteptînd ordine. Licurgo își pune pe cap pălăria pe a cărei panglică stă scris *Trăiască Júlio de Castilhos*!; își prinde sabia de centiron și îi poruncește lui Jango Veiga, care pătrunde în clipa aceea în încăpere:

— Deschide ușa și spune-le să intre!

Jango dă fuga în vestibul, coboară scările din două sărituri, scoate drugul de la ușă, întoarce cheia, trage zăvorul și o deschide larg. Primul intră parohul, cu ochii tulburi de emoție. Îl îmbrățișează pe Jango Veiga și urcă grăbit, urmat de doctorul Winter și de restul grupului. Și acolo, în vestibul, nou-veniții și asediații se opresc să se îmbrățișeze, să-și pună întrebări, să-și povestească unele și altele, în cuvinte întretăiate și bîiguite. Parohul îl cuprinde pe Curgo cu brațele lui atletice și îi dă un sărut sonor pe fiecare obraz.

— Ce ți-a venit, părinte? întreabă Curgo, stingherit. Și, desprinzîndu-se de sacerdot, se apropie de doctorul Winter, care îl întreabă:

— Ce face Alice?

Cuvintele medicului îi ies din gură cu o duhnitură de *cachaça*. Licurgo îl strînge tare de brațe.

— Urcați, domnule doctor, urcați repede și salvați-mi nevasta.

— Am să fac tot posibilul.

— Faceți imposibilul!

Spunînd acestea, îi strînge mai tare brațele.

— Atunci, nu-mi frînge oasele.

Curgo îi dă drumul. Winter începe să urce scara mare, cu o întrebare în minte: S-o salvez, pentru ce? S-o salvez, pentru ce?

Cocoțați pe balustrada scării, Rodrigo și Toríbio trec pe lîngă el alunecînd în viteză.

— Uite-l pe doctorul Winter!

— Neamț cartof!

Fără să le dea atenție copiilor, cu pălăria pe cap, încovoiat și pipăindu-și drumul (și-a spart ochelarii acum o lună și cu blestemata asta de revoluție nu și-a putut comanda alții), Winter urcă treptele anevoie.

În sufragerie, Rodrigo îl trage pe fratele său de mîneca hăinuței.

— Mergem să tragem clopotul de la biserică?

Ochii celuilalt strălucesc.

— Mergem!

Trec prin vestibul, printre oameni, ies în stradă și pornesc în goană spre Catedrală. Cum găsesc închisă poarta din față, dau ocol bisericii, intră în paraclis, fac repede semnul crucii cînd trec prin fața altarului principal, pătrund în baptisteriu, se atîrnă de frînghia clopotului și încep să trag de ea cu o furie disperată. Războiul s-a sfîrșit! Conacul a cîștigat războiul! Trăiască! Trăiască! Zăpăcit de dangătul clopotului, Rodrigo se intimidează, începe să tremure, holbează ochii, speriat și aproape căindu-se acum de năzbîtie. Cică părințelul părintelui a murit surd și nebun din cauza dangătelor de clopot...

— Mi-e frică, Bio! strigă el.

Dar fratele său nu-l poate auzi. Rodrigo dă drumul la frînghie, îngenunchează, închide ochii și își duce amîndouă mîinile la urechi, astupîndu-și-le, în timp ce Bio continuă să tragă clopotul, făcînd salturi ca un acrobat.

Văzduhul din Santa Fé parcă bubuie, și vîntul tăios pare să se încolăcească în dangătul clopotului, într-o frenetică luptă corp la corp, și pleacă războindu-se cu el peste cîmp. Cocoșul giruetei continuă să se învîrtească. Copacii din piață foșnesc. Bucata de ziar care acoperea fața mortului urcă deodată și începe să zboare peste acoperișuri, ca un zmeu rătăcit.

Asurzit în mijlocul hărmălaiei, Curgo își duce degetele la tîmple și rămîne o clipă cu ochii închiși, căutînd să-și ordoneze gîndurile. Trebuie să facă ceva. Tocmai a fost informat că trenul plecat din Cruz Alta în zori, cu trupele republicane, va sosi într-o jumătate de oră.

— Jango! îl cheamă el pe camaradul său. Ia imediat măsuri ca să le dăm de mîncare oamenilor noștri. Vezi mai întîi dacă găsești lapte pentru copii și *dona* Bibiana. Se întoarce spre paroh și spune: Părinte, veniți cu mine.

— Unde mergem?

— Mai întîi, vreau să văd ce se întîmplă la intendență. Cred că n-ați uitat că mai sînt încă intendent în Santa Fé...

— Sigur că nu, colonele.

— Pe urmă vreau să trimit o telegramă lui Júlio de Castilhos.

Ridică vocea și cere să se facă liniște. Oamenii îi dau ascultare, dar clopotul continuă să bată, să bată...

— Cine vrea să vină cu mine, să vină! strigă Licurgo.

Toți vor. Ies în grup compact, cu stăpînul casei și preotul în frunte. Pășesc încet, cu o gravitate religioasă, în pas de înmormîntare: ca și cum ar ieși din Conac conducînd un defunct spre cimitir.

— De ce ați pus să se tragă clopotul atît de tare, părinte? întreabă Licurgo, încruntîndu-se.

— Eu n-am pus nimic, frumosul meu!

— Trebuie să fie băieții dumneavoastră, domn' colonel. I-am văzut cînd au ieșit mai adineauri și au alergat spre biserică.

În mijlocul străzii, Licurgo se oprește lîngă inamicul mort și, astupîndu-și nasul cu batista, coboară ochii spre fața lui. La început are impresia că fizionomia aceea îi este necunoscută. Nu-i trebuie însă mult timp ca să-l identifice, fiindcă vede pe fața defunctului ochii verzi cu picățele ai Ismáliei.

— João Batista!

— Porunciți, domn' colonel.

— Pune imediat să fie îngropați toți acești *maragatos*.

Spune asta și-și reia drumul. Negrul se uită la mort și murmură:

— Cine-ar fi zis! Mauro Caré să tragă în Conac! Ai lui au trăit totdeauna pe spinarea colonelului Licurgo. Ca și cum ai mînca și pe urmă ai scuipa în farfurie. Cîtă nerecunoștință pe lumea asta!

Scuipă și el, scîrbit.

De departe, preotul îi strigă:

— Să nu-ngropați morții fără slujbă. Duceți corpurile în biserică, fiindcă vin și eu imediat.

Licurgo pășește cu capul sus, cu soarele și vîntul în față. Lîngă el, părintele vorbește neîncetat, povestindu-i încercările prin care a trecut în ultimele zile. A fost luat prizonier de

Alvarino Amaral tot timpul cît a durat asediul, și nu numai o dată l-a implorat să-l lase să se ducă la Conac să vadă ce fac femeile și copiii. Șeful federalist însă i-a respins rugămintea. Știa că revoluția e pierdută pentru partidul său, dar trăgea speranța să-l forțeze pe Licurgo să ceară un armistițiu: voia „să-i frîngă obrăznicia".

Părintele trebuie să strige ca să se facă auzit, deoarece clopotul continuă să bată. Încetul cu încetul se deschid ușile și ferestrele caselor dinspre piață; cîteva persoane scot capul afară, pîndind, speriate; pe urmă, înțelegînd ce se întîmplă, se aventurează să vină pe trotuar și apoi, descoperind cunoscuți în grupul care traversează piața, încep să le facă semne și să strige cîte ceva.

În mintea lui Licurgo telegrama a căpătat formă:

Prea ilustrului domn Doctor JÚLIO DE CASTILHOS
Palatul Guvernamental
PORTO ALEGRE

Am onoarea să comunic orașul Santa Fé eliberat. După mai multe zile asediu reședința mea unde rezistat cu grup viteji leali coreligionari inamicii părăsit orașul apropierea bravelor forțe republicane Cruz Alta. Trăiască Partidul Republican! Trăiască Rio Grande! Trăiască Brazilia!

Licurgo Cambará

Cu privirea ațintită pe fațada Intendenței, Curgo traversează strada în tăcere. Îl dor ochii și pieptul; picioarele i se taie și îi tremură, își simte gîtlejul uscat, mîinile și picioarele înghețate. Dar se ține bătos și merge înainte, în timp ce un clopot enorm, un clopot brutal dăngăne-dăngăne-dăngăne neîndurător în capul său, învălmășindu-i ideile, lovindu-i nervii cu ciocanul, înnebunindu-l aproape...

Singur în mijlocul salonului de la Conac, Fandango are deodată vaga dar ciudata senzație că se petrece ceva anormal. Ce

să fie? În primele secunde nu își dă seama de nimic dar, uitîndu-se spre bucătărie, înțelege... Bătrînul Florêncio continuă să *doarmă*, cu toată hărmălaia pe care au făcut-o oamenii adineauri, cu tot clopotul care bate necontenit.

Cuprins de o presimțire rea, se apropie de prietenul său și îi atinge umărul, mai întîi ușor și apoi, cum celălalt nu mișcă, ceva mai tare și repetat. Vede atunci, cu spaimă, că ochii lui Florêncio sînt deschiși și sticloși, ațintiți spre tavanul afumat al bucătăriei. Îi ia mîna: rece. Îi pipăie fruntea: înghețată. Își lipește urechea de pieptul bătrînului său prieten și nu-i aude bătaia inimii. Ia un pahar, îl apropie de buzele celuilalt și îl lasă acolo cîteva clipe; apoi ridică paharul în sus, spre soare, ca să vadă dacă e aburit. Nimic!

Fandango se scarpină în cap, zăpăcit, fără să știe ce să facă. Toți bărbații au ieșit. Femeile sînt sus. Cineva trebuie să meargă să le spună că bătrînul Florêncio a murit.

Dacă ar înceta blestematul ăsta de clopot... Cine o fi canalia care îl trage? Sigur că e sufletul părințelului părintelui, care s-a întors din fundul iadului. Mama lui!

Fandango se uită țintă la prietenul mort. Bietul bătrîn! Cum de n-am observat imediat că și-a dat duhul? E ca o păpușă de ceară, cu nasul aproape vînăt. Ferească-mă Dumnezeu să mor stînd jos! Dar trebuie să fi fost o moarte ușoară, fără agonie. Sigur că a murit în somn. Sau nu? Cine știe, poate s-a trezit în timpul nopții, cu junghiul acela în piept? Era bărbat rușinos, nu-i plăcea să se plîngă de vreo slăbiciune, nici să-i incomodeze pe ceilalți... N-a gemut, ca să nu-i trezească. Și a murit singur fără să-i țină nimeni lumînarea... Chiar așa cum zicea și răposatul Maneco Lírio! Lume veche fără țarc!

În vîrful picioarelor, parcă vrînd să nu-și trezească prietenul, vechilul se îndreaptă spre scară și începe să urce treptele încet, cu un chef teribil să nu ajungă niciodată sus.

Dumnezeul crucii! Să aduci cuiva o veste de moarte e cel mai greu lucru din lume. Tocmai eu, Fandango, năzdrăvanul, chefliul, petrecărețul... Cum să spun? *Dona* Maria Valéria,

tatăl matale e acolo jos, mort. Cred că pintenogul a apărut astă-noapte și l-a luat pe crupă ca să-l ducă pe lumea cealaltă... Dar nu vă necăjiți, duducă, așa e viața. Toți mor, mai devreme sau mai tîrziu. Moartea nu cere voie să intre în casa oamenilor. Tatăl matale era mai tînăr decît mine. Tatăl matale era mult mai bun decît mine. Cer iertare că mai sînt încă în viață... Bătrînul de colo, de sus, dă poruncile.

Cu degetele încleștate pe balustradă, Fandango continuă să urce. Clopot blestemat, de ce nu taci odată? O să ne înnebunească pe toți. Și cum să-i spun eu Alicinhei că i-a murit tatăl? Dar bătrînei Bibiana? De ce-a trebuit să-mi cadă mie pe cap beleaua asta? Tocmai mie, Fandango, chefliul, năzdrăvanul, petrecărețul... Lume veche fără țarc!

Ochii vechilului sînt plini de lacrimi, care i se preling pe obrajii pîrliți de soare și i se pierd în barbă. Lîngă ușa de la camera Alicei și le șterge cu colțul *poncho*-ului. După o clipă de ezitare, bate încet... Aude dinăuntru un zgomot ușor de pași. Ușa se întredeschide și prin crăpătură apare jumătate din fața Mariei Valéria.

— Ce e, Fandango?

— Trebuie să vorbesc cu matale.

— E foarte urgent?

Vechilul șovăie.

— Foarte... nu chiar.

— Atunci, așteaptă. Tocmai îl ajut pe doctorul Winter.

— Bine.

Ușa se închide la loc. Fandango oftează, ușurat. Deodată dangătul clopotului încetează și lui îi rămîne doar un zbîrnîit în urechi, ca și cum capul i-ar fi un cuib de viespi.

Fără să știe exact de ce, se îndreaptă spre odaia Bibianei, bate la ușă și, cum nu obține nici un răspuns, o deschide ușurel și intră. Bătrîna e acolo, așezată în balansoar, cu șalul pe spinare, mestecînd frunze de tutun, mișcînd gura ca o vacă ce rumegă.

Dar ce-am venit să fac aici? Bătrînica e aproape oarbă și pe jumătate ramolită: n-am curajul să-i spun că domn' Florêncio a murit.

— Cine e? întreabă Bibiana.

— Eu sînt, cucoană. Fandango.

— Ah!

— S-a isprăvit cu asediul. Nemernicii de *maragatos* au fugit. Curgo s-a dus cu ceilalţi la Intendenţă...

Bătrîna rămîne nepăsătoare de parcă nu ar fi auzit cuvintele vechilului, sau nu le-ar fi înţeles.

Fandango se apropie de ea şi îi atinge umărul.

— Vă simţiţi bine?

Vîntul urlă, zgîlţîind tare ferestrele. Bibiana Terra Cambará zîmbeşte, duce arătătorul la buze, parcă spre a impune tăcere, şi, întinzînd mîna spre fereastră, şopteşte:

— Auzi?

CUPRINS

Războiul 5
Conacul — VI 97
Ismália Caré 111
Conacul — VII 246

Redactor: ADRIANA CISMAŞ

Tehnoredactare computerizată: SANDA STROESCU

Bun de tipar: 30. 11. 1994; Coli tipar: 8,125

Tiparul executat în baza contractului nr. 14/1994 de către Centrul de Multiplicare al Institutului de Teorie Socială, Bucureşti, Bd. Armata Poporului nr. 1-3, etaj VII

verissimo

În curînd centenarul
colecţiei
BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

Iniţiată în 1895 de tipograful Carol Müller această colecţie a apărut fără nici o întrerupere pînă în prezent. Primul său editor a fost folcloristul Dumitru Stăncescu.

Prima serie, apărută pînă în 1945 a avut aproape 1600 de numere; a doua serie, apărută în intervalul 1946-1959 a apărut fără numere de ordine; a treia serie 1960-1965 a apărut cu copertă roşie (literatura română) sau albastră (literatura universală), fiind numerotată din nou de la numărul unu; din 1965 pînă în prezent colecţia apare cu copertă ilustrată color continuînd numerotarea seriei începută în 1960.

În 1920 la numărul 1100 apăruseră peste 10 milioane de exemplare. Seria nouă a ajuns în 1969, la numărul 500, la 35 de milioane de exemplare.

În aşteptarea apropiatului centenar vă rugăm să ne furnizaţi informaţii pentru catalogul general al colecţiei pe adresa: EDITURA MINERVA — BIBLIOTECA PENTRU TOŢI, Piaţa Presei Libere nr. 1, Bucureşti.

ISBN 973-21-0437-6

editura minerva